

Centraal Planbureau

Keuzes in Kaart 2025-2028

Economische analyse van
verkiezingsprogramma's

VVD | D66 | GroenLinks-PvdA | CDA | ChristenUnie | Volt | JA21 | SGP

→ Budgettaire
keuzes in kaart
gebracht

→ Economische
effecten
doorgerekend

Inhoud

1	De hoofdlijnen van de verkiezingsprogramma's	3
2	VVD.....	22
3	D66.....	35
4	GroenLinks-PvdA.....	49
5	CDA	63
6	ChristenUnie.....	75
7	Volt.....	88
8	JA21.....	101
9	SGP	113
10	Verantwoording	126
10.1	Inleiding.....	126
10.2	Doel en reikwijdte	126
10.3	Werkwijze	127
10.4	Basispad	129
10.5	Modellen	129
10.6	Gedragseffecten.....	131
10.7	Indicatoren	131
10.8	Aansluiting met de analyse van het PBL.....	132
11	Toelichting specifieke onderwerpen	135
11.1	Inleiding.....	135
11.2	Onderuitputting	135
11.3	Bestuurlijke akkoorden	135
11.4	Maximale efficiëntiekortingen op het overheidsapparaat.....	136
11.5	Herstel- en Veerkrachtplan	137
11.6	Pensioenmaatregelen	137
11.7	Asielmaatregelen.....	137
12	Maatregelen per partij.....	139
12.1	VVD.....	139
12.2	D66.....	148
12.3	GroenLinks-PvdA.....	163
12.4	CDA.....	182
12.5	ChristenUnie.....	192
12.6	Volt.....	205
12.7	JA21	216
12.8	SGP	225

1 De hoofdlijnen van de verkiezingsprogramma's

1.1 Inleiding

Dit is de elfde editie van Keuzes in Kaart, de doorrekening van verkiezingsprogramma's. Het doorrekenen van verkiezingsprogramma's is inmiddels een lange traditie. Voor u ligt de elfde editie, waaraan dit keer acht partijen deelnemen. We verwelkomen daarbij twee nieuwe deelnemers: Volt en JA21. GroenLinks en de PvdA doen ditmaal als gecombineerde partij mee.

Keuzes in Kaart beoogt de budgettaire keuzes van partijen concreet en vergelijkbaar te maken, en bepaalt vervolgens economische effecten zodat afruilen zichtbaar worden. Het doorrekenen dient twee doelen. Ten eerste worden voornemens van partijen geconcretiseerd in specifieke beleidsmaatregelen. Zo ontstaat een integraal en vergelijkbaar beeld van de budgettaire prioriteiten van partijen: waaraan willen ze geld uitgeven, willen ze de belastingen verhogen? Ten tweede worden de effecten bepaald op een aantal economische terreinen. Hiermee komen afruilen in beeld: elke partij kiest een andere balans tussen verschillende prioriteiten, zoals koopkracht, werkgelegenheid en de overheidsbegroting.

Brede welvaart is veel meer dan de budgettaire en economische gevolgen van beleid. Niet alles is in economische termen te vangen. De effecten in deze doorrekening vormen een belangrijk, maar zeker niet het enige element in de bredewelvaartsafweging die bij verkiezingen voorligt. De Analyse Leefomgevingseffecten Verkiezingsprogramma's (ALV) van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) is daarom een waardevolle aanvulling op deze doorrekening.¹

Doordat de uitkomsten onzeker zijn, ligt de waarde van de doorrekening vooral in de onderlinge vergelijking van partijen. Hoe de economie zich in de kabinetsperiode gaat ontwikkelen, is misschien wel de voornaamste onzekerheid. De analyse van beleidseffecten is over het algemeen minder onzeker. Dat betekent dat aan de relatieve verschillen tussen de effecten van partijen meer waarde moet worden gehecht dan aan de precieze getallen achter de komma.

De uitvoering van veel beleidswijzigingen is weerbarstig; het zal uitdagend en in sommige gevallen onmogelijk zijn om de plannen binnen vier jaar te realiseren. Dit geldt in het bijzonder voor veel plannen in het belastingstelsel. In de doorrekening is er in de regel van uitgegaan dat hervormingen toch binnen vier jaar tot stand kunnen komen, om een goed beeld te geven van de consequenties van de beleidsrichting.

Deze publicatie is als volgt opgebouwd. Dit hoofdstuk vergelijkt de partijen op hoofdlijnen, tenzij anders vermeld, *inclusief het basispad*.² De navolgende hoofdstukken 2-9 gaan nader in op de verschillende partijen, daar zijn de effecten steeds *ten opzichte van het basispad* beschreven, omdat dit een beter beeld geeft van de accenten die de partij aanbrengt. Hoofdstuk 10 geeft een verantwoording, en hoofdstuk 11 geeft nadere toelichting op enkele specifieke onderwerpen. Hoofdstuk 12 bevat per partij alle doorgerekende maatregelen.

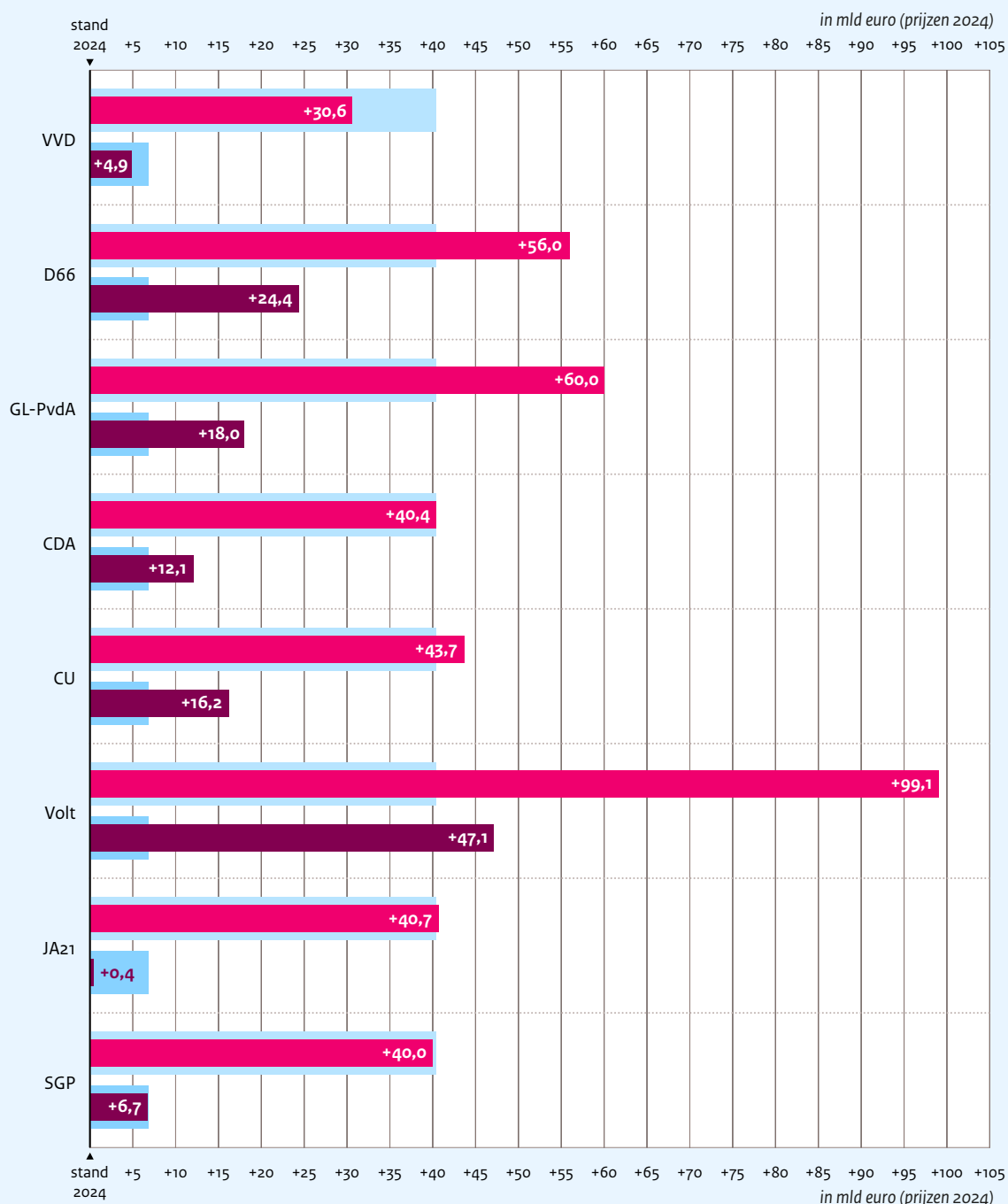
¹ Vijf partijen (VVD, D66, GL-PvdA, CU en Volt) hebben eveneens deelgenomen aan de ALV. Zie PBL, 2023, Analyse Leefomgevingseffecten Verkiezingsprogramma's 2023-2027 - Hoofdrapport. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving ([link](#)).

² Het basispad is de uitkomst bij ongewijzigd beleid, uitgangspunt daarbij is de cMEV-raming. Zie voor nadere toelichting 10.4 en de Startnotitie Keuzes in Kaart 2025 – 2028 ([link](#)).

Totaaloverzicht uitgaven en lasten

Verandering totale uitgaven en lasten (ontwikkeling van het basispad
+ effect van het beleidspakket van de partij) in 2028 ten opzichte van 2024

- verandering overheidsuitgaven, inclusief basispad
- verandering overheidsinkomsten (beleidsmatige lasten), inclusief basispad
- verandering basispad uitgaven
- verandering basispad inkomsten

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid, zie hoofdstuk 10. Partijen zijn geordend naar het aantal Tweede Kamerzetels dat zij bij de vorige verkiezingen hebben behaald. De data van de figuren kunt u downloaden via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

1.2 Algemeen beeld

In deze editie van Keuzes in Kaart valt op dat er duidelijke verschillen zijn in zowel de richting als in de mate waarin partijen wijzigingen aanbrengen in het beleid. Partijen zijn er ondanks de korte voorbereidingstijd in geslaagd om gevarieerde beleidspakketten samen te stellen, met herkenbare prioriteiten. Waar sommige partijen grote hervormingen willen doorvoeren, willen anderen vooral aan bestaande beleidsknoppen draaien. Ook de mate waarin en op welk terrein partijen dit doen verschilt, afhankelijk van hun prioriteiten. Er valt dus echt iets te kiezen.

De meeste partijen kiezen ervoor de overheidsfinanciën in de komende kabinetsperiode niet verder te laten verslechteren ten opzichte van het basispad. Dit staat in contrast met het expansieve begrotingsbeleid van de afgelopen jaren, dat ook in het basispad besloten ligt. Bij ongewijzigd beleid loopt het overheidstekort in 2028 op tot 3,6% bbp. De SGP houdt het tekort stabiel en bij JA21 loopt het iets op. Bij de overige partijen verbeteren de overheidsfinanciën ten opzichte van het basispad, waarbij de meeste partijen het tekort beperken tot rond de 3% bbp. Bij Volt verbetert het saldo tot -2,2% bbp, voor een belangrijk deel als gevolg van de afschaffing van de aftrekbaarheid van pensioenpremies, waardoor belastingopbrengsten uit de toekomst naar voren worden gehaald.

Vraagstukken als de toekomst van het toeslagenstelsel en het thema bestaanszekerheid zijn bij alle partijen terug te zien in hun keuzes, hoewel er grote verschillen zijn in de wijze waarop ze aan de oplossingen gestalte willen geven. Een deel van de partijen hervormt de sociale zekerheid door een verzilverbare heffingskorting (D66, CU) of een huishoudtoelage (Volt, JA21) in te voeren, en gelijktijdig (een deel van) de toeslagen af te schaffen. Veel partijen voeren beleid dat aangrijpt op de laagste inkomens, zoals een lager tarief in de eerste schijf in box 1 van de inkomstenbelasting, of het verhogen van het minimumloon, al dan niet gekoppeld aan sociale uitkeringen en/of toeslagen. Ook wordt er gericht inkomensbeleid gevoerd op huishoudens met kinderen. Hierdoor daalt bij alle partijen de kinderarmoede in meer of mindere mate ten opzichte van het basispad.

De meeste partijen maken keuzes om Nederland minder aantrekkelijk te maken voor immigranten, hoewel ze een verschillende aanpak voorstaan voor asielmigranten, internationale studenten en expats. De VVD, het CDA en JA21 nemen maatregelen om de asielinstroom te beperken, waardoor de kosten van asielopvang en het aantal uitkeringen lager uitkomen. De VVD, het CDA en de SGP richten zich op lagere studiemigratie, mede door het verplichtstellen van Nederlands in (de meeste) bacheloropleidingen. Fiscale regelingen voor expats, zoals de 30%-regeling, worden versoerd of afgeschaft door de meerderheid van de partijen (GL-PvdA, CDA, CU, Volt, SGP).

Veel partijen willen wijzigingen doorvoeren in het woonbeleid, maar de contrasten tussen partijen zijn groot. Een aantal partijen brengt wijzigingen aan in de fiscale behandeling van de eigen woning. Vier partijen (D66, GL-PvdA, CU en Volt) beperken de hypotheekrenteaftrek. De ChristenUnie en Volt beperken het eigenwoningforfait (EWF). Volt voert een belasting in op de winst bij verkoop van woningen en verhoogt de overdrachtsbelasting, JA21 schaft de overdrachtsbelasting juist af. GroenLinks-PvdA en de ChristenUnie willen een vpb-vrijstelling voor woningcorporaties invoeren, JA21 voert een verhuurderheffing voor woningcorporaties in. JA21 wil daarnaast afspraken maken met woningcorporaties om de huren te verlagen, de VVD bevriest de huren van sociale huurwoningen. GroenLinks-PvdA breidt de huurregulering uit en maximeert de huurstijging voor alle huurwoningen.

Verskillende partijen nemen maatregelen om de fiscale ruimte voor pensioensparen te beperken. Volt schaft de omkeerregeling voor nieuwe opbouw volledig af, GroenLinks-PvdA, de ChristenUnie en de SGP

verlagen de aftoppingsgrens en D66 en de VVD beperken de verplichte opbouw van pensioenpremies. Deze maatregelen leiden op korte termijn tot lagere pensioenpremies en meer overheidsinkomsten, maar in de toekomst tot lagere pensioenuitkeringen en minder belastinginkomsten. Hiernaast kiest een aantal partijen voor een flexibele AOW-leeftijd tot drie (D66, CDA, SGP) of vijf (VVD) jaar later.

1.3 Budgettaire keuzes - uitgaven

Het basispad bevat een forse stijging van de overheidsuitgaven in de komende kabinetsperiode, de helft van de partijen verhoogt deze verder. De VVD verlaagt de overheidsuitgaven ten opzichte van het basispad, maar per saldo stijgen de uitgaven ook bij deze partij. Het CDA, JA21 en de SGP houden de uitgavenstijging min of meer gelijk aan het basispad. In de verschillen tussen uitgavencategorieën worden de prioriteiten van partijen zichtbaar. Een deel van de partijen verhoogt de uitgaven aan sociale zekerheid, zorg en openbaar bestuur verder, terwijl andere partijen die uitgavenstijgingen juist willen beperken. Dit geldt ook voor onderwijs en internationale samenwerking. Veel partijen schrappen het resterende budget van het Nationaal Groeifonds, terwijl vrijwel alle partijen meer geld dan in het basispad willen uitgeven aan veiligheid en bereikbaarheid. De enige uitgavencategorie waarover echt overeenstemming bestaat, is defensie; alle partijen verhogen de defensie-uitgaven ten opzichte van het basispad.

Alle partijen laten de uitgaven aan sociale zekerheid oplopen. In het basispad stijgen deze uitgaven met bijna 14 mld euro vanwege een toename van het aantal AOW'ers door vergrijzing, een oplopende werkloosheid en stijgende lonen, die resulteren in hogere uitkeringen. De VVD, GroenLinks-PvdA, D66, de ChristenUnie en Volt verhogen het wettelijke minimumloon, waarbij de meeste partijen hier ook de uitkeringen en/of toeslagen aan koppelen. D66, de ChristenUnie, Volt en JA21 kiezen voor (stelsel)wijzigingen, die gevolgen hebben voor zowel de uitgaven als de lasten. Volt intensificeert het meest in de sociale zekerheid, door de introductie van een inkomensafhankelijke huishoudtoelage en een verhoging van de AOW, maar de partij schaft ook de zorgtoeslag, huurtoeslag, kinderbijslag en het kindgebonden budget af. JA21 intensificeert ook door een inkomensafhankelijke huishoudtoelage. Deze partij schaft verder de zorgtoeslag, kinderbijslag en het kindgebonden budget af, en vervangt de huurtoeslag door een inkomensafhankelijke huurtoelage. D66 en de ChristenUnie voeren een verzilverbare heffingskorting in. Doordat de ChristenUnie de zorgtoeslag, kinderbijslag en het kindgebonden budget afschaft, buigt de partij per saldo om op uitgaven aan sociale zekerheid. D66 intensificeert per saldo in sociale zekerheid. Van de partijen zonder stelselwijziging intensiveren GroenLinks-PvdA en de SGP in de sociale zekerheid en buigen de VVD en het CDA erop om.

Ook de uitgaven aan zorg nemen bij alle partijen toe. In het basispad stijgen de zorguitgaven met 13 mld euro. Enkele partijen laten de zorguitgaven meer toenemen dan in het basispad, GroenLinks-PvdA het meest. Deze partij verlaagt het verplichte eigen risico met honderd euro per persoon. De VVD, D66, het CDA en de ChristenUnie bevriezen het eigen risico op het niveau uit 2024. GroenLinks-PvdA, de ChristenUnie en Volt breiden het basispakket in de zorgverzekeringswet (Zvw) uit. De VVD bevriest de inhoud van het basispakket, zodat deze niet langer automatisch meegroeit met de stand van wetenschap en praktijk. Alle partijen, behalve JA21, willen een hoofdlijnenakkoord afsluiten om de groei van de Zvw-uitgaven te dempen.

Partijen maken verschillende keuzes voor de financiën van de medeoverheden. D66, GroenLinks-PvdA, het CDA, de ChristenUnie en de SGP intensiveren in het gemeente- en provinciefonds. Daarmee beogen ze verschillende zaken, maar uiteindelijk hebben gemeenten en provincies vrijheid bij het besteden van deze middelen. We veronderstellen dat de netto-uitgaven aan medeoverheden vallen onder de functies openbaar bestuur en zorg. JA21 buigt om op het gemeente- en provinciefonds, de VVD alleen op het provinciefonds.

Ontwikkeling overheidsuitgaven 2025-2028

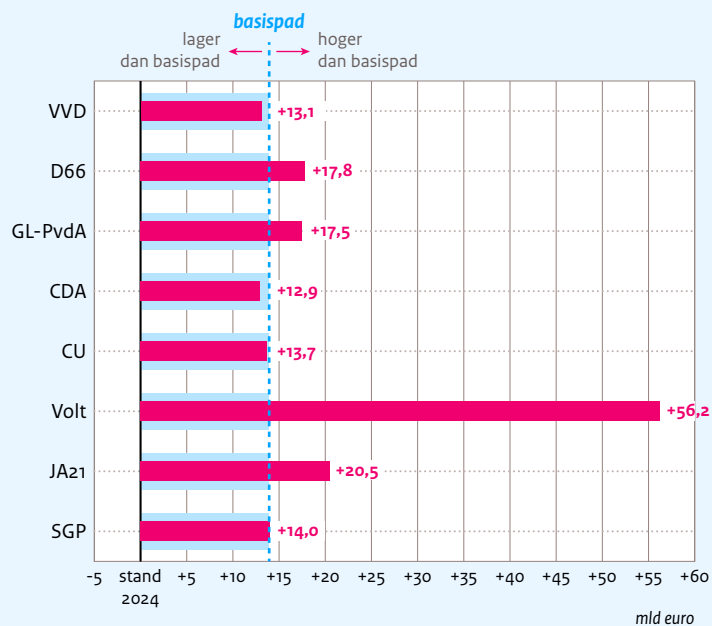
Verandering per uitgavecategorie 2028 ten opzichte van 2024, in mld euro (prijzen 2024)

■ verandering basispad

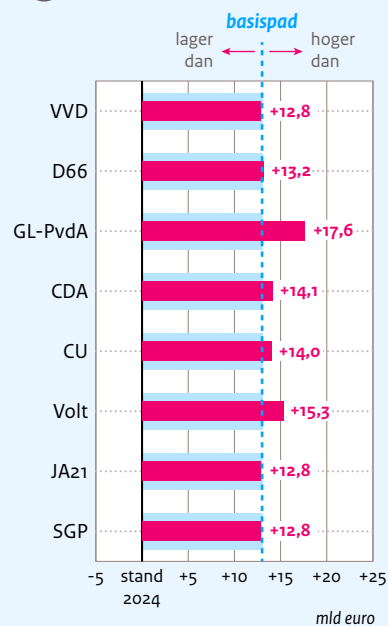
■ totale verandering (basispad + beleidspakket)

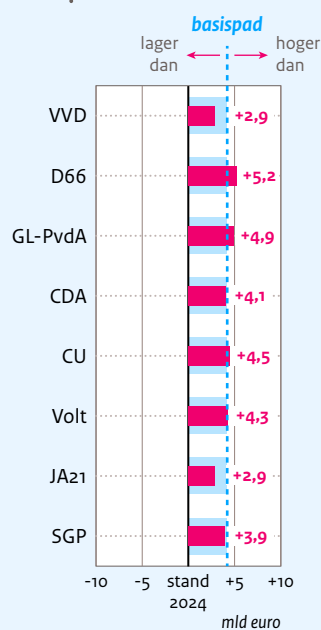
Sociale zekerheid

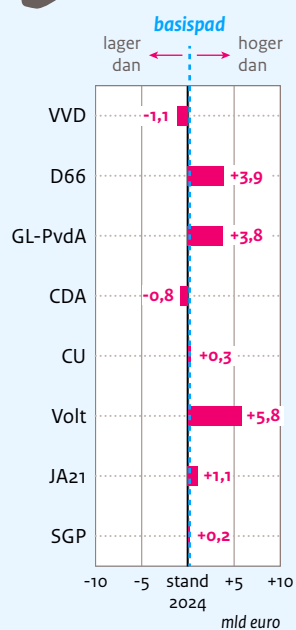
Zorg

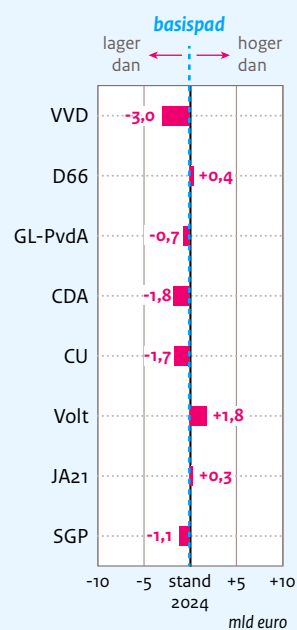
Openbaar bestuur

Onderwijs

Overdr. bedrijven

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid, zie hoofdstuk 10. Partijen zijn geordend naar het aantal Tweede Kamerzetels dat zij bij de vorige verkiezingen hebben behaald. De data van de figuren kunt u downloaden via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

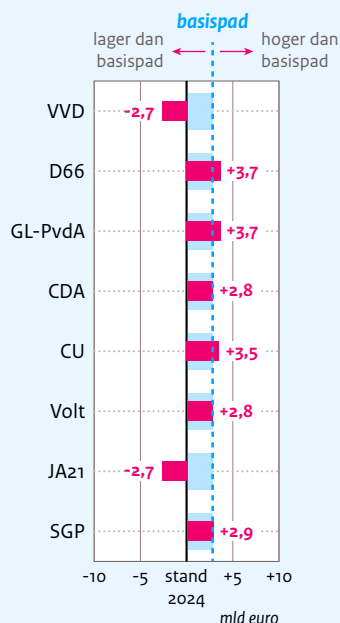
Ontwikkeling overheidsuitgaven 2025-2028

Verandering per uitgavecategorie 2028 ten opzichte van 2024, in mld euro (prijzen 2024)

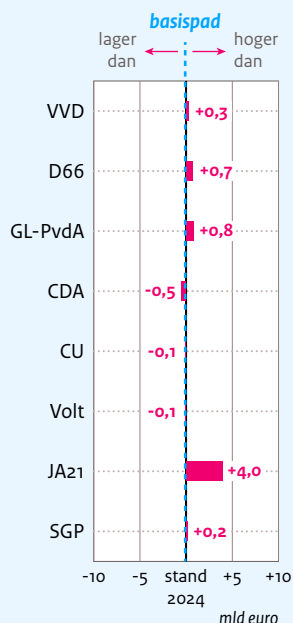
verandering basispad

totale verandering (basispad + beleidspakket)

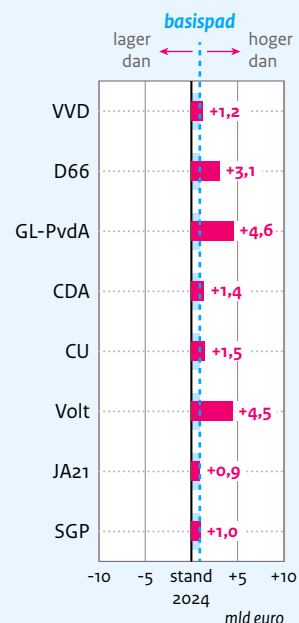
Int. samenwerking

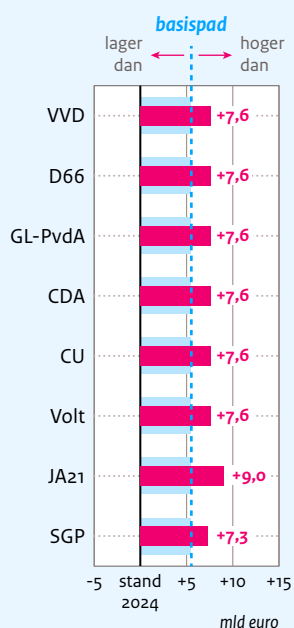
Veiligheid

Bereikbaarheid

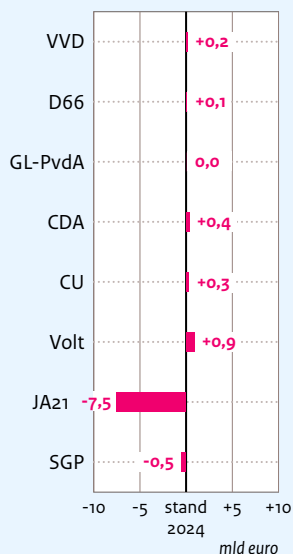

Defensie

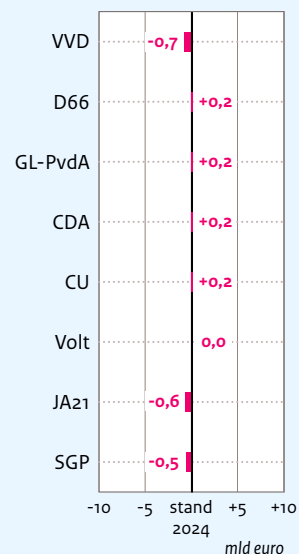

Klimaat en milieu

de categorieën Klimaat en milieu en Overig hebben geen basispad

Overig

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid, zie hoofdstuk 10. Partijen zijn geordend naar het aantal Tweede Kamerzetels dat zij bij de vorige verkiezingen hebben behaald. De data van de figuren kunt u downloaden via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

D66, GroenLinks-PvdA, het CDA, de ChristenUnie en Volt verruimen de belastingmogelijkheden van medeoverheden door het invoeren van extra heffingen (zoals een planbatenheffing, of nieuwe heffingen op basis van de onroerendezaakbelasting). De extra opbrengsten worden dan weer teruggesluisd naar de rijksbegroting.

Veel partijen schrappen het resterende budget van het Nationaal Groeifonds. De VVD, GroenLinks-PvdA, het CDA, de ChristenUnie en JA21 buigen het resterende budget van het groeifonds volledig om. De SGP laat minder dan de helft van het budget over. Volt en D66 laten het groeifonds ongemoeid. De uitgaven aan het groeifonds zijn geboekt onder de functie openbaar bestuur en overdrachten aan bedrijven.

De onderwijsuitgaven nemen bij veel partijen toe. Volt, D66, GroenLinks-PvdA intensiveren het meest. Bij de VVD en het CDA nemen de onderwijsuitgaven af. Meerdere partijen verhogen de beurzen voor studenten of de compensatie voor studenten onder het studievoorschotstelsel (D66, GL-PvdA, Volt). De VVD en het CDA buigen om op het fonds voor onderzoek en wetenschap, Volt intensiveert in de budgetten voor onderzoek en ontwikkeling.

Alle partijen verhogen de uitgaven aan defensie, bij internationale samenwerking lopen de keuzes uiteen. Alle partijen laten de uitgaven aan defensie meer toenemen dan in het basispad, JA21 het meest. Vooral D66, GroenLinks-PvdA en de ChristenUnie verhogen de uitgaven aan internationale samenwerking. De VVD en JA21 beperken ontwikkelingssamenwerking tot het verlenen van noodhulp, verplichte internationale bijdragen en opvang van vluchtelingen in de regio. Het CDA en Volt laten de uitgaven aan internationale samenwerking ongewijzigd ten opzichte van het basispad.

De meeste partijen intensiveren in veiligheid. JA21 intensiveert het meest in de binnenlandse veiligheid. Ook de VVD, D66, GroenLinks-PvdA en de SGP willen meer geld uitgeven aan veiligheid, alhoewel de invulling verschilt. Bij de ChristenUnie en Volt blijven de uitgaven aan veiligheid per saldo nagenoeg ongewijzigd. Het CDA buigt per saldo om op veiligheid.

Bij alle partijen stijgen de uitgaven aan bereikbaarheid. Enkele partijen kiezen voor duidelijk hogere uitgaven. D66, GroenLinks-PvdA en Volt kiezen voor zowel een kilometer- als een vrachtwagenheffing. Ook de ChristenUnie en de SGP voeren een vrachtwagenheffing in. Dit gaat gepaard met invoerings- en uitvoeringskosten. Het CDA voert een congestieheffing in. GroenLinks-PvdA, de ChristenUnie en Volt intensiveren in het openbaar vervoer, D66 en GroenLinks-PvdA maken het openbaar vervoer goedkoper in de daluren. De VVD, het CDA, de ChristenUnie en de SGP komen met beperkte intensiveringen in bereikbaarheid.

Bij de uitgaven aan klimaat en milieu zijn de uitgavenmutaties per saldo beperkt, alleen JA21 buigt hier veel om. GroenLinks-PvdA, JA21 en de SGP buigen een deel van het Klimaatfonds om. GroenLinks-PvdA intensiveert daarvoor in de plaats onder andere in verduurzaming van de gebouwde omgeving en energiebesparing, per saldo intensiveert de partij in het Klimaatfonds. De SGP voert een subsidie in voor innovatie in de opwekking van duurzame energie en intensiveert in verduurzaming van de gebouwde omgeving. JA21 buigt het meeste om op het Klimaatfonds, met uitzondering van de reserveringen voor kernenergie. GroenLinks-PvdA en JA21 schrappen het Transitiefonds landelijk gebied en natuur. Bij GroenLinks-PvdA staan daar een fonds voor de verduurzaming van de landbouw en andere intensiveringen tegenover. D66, de ChristenUnie, Volt en de SGP buigen om op het Transitiefonds; D66, Volt en de SGP stellen hier intensiveringen in natuur en milieu tegenover.

Ontwikkeling lasten per groep 2025-2028

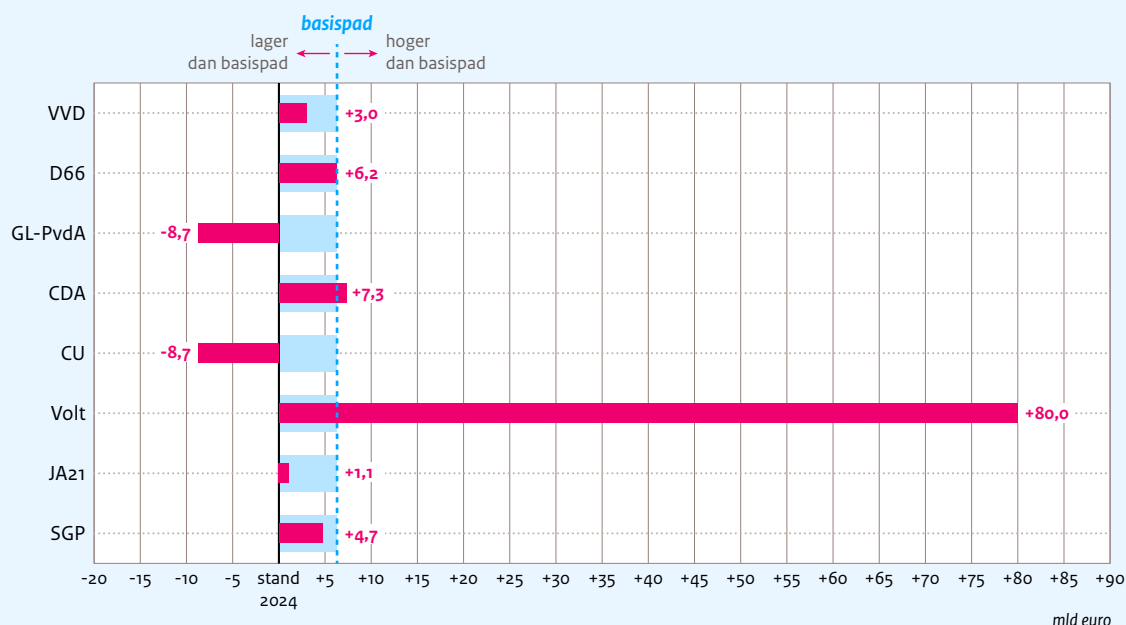
Verandering beleidsmatige lasten 2028 ten opzichte van 2024 naar groep, in mld euro (prijzen 2024)

■ verandering basispad

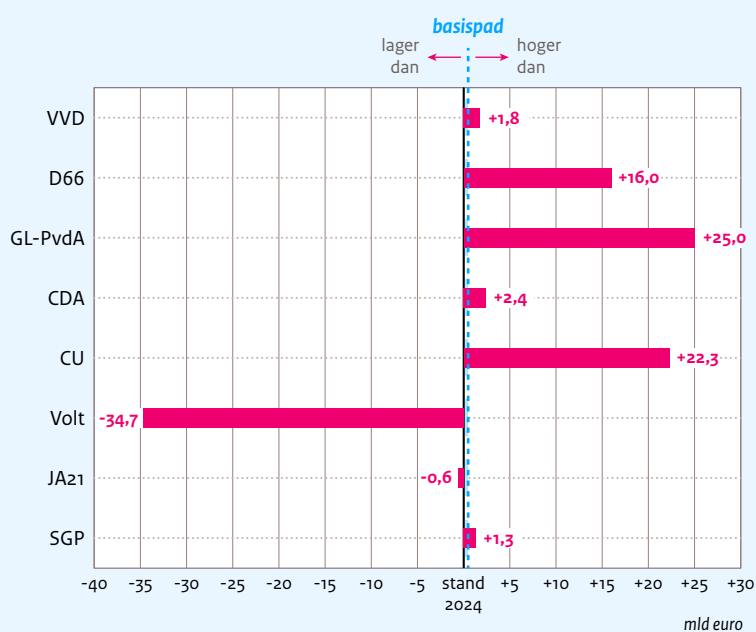
■ totale verandering (basispad + beleidspakket)

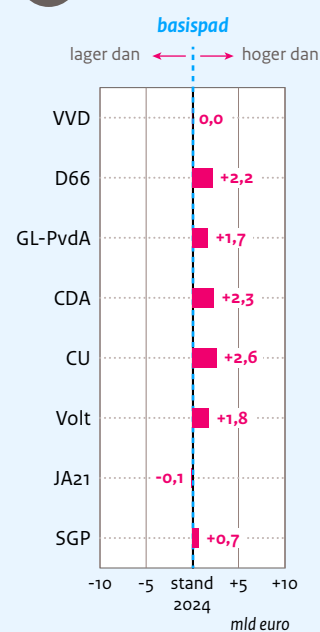
Lasten voor gezinnen

Lasten voor bedrijven

... buitenland

Het **basispad** is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid, zie hoofdstuk 10. Partijen zijn geordend naar het aantal Tweede Kamerzetels dat zij bij de vorige verkiezingen hebben behaald. De data van de figuren kunt u downloaden via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

Ontwikkeling lasten per categorie 2025-2028

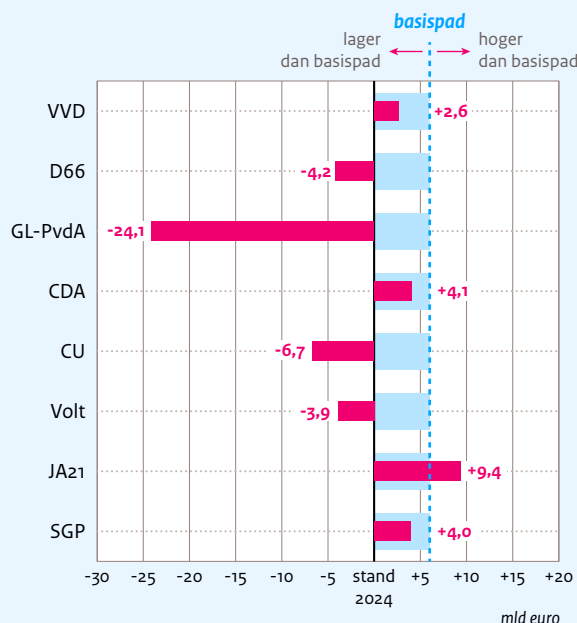
Verandering beleidsmatige lasten 2028 ten opzichte van 2024 naar categorie, in mld euro (prijzen 2024)

verandering basispad

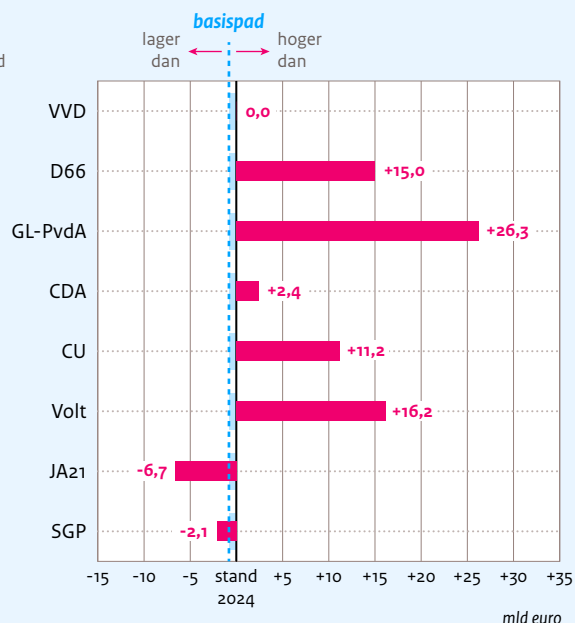
totale verandering (basispad + beleidspakket)

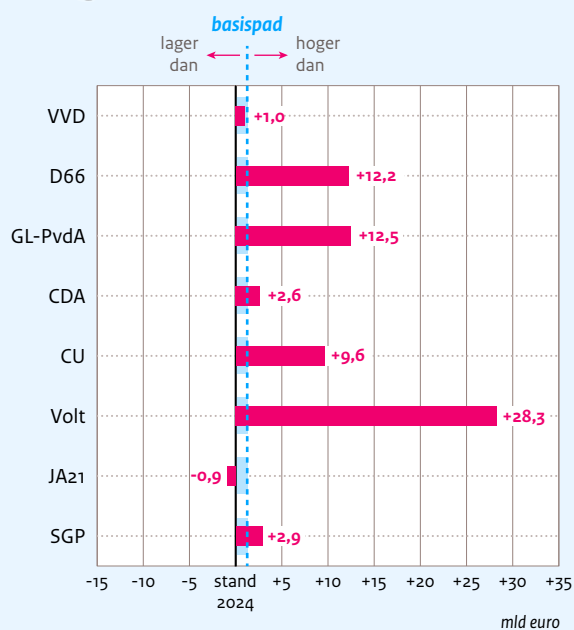
Lasten op inkomen en arbeid

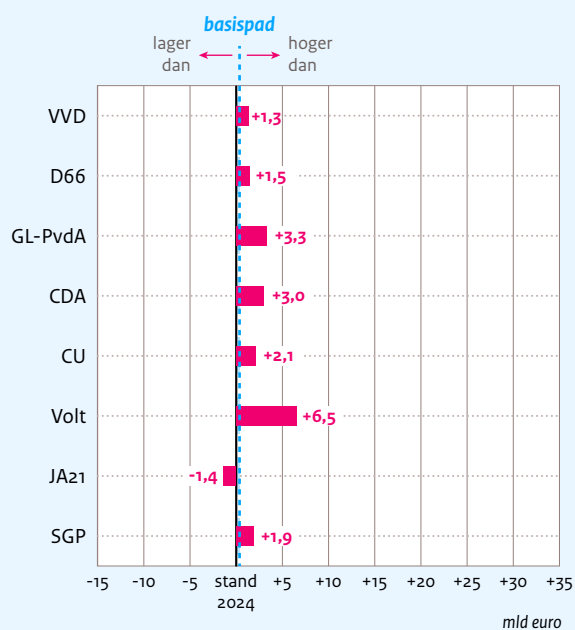
Lasten op vermogen en winst

Lasten op klimaat en milieu

Overige beleidsmatige lasten

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid, zie hoofdstuk 10. Partijen zijn geordend naar het aantal Tweede Kamerzetels dat zij bij de vorige verkiezingen hebben behaald. De data van de figuren kunt u downloaden via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

1.4 Budgettaire keuzes - lasten

Alle partijen verhogen de lasten.³ De verschillen zijn groot als wordt ingezoomd op wie de lasten betaalt (gezinnen, bedrijven, buitenland) of op de categorie waarop lasten worden geheven (arbeid en inkomen, winst en vermogen, klimaat en milieu). De meeste partijen (behalve JA21) verlagen de lasten op inkomen en arbeid ten opzichte van het basispad, terwijl ze de lasten op vermogen en winst (behalve JA21 en SGP) en klimaat en milieu (behalve VVD en JA21) verhogen.

De meeste partijen verlagen de lasten voor gezinnen ten opzichte van het basispad. In het basispad nemen de lasten voor gezinnen toe, onder meer door hogere Zvw-premies. In box 1 voeren partijen verschillende wijzigingen door, in de meeste gevallen maakt dit de inkomstenbelasting progressiever. D66 en de ChristenUnie voegen een extra tarief toe aan box 1. Het CDA kiest voor een vierschijvenstelsel, GroenLinks-PvdA voor een zesschijvenstelsel en Volt voert een zevenschijvenstelsel in met verschillende tarieven voor alleenstaanden, de meestverdiener en de minstverdiener in een paar. De SGP introduceert een splitsingsstelsel, waarin belastingheffing plaatsvindt door de belastbare inkomens van beide partners in een huishouden op te tellen en vervolgens aan elk van de partners de helft toe te kennen. Per saldo verlagen GroenLinks-PvdA en de ChristenUnie de lasten voor gezinnen het meest. De VVD, D66, JA21 en de SGP verlagen de lasten ook, maar minder dan de stijging uit het basispad. Volt verhoogt de lasten voor gezinnen fors, onder andere door hogere belastingtarieven en het afschaffen van aftrekposten. Daar staat een inkomensonafhankelijke toeslag tegenover aan de uitgavenkant.

Bij bijna alle partijen nemen de lasten voor bedrijven toe, alleen Volt en in mindere mate JA21 verlagen deze. D66, GroenLinks-PvdA en de ChristenUnie verhogen de lasten voor bedrijven het meest. D66 en GroenLinks-PvdA schaffen de maximumpremiegrens voor de IAB en de werknemersverzekeringen af. De ChristenUnie verschuift een groot deel van de zorgpremies van gezinnen naar bedrijven. Volt schaft de premies voor werknemersverzekeringen af, dit resulteert in een forse lastenverlichting voor bedrijven. Daarnaast voeren alle partijen wijzigingen in de vennootschapsbelasting (vpb) door, onder andere in tarieven en aftrekposten. Per saldo wordt de vpb verhoogd bij de VVD, D66, GroenLinks-PvdA, de ChristenUnie en Volt, terwijl de vpb bij het CDA, de SGP en JA21 wordt verlaagd.

De balans tussen lasten op inkomen en arbeid enerzijds en vermogen en winst anderzijds verschilt sterk tussen de partijen. D66, GroenLinks-PvdA, de ChristenUnie en Volt verlagen de lasten op inkomen en arbeid, Volt doet dat vooral via het afschaffen van de premies voor werknemersverzekeringen. Deze partijen verhogen tegelijkertijd de lasten op vermogen en winsten, onder andere door een vermogensbelasting in te voeren (naast een box 3-heffing op basis van werkelijk rendement). Ook verhogen deze partijen (en in mindere mate het CDA) de erf- en schenkbelasting, JA21 verlaagt deze juist. JA21 en de SGP verlagen per saldo de lasten op vermogen en winst.

Bij alle partijen, behalve bij JA21, nemen de lasten in de categorie klimaat en milieu toe. D66, GroenLinks-PvdA en Volt voeren een kilometerheffing in, deze partijen voeren daarnaast, net als de ChristenUnie en de SGP, een vrachtwagenheffing in. Het CDA introduceert een wegenvignet en een congestieheffing. De VVD, D66, GroenLinks-PvdA, de ChristenUnie, Volt en de SGP voeren een circulaire plastic-heffing in, daarnaast introduceren GroenLinks-PvdA en de ChristenUnie een verpakkingenbelasting. De energiebelasting wordt door alle partijen aangepast, het verschilt welke keuzes worden gemaakt op het gebied van tarieven en vrijstellingen. Veel partijen (D66, GL-PvdA, CDA, CU, Volt en SGP) verhogen de vliegbelasting. JA21 verlaagt de vliegbelasting juist.

³ Dit wil zeggen de lastenontwikkeling voor gezinnen, bedrijven en het buitenland die door beleid wordt veroorzaakt. Zie paragraaf 10.7 voor een toelichting.

1.5 De economische effecten in de kabinetsperiode

De effecten op economische groei zijn voor enkele partijen positief, bij de pakketten van andere partijen blijft de bbp-groei ongewijzigd of daalt deze licht ten opzichte van het basispad. Bij GroenLinks-PvdA nemen zowel de overheidsbestedingen als de consumptie van huishoudens toe, waardoor het gemiddelde effect op de bbp-groei op 0,4% per jaar uitkomt. Andere partijen met een positief effect op economische groei zijn de VVD, Volt en JA21, omdat de consumptie van huishoudens meer toeneemt dan in het basispad. Bij D66 en de ChristenUnie stijgen de overheidsbestedingen, maar vanwege een daling van de consumptie van huishoudens en de investeringen blijft de bbp-groei gelijk aan het basispad. Bij het CDA en de SGP is de economische groei licht lager dan in het basispad, bij het CDA is dat het gevolg van een negatief effect op consumptie, bij de SGP wordt dit veroorzaakt door een daling van de overheidsbestedingen.

De reële lonen dalen bij meeste partijen, en stijgen bij andere partijen ten opzichte van het basispad. De cao-lonen dalen ten opzichte van het basispad bij de VVD, D66, de ChristenUnie, JA21 en de SGP, omdat de lasten voor werknemers afnemen en dit in de loononderhandelingen een drukkend effect heeft op de loongroei. Bij GroenLinks-PvdA en het CDA blijven de cao-lonen gelijk aan het basispad. Alleen bij Volt nemen de cao-lonen met 2,1%-punt per jaar fors toe ten opzichte van het basispad, als gevolg van het afschaffen van de werkgeverspremies en de verbeterde terugvalpositie voor werknemers in het geval van werkloosheid. Bij de meeste partijen (D66, CU, Volt, JA21 en SGP) bewegen de reële lonen (gecorrigeerd voor inflatie zoals gemeten in de cpi) in dezelfde richting als de cao-lonen. Bij de VVD en GroenLinks-PvdA stijgen de reële lonen ondanks gelijkblijvende of dalende cao-lonen. Dat komt doordat de cpi minder stijgt dan in het basispad vanwege lagere huren.

Alle partijen zorgen voor een verlaging van de werkloosheid ten opzichte van de oploep in het basispad, maar de mate waarin dit gebeurt verschilt sterk. De grootste verschillen zijn het gevolg van de creatie van extra werkgelegenheid, vooral bij de overheid en in de zorg. Bijna alle partijen verlagen de reële arbeidskosten ten opzichte van het basispad. Daardoor neemt de werkgelegenheid in de marktsector toe bij de meeste partijen, hoewel de mate waarin per partij verschilt. Bij sommige partijen is de reden voor een lagere werkloosheid een daling van het arbeidsaanbod. Dit komt doordat (meer) werken financieel minder aantrekkelijk wordt, bijvoorbeeld doordat het verschil tussen inkomen uit werk en inkomen uit een uitkering kleiner wordt.

De macro-economische doorwerkingseffecten op de overheidsfinanciën zijn voor de meeste partijen beperkt, waarbij de samenstelling van het beleidspakket een belangrijke rol speelt. Als de overheid meer uitgeeft, leidt dit tot hogere werkgelegenheid en dito inkomens. Daardoor stijgen ook de belastinginkomsten en dalen de uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen. Dit noemen we doorwerkingseffecten. GroenLinks-PvdA, Volt en JA21 hebben per saldo een expansief pakket (het initiële tekort, voor doorwerkingseffecten, wordt groter), waardoor involdeneffecten uit extra belastingopbrengsten ontstaan. Bij de andere partijen wordt het initiële tekort (voor doorwerkingseffecten) kleiner, maar is er toch geen sprake van grote negatieve doorwerkingseffecten, en bij sommige partijen (D66, CU) is er zelfs een licht positief doorwerkingseffect. Dit is het gevolg van de samenstelling van het pakket, omdat sommige lastenverzwaringen kleinere doorwerkingseffecten hebben dan andere lastenverlichtingen of intensiveringen.

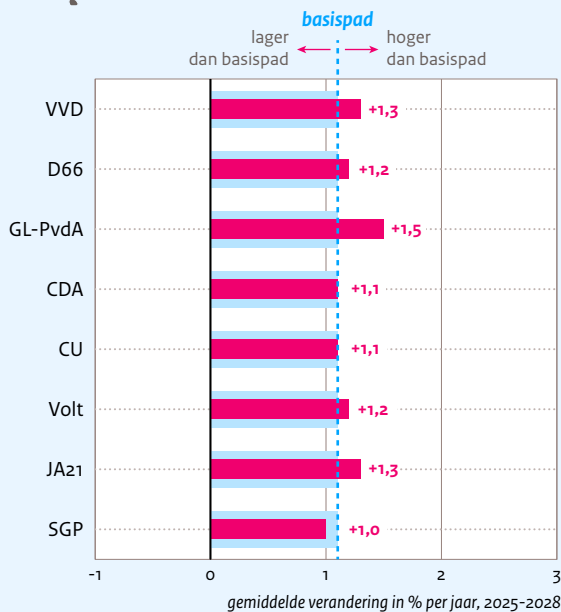
Macro-economische effecten 2025-2028

verandering basispad

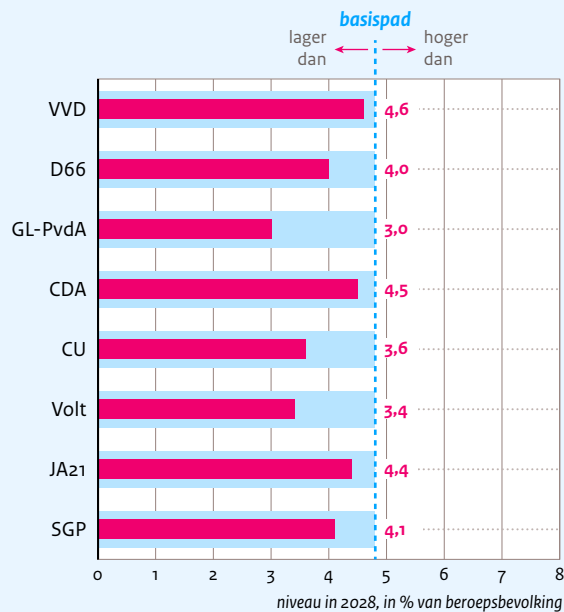
totale verandering (basispad + beleidspakket)

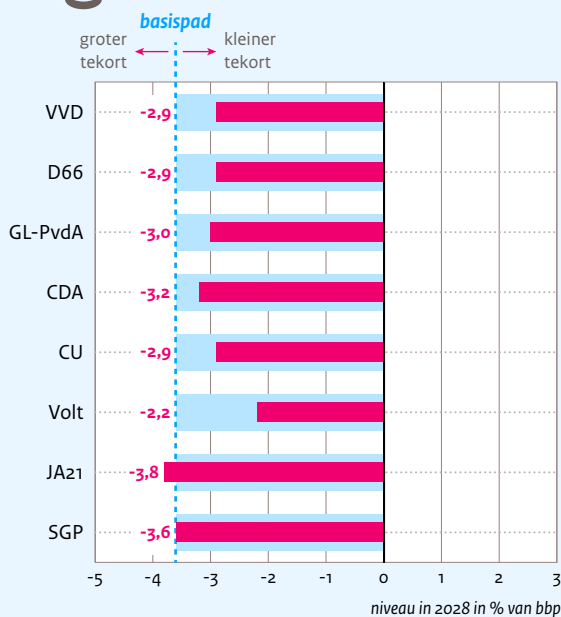
Economische groei

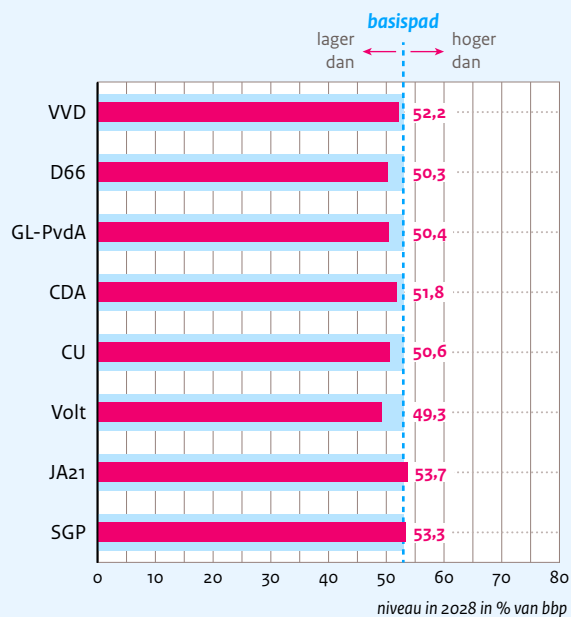
Werkloosheid

Begrotingssaldo

Overheidsschuld

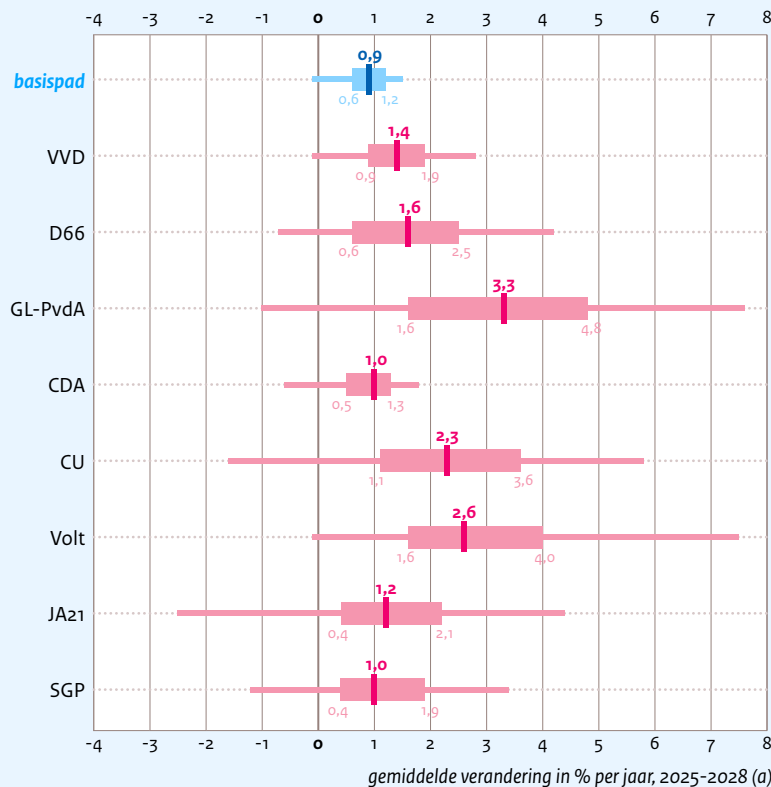
Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid, zie hoofdstuk 10. Partijen zijn geordend naar het aantal Tweede Kamerzetels dat zij bij de vorige verkiezingen hebben behaald. De data van de figuren kunt u downloaden via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

Koopkracht en armoede 2025-2028

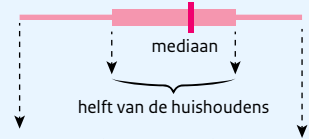

Koopkracht

statische koopkrachtontwikkeling (a) alle huishoudens (basispad + beleidspakket), gemiddelde verandering in % per jaar, 2025-2028

Hoe af te lezen?

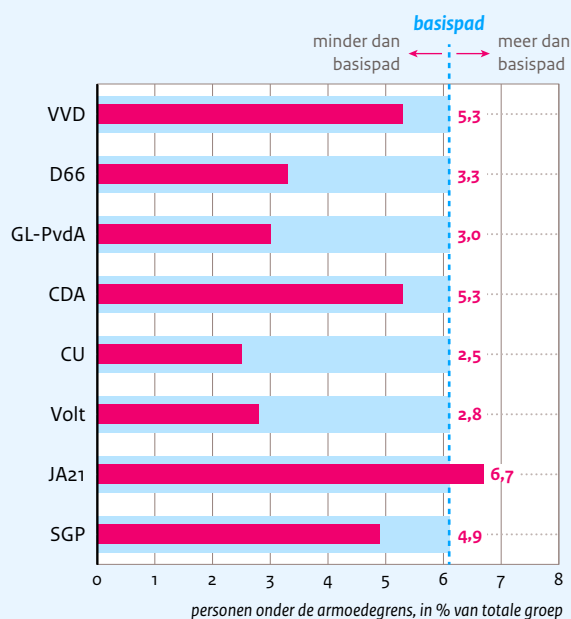
Laagste en hoogste waarde zijn afgekapt, de raming van het minimum en maximum is onnauwkeurig.

Een mediane koopkrachtontwikkeling van 1,3% voor alle huishoudens betekent dat de helft van de huishoudens een koopkrachtontwikkeling van 1,3% of lager heeft, en de andere helft 1,3% of hoger. Voor de helft van de huishoudens valt de koopkrachtontwikkeling binnen het roze balkje, met een kwart boven en een kwart onder de mediaan. De staarten van de boxplot laten de laagste en hoogste verandering zien.

(a) Statische koopkracht is exclusief incidentele inkomensveranderingen. Veranderingen als een andere baan vinden, werkloos raken, trouwen, scheiden of kinderen krijgen zitten niet in deze cijfers. De cijfers geven alleen inzicht in de directe gevolgen van beleidskeuzes

Armoede

verandering basispad

totale verandering (basispad + beleidspakket)

Armoede

Iemand leeft in armoede als diens inkomen onder het niet-veel-maar-toereikend-criterium van het Sociaal en Cultureel Planbureau valt. In het basispad ligt de armoedegrens in 2028 op een inkomen van €1794 euro per maand voor een eenpersoonshuishouden

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid, zie hoofdstuk 10. Partijen zijn geordend naar het aantal Tweede Kamerzetels dat zij bij de vorige verkiezingen hebben behaald. De data van de figuren kunt u downloaden via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

Bij alle partijen stijgt de koopkracht in de komende kabinetsperiode, de spreiding tussen huishoudens is zeker bij stelselwijzigingen groot. In het basispad stijgt de koopkracht in doorsnee gemiddeld 0,9% per jaar, alle partijen zorgen in meer of mindere mate voor een verdere toename. Hoewel de koopkracht in doorsnee toeneemt, zijn de verschillen op huishoudniveau soms aanzienlijk. Dat laatste geldt in het bijzonder voor de ChristenUnie en Volt, die kiezen voor een stelselwijziging. Dit komt doordat in het basispad huishoudens met hetzelfde inkomen maar andere arbeids-, woon-, of huishoudenkenmerken in verschillende mate recht hebben op toeslagen, heffingskortingen of aftrekposten. Met het nieuwe stelsel vervalt dit onderscheid grotendeels, waardoor sommige huishoudens profiteren, en andere juist niet. Ook bij GroenLinks-PvdA is de spreiding groot, daar gaan vooral huishoudens met hoge vermogens er op achteruit.

Bij een deel van de partijen lopen de koopkrachteffecten voor verschillende groepen sterk uit elkaar. GroenLinks-PvdA, de ChristenUnie en Volt kiezen er het meest voor om de inkomensverschillen te verkleinen. Bij het CDA en de SGP verandert de inkomensverdeling uit het basispad niet wezenlijk, bij JA21 gaan de laagste inkomens er relatief wat op achteruit ten opzichte van het basispad. Bij een aantal partijen zijn er opvallende verschillen tussen inkomensbron of huishoudtype. Bij vrijwel alle partijen gaan uitkeringsgerechtigden er ten opzichte van het basispad meer op vooruit dan werkenden, dit verschil is het grootst bij GroenLinks-PvdA, de ChristenUnie en Volt. Bij JA21 leveren uitkeringsgerechtigden juist in ten opzichte van werkenden. Bij de SGP hebben alleenverdieners duidelijk een gunstigere koopkrachtontwikkeling dan tweeverdieners.

Bij de meeste partijen daalt de armoede. In het basispad leeft in 2028 6,1% van de bevolking in armoede. Alleen bij JA21 neemt de armoede toe, bij de overige partijen daalt de armoede, hoewel de mate waarin verschilt. Bij D66, GroenLinks-PvdA, de ChristenUnie en Volt wordt de armoede ongeveer gehalveerd in de komende kabinetsperiode. Als gevolg van gericht beleid is de daling van de kinderarmoede bij alle partijen groter dan de daling van de algemene armoede.

1.6 Effecten na de kabinetsperiode

In deze editie zijn geen langetermijnindicatoren opgenomen. De gerapporteerde effecten hebben, tenzij anders vermeld, betrekking op 2028, het einde van de komende kabinetsperiode. Waar effecten op de langere termijn duidelijk verschillen van de stand in 2028, wordt hiervan bij maatregelen wel melding gemaakt.

Voor sommige maatregelen geldt dat de budgettaire effecten op langere termijn afwijken van het bedrag in 2028. Voor een aantal maatregelen geldt dat ze structureel minder opleveren dan in 2028: ombuigingen op het Transitiefonds, het Nationaal Groeifonds en de inkomensafhankelijke combinatiekorting (IACK) hebben bijvoorbeeld structureel geen budgettair effect omdat de middelen alleen tijdelijk zijn begroot. Er zijn ook enkele maatregelen die op termijn juist budgettair meer opleveren dan in 2028, zoals de verplichting om alle artsen in loondienst te nemen (waarvoor initieel goodwill dient te worden afgekocht), of bepaalde maatregelen in de winst- en vermogenssfeer waar sprake is van aankondigingseffecten. Bij andere maatregelen kan er sprake zijn van grondslagerosie, zoals bij veel lasten op klimaat en milieu. Bij de partijen die kiezen voor beperking van de hypotheekrenteaftrek wordt een pad ingezet dat bij logische voortzetting uitmondt in volledige afschaffing, en dus een grotere besparing.

De effecten op de arbeidsmarkt zijn op lange termijn ook vaak anders dan in 2028. Veel partijen (GL-PvdA, CU, Volt, en in mindere mate D66, CDA en SGP) nemen maatregelen die (meer) werken financieel minder aantrekkelijk maken, waardoor het arbeidsaanbod structureel daalt ten opzichte van het basispad. Op langere termijn leidt een lager arbeidsaanbod tot minder werkgelegenheid. Daarnaast geldt dat positieve werkgelegenheidseffecten die worden veroorzaakt door extra banen in de collectieve sector op termijn verdwijnen doordat verdringing optreedt van banen in de marktsector.

Sommige partijen vergroten met hun beleid de inspanning om de nationale broeikasgasemissies te reduceren ten opzichte van het basispad. Het klimaatbeleid in het basispad is nagenoeg gelijk aan dat in de Klimaat- en Energieverkenning (KEV) 2023 van het PBL. Uit de KEV blijkt dat het onzeker is of de klimaatdoelen gehaald worden.⁴ Naarmate partijen minder inspanning doen ten opzichte van het basispad nemen de risico's voor de leefomgeving toe. Overigens zijn niet alleen financiële maatregelen relevant voor reductie van broeikasgasemissies, ook normering kan een belangrijke rol spelen. Bij partijen die niet deelnemen aan de analyse van het PBL (CDA, JA21, SGP) bestaat daarop geen goed zicht. Sommige partijen (D66, GL-PvdA, CU, Volt) vergroten de inspanning om nationale broeikasgasemissies te reduceren ten opzichte van het basispad, met aanvullende middelen, beprijzing en/of normering. Voor de VVD, het CDA en de SGP geldt dat ze met hun maatregelen de inspanning ongeveer gelijk houden aan het basispad. JA21 verlaagt de inspanning ten opzichte van het basispad.

Op het gebied van stikstofreductie maken partijen verschillende keuzes. Het behalen van de stikstofdoelen is in het basispad onzeker, ook omdat het beleid op veel punten nog niet concreet is ingevuld. Net als voor klimaatbeleid brengt een lagere inspanning dan in het basispad risico's voor de leefomgeving met zich mee. Daarnaast neemt het risico toe dat economische activiteiten in het gedrang komen. Ook hier geldt dat naast financiële beleidsinstrumenten ook normering een rol kan spelen bij het behalen van reductie van stikstofemissies. Partijen maken verschillende keuzes ten opzichte van het basispad. Sommige partijen (D66, GL-PvdA, CU, Volt en in mindere mate de SGP) zetten daarbij meer in op beprijzing dan in het basispad. De VVD en het CDA nemen geen aanvullende budgettaire maatregelen op het gebied van stikstof, JA21 schrapt het Transitiefonds.

⁴ Zie PBL, 2023, Klimaat- en energieverkenning 2023 ([link](#)).

1.7 Tabellen⁵

Tabel 1.1 Overheidsfinanciën partijprogramma's

	Stand 2024	VVD	D66	GL-PvdA	CDA	CU	Volt	JA21	SGP	waarvan mutatie basispad 2025- 2028
	mld euro	totale verandering 2025-2028 in mld euro (beleidspakket + basispad)								mld euro
Overheidsuitgaven										
Sociale zekerheid	126,3	13,1	17,8	17,5	12,9	13,7	56,2	20,5	14,0	13,9
Zorg	106,4	12,8	13,2	17,6	14,1	14,0	15,3	12,8	12,8	13,0
Openbaar bestuur	93,9	2,9	5,2	4,9	4,1	4,5	4,3	2,9	3,9	4,2
Onderwijs	57,1	-1,1	3,9	3,8	-0,8	0,3	5,8	1,1	0,2	0,2
Overdracht bedrijven	22,9	-3,0	0,4	-0,7	-1,8	-1,7	1,8	0,3	-1,1	-0,1
Internat. samenwerking	20,0	-2,7	3,7	3,7	2,8	3,5	2,8	-2,7	2,9	2,8
Veiligheid	19,4	0,3	0,7	0,8	-0,5	-0,1	-0,1	4,0	0,2	-0,1
Bereikbaarheid	12,3	1,2	3,1	4,6	1,4	1,5	4,5	0,9	1,0	0,9
Defensie	13,5	7,6	7,6	7,6	7,6	7,6	7,6	9,0	7,3	5,5
Klimaat en milieu		0,2	0,1	0,0	0,4	0,3	0,9	-7,5	-0,5	
Overig		-0,7	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0	-0,6	-0,5	
Totale uitgaven	471,8	30,6	56,0	60,0	40,4	43,7	99,1	40,7	40,0	40,4

Tabel 1.2 Werkgelegenheid bij overheid en zorg

	basispad	VVD	D66	GL-PvdA	CDA	CU	Volt	JA21	SGP
	% per jaar	gemiddelde verandering in % per jaar, 2025-2028 (beleidspakket + basispad)							
Overheid	-0,1	-0,4	0,6	1,2	0,1	0,5	0,6	1,0	0,1
Zorg	1,8	1,5	1,8	2,9	1,9	2,1	1,8	1,8	1,9
Totaal	1,0	0,7	1,3	2,1	1,1	1,4	1,3	1,4	1,1

⁵ Door afronding kan de som van de cijfers in de tabellen afwijken van het totaal. De partijen worden gerapporteerd in volgorde van het aantal behaalde stemmen tijdens de vorige Tweede Kamerverkiezingen.

Tabel 1.3 Lastenontwikkeling partijprogramma's

	basispad	VVD	D66	GL-PvdA	CDA	CU	Volt	JA21	SGP
	mld euro	totale verandering 2025-2028 in mld euro (beleidspakket + basispad)							
Beleidsmatige lastenontwikkeling	6,8	4,9	24,4	18,0	12,1	16,2	47,1	0,4	6,7
... waarvan gezinnen	6,3	3,0	6,2	-8,7	7,3	-8,7	80,0	1,1	4,7
... waarvan bedrijven	0,5	1,8	16,0	25,0	2,4	22,3	-34,7	-0,6	1,3
... waarvan buitenland	0,0	0,0	2,2	1,7	2,3	2,6	1,8	-0,1	0,7
... waarvan inkomen en arbeid	6,0	2,6	-4,2	-24,1	4,1	-6,7	-3,9	9,4	4,0
... waarvan vermogen en winst	-0,8	0,0	15,0	26,3	2,4	11,2	16,2	-6,7	-2,1
... waarvan klimaat en milieu	1,3	1,0	12,2	12,5	2,6	9,6	28,3	-0,9	2,9
... waarvan overig	0,4	1,3	1,5	3,3	3,0	2,1	6,5	-1,4	1,9

Tabel 1.4 Belangrijkste indicatoren zorg

	Stand 2024	VVD	D66	GL-PvdA	CDA	CU	Volt	JA21	SGP	waarvan mutatie basispad 2025-2028
	mld euro	totale verandering 2025-2028 in mld euro (beleidspakket + basispad)								mld euro
Curatieve zorg (Zvw)										
Collectieve uitgaven (a)	58,1	5,6	5,6	1,1	6,0	5,4	7,2	5,8	7,1	5,8
Eigen betalingen (b) (in euro p.p.)	3,3 (222)	-0,4 (-28)	-0,4 (-28)	-0,3 (-20)	-0,4 (-28)	0,2 (14)	1,0 (65)	-0,1 (-9)	-0,4 (-26)	-0,1 (-9)
Langdurige zorg (Wlz)										
Collectieve uitgaven (a)	33,4	5,1	4,8	15,8	5,3	6,5	4,6	5,1	3,4	5,1
Overig (o.a. Wmo/Jeugd)	15,0	2,1	2,8	0,7	2,7	2,1	3,6	1,8	2,3	2,0
Collectieve zorguitgaven (a)	106,4	12,8	13,2	17,6	14,1	14,0	15,3	12,8	12,8	13,0
a) Nettobedragen										
b) Dit betreft de eigen betalingen onder het verplicht eigen risico voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 390 euro per persoon in 2028 (in prijzen 2024). In lopende prijzen is dit 435 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.										

Tabel 1.5 Macro-economische effecten 2025-2028

	mutatie basispad	VVD	D66	GL-PvdA	CDA	CU	Volt	JA21	SGP
	% per jaar	gemiddelde verandering in % per jaar, 2025-2028 (beleidspakket + basispad)							
Volume bestedingen en productie									
Bruto binnenlands product	1,1	1,3	1,2	1,5	1,1	1,1	1,2	1,3	1,0
Consumptie huishoudens	1,8	2,3	1,6	2,2	1,7	1,8	2,2	2,2	2,0
Overheidsbestedingen	2,1	1,9	2,7	3,2	2,1	2,4	2,3	2,3	1,5
Lonen en prijzen									
Cao-loon bedrijven	4,1	3,7	4,0	4,1	4,1	4,0	6,3	3,8	3,8
Inflatie (hicp, a)	2,2	1,9	2,5	2,3	2,4	2,4	3,1	2,0	2,2
Reële arbeidskosten bedrijven	1,8	1,7	1,6	1,6	1,8	1,7	1,0	1,5	1,5
Arbeidsmarkt									
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,1	0,3	0,3	0,6	0,1	0,2	0,5	0,4	0,2
... waarvan marktsector	-0,2	0,1	0,0	0,0	-0,2	-0,2	0,2	0,1	-0,1
	2028, %	niveau in 2028 % (beleidspakket + basispad)							
Werkloze beroepsbevolking	4,8	4,6	4,0	3,0	4,5	3,6	3,4	4,4	4,1
Arbeidsinkomensquote bedrijven	73,2	73,6	73,8	73,9	73,7	74,1	73,1	73,0	73,4
a) geharmoniseerde consumentenprijsindex									

Tabel 1.6 Overheidstekort en overheidsschuld in 2028

	basispad	VVD	D66	GL-PvdA	CDA	CU	Volt	JA21	SGP
	% bbp	niveau 2028 in % bbp (beleidspakket + basispad)							
EMU-saldo	-3,6	-2,9	-2,9	-3,0	-3,2	-2,9	-2,2	-3,8	-3,6
Structureel EMU-saldo (a)	-3,0	-2,4	-2,3	-2,8	-2,5	-2,4	-1,7	-3,4	-3,0
EMU-schuld	53,0	52,2	50,3	50,4	51,8	50,6	49,3	53,7	53,3
a) feitelijk EMU-saldo gecorrigeerd voor de conjunctuur en bijzondere eenmalige factoren									

Tabel 1.7 Koopkracht uitgesplitst naar groepen en armoedecijfers

	basispad	VVD	D66	GL-PvdA	CDA	CU	Volt	JA21	SGP
	% per jaar	gemiddelde verandering in % per jaar, 2025-2028 (beleidspakket + basispad)							
Mediane koopkrachtontwikkeling (a)									
Alle huishoudens	0,9	1,4	1,6	3,3	1,0	2,3	2,6	1,2	1,0
Werkenden	1,1	1,6	1,9	3,1	1,1	2,2	2,4	1,4	1,4
Uitkeringsgerechtigden	0,6	1,6	2,5	7,1	1,1	4,6	6,5	0,7	1,3
Gepensioneerden	0,6	0,8	0,6	3,2	0,7	2,1	2,6	0,7	0,6
Naar inkomensgroepen (b)									
1-20% (<116% wml)	0,7	1,9	1,5	4,8	0,9	3,8	3,6	0,3	1,1
21-40% (116-184% wml)	0,8	1,4	1,6	4,3	1,0	2,9	2,9	1,2	0,9
41-60% (184-275% wml)	0,9	1,4	1,9	3,3	1,0	2,3	2,6	1,3	0,9
61-80% (275-405% wml)	1,0	1,4	1,7	2,8	1,1	1,8	2,5	1,3	0,8
81-100% (>405% wml)	1,1	1,3	0,9	1,2	1,0	1,2	2,1	1,6	1,2
		niveau in 2028 in % (beleidspakket + basispad)							
Personen in armoede	6,1	5,3	3,3	3,0	5,3	2,5	2,8	6,7	4,9
Kinderen in armoede	8,0	6,1	2,9	3,3	5,9	3,0	4,3	7,9	4,2
a) Een mediaan is de middelste waarde van een verdeling van cijfers, geordend van laag naar hoog. Een mediaan van 1,3% voor alle huishoudens betekent dat de helft van de huishoudens een effect van 1,3% of lager heeft, en de andere helft 1,3% of hoger. b) Bruto-inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; het bruto minimumloon (wml) is in het basispad ongeveer 32.200 euro in 2028. De inkomensgroepen zijn verdeeld in vijf groepen van gelijke grootte in oplopende volgorde van inkomen, ieder 20% van alle huishoudens.									

2 VVD

De VVD verlaagt de overheidsuitgaven ten opzichte van het basispad met 9,7 mld euro. Op de meeste uitgavencategorieën wordt per saldo omgebogen. Daartegenover intensiveert de VVD onder meer in defensie, veiligheid en bereikbaarheid. De grootste ombuigingen vinden plaats op internationale samenwerking en door de afschaffing van het Nationaal Groeifonds. In de sociale zekerheid neemt de VVD onder meer de maatregelen uit de Miljoenennota 2024 over en verhoogt de partij het wettelijk minimumloon met 5% met koppeling aan toeslagen. De partij voert de verhoging van de kinderopvangtoeslag die in het basispad zit niet in. De partij bevriest de huren, maar houdt daarbij de grenzen in de huurtoeslag stabiel. In de zorg bevriest de partij het verplicht eigen risico, maar is er door pakketmaatregelen en generieke kortingen per saldo sprake van een ombuiging.

De partij verlaagt de lasten met 1,9 mld euro, het EMU-saldo verbetert. Er zijn onderliggend wel enkele verschuivingen in de lasten. In de inkomstenbelasting in box 1 wordt het tarief in de eerste schijf verlaagd, de arbeidskorting verhoogd en het aangrijpingspunt van het toptarief verlaagd. De lasten voor gezinnen nemen per saldo af. De lasten voor bedrijven nemen wat toe, onder andere via hogere lasten op klimaat en milieu door invoering van een circulaire plastic-heffing en de afschaffing van enkele vrijstellingen in de energiebelasting. Doordat de lasten minder worden verlaagd dan de uitgaven, verbetert het EMU-saldo tot -2,9% bbp.

De koopkracht neemt als gevolg van de maatregelen toe, de laagste inkomens en uitkeringsgerechtigden profiteren het meest. In doorsnee verbetert het pakket de koopkracht met 0,4% per jaar ten opzichte van het basispad. De wijzigingen in box 1 en de maatregelen in de huren en de huurtoeslag komen per saldo het meest ten goede aan de laagste inkomensgroepen, onder wie veel uitkeringsgerechtigden. Dit komt onder meer door de maatregelen die zijn overgenomen uit de Miljoenennota 2024. Deze maatregelen zorgen ook voor een daling van de armoede. De armoede onder kinderen daalt daarnaast door de verhoging van het kindgebonden budget.

Het pakket van de VVD verhoogt de economische groei met 0,2% per jaar en verlaagt de werkloosheid met 0,2%-punt in 2028. De consumptie stijgt als gevolg van de lagere belasting op inkomen en een lagere inflatie, onder meer door de bevrozing van de huren. De lagere overheidsbestedingen hebben een drukkend effect op de bbp-groei en leiden ook tot wat minder werkgelegenheid bij de overheid en in de zorg dan in het basispad. Doordat de stijging van de werkgelegenheid in de marktsector groter is, daalt de werkloosheid licht.

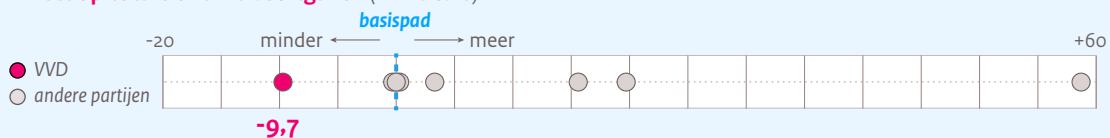
VVD: uitgaven- en lastenbeeld

Budgettair overzicht van het partijprogramma van de VVD in 2028 ten opzichte van de situatie als er in de komende regeerperiode geen beleid zou wijzigen (basispad)

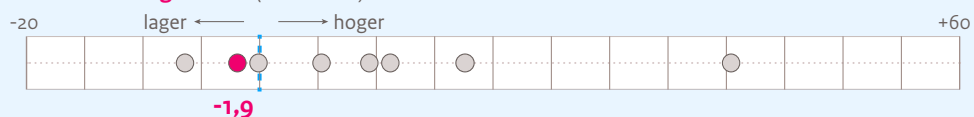

Overzicht 2028

Effect op totale overheidsuitgaven (in mld euro)

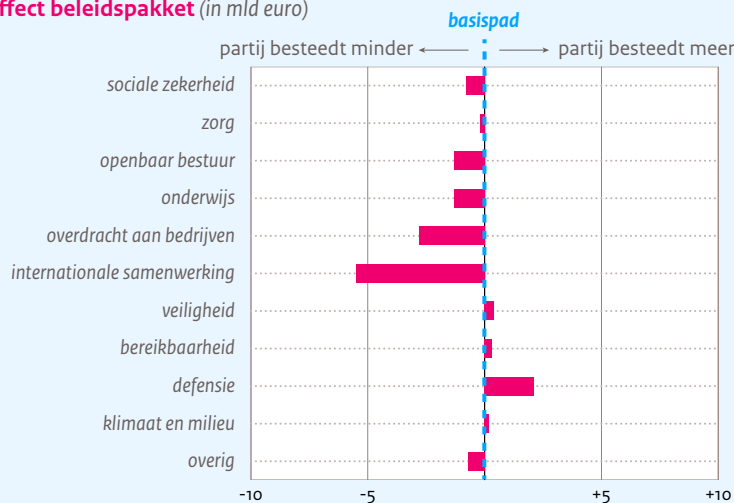

Effect op totale beleidsmatige lasten (in mld euro)

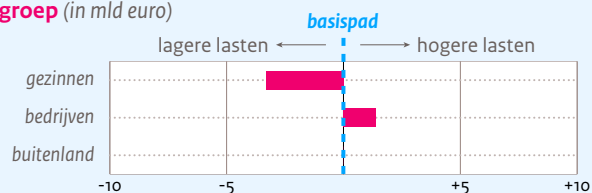
Overheidsuitgaven 2028

Effect beleidspakket (in mld euro)

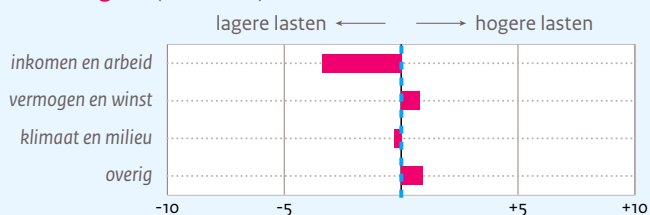

Lastenverdeling 2028

Verdeling naar groep (in mld euro)

Verdeling naar categorie (in mld euro)

Basispad

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden zie hoofdstuk 10. Download [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

VVD: economische effecten

Overzicht van de effecten van het partijprogramma van de VVD in 2025-2028

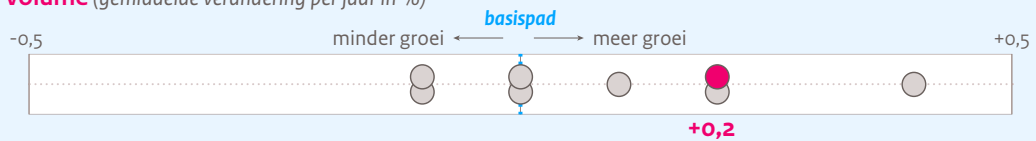

Macro-economische effecten

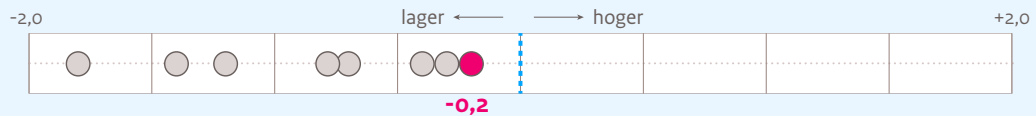
● VVD

○ andere partijen

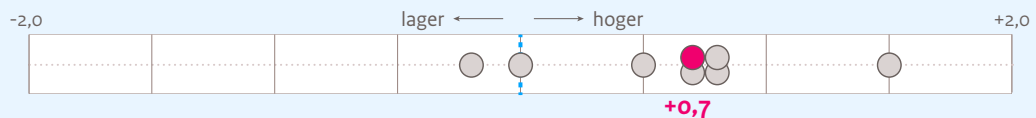
Bbp-volume (gemiddelde verandering per jaar in %)

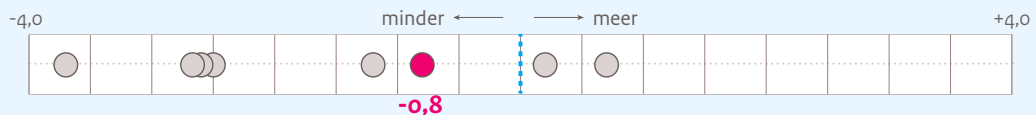
Werkloosheid (verandering 2028 in % beroepsbevolking)

Begrotingssaldo (verandering niveau 2028 in % bbp)

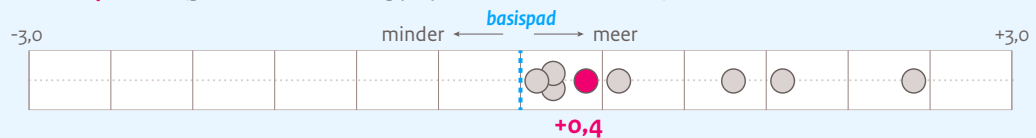

Overheidsschuld (verandering niveau 2028 in % bbp)

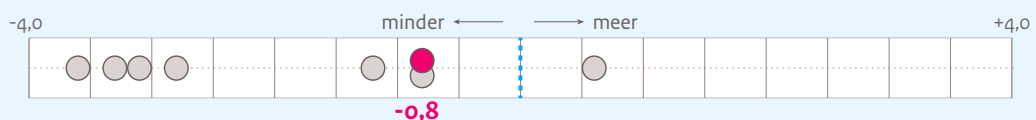

Koopkracht en armoede

Mediane koopkracht (gemiddelde verandering per jaar in %, alle huishoudens)

Personen in armoede (verandering 2028 in % van bevolking)

Armoede

Iemand leeft in armoede als diens inkomen onder het niet-veel-maar-toereikend-criterium van het Sociaal en Cultureel Planbureau valt. In het basispad ligt de armoedegrens in 2028 op een inkomen van €1794 per maand voor een eenpersoonshuishouden

Basispad

Het basispad is de ontwikkeling die het CPB verwacht bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over de basispaden, zie hoofdstuk 10.

De data van de figuren kunt u downloaden via cpb.nl of via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

2.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van de VVD verlaagt de overheidsuitgaven met 9,7 mld euro en verlicht de beleidsmatige lasten met 1,9 mld euro. Dit zijn ex-ante mutaties, dat wil zeggen zonder de macro-economische doorwerking. Deze paragraaf bespreekt de budgettaire consequenties van het pakket van de VVD voor de overheidsbegroting op hoofdlijnen, een volledig overzicht van alle maatregelen is te vinden in paragraaf 12.1. Alle in deze paragraaf genoemde getallen zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven.

In 2028 verlaagt de VVD de overheidsuitgaven per saldo met 9,7 mld euro ten opzichte van het basispad. De netto-intensiveringen betreffen met name defensie en veiligheid. Per saldo wordt het meest omgebogen bij internationale samenwerking en overdrachten aan bedrijven.

De VVD buigt per saldo 0,8 mld euro om op de **sociale zekerheid**. Dit komt doordat de VVD de verhoging van de kinderopvangtoeslag terugdraait en de grenzen van de huurtoeslag bevriest. Anderzijds verhoogt de VVD het kindgebonden budget en de huurtoeslag. Op de **zorg** buigt de VVD per saldo 0,2 mld euro om (zie paragraaf 1.2). De VVD buigt 1,3 mld euro om op **openbaar bestuur**. Dit komt met name door ombuigingen op het resterende budget uit het groeifonds en op het gemeente- en provinciefonds. Op het **onderwijs** buigt de VVD per saldo 1,3 mld euro om. Dit is vooral het gevolg van het beperken van het aantal internationale studenten en een ombuiging op het Fonds voor Onderzoek en Wetenschap. Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2028 per saldo 2,8 mld euro minder besteed. Dit komt vooral door een ombuiging op het resterende budget uit het groeifonds en een subsidietaakstelling.

De VVD buigt per saldo 5,5 mld euro om op **internationale samenwerking**. Dit komt voornamelijk door het beperken van ontwikkelingssamenwerking tot het verlenen van noodhulp, verplichte internationale bijdragen en opvang in de regio. De VVD wil per saldo 0,4 mld euro meer uitgeven aan **veiligheid**. Het gaat daarbij onder meer om intensiveringen in de politiecapaciteit, de justitiële keten en veiligheidsdiensten. De VVD buigt om op asiel door asielinstroom-beperkende maatregelen te nemen. Op het terrein van **bereikbaarheid** komt de VVD tot een netto-intensivering van 0,3 mld euro. De VVD wil per saldo 2,1 mld euro meer uitgeven aan **defensie**. Het gaat daarbij onder meer om intensiveringen in ondersteunende diensten, personeel en materieel. De VVD wil in 2028 per saldo 0,2 mld euro op **klimaat en milieu** intensiveren. Op de **overige uitgaven** buigt de VVD 0,7 mld euro om. Dit komt vooral door ombuigingen op het budget van de NPO. De VVD verhoogt de **aardgasbaten** met 0,2 mld euro. Dit komt door een taakstellende verhoging van de Mijnbouwheffing.

Tabel 2.1 Effecten op de overheidsuitgaven van beleidspakket VVD

	Basispad		Netto-intensivering beleidspakket	Beleidspakket + basispad	Basispad	Beleidspakket + basispad
	<i>mld euro</i> 2024	2028	2028	2028	<i>% per jaar</i> 2025-2028	
Sociale zekerheid	126,3	140,2	-0,8	139,4	2,7	2,5
Zorg	106,4	119,4	-0,2	119,2	2,9	2,9
Openbaar bestuur	93,9	98,1	-1,3	96,8	1,1	0,8
Onderwijs	57,1	57,3	-1,3	56,0	0,1	-0,5
Overdrachten bedrijven	22,9	22,8	-2,8	20,0	-0,1	-3,4
Internat. samenwerking	20,0	22,8	-5,5	17,3	3,3	-3,6
Veiligheid	19,4	19,2	0,4	19,7	-0,1	0,4
Bereikbaarheid	12,3	13,2	0,3	13,5	1,8	2,4
Defensie	13,5	19,1	2,1	21,2	8,9	11,8
Klimaat en milieu (a)			0,2	0,2		
Overig (a)			-0,7	-0,7		
Totaal uitgaven	471,8	512,2	-9,7	502,4	2,1	1,6
(a) Voor de functies Klimaat en milieu en Overig is geen basispad gespecificeerd, enkel de effecten van het beleidspakket worden gerapporteerd.						

Het beleidspakket van de VVD leidt tot een daling van de werkgelegenheid bij de **overheid** van 0,3% per jaar ten opzichte van het basispad. Als gevolg van het beleidspakket vindt in de **zorg** een daling van de werkgelegenheid plaats van 0,3% per jaar ten opzichte van het basispad.

Tabel 2.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van beleidspakket VVD

	Basispad	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	<i>mln gewerkte uren,</i> 2024	<i>% per jaar, 2025-2028</i>		
Overheid	1668	-0,1	-0,3	-0,4
Zorg	1956	1,8	-0,3	1,5
Overheid en zorg	3623	1,0	-0,3	0,7

De VVD verlicht de beleidsmatige lasten in 2028 per saldo met 1,9 mld euro ten opzichte van het basispad.

Gezinnen betalen per saldo 3,3 mld euro minder aan belasting en premies. Dit komt vooral door een verlichting van de lasten op inkomen en arbeid. Zo worden de arbeidskorting en de algemene heffingskorting verhoogd en het tarief van de eerste schijf in box 1 verlaagd. Hiertegenover staat een lastenverzwaring door het verlagen van het aangrijpingspunt van het toptarief in box 1. Ook het beperken van de verplichte opbouw van pensioenpremies leidt tot een lastenverzwaring door een lagere benutting van de premieaftrek. De belastingen op klimaat en milieu dalen. Dit komt onder andere door een verlaging van de brandstofaccijns en

de invoering van een korting in de motorrijtuigenbelasting voor emissievrije auto's. De overige lasten worden verhoogd, onder andere door een verhoging van de tabaksaccijns.

Voor bedrijven stijgen de beleidsmatige lasten per saldo met 1,4 mld euro. Dit komt vooral door een verhoging van de lasten op vermogen en winst, doordat de verliesverrekening in de vpb aangescherpt wordt. De belastingen op klimaat en milieu worden ook verhoogd. Zo voert de VVD een circulaire plastic-heffing in en schaft de partij verschillende vrijstellingen in de energiebelasting af.

De beleidsmatige lasten voor het buitenland blijven onveranderd.

Tabel 2.3 Effecten op lastenontwikkeling van beleidspakket VVD

Beleidsmatige lastenontwikkeling	... waarvan inkomen en arbeid	... waarvan vermogen en winst	... waarvan klimaat en milieu	... waarvan overig	totaal
<i>Effect beleidspakket, mutatie in mld euro, 2025-2028</i>					
... waarvan gezinnen	-3,2	0,0	-1,1	0,9	-3,3
... waarvan bedrijven	-0,2	0,8	0,7	0,0	1,4
... waarvan buitenland	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
totaal	-3,4	0,8	-0,3	0,9	-1,9
+ is lastenverzwaring, - is lastenverlichting					

De VVD houdt de inspanning om de nationale broeikasgasemissies te reduceren ongeveer gelijk aan het basispad en de KEV 2023. De partij heeft het verkiezingsprogramma laten analyseren door het PBL, daardoor is er ook zicht op de impact van eventuele normeringen op bijvoorbeeld het gebied van klimaat en landbouw, zie de ALV van het PBL (2023) voor een uitgebreide beschouwing. De VVD verlaagt het tarief van de energiebelasting op elektriciteit voor kleinverbruikers. Mogelijk stimuleert dit, als individuele maatregel bezien, het gebruik van elektriciteit ten opzichte van aardgas. Daarnaast schaft de partij verschillende vrijstellingen binnen de energiebelasting af. Tot slot worden onder meer de brandstofaccijnzen verlaagd.

De VVD neemt geen aanvullende budgettaire maatregelen op het gebied van stikstof.

2.2 Zorg

De VVD verlaagt de collectieve zorguitgaven met 0,2 mld euro in 2028 ten opzichte van het basispad. Dit komt voornamelijk door een verlaging van de collectieve Zvw-uitgaven met 0,3 mld euro.

Tabel 2.4 Budgettaire effecten van beleidspakket VVD op zorguitgaven

	Stand 2024	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
	mld euro			niveau 2028 in mld euro
Curatieve zorg (Zvw)				
Collectieve uitgaven (a)	58,1	63,9	-0,3	63,6
... a.g.v. budgetmaatregelen			-0,4	
... a.g.v. eigen betalingen			0,8	
... a.g.v. aanpassing basispakket			-0,3	
... a.g.v. overig			-0,4	
Eigen betalingen (b) (in euro p.p.)	3,3 (222)	3,2 (213)	-0,3 (-19)	2,9 (194)
Langdurige zorg (Wlz)				
Collectieve uitgaven (a)	33,4	38,5	0,0	38,5
... a.g.v. budgetmaatregelen			0,0	
... a.g.v. eigen betalingen			0,0	
... a.g.v. overig			0,0	
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	15,0	17,0	0,0	17,0
Collectieve zorguitgaven (a)	106,4	119,4	-0,2	119,2
(a) Nettobedragen (b) Dit betreft de eigen betalingen onder het verplicht eigen risico voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 390 euro per persoon in 2028 (in prijzen 2024). In lopende prijzen is dit 435 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.				

In de **curatieve zorg** bevriest de VVD het verplichte eigen risico op 385 euro. Hierdoor nemen de eigen betalingen onder het verplichte eigen risico af met gemiddeld 19 euro per persoon. Tegenover deze intensivering staat een aantal ombuigingen in de curatieve zorg. Zo heeft de VVD de intentie een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met een macro-beheersingsinstrument en schaft de VVD de verplichting voor verzekeraars tot vergoeding van ongecontracteerde zorg af. Daarnaast bevriest de VVD de inhoud van het basispakket, zodat dit pakket niet langer automatisch meegroeit met de stand van de wetenschap en de praktijk. Dit leidt tot een ombuiging in 2028. Wanneer nieuwe behandelingen of behandelmethoden na een actief politiek besluit worden toegevoegd aan het verzekerde pakket, zal deze ombuiging lager uitvallen. Een deel van de mensen zal deze nieuwe zorg alsnog zelf inkopen; met deze maatregel stijgen daarom de private zorguitgaven.

2.3 Macro-economische effecten

De bbp-groei ligt gemiddeld 0,2%-punt per jaar boven het basispad. Deze extra groei komt vooral door de stijging van de consumptie van huishoudens. Het reëel beschikbaar inkomen van huishoudens neemt toe door lagere belastingen op inkomen en lagere inflatie. De overheidsbestedingen komen lager uit door ombuigingen bij de kinderopvang- en huurtoeslag. De investeringen (exclusief die van de overheid) nemen toe door extra productie in de marktsector. Onderliggend is er sprake van een afname van de woninginvesteringen als gevolg van de bevrozing van de huren in de sociale sector.

De werkloosheid komt in 2028 0,2%-punt lager uit dan in het basispad. Deze daling komt door extra groei van productie en werkgelegenheid in de marktsector. Bij de zorg en de overheid is er juist sprake van een kleine daling van de werkgelegenheid ten opzichte van het basispad.

De cao-lonen bij bedrijven nemen met 0,4%-punt per jaar minder toe dan in het basispad. Deze daling komt doordat lagere lasten voor werknemers in de loononderhandelingen een drukkend effect op de loongroei hebben en door minder inflatie. De lagere inflatie is vooral het gevolg van de bevrozing van de huren. De huren hebben in de hicp een veel kleiner gewicht dan in de cpi, waardoor de hicp minder daalt dan de cpi die voor de koopkracht relevant is. De reële loongroei stijgt met 0,1%-punt ten opzichte van het basispad omdat de afname van de cpi groter is dan de afname van de nominale cao-loongroei.

Tabel 2.5 Macro-economische effecten van beleidspakket VVD

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
<i>gemiddelde verandering in % per jaar, 2025-2028</i>			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,1	0,2	1,3
Consumptie huishoudens	1,8	0,4	2,3
Overheidsbestedingen	2,1	-0,2	1,9
Investerings (niet-overheid)	0,9	0,1	1,0
Uitvoer goederen en diensten	2,2	0,0	2,2
Lonen en prijzen			
Cao-loon bedrijven	4,1	-0,4	3,7
Inflatie (hicp, a)	2,2	-0,3	1,9
Reële arbeidskosten bedrijven	1,8	-0,1	1,7
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,1	0,2	0,3
... waarvan marktsector	-0,2	0,3	0,1
	<i>niveau 2028 in %</i>	<i>effect op niveau in %-punt</i>	<i>niveau 2028 in %</i>
Werkloze beroepsbevolking	4,8	-0,2	4,6
Arbeidsinkomensquote bedrijven	73,2	0,4	73,6
a) geharmoniseerde consumenten­prijsindex			

2.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo komt door het beleidspakket van de VVD 0,7% bbp hoger uit dan in het basispad. Door de maatregelen neemt het saldo initieel toe met 0,7% bbp. De macro-economische doorwerking zorgt niet voor een verdere verandering van het saldo. Het EMU-saldo in 2028 komt daarmee uit op -2,9% bbp.

Er is per saldo geen macro-economische doorwerking van het VVD-pakket op het EMU-saldo. Tegenover de negatieve doorwerkingseffecten van de lagere overheidsbestedingen, die leiden tot lagere btw-opbrengsten en minder inkomsten via de loon- en inkomensheffing, staan positieve effecten van de toegenomen consumptie en lagere werkloosheid, via hogere btw-opbrengsten en minder werkloosheidsuitkeringen.

De verbetering van het EMU-saldo leidt tot een overheidsschuld die lager uitkomt dan in het basispad. Dit effect wordt iets gedempt doordat het nominale bbp lager uitkomt (noemereffect). De prijs van het bbp daalt namelijk meer dan het reële bbp toeneemt.

Tabel 2.6 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van beleidspakket VVD

	2028
	% bbp
EMU-saldo	
Basispad	-3,6
Initieel effect beleidspakket	0,7
Doorwerkingseffect beleidspakket	0,0
EMU-saldo inclusief effect beleidspakket	-2,9
Structureel EMU-saldo (a)	
Basispad	-3,0
Effect beleidspakket	0,6
Structureel EMU-saldo inclusief effect beleidspakket	-2,4
EMU-schuld	
Basispad	53,0
Effect beleidspakket	-0,8
EMU-schuld inclusief effect beleidspakket	52,2
a) EMU-saldo gecorrigeerd voor de conjunctuur en bijzondere eenmalige factoren	

2.5 Koopkrachteffecten

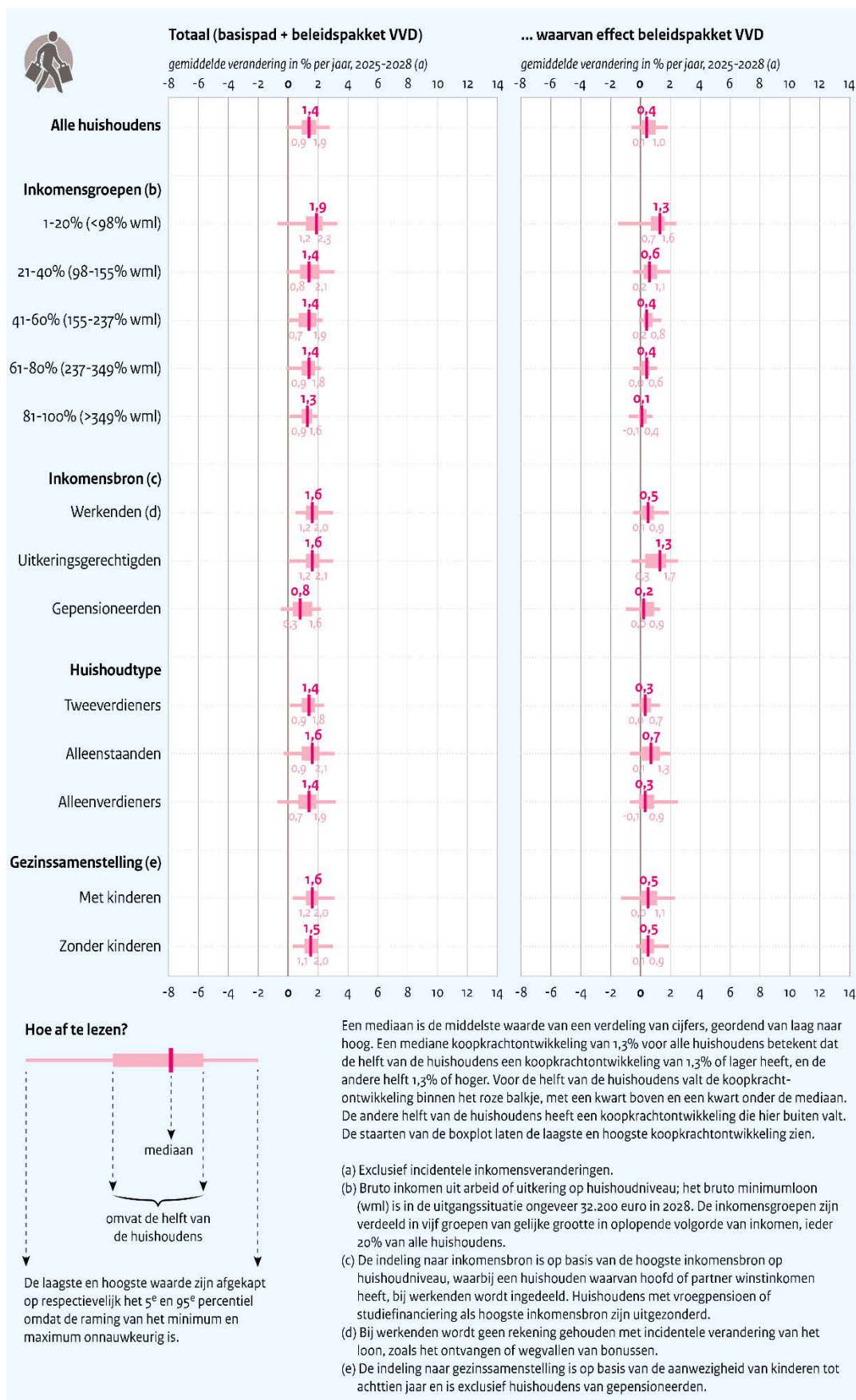
Als gevolg van het beleidspakket van de VVD stijgt de mediane koopkracht gemiddeld met 0,4% per jaar ten opzichte van het basispad (zie de puntenwolk en boxplot verderop in deze paragraaf). De maatregelen die het meest bijdragen aan de stijging van de koopkracht zijn de verhoging van de arbeidskorting, de verlaging van het tarief in de eerste schijf in box 1, en de verhoging van de algemene heffingskorting en de ouderenkorting. Daar staat tegenover dat met name de beperking van de indexatie van het aangrijpingspunt van het toptarief in box 1 en het niet per 2027 invoeren van de hervorming van de kinderopvangtoeslag de koopkracht drukken. Rekening houdend met de inflatie (gemeten aan de hand van de cpi) liggen door het beleidspakket van de VVD de reële cao-lonen bij bedrijven 0,1% per jaar hoger dan in het basispad.

De lagere inkomens profiteren meer van het pakket van de VVD dan hogere inkomens. De laagste inkomensgroep heeft in doorsnee een koopkrachtverbetering van 1,3% per jaar en gaat er vooral op vooruit door verhoging van de algemene heffingskorting en de maatregelen in de huren en de huurtoeslag. De doorsnee koopkrachtontwikkeling neemt af naarmate het inkomen toeneemt. De middeninkomens gaan er in doorsnee zo'n 0,4 tot 0,6% per jaar op vooruit, met name door het verhogen van de arbeidskorting en het verlagen van het lage box 1-tarief. Voor de hoogste inkomensgroep is de doorsnee koopkrachtontwikkeling ten opzichte van het basispad neutraal. Deze groep ondervindt voornamelijk nadeel door het lagere aangrijpingspunt van het toptarief in box 1.

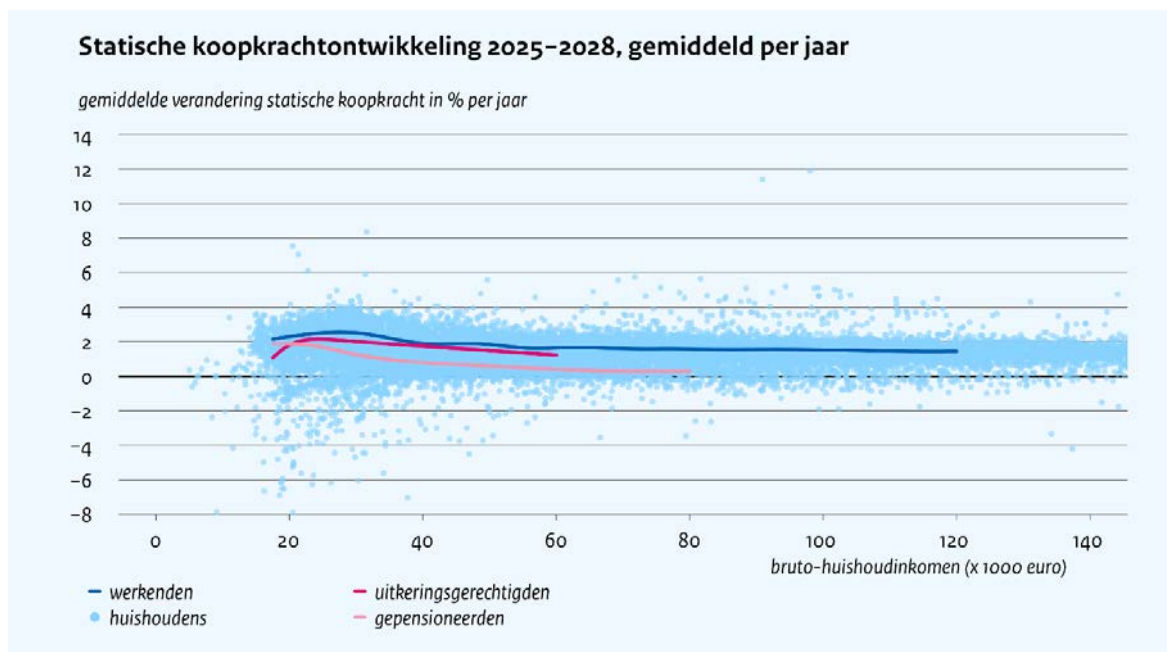
Onder uitkeringsgerechtigden (1,3% per jaar) gaat de doorsnee koopkracht er meer op vooruit dan onder werkenden (0,5%) en gepensioneerden (0,2%). Uitkeringsgerechtigden profiteren van de maatregelen in de huren en de huurtoeslag. Werkenden en gepensioneerden hebben minder profijt van deze maatregelen. Ten opzichte van uitkeringsgerechtigden hebben werkenden en gepensioneerden vooral last van het lagere aangrijpingspunt van het toptarief in box 1. Dit effect wordt bij werkenden gecompenseerd door de verhoging van de arbeidskorting en bij gepensioneerden – in mindere mate – door de verhoging van de ouderenkorting.

De spreiding in koopkrachtontwikkeling binnen groepen is gering. Enige spreiding is er wel en deze wordt voornamelijk veroorzaakt door de verhoging van de huurtoeslag en het niet per 2027 invoeren van de hervorming van de kinderopvangtoeslag. De spreiding door de verhoging van de huurtoeslag is met name terug te zien bij de laagste inkomensgroep waar 5% van de huishoudens er tenminste 1,5% per jaar op achteruitgaat en 5% er minstens 2,4% op vooruit gaat. De spreiding door het niet per 2027 invoeren van de hervorming van de kinderopvangtoeslag is vooral te zien bij huishoudens met kinderen. Hier varieert het effect tussen een koopkrachtdaling van 1,3% en een koopkrachtstijging van 2,3%.

Figuur 2.1 Boxplot koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket VVD, gemiddeld per jaar

Figuur 2.2 Koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket VVD, gemiddeld per jaar

2.6 Effecten op armoede

Door de maatregelen van de VVD daalt de armoede met 0,8%-punt naar 5,3%. De armoede daalt met name door de maatregelen in de huren en de huurtoeslag en de verhoging van het kindgebonden budget.

Als gevolg van het VVD-pakket daalt de armoede onder kinderen met 1,9%-punt tot 6,1%.

De verhoging van het kindgebonden budget draagt het meest bij aan deze daling. Deze maatregel zorgt er ook voor dat de armoede onder kinderen sterker daalt dan de totale armoede.

Tabel 2.7 Effecten op armoede van beleidspakket VVD

	Basispad	Basispad+effect	Effect
Personen in armoede	6,1%	5,3%	-0,8%
Kinderen in armoede	8,0%	6,1%	-1,9%

3 D66

D66 hervormt de sociale zekerheid en het belastingstelsel. De partij schaft een groot deel van de bestaande toeslagen en kindregelingen af. Hiervoor in de plaats komt een verzilverbare heffingskorting, één inkomensafhankelijke kindregeling en een belastingvoordeel voor mensen die meer dan 1225 uur per jaar werken. In box 1 wordt de tariefstructuur progressiever door een lager tarief in de eerste schijf, een lager aangrijpingspunt van de tweede schijf en de invoering van een toptarief van 55%. De hypotheekrenteaftrek wordt beperkt en het wettelijk minimumloon wordt met 10% verhoogd, met koppeling aan de AOW, de bijstand, de Wajong en de huurtoeslag.

De partij verzwaaert de lasten met 17,6 mld euro, deze komen vooral bij bedrijven terecht. D66 verhoogt de lasten voor bedrijven onder andere door het afschaffen van de maximumpremiëgrens voor de IAB en de werknemersverzekeringen, het verhogen van het lage tarief in de vennootschapsbelasting en het afschaffen van vrijstellingen voor niet-woningen in de onroerendezaakbelasting. Voor gezinnen betekent de stelselwijziging een lastenverlichting op inkomen en arbeid, maar tegelijkertijd worden de lasten op vermogen en winst verhoogd. Dit komt met name door de invoering van een vermogensaanwas- en vermogensbelasting, de invoering van een onroerendezaakbelasting voor gebruikers en hogere tarieven in de erf- en schenkbelasting. Op het gebied van klimaat en milieu verhoogt D66 onder meer de energiebelasting op aardgas voor grootverbruikers, en voert de partij een kilometerheffing en een vrachtwagenheffing in. Het pakket van D66 vergroot hiermee de inspanning ten aanzien van de reductie van nationale broeikasgasemissies ten opzichte van het basispad.

D66 verhoogt de overheidsuitgaven met 15,6 mld euro en verbetert het EMU-saldo. De partij intensificeert onder andere in onderwijs, bereikbaarheid en defensie. Door de stelselwijziging verhoogt de partij bovendien de uitgaven aan sociale zekerheid. Het verplichte eigen risico in de Zvw wordt bevroren, terwijl er een eigen bijdrage in de wijkverpleging wordt ingevoerd en de eigen bijdrage in de Wlz wordt verhoogd. De verhoging van de lasten is groter dan die van de uitgaven, waardoor het EMU-saldo, na een positieve economische doorwerking, verbetert tot -2,9% bbp in 2028.

De maatregelen van D66 leiden tot meer koopkracht voor huishoudens met lagere en middeninkomens, terwijl de hoogste inkomensgroep erop achteruitgaat ten opzichte van het basispad. In doorsnee verbetert het pakket de koopkracht met 0,6% per jaar. De spreiding onder lage inkomens en huishoudens met kinderen is relatief groot: door het inkomensafhankelijk maken van alle kindregelingen profiteren vooral huishoudens met lage inkomens en meerdere kinderen. De armoede wordt verlaagd en onder kinderen meer dan gehalveerd.

Het pakket heeft geen effect op de economische groei en verlaagt de werkloosheid met 0,8%-punt in 2028. Hoewel de overheidsbestedingen toenemen, nemen de bestedingen van huishoudens en bedrijven af. De consumptie van huishoudens wordt beperkt als gevolg van hogere inflatie en lagere huizenprijzen door beperking van de hypotheekrenteaftrek. De werkloosheid daalt door een hogere werkgelegenheid en een daling van het arbeidsaanbod. De hervorming in de sociale zekerheid en het belastingstelsel zorgt ervoor dat het financieel enigszins minder aantrekkelijk wordt om (meer) te gaan werken.

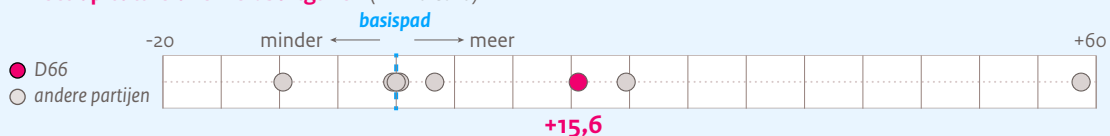
D66: uitgaven- en lastenbeeld

Budgettair overzicht van het partijprogramma van D66 in 2028 ten opzichte van de situatie als er in de komende regeerperiode geen beleid zou wijzigen (basispad)

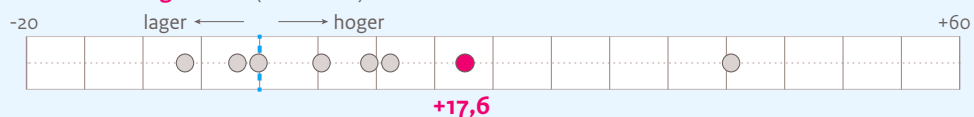

Overzicht 2028

Effect op totale overheidsuitgaven (in mld euro)

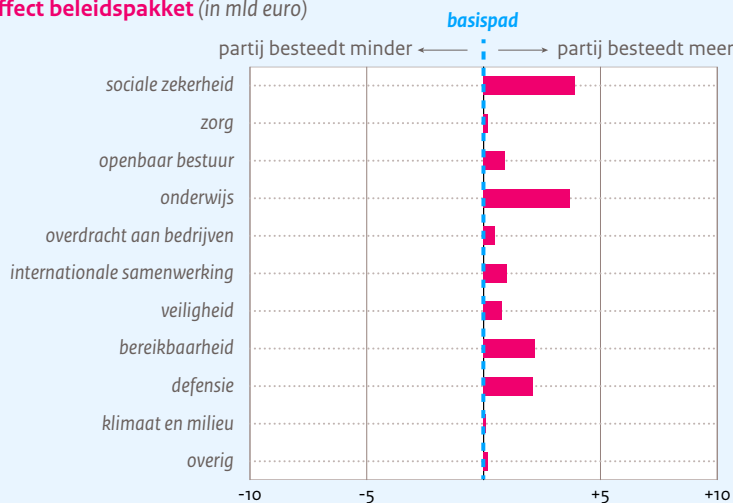

Effect op totale beleidsmatige lasten (in mld euro)

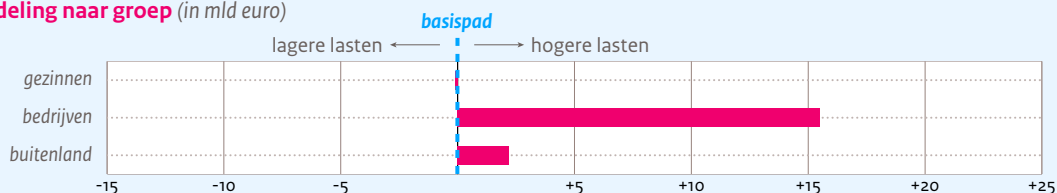
Overheidsuitgaven 2028

Effect beleidspakket (in mld euro)

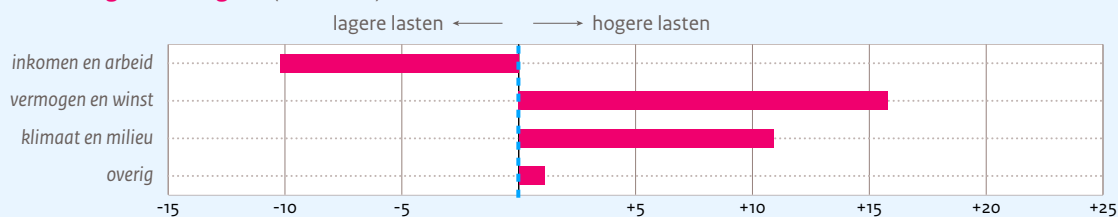

Lastenverdeling 2028

Verdeling naar groep (in mld euro)

Verdeling naar categorie (in mld euro)

Basispad

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden zie hoofdstuk 10. Download [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

D66: economische effecten

Overzicht van de effecten van het partijprogramma van D66 in 2025-2028

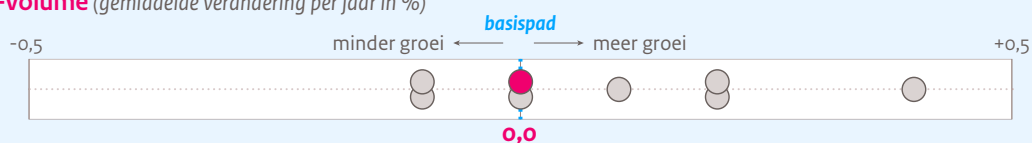

Macro-economische effecten

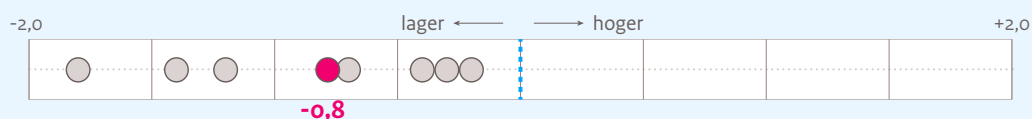
● D66

○ andere partijen

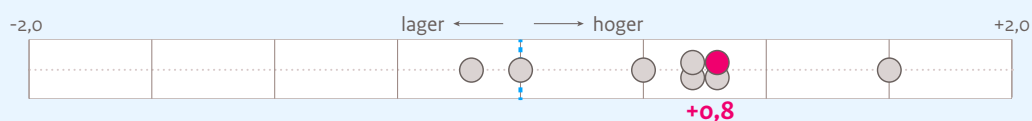
Bbp-volume (gemiddelde verandering per jaar in %)

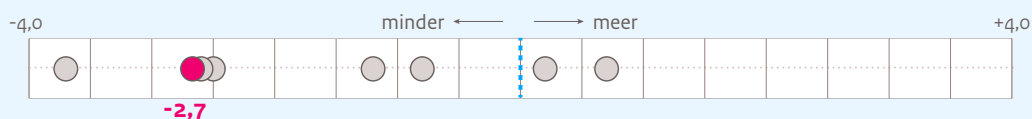
Werkloosheid (verandering 2028 in % beroepsbevolking)

Begrotingssaldo (verandering niveau 2028 in % bbp)

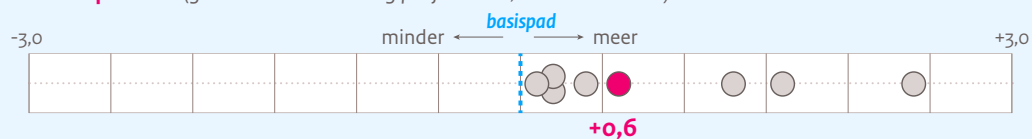

Overheidsschuld (verandering niveau 2028 in % bbp)

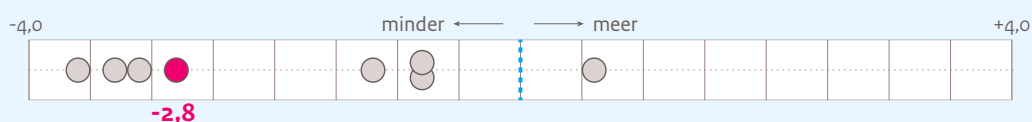

Koopkracht en armoede

Mediane koopkracht (gemiddelde verandering per jaar in %, alle huishoudens)

Personen in armoede (verandering 2028 in % van bevolking)

Armoede

Iemand leeft in armoede als diens inkomen onder het niet-veel-maar-toereikend-criterium van het Sociaal en Cultureel Planbureau valt. In het basispad ligt de armoedegrens in 2028 op een inkomen van €1794 per maand voor een eenpersoonshuishouden

Basispad

Het basispad is de ontwikkeling die het CPB verwacht bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over de basispaden, zie hoofdstuk 10.

De data van de figuren kunt u downloaden via cpb.nl of via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

3.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van D66 verhoogt de overheidsuitgaven met 15,6 mld euro en verzwaart de beleidsmatige lasten met 17,6 mld euro. Dit zijn ex-ante mutaties, dat wil zeggen zonder de macro-economische doorwerking. Deze paragraaf bespreekt de budgettaire consequenties van het pakket van D66 voor de overheidsbegroting op hoofdlijnen, een volledig overzicht van alle maatregelen is te vinden in paragraaf 12.2. Alle in deze paragraaf genoemde getallen zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven.

D66 voert een stelselwijziging in de inkomenssfeer door, die zowel aan de uitgaven- als lastenkant tot omvangrijke mutaties leidt. Onderdeel van deze stelselwijziging is onder meer het afschaffen van een groot deel van de bestaande toeslagen en kindregelingen. In plaats daarvan introduceert de partij een verzilverbare heffingskorting, een inkomensafhankelijke kindregeling en een belastingvoordeel voor mensen die meer dan 1225 uur per jaar werken.

In 2028 verhoogt D66 de overheidsuitgaven per saldo met 15,6 mld euro ten opzichte van het basispad. De netto-intensiveringen betreffen met name sociale zekerheid en onderwijs.

D66 intensiveert per saldo 3,9 mld euro in de **sociale zekerheid**. Dit komt door de vervanging van de kinderbijslag en het kindgebonden budget door een nieuwe kindregeling met een hoger bedrag. Ook verhoogt D66 het wettelijk minimumloon en introduceert de partij een verzilverbare heffingskorting. Anderzijds buigt D66 om op sociale zekerheid onder andere door de zorgtoeslag af te schaffen. In de **zorg** intensiveert D66 per saldo 0,2 mld euro (zie paragraaf 1.2). D66 intensiveert 0,9 mld euro in **openbaar bestuur**. Dit komt vooral door een intensivering in het gemeente- en provinciefonds. In het **onderwijs** intensiveert D66 per saldo 3,7 mld euro. Dit komt met name door intensiveringen in de basisbeurs voor uitwonende studenten, het invoeren van een persoonlijk leerbudget en hogere salarissen in diverse onderwijssectoren. Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2028 per saldo 0,5 mld euro meer besteed. Dit komt vooral door een intensivering in de woningbouw.

D66 intensiveert per saldo 1,0 mld euro in **internationale samenwerking**. Naast een generieke intensivering in het budget voor ontwikkelingssamenwerking (ODA) intensiveert D66 door vanuit het budget voor ontwikkelingssamenwerking een maximumbijdrage aan eerstejaars asielopvang in te stellen. D66 wil per saldo 0,8 mld euro meer uitgeven aan **veiligheid**. Dit komt met name door intensiveringen in de jeugdbescherming en de rechtspraak. Op het terrein van **bereikbaarheid** komt D66 tot een netto-intensivering van 2,2 mld euro. Dit komt vooral door de invoerings- en uitvoeringskosten voor de invoering van een kilometer- en vrachtwagenheffing. D66 wil per saldo 2,1 mld euro meer uitgeven aan **defensie**. Dit komt in de vorm van een generieke intensivering in het defensiebudget. D66 wil in 2028 per saldo 0,1 mld euro op **klimaat en milieu** intensiveren. In de **overige uitgaven** intensiveert D66 0,2 mld euro.

Tabel 3.1 Effecten op de overheidsuitgaven van beleidspakket D66

	Basispad		Netto-intensivering beleidspakket	Beleidspakket + basispad	Basispad	Beleidspakket + basispad
	<i>mld euro</i> 2024	2028	2028	2028	<i>% per jaar</i> 2025-2028	
Sociale zekerheid	126,3	140,2	3,9	144,2	2,7	3,4
Zorg	106,4	119,4	0,2	119,7	2,9	3,0
Openbaar bestuur	93,9	98,1	0,9	99,0	1,1	1,3
Onderwijs	57,1	57,3	3,7	61,0	0,1	1,7
Overdrachten bedrijven	22,9	22,8	0,5	23,3	-0,1	0,4
Internat. samenwerking	20,0	22,8	1,0	23,8	3,3	4,4
Veiligheid	19,4	19,2	0,8	20,0	-0,1	0,9
Bereikbaarheid	12,3	13,2	2,2	15,4	1,8	5,8
Defensie	13,5	19,1	2,1	21,2	8,9	11,8
Klimaat en milieu (a)			0,1	0,1		
Overig (a)			0,2	0,2		
Totaal uitgaven	471,8	512,2	15,6	527,8	2,1	2,8
(a) Voor de functies Klimaat en milieu en Overig is geen basispad gespecificeerd, enkel de effecten van het beleidspakket worden gerapporteerd.						

Het beleidspakket van D66 leidt tot een stijging van de werkgelegenheid bij de **overheid** van 0,7% per jaar ten opzichte van het basispad. De toename is vooral het gevolg van intensiveringen in defensie en het gemeente- en provinciefonds. Als gevolg van het beleidspakket blijft de werkgelegenheid in de **zorg** per saldo ongewijzigd.

Tabel 3.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van beleidspakket D66

	Basispad	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	<i>mln gewerkte uren,</i> 2024	<i>% per jaar, 2025-2028</i>		
Overheid	1668	-0,1	0,7	0,6
Zorg	1956	1,8	0,0	1,8
Overheid en zorg	3623	1,0	0,3	1,3

D66 verzwaart de beleidsmatige lasten in 2028 per saldo met 17,6 mld euro ten opzichte van het basispad.

Gezinnen betalen per saldo 0,1 mld euro minder aan belasting en premies. De lasten op inkomen en arbeid worden verlicht. Zo voert D66 een verzilverbare heffingskorting in en een belastingvoordeel voor mensen die meer dan 1225 uren werken. Ook wordt het tarief van de eerste schijf in box 1 verlaagd en de arbeidskorting verhoogd. Hiertegenover staat een lastenverzwaring door een bevrozing van het aangrijpingspunt van het toptarief in box 1 en een beperking van de hypotheekrenteaftrek. De lasten op vermogen en winst stijgen, onder andere door invoering van een gebruikersdeel in de

onroerendezaakbelasting en aanpassingen in de erf- en schenkbelasting. Ook voert D66 een vermogens- en een vermogensaanwasbelasting in. Op het gebied van belastingen op klimaat en milieu verzwaart D66 de lasten onder andere door de invoering van een consumptiebelasting op niet-duurzame landbouwproducten. Daarnaast wordt de motorrijtuigenbelasting vervangen door een kilometerheffing. Ook de overige lasten worden verzwaart, onder andere door een verhoging van de accijns op tabak en alcohol.

Voor bedrijven stijgen de beleidsmatige lasten per saldo met 15,5 mld euro. De lasten op inkomen en arbeid stijgen onder andere door het afschaffen van de maximumpremiëgrens in de Zvw en de werknemersverzekeringen. Daarentegen leidt de invoering van een franchise in de werknemersverzekeringen tot een lastenverlichting. D66 verhoogt de lasten op vermogen en winst onder andere door het lage vpb-tarief te verhogen en de renteaftrek en verliesverrekening in de vpb aan te scherpen. Ook worden de vrijstellingen voor niet-woningen in de onroerendezaakbelasting afgeschaft. De belastingen op klimaat en milieu nemen ook toe. Zo worden in de energiebelasting de tarieven voor grootverbruikers van aardgas verhoogd en verschillende vrijstellingen afgeschaft. D66 vervangt daarnaast de motorrijtuigenbelastingen door een kilometerheffing en voert een vrachtwagenheffing in.

De beleidsmatige lasten voor het buitenland worden per saldo met 2,2 mld euro verhoogd. Dit komt onder andere doordat D66 de vrijstelling in de dividendbelasting voor de inkoop van eigen aandelen afschaft en de vliegbelasting uitbreidt.

Tabel 3.3 Effecten op lastenontwikkeling van beleidspakket D66

Beleidsmatige lastenontwikkeling	... waarvan inkomen en arbeid	... waarvan vermogen en winst	... waarvan klimaat en milieu	... waarvan overig	totaal
<i>Effect beleidspakket, mutatie in mld euro, 2025-2028</i>					
... waarvan gezinnen	-14,2	10,1	3,2	0,7	-0,1
... waarvan bedrijven	3,9	4,8	6,8	-0,1	15,5
... waarvan buitenland	0,0	0,8	0,9	0,5	2,2
totaal	-10,2	15,8	10,9	1,1	17,6
+ is lastenverzwaring, - is lastenverlichting					

D66 verhoogt de inspanning om de nationale broeikasgasemissies te reduceren ten opzichte van het basispad en vergeleken met de KEV 2023. De partij heeft het verkiezingsprogramma laten analyseren door het PBL, daardoor is er ook zicht op de impact van eventuele normeringen op bijvoorbeeld het gebied van klimaat en landbouw, zie de ALV van het PBL (2023) voor een uitgebreide beschouwing. D66 verhoogt de energiebelasting op aardgas voor grootverbruikers. Dit maakt op zichzelf elektriciteit relatief aantrekkelijker. Daarnaast schaft de partij verschillende vrijstellingen binnen de energiebelasting af. Het klimaatbeleid wordt verder aangescherpt via onder meer de vliegbelasting en een vrachtwagenheffing. Ook voert de partij een kilometerheffing in.

D66 komt met enkele nieuwe budgettaire maatregelen op het gebied van stikstof en kiest daarbij voor meer beprijzing. De partij buigt om op het transitiefonds, daartegenover staat een subsidie voor de kringlooplandbouw. De partij voert onder andere een consumptiebelasting voor niet-duurzame landbouwproducten in, dit verhoogt op zichzelf de kosten van onder meer vlees, melk en eieren voor huishoudens. Verder voert de partij een heffing in op de industriële uitstoot van stikstofoxiden (NOx).

3.2 Zorg

D66 verhoogt de collectieve zorguitgaven met 0,2 mld euro in 2028 ten opzichte van het basispad. Dit is opgebouwd uit een verlaging van de collectieve Zvw-uitgaven met 0,2 mld euro, een verlaging van de collectieve Wlz-uitgaven met 0,3 mld euro en een verhoging van de overige zorguitgaven met 0,8 mld euro.

Tabel 3.4 Budgettaire effecten van beleidspakket D66 op zorguitgaven

	Stand 2024	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids pakket + basispad
	mld euro			niveau 2028 in mld euro
Curatieve zorg (Zvw)				
Collectieve uitgaven (a)	58,1	63,9	-0,2	63,7
... a.g.v. budgetmaatregelen			-0,1	
... a.g.v. eigen betalingen			-0,5	
... a.g.v. aanpassing basispakket			0,0	
... a.g.v. overig			0,3	
Eigen betalingen (b) (in euro p.p.)	3,3 (222)	3,2 (213)	-0,3 (-19)	2,9 (194)
Langdurige zorg (Wlz)				
Collectieve uitgaven (a)	33,4	38,5	-0,3	38,2
... a.g.v. budgetmaatregelen			-0,4	
... a.g.v. eigen betalingen			-0,8	
... a.g.v. overig			0,9	
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	15,0	17,0	0,8	17,8
Collectieve zorguitgaven (a)	106,4	119,4	0,2	119,7
(a) Nettobedragen				
(b) Dit betreft de eigen betalingen onder het verplicht eigen risico voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 390 euro per persoon in 2028 (in prijzen 2024). In lopende prijzen is dit 435 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.				

In de **curatieve zorg** bevriest D66 het verplichte eigen risico op 385 euro. De gemiddelde eigen betalingen onder het verplichte eigen risico nemen hierdoor af met 19 euro per persoon. Daarnaast introduceert D66 een eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg van gemiddeld vijf euro voor volwassenen. Dit gaat deels om een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven.

Door invoering van een eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg in de Zvw zal de vraag naar Wlz-zorg toenemen. Dit leidt tot een intensivering in de intramurale **langdurige zorg**. Daar staan enkele andere ombuigingen in de intramurale langdurige zorg tegenover. Zo verhoogt D66 de eigen bijdrage door de overwaarde van de eigen woning en box 2 aan de grondslag van de vermogensinkomensbijtelling toe te

voegen. Dit gaat ook gepaard met een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven. Verder voert D66 *benchmarking* in de verpleeghuissector in, waarbij er een kwaliteitsnorm voor het aantal handen aan het bed wordt vastgesteld. Daarnaast voert D66 in de langdurige zorg een generieke korting door op de uitgaven aan ouderenzorg en geestelijke gezondheidszorg.

Bij de **overige zorg** verhoogt D66 onder andere het budget van het gemeente- en provinciefonds. Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen van het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels leidt tot hogere uitgaven aan Wmo en jeugdzorg.

Verder wil D66 een bestuurlijk akkoord afsluiten om de lonen van verpleegkundigen en verzorgenden in de **curatieve zorg**, de intramurale **langdurige zorg** en de **overige zorg** met in totaal 0,5 mld euro te verhogen.

3.3 Macro-economische effecten

De bbp-groei blijft gemiddeld ongewijzigd ten opzichte van het basispad. De overheidsbestedingen nemen toe met 0,6%-punt per jaar, vanwege de intensiveringen in onder andere bereikbaarheid en defensie. De consumptie van huishoudens neemt af ten opzichte van het basispad. Er is een drukkend effect van lagere huizenprijzen, die wordt veroorzaakt door het beperken van de hypotheekrenteaftrek. Daarnaast neemt de inflatie toe waardoor het reëel beschikbaar inkomen van huishoudens daalt. De investeringen (exclusief die van de overheid) dalen als gevolg van de lastenverzwaring bij bedrijven.

De werkloosheid komt in 2028 0,8%-punt lager uit dan in het basispad. De werkgelegenheid bij de overheid stijgt vanwege intensiveringen in onder andere defensie. Daarnaast neemt de werkgelegenheid in de markt toe vanwege lagere loonkosten en hogere belastingen op kapitaal. De werkloosheid daalt eveneens als gevolg van een afnemend arbeidsaanbod. Doordat de prikkel om (meer) te werken vermindert, onder andere door de invoering van de verzilverbare heffingskorting en een inkomensafhankelijke kindregeling, leidt dit pakket op lange termijn echter tot minder werkgelegenheid ten opzichte van het basispad.

De inflatie neemt met gemiddeld 0,3%-punt toe ten opzichte van het basispad. Dat is het gevolg van de verhoging van de productgebonden belastingen bij huishoudens. De introductie van de verzilverbare heffingskorting en de nieuwe kindregeling zorgen voor een lastenverlichting voor werknemers, die in de loononderhandelingen een drukkend effect heeft op de loongroei. Daardoor dalen de cao-lonen gemiddeld met 0,1%-punt ten opzichte van het basispad. Tezamen impliceert dit een afname van de reële loongroei ten opzichte van het basispad.

Tabel 3.5 Macro-economische effecten van beleidspakket D66

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
<i>gemiddelde verandering in % per jaar, 2025-2028</i>			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,1	0,0	1,2
Consumptie huishoudens	1,8	-0,2	1,6
Overheidsbestedingen	2,1	0,6	2,7
Investerings (niet-overheid)	0,9	-0,1	0,8
Uitvoer goederen en diensten	2,2	-0,1	2,1
Lonen en prijzen			
Cao-loon bedrijven	4,1	-0,1	4,0
Inflatie (hicp, a)	2,2	0,3	2,5
Reële arbeidskosten bedrijven	1,8	-0,2	1,6
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,1	0,2	0,3
... waarvan marktsector	-0,2	0,1	0,0
	<i>niveau 2028 in %</i>	<i>effect op niveau in %-punt</i>	<i>niveau 2028 in %</i>
Werkloze beroepsbevolking	4,8	-0,8	4,0
Arbeidsinkomensquote bedrijven	73,2	0,6	73,8
a) geharmoniseerde consumenten­prijsindex			

3.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo komt door het beleidspakket van D66 0,8% bbp hoger uit dan in het basispad. Door de maatregelen neemt het saldo initieel toe met 0,6% bbp. De macro-economische doorwerking zorgt voor een toename van het saldo met 0,2% bbp. Het EMU-saldo in 2028 komt daarmee uit op -2,9% bbp.

Het positieve doorwerkingseffect komt door de toegenomen werkgelegenheid bij de overheid. Hierdoor stijgen de btw-opbrengsten en de inkomsten uit de loon- en inkomensheffing. Daarnaast is er een positief doorwerkingseffect vanuit de toename van de uitkeringen. De hogere productgebonden belastingen bij huishoudens en bedrijven hebben een negatief doorwerkingseffect, omdat daardoor de consumptie en investeringen dalen en de belastingopbrengsten teruglopen.

De schuldquote daalt in 2028 ten opzichte van het basispad door de toename van het EMU-saldo. De daling van de schuldquote wordt versterkt door de stijging van het nominale bbp (de noemer van de schuldquote). De toename van het nominale bbp komt door een hogere bbp-prijs.

Tabel 3.6 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van beleidspakket D66

	2028
	% bbp
EMU-saldo	
Basispad	-3,6
Initieel effect beleidspakket	0,6
Doorwerkingseffect beleidspakket	0,2
EMU-saldo inclusief effect beleidspakket	-2,9
Structureel EMU-saldo (a)	
Basispad	-3,0
Effect beleidspakket	0,7
Structureel EMU-saldo inclusief effect beleidspakket	-2,3
EMU-schuld	
Basispad	53,0
Effect beleidspakket	-2,7
EMU-schuld inclusief effect beleidspakket	50,3
a) EMU-saldo gecorrigeerd voor de conjunctuur en bijzondere eenmalige factoren	

3.5 Koopkrachteffecten

Als gevolg van het beleidspakket van D66 stijgt de mediane koopkracht gemiddeld met 0,6% per jaar ten opzichte van het basispad (zie de puntenwolk en boxplot verderop in deze paragraaf). De maatregelen die het meest bijdragen aan de positieve koopkrachtontwikkeling zijn de introductie van een verzilverbare heffingskorting en een belastingvoordeel voor werkenden die ten minste 1225 uur per jaar werken, de verlaging van het lage tarief in box 1 en de verhoging van het wettelijk minimumloon (gekoppeld aan de hoogte van de minimumuitkeringen en AOW) en de arbeidskorting. Ook voegt D66 de kinderbijslag en het kindgebonden budget samen in één inkomensafhankelijke kindregeling en intensificeert de partij het totale bedrag van deze regeling. Daar staat tegenover dat D66 het aangrijpingspunt van het hoge tarief in box 1 bevest, de zorgtoeslag afschaft, de hypotheekrenteaftrek beperkt en belastingen op vermogens verhoogt. Rekening houdend met de inflatie (gemeten aan de hand van de cpi) verlaagt het beleidspakket van D66 de reële cao-lonen bij bedrijven 0,4% per jaar ten opzichte van het basispad.

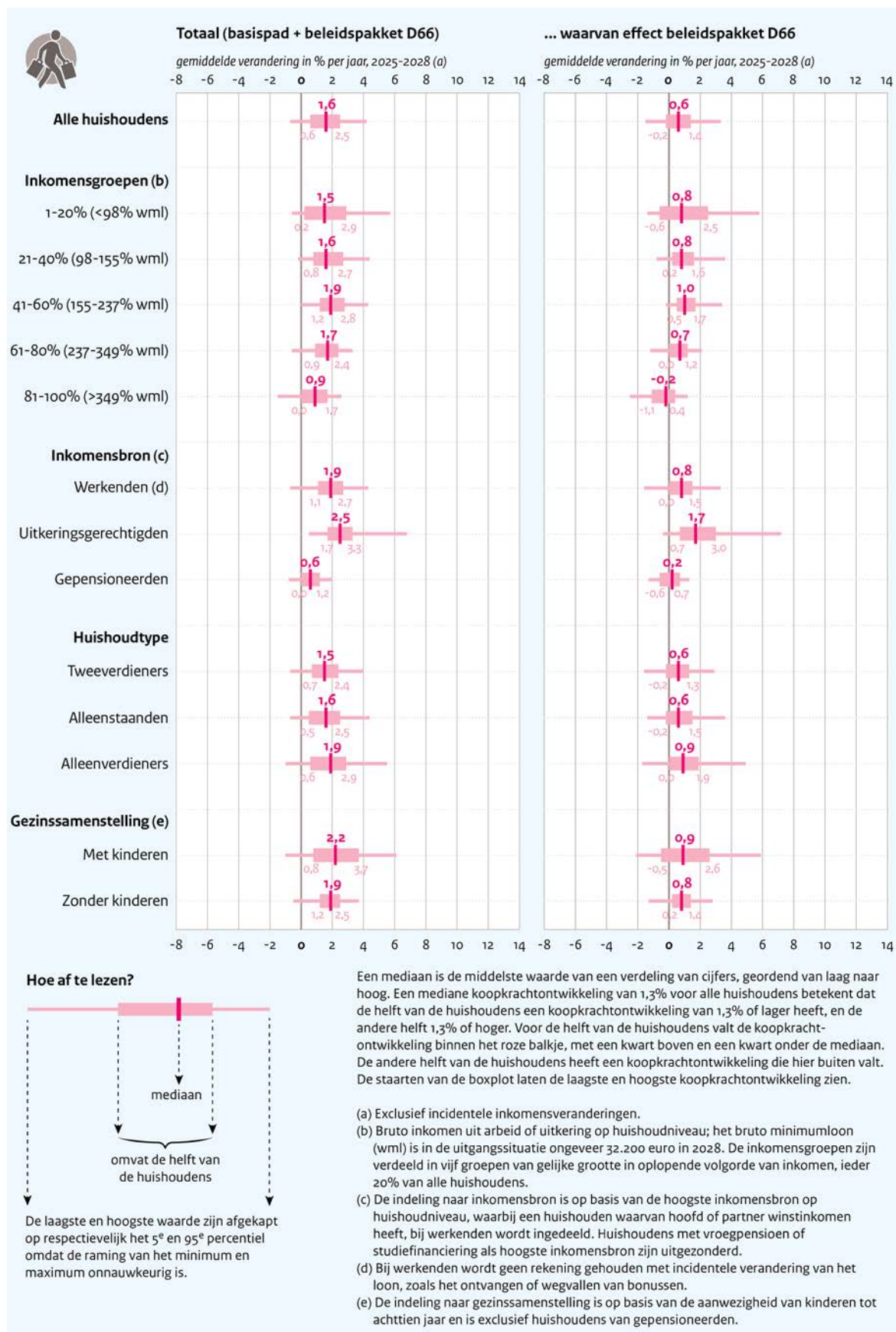
Het beleidspakket van D66 is het meest gunstig voor de laagste en middeninkomens, met een doorsnee verbetering van 0,8% à 1,0% per jaar, en heeft een beperkt negatieve invloed op de koopkrachtontwikkeling van de hoogste inkomensgroep (-0,2% ten opzichte van het basispad). Alle groepen profiteren van de introductie van de verzilverbare heffingskorting. Aangezien het om een vast bedrag gaat, draagt deze relatief meer bij aan de koopkracht van lagere inkomens dan van hogere inkomens. De laagste inkomensgroep heeft daarnaast vooral baat bij de verhogingen van het wettelijk minimumloon en de huurtoeslag en de omvorming en intensivering van de kindregelingen. Tegelijkertijd ondervindt deze groep nadeel van het afschaffen van de zorgtoeslag. Middeninkomensgroepen hebben voordeel van dezelfde koopkrachtverbeterende maatregelen, hoewel relatief minder dan de laagste inkomens. Zij profiteren daarentegen meer van het verhogen van de arbeidskorting en de introductie van een belastingvoordeel in box 1 voor werkenden die ten minste 1225 uur per jaar werken. De hoogste inkomensgroep profiteert daar minder van. Voor hen hebben de bevestiging van het aangrijpingspunt van het hoge tarief in box 1, de beperking van de hypotheekrenteaftrek en de hogere belastingen op vermogens een negatieve invloed op de koopkrachtontwikkeling.

De maatregelen van D66 pakken over het algemeen gunstig uit voor uitkeringsgerechtigden (1,7%) en in iets mindere mate voor werkenden (0,8%); de koopkracht van gepensioneerden ontwikkelt zich neutraal (0,2%). Uitkeringsgerechtigden hebben met name baat bij de doorwerking van de verhoging van het wettelijk minimumloon in de minimumuitkeringen, het bevesten van de afbouw van de dubbele algemene heffingskorting in de bijstand (waardoor deze niet daalt, zoals in het basispad) en de verhoging van de huurtoeslag. Evenals werkenden profiteren zij van de verzilverbare heffingskorting. Werkenden hebben veel profijt van het nieuwe belastingvoordeel bij tenminste 1225 uur werken per jaar en van de verhoging van de arbeidskorting. Zij ondervinden minder last van de afschaffing van de zorgtoeslag dan uitkeringsgerechtigden, maar hebben meer last van het bevesten van het aangrijpingspunt van het hoge tarief in box 1 en de beperking van de hypotheekrenteaftrek. Deze maatregelen treffen ook gepensioneerden. Zij hebben daarnaast te maken met twee maatregelen die een tegengesteld effect hebben op de hoogte van de AOW-uitkering: deze daalt door het afbouwen van de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon van de AOW, maar stijgt meer vanwege de doorwerking van de verhoging van het wettelijk minimumloon. Per saldo valt de doorsnee koopkrachtontwikkeling van gepensioneerden daardoor neutraal uit.

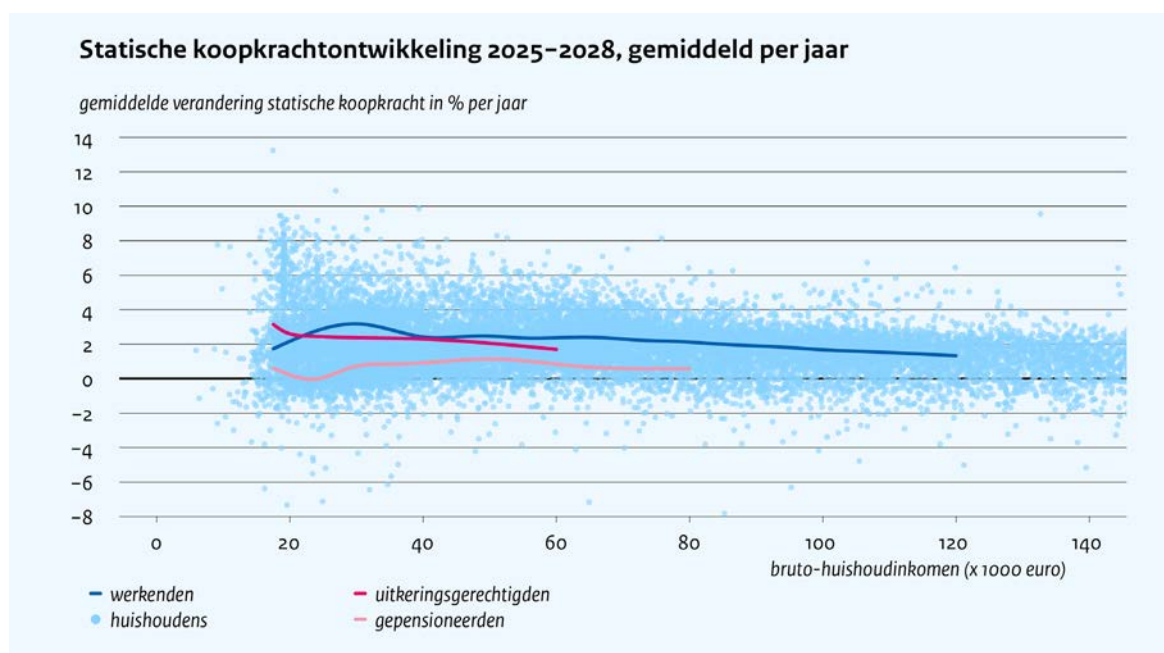
De meeste spreiding binnen groepen wordt veroorzaakt door de omvorming en intensivering van de inkomensafhankelijke kinderbijslag en het inkomensafhankelijke kindgebonden budget naar één inkomensafhankelijke kindregeling. Dit is met name te zien bij uitkeringsgerechtigden en huishoudens met kinderen, van wie 5% van de huishoudens er respectievelijk 7,2% en 5,9% op vooruit gaan. In het huidige

systeem is de kinderbijslag inkomensafhankelijk. Door de omvorming naar een inkomensafhankelijke regeling profiteren met name huishoudens met meerdere kinderen én een laag inkomen.

Figuur 3.1 Boxplot koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket D66, gemiddeld per jaar

Figuur 3.2 Koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket D66, gemiddeld per jaar

3.6 Effecten op armoede

Door de maatregelen van D66 daalt de armoede met 2,8%-punt naar 3,3%. De armoede daalt met name door een viertal maatregelen. Ten eerste de introductie van een verzilverbare heffingskorting van 1450 euro per volwassene per jaar, wat voor personen met inkomens onder de armoedegrens relatief veel voordeel oplevert in vergelijking met de hoogte van hun inkomen. Ten tweede verhoogt de partij het wettelijk minimumloon, met doorwerking in de minimumuitkeringen. Daarnaast wordt de afbouw van de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon voor de bijstand bevroren, waardoor de hoogte van de bijstand niet daalt, zoals in het basispad. En ten slotte voegt D66 de kinderbijslag en het kindgebonden budget samen in één inkomensafhankelijke kindregeling en intensiveert de partij het totale bedrag van deze regeling. Daartegenover heeft het afschaffen van de zorgtoeslag juist een negatieve bijdrage aan de armoede.

Als gevolg van de maatregelen daalt de armoede onder kinderen met 5,1%-punt van naar 2,9%. Voor het terugbrengen van kinderarmoede is de nieuwe kindregeling in het pakket van de partij het meest effectief. Hierin heeft D66 de bedragen per kind zodanig verhoogd - ten opzichte van het totaalbedrag aan kinderbijslag en kindgebonden budget in het basispad - dat de maatregel een flinke daling in kinderarmoede teweegbrengt. Huishoudens met veel kinderen, die in het basispad een groot aandeel hebben in de groep huishoudens in armoede, hebben hier profijt van. Dit zorgt er ook voor dat de armoede onder kinderen sterker daalt dan de totale armoede.

Tabel 3.7 Effecten op armoede van beleidspakket D66

	Basispad	Basispad+effect	Effect
Personen in armoede	6,1%	3,3%	-2,8%
Kinderen in armoede	8,0%	2,9%	-5,1%

4 GroenLinks-PvdA

GroenLinks-PvdA kiest voor herverdeling door lastenverlichting voor lage en middeninkomens en lastenverzwaring voor huishoudens met hoge vermogens en voor bedrijven. Per saldo worden de lasten met 11,2 mld euro verzwwaard. De partij voert in de inkomstenbelasting een zesschijvenstelsel in, met in de eerste schijf een tarief van 30% dat oploopt tot 60% in de zesde schijf voor inkomens boven de 150.000 euro. De partij verhoogt de algemene heffingskorting, verlaagt de zorgpremie en beperkt de hypotheekrenteaftrek. Vermogens worden zwaarder belast, onder meer door een vermogensrendementsheffing met een tarief van 49% en een vermogensbelasting, waarvan het tarief oploopt tot 5% boven de vijf mln euro. Ook de erf- en schenkelbelasting wordt verhoogd. Voor bedrijven wordt het hoge vpb-tarief verhoogd en worden de mkb-winstvrijstelling en de maximumpremiegrens voor de IAB en de werknemersverzekeringen afgeschaft. Er komen hogere lasten op klimaat en milieu, zo voert de partij onder andere een kilometerheffing, een vrachtwagenheffing en een verpakkingenbelasting in, daarnaast wordt de vliegbelasting verhoogd. In de energiebelasting worden vrijstellingen afgeschaft en de aardgastarieven voor grootverbruikers verhoogd, terwijl die voor kleinverbruikers worden verlaagd. Het pakket van GroenLinks-PvdA vergroot hiermee de inspanning ten aanzien van de reductie van nationale broeikasgasemissies ten opzichte van het basispad.

GroenLinks-PvdA verhoogt de overheidsuitgaven met 19,7 mld euro, desondanks verbetert het EMU-saldo vanwege economische doorwerking. De partij voert onder andere gratis kinderopvang en buitenschoolse opvang zonder arbeidseis in en verhoogt het wettelijk minimumloon met 13,3%, met koppeling aan de uitkeringen, de huurtoeslag en het kindgebonden budget. In de zorg verlaagt de partij het eigen risico naar 285 euro en wordt een deel van de ouderenzorg uit de Zvw en Wmo overgeheveld naar de Wlz. De partij verhoogt de bestedingen aan onder andere bereikbaarheid, onderwijs, defensie en internationale samenwerking. Hiertegenover staat onder meer het afschaffen van het Nationaal Groeifonds. De partij buigt om op het Transitiefonds. In het Klimaatfonds wordt onder andere op kernenergie omgebogen maar per saldo geïntensiveerd. Hoewel de uitgaven meer worden verhoogd dan de lasten, verbetert het EMU-saldo als gevolg van positieve economische doorwerking tot -3,0% bbp in 2028. Deze doorwerking op het EMU-saldo is tijdelijk; na de kabinetsperiode nemen de positieve economische effecten af.

De maatregelen van GroenLinks-PvdA zorgen voor meer koopkracht, vooral voor lagere inkomens. In doorsnee gaan huishoudens er gemiddeld met 2,4% per jaar op vooruit ten opzichte van het basispad. Aan de bovenkant van de inkomensverdeling gaan huishoudens er minder op vooruit. De spreiding is onder deze groep groot: vooral huishoudens met hoge vermogens gaan er op achteruit. De armoede wordt gehalveerd, onder andere door de verhoging van uitkeringen en het hogere wettelijk minimumloon.

Het pakket zorgt voor veel extra werkgelegenheid en 1,8%-punt lagere werkloosheid in 2028. Omdat het onwaarschijnlijk is dat alle vacatures in de komende kabinetsperiode vervuld zullen worden, is in beperkte mate onderuitputting verondersteld. Vooral bij de overheid en in de zorg neemt het aantal banen toe. Ook in de marktsector stijgt de werkgelegenheid, onder andere doordat arbeid goedkoper wordt ten opzichte van kapitaal. Op de langere termijn verdringen extra banen in de collectieve sector banen in de marktsector, waardoor de werkgelegenheid in de marktsector zal afnemen. Daarnaast leidt het pakket op termijn tot lagere werkgelegenheid ten opzichte van het basispad, omdat de prikkel tot (meer) werken afneemt.

Het beleidspakket verhoogt de economische groei met 0,4% per jaar. Vooral de overheidsbestedingen nemen toe. Dankzij de hogere koopkracht en werkgelegenheid stijgt ook de consumptie van huishoudens ten opzichte van het basispad, ondanks een negatief effect vanuit lagere huizenprijzen door de beperking van de hypotheekrenteaftrek.

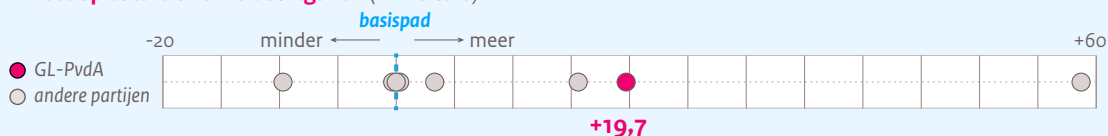
GroenLinks-PvdA: uitgaven- en lastenbeeld

Budgettair overzicht van het partijprogramma van GroenLinks-PvdA in 2028 ten opzichte van de situatie als er in de komende regeerperiode geen beleid zou wijzigen (basispad)

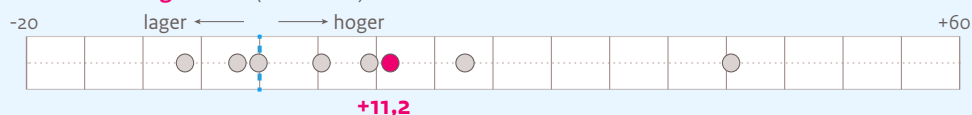

Overzicht 2028

Effect op totale overheidsuitgaven (in mld euro)

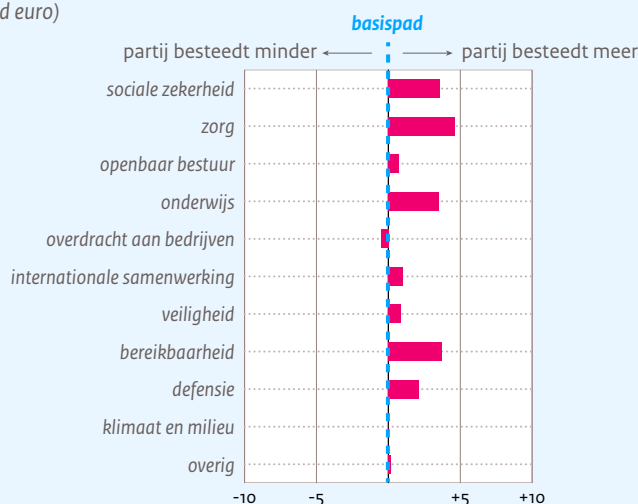

Effect op totale beleidsmatige lasten (in mld euro)

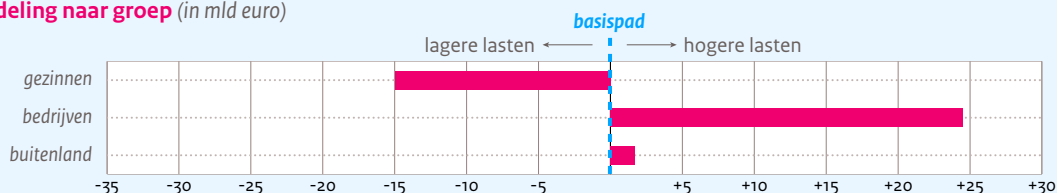
Overheidsuitgaven 2028

Effect beleidspakket (in mld euro)

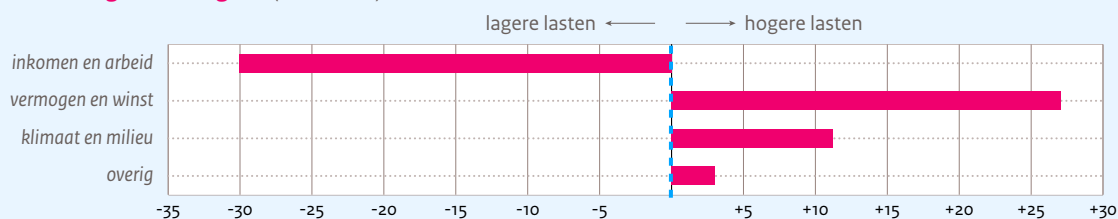

Lastenverdeling 2028

Verdeling naar groep (in mld euro)

Verdeling naar categorie (in mld euro)

Basispad

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden zie hoofdstuk 10. Download [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

GroenLinks-PvdA: economische effecten

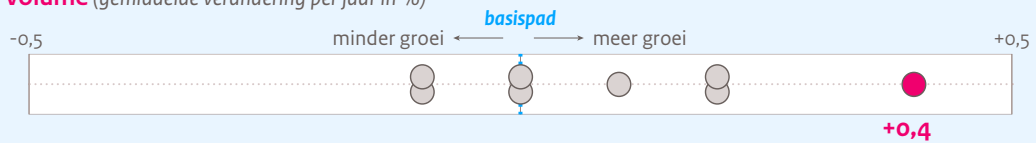
Overzicht van de effecten van het partijprogramma van GroenLinks-PvdA in 2025-2028

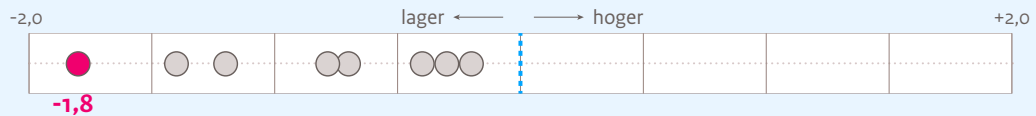
Macro-economische effecten

● GL-PvdA ○ andere partijen

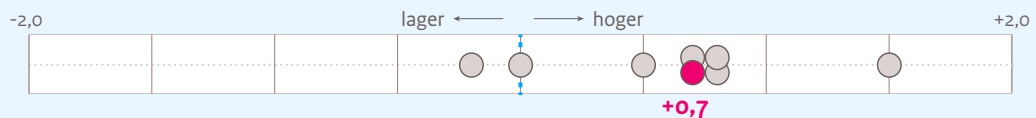
Bbp-volume (gemiddelde verandering per jaar in %)

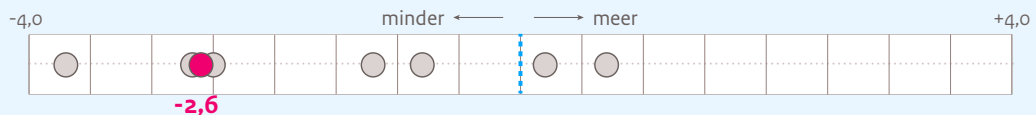
Werkloosheid (verandering 2028 in % beroepsbevolking)

Begrotingssaldo (verandering niveau 2028 in % bbp)

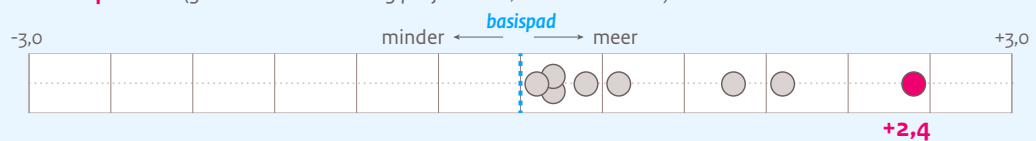

Overheidsschuld (verandering niveau 2028 in % bbp)

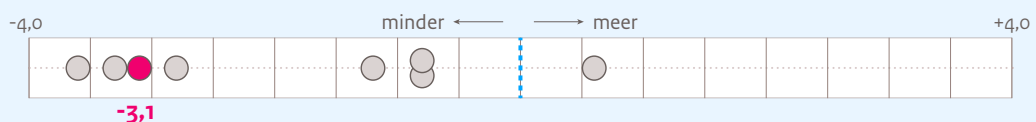

Koopkracht en armoede

Mediane koopkracht (gemiddelde verandering per jaar in %, alle huishoudens)

Personen in armoede (verandering 2028 in % van bevolking)

Armoede

Iemand leeft in armoede als diens inkomen onder het niet-veel-maar-toereikend-criterium van het Sociaal en Cultureel Planbureau valt. In het basispad ligt de armoedegrens in 2028 op een inkomen van €1794 per maand voor een eenpersoonshuishouden

Basispad

Het basispad is de ontwikkeling die het CPB verwacht bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over de basispaden, zie hoofdstuk 10.

De data van de figuren kunt u downloaden via cpb.nl of via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

4.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van GroenLinks-PvdA verhoogt de overheidsuitgaven met 19,7 mld euro en verzwakt de beleidsmatige lasten met 11,2 mld euro. Dit zijn ex-ante mutaties, dat wil zeggen zonder de macro-economische doorwerking. Deze paragraaf bespreekt de budgettaire consequenties van het pakket van GroenLinks-PvdA voor de overheidsbegroting op hoofdlijnen, een volledig overzicht van alle maatregelen is te vinden in paragraaf 12.3. Alle in deze paragraaf genoemde getallen zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven.

In 2028 verhoogt GroenLinks-PvdA de overheidsuitgaven per saldo met 19,7 mld euro ten opzichte van het basispad. De netto-intensivering betreft met name zorg, bereikbaarheid, sociale zekerheid en onderwijs. Per saldo wordt het meest omgebogen bij overdrachten aan bedrijven.

GroenLinks-PvdA intensificeert per saldo 3,6 mld euro in de **sociale zekerheid**. De partij vervangt de kinderopvangtoeslag door een basisvoorziening kinderopvang en verhoogt zowel het wettelijk minimumloon als de huurtoeslag, kinderbijslag en kindgebonden budget. Anderzijds buigt GroenLinks-PvdA om op sociale zekerheid door onder andere de zorgtoeslag af te schaffen. In de **zorg** intensificeert GroenLinks-PvdA per saldo 4,6 mld euro (zie paragraaf 1.2). GroenLinks-PvdA intensificeert 0,7 mld euro in **openbaar bestuur**. De partij buigt om op het resterende budget uit het groeifonds en intensificeert in het gemeente- en provinciefonds. In het **onderwijs** intensificeert GroenLinks-PvdA per saldo 3,5 mld euro. Dit komt onder meer door intensivering in de basisbeurs en compensatie voor studenten onder het studievoorschotstelsel. Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2028 per saldo 0,5 mld euro minder besteed. Dit komt vooral door een ombuiging op het groeifonds, waarvan de partij een deel intensificeert in een innovatiefonds.

GroenLinks-PvdA intensificeert per saldo 1,0 mld euro in **internationale samenwerking**. Dit komt door een generieke intensivering in het ODA-budget en door het instellen van een maximumbijdrage aan eerstejaars asielopvang vanuit het ontwikkelingssamenwerkingsbudget. GroenLinks-PvdA wil per saldo 0,9 mld euro meer uitgeven aan **veiligheid**. Dit komt met name door intensivering in de politiecapaciteit. Op het terrein van **bereikbaarheid** komt GroenLinks-PvdA tot een netto-intensivering van 3,7 mld euro. Dit komt vooral door de invoerings- en uitvoeringskosten voor de kilometer- en vrachtwagenheffing. Daarnaast intensificeert GroenLinks-PvdA in de ov- en fietsinfrastructuur. GroenLinks-PvdA wil per saldo 2,1 mld euro meer uitgeven aan **defensie**. De partij intensificeert met name in werving en arbeidsvoorwaarden van defensiepersoneel en in materieel en onderhoud. De uitgaven aan **klimaat en milieu** blijven per saldo ongewijzigd. In de **overige uitgaven** intensificeert GroenLinks-PvdA 0,2 mld euro.

Tabel 4.1 Effecten op de overheidsuitgaven van beleidspakket GroenLinks-PvdA

	Basispad		Netto-intensivering beleidspakket	Beleidspakket + basispad	Basispad	Beleidspakket + basispad
	<i>mld euro</i> 2024	2028	2028	2028	<i>% per jaar</i> 2025-2028	
Sociale zekerheid	126,3	140,2	3,6	143,8	2,7	3,3
Zorg	106,4	119,4	4,6	124,0	2,9	3,9
Openbaar bestuur	93,9	98,1	0,7	98,8	1,1	1,3
Onderwijs	57,1	57,3	3,5	60,9	0,1	1,6
Overdrachten bedrijven	22,9	22,8	-0,5	22,3	-0,1	-0,7
Internat. samenwerking	20,0	22,8	1,0	23,8	3,3	4,4
Veiligheid	19,4	19,2	0,9	20,2	-0,1	1,0
Bereikbaarheid	12,3	13,2	3,7	16,8	1,8	8,2
Defensie	13,5	19,1	2,1	21,2	8,9	11,8
Klimaat en milieu (a)			0,0	0,0		
Overig (a)			0,2	0,2		
Totaal uitgaven	471,8	512,2	19,7	531,8	2,1	3,0
(a) Voor de functies Klimaat en milieu en Overig is geen basispad gespecificeerd, enkel de effecten van het beleidspakket worden gerapporteerd.						

Het beleidspakket van GroenLinks-PvdA leidt tot een stijging van de werkgelegenheid bij de **overheid** van 1,2% per jaar ten opzichte van het basispad. De toename is vooral het gevolg van de creatie van basisbanen, intensiveringen in defensie, onderwijs en het gemeente- en provinciefonds. Als gevolg van het beleidspakket vindt in de **zorg** een stijging van de werkgelegenheid plaats van 1,0% per jaar ten opzichte van het basispad. Dit komt met name door intensiveringen in de zorg (zie paragraaf 1.2). Ook intensiveringen in de kinderopvang en de bso verhogen de werkgelegenheid in de zorgsector. Gezien de krapte op de arbeidsmarkt is het met meer dan de gebruikelijke onzekerheid omgeven of de werkgelegenheidsgroei in de verschillende bedrijfstakken gerealiseerd kan worden. Daarom veronderstellen we onderuitputting bij de overheid en in de zorg van 1,1 mld euro.

Tabel 4.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van beleidspakket GroenLinks-PvdA

	Basispad	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	<i>mln gewerkte uren,</i> 2024	<i>% per jaar, 2025-2028</i>		
Overheid	1668	-0,1	1,2	1,2
Zorg	1956	1,8	1,0	2,9
Overheid en zorg	3623	1,0	1,1	2,1

GroenLinks-PvdA verzwaart de beleidsmatige lasten in 2028 per saldo met 11,2 mld euro ten opzichte van het basispad.

Gezinnen betalen per saldo 15,0 mld euro minder aan belasting en premies. Dit komt vooral door een verlichting van de lasten op inkomen en arbeid. Zo wordt de algemene heffingskorting verhoogd en de nominale zorgpremie verlaagd. Daarnaast introduceert GroenLinks-PvdA een zesschijvenstelsel in de inkomstenbelasting, waarbij de tarieven in de onderste schijven lager liggen dan in het basispad. Hiertegenover staat een lastenverzwaring door het beperken van de hypotheekrenteaftrek en het versoberen van de arbeidskorting. De lasten op vermogen en winst stijgen voor gezinnen, onder andere door de invoering van een vermogens- en een vermogensaanwasbelasting. Op het gebied van belastingen op klimaat en milieu vervangt GroenLinks-PvdA de motorrijtuigenbelasting door een kilometerheffing. Ook de overige lasten worden verzwaard, onder andere door de accijns op tabak en alcohol en de assurantiebelasting te verhogen.

Voor bedrijven stijgen de beleidsmatige lasten per saldo met 24,5 mld euro. De lasten op inkomen en arbeid dalen als gevolg van een verlaging van de Aof-premie en een verlaging van de AWF-premie voor vaste contracten. Daarnaast leidt de introductie van een eigenrisicodragerschap in de WW voor werkgevers tot een lagere AWF-premie, omdat de kosten van WW-uitkeringen gedurende het eerste jaar voor rekening komen van de oude werkgever. Hiertegenover staan lastenverzwaringen door onder andere het afschaffen van de maximumpremielgrens in de Zvw en de werknemersverzekeringen en het afschaffen van de mkb-winstvrijstelling. De beleidsmatige lasten op vermogen en winst stijgen. Zo voert GroenLinks-PvdA een vermogensbelasting in, wat zorgt voor een lastenverzwaring voor met name directeuren-grootaandeelhouders. Ook wordt er een financiële transactiebelasting ingevoerd en worden er diverse maatregelen in de vpb genomen, zoals een verhoging van het hoge tarief. De belastingen op klimaat en milieu stijgen eveneens. Zo voert GroenLinks-PvdA een kilometerheffing en vrachtwagenheffing en een verpakkingenbelasting in. Daarnaast worden in de energiebelasting de tarieven voor grootverbruikers van aardgas verhoogd en verschillende vrijstellingen afgeschaft.

De beleidsmatige lasten voor het buitenland worden per saldo met 1,7 mld euro verhoogd. Dit komt onder andere doordat GroenLinks-PvdA de vrijstelling in de dividendbelasting voor de inkoop van eigen aandelen afschaft en de vliegbelasting uitbreidt.

Tabel 4.3 Effecten op lastenontwikkeling van beleidspakket GroenLinks-PvdA

Beleidsmatige lastenontwikkeling	... waarvan inkomen en arbeid	... waarvan vermogen en winst	... waarvan klimaat en milieu	... waarvan overig	totaal
<i>Effect beleidspakket, mutatie in mld euro, 2025-2028</i>					
... waarvan gezinnen	-29,7	11,5	0,8	2,3	-15,0
... waarvan bedrijven	-0,4	14,8	9,5	0,6	24,5
... waarvan buitenland	0,0	0,8	0,8	0,0	1,7
totaal	-30,1	27,1	11,2	3,0	11,2
+ is lastenverzwaring, - is lastenverlichting					

GroenLinks-PvdA verhoogt de inspanning om de nationale broeikasgasemissies te reduceren ten opzichte van het basispad en vergeleken met de KEV 2023. De partij heeft het verkiezingsprogramma laten analyseren door het PBL, daardoor is er ook zicht op de impact van eventuele normeringen op bijvoorbeeld het gebied van klimaat en landbouw, zie de ALV van het PBL (2023) voor een uitgebreide beschouwing. GroenLinks-PvdA buigt om op het klimaatfonds, onder andere op kernenergie. Daarnaast intensificeert de partij binnen het klimaatfonds onder andere op verduurzaming van de gebouwde omgeving. Per saldo is dit een intensivering in het klimaatfonds. De partij verlaagt de energiebelasting op aardgas voor kleinverbruikers en verhoogt die voor grootverbruikers. De lastenverzwaring voor grootverbruikers, als individuele maatregel

bezien, maakt elektriciteit relatief aantrekkelijker. Daarnaast schaft de partij verschillende vrijstellingen binnen de energiebelasting af. Het klimaatbeleid wordt verder aangescherpt via onder meer de vliegbelasting en een vrachtwagenheffing. Ook voert de partij een kilometerheffing in.

GroenLinks-PvdA komt met enkele nieuwe budgettaire maatregelen op het gebied van stikstof en kiest ervoor de nadruk meer op beprijzing in plaats van subsidies te leggen. Het transitiefonds wordt geschrapt, hiertegenover staat onder meer de oprichting van een omschakelfonds voor de landbouw en een intensivering in ecosysteemdiensten. Dit is per saldo een ombuiging. De partij voert een systeem van verhandelbare stikstofemissierechten in, met het doel om de stikstofuitstoot door de veehouderij te maximeren. De partij voert daarnaast ook diverse beprijzingsmaatregelen in voor de landbouw, zoals een heffing op de slacht van dieren, deze maatregelen verhogen op zichzelf de kosten voor de landbouw.

4.2 Zorg

GroenLinks-PvdA verhoogt de collectieve zorguitgaven met 4,6 mld euro in 2028 ten opzichte van het basispad. Dit is opgebouwd uit een verlaging van de collectieve Zvw-uitgaven met 4,7 mld euro, een verhoging van de collectieve Wlz-uitgaven met 10,7 mld euro en een verlaging van de overige zorguitgaven met 1,3 mld euro.

Tabel 4.4 Budgettaire effecten van beleidspakket GroenLinks-PvdA op zorguitgaven

	Stand 2024	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	mld euro			niveau 2028 in mld euro
Curatieve zorg (Zvw)				
Collectieve uitgaven (a)	58,1	63,9	-4,7	59,2
... a.g.v. budgetmaatregelen			-0,4	
... a.g.v. eigen betalingen			2,6	
... a.g.v. aanpassing basispakket			0,4	
... a.g.v. overig			-7,4	
Eigen betalingen (b) (in euro p.p.)	3,3 (222)	3,2 (213)	-0,2 (-11)	3,0 (202)
Langdurige zorg (Wlz)				
Collectieve uitgaven (a)	33,4	38,5	10,7	49,2
... a.g.v. budgetmaatregelen			0,0	
... a.g.v. eigen betalingen			0,0	
... a.g.v. overig			10,7	
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	15,0	17,0	-1,3	15,7
Collectieve zorguitgaven (a)	106,4	119,4	4,6	124,0
(a) Nettobedragen				
(b) Dit betreft de eigen betalingen onder het verplicht eigen risico voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 390 euro per persoon in 2028 (in prijzen 2024). In lopende prijzen is dit 435 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.				

GroenLinks-PvdA hevelt delen van de ouderenzorg binnen de Zvw en de Wmo over naar de Wlz. Dit leidt tot een intensivering van 10,3 mld euro in de **langdurige zorg**. De ombuiging als gevolg van deze overheveling bedraagt 7,4 mld euro in de Zvw en 2,6 mld euro in de Wmo. Bij de **overige zorg** valt de ombuiging deels weg tegen het verhogen van de leeftijdsgrens van de Jeugdwet naar 21 jaar en het verhogen van het budget van het gemeente- en provinciefonds. Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen van het gemeentefonds, is verondersteld dat de verhoging van het gemeente- en provinciefonds deels leidt tot hogere uitgaven aan Wmo en jeugdzorg.

In de **curatieve zorg** verlaagt GroenLinks-PvdA het verplichte eigen risico in de Zvw met 100 euro en schaft de partij het vrijwillig eigen risico in de Zvw af. Daarnaast draait GroenLinks-PvdA de maximale eigen bijdrage van 150 euro per behandeling in de medisch-specialistische zorg terug. Verder breidt GroenLinks-PvdA het basispakket in de Zvw uit met anticonceptie en periodieke tandheelkundige controles. Door de wijziging van het verplichte eigen risico en het basispakket nemen de gemiddelde eigen betalingen onder het verplichte eigen risico per saldo af met 11 euro per persoon. Dit gaat deels om een verschuiving van private naar collectieve zorguitgaven. De uitbreiding van het basispakket zorgt er ook voor dat gezinnen minder gaan betalen omdat zorg die voorheen niet vergoed werd, nu wel wordt vergoed. Daarnaast heeft GroenLinks-PvdA in de curatieve zorg de intentie een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met een macro-beheersingsinstrument. Dit leidt tot een ombuiging op de curatieve zorg.

Verder wil GroenLinks-PvdA een bestuurlijk akkoord afsluiten om de lonen van verpleegkundigen en verzorgenden in de **curatieve zorg**, de intramurale **langdurige zorg** en de **overige zorg** (Wmo) met in totaal 0,6 mld euro te verhogen.

4.3 Macro-economische effecten

De bbp-groei ligt gemiddeld 0,4%-punt per jaar boven het basispad. Dit komt vooral door een hogere groei van de overheidsbestedingen. Deze stijgen vooral doordat de uitgaven aan zorg, bereikbaarheid, onderwijs en defensie toenemen. Het beschikbaar inkomen van huishoudens neemt toe doordat de loon- en inkomensheffing daalt, waardoor ook de consumptie stijgt ten opzichte van het basispad. Deze stijging wordt beperkt door lagere huizenprijzen, wat vooral komt door beperking van de hypotheekrenteaftrek. De investeringen (exclusief die van de overheid) stijgen, vooral door een toename van de woninginvesteringen, die stijgen dankzij maatregelen die verduurzaming in de gebouwde omgeving stimuleren.

De werkloosheid komt in 2028 1,8%-punt lager uit dan in het basispad. Vooral in de zorg, waaronder ook de kinderopvang valt, en bij de overheid groeit de werkgelegenheid sterk. Ook in de marktsector gaan meer mensen aan het werk. Gezien de krapte op de arbeidsmarkt is het met meer dan de gebruikelijke onzekerheid omgeven of de werkgelegenheidsgroei in de verschillende bedrijfstakken gerealiseerd kan worden. Er is daarom aangenomen dat niet alle maatregelen volledig haalbaar zijn binnen de kabinetsperiode en dat het pakket leidt tot verdringing van werkgelegenheid in de marktsector. De lagere werkloosheid stimuleert mensen om zich aan te bieden op de arbeidsmarkt, tegelijkertijd maken fiscale wijzigingen, onder meer het zesschijvenstelsel en de verhoging van de algemene heffingskorting, werken minder aantrekkelijk. Dit leidt op de lange termijn tot minder werkgelegenheid ten opzichte van het basispad.

De cao-lonen bij bedrijven blijven gemiddeld ongewijzigd ten opzichte van het basispad. Lagere lasten voor werknemers leiden tot een daling van de lonen, maar daar staan opwaartse effecten tegenover van de lagere werkloosheid, lagere lasten voor werkgevers en verbetering van de terugvalpositie in het geval van werkloosheid. Omdat uitkeringsgerechtigden er ten opzichte van werknemers op vooruit gaan, verbetert de onderhandelingspositie van werknemers. De inflatie komt 0,1%-punt per jaar hoger uit dan in het basispad. De huurstijging wordt beperkt, maar hogere productgebonden belastingen hebben een opwaarts effect op het prijspeil voor consumenten. De huren hebben in de hcp een veel kleiner gewicht dan in de cpi, die voor de koopkracht relevant is. Hierdoor komt de cpi juist lager uit dan in het basispad. Daarom neemt de reële loongroei (op basis van de cpi) wel toe, met 0,2%-punt per jaar.

Tabel 4.5 Macro-economische effecten van beleidspakket GroenLinks-PvdA

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
<i>gemiddelde verandering in % per jaar, 2025-2028</i>			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,1	0,4	1,5
Consumptie huishoudens	1,8	0,3	2,2
Overheidsbestedingen	2,1	1,2	3,2
Investerings (niet-overheid)	0,9	0,2	1,1
Uitvoer goederen en diensten	2,2	-0,1	2,1
Lonen en prijzen			
Cao-loon bedrijven	4,1	0,0	4,1
Inflatie (hicp, a)	2,2	0,1	2,3
Reële arbeidskosten bedrijven	1,8	-0,2	1,6
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,1	0,5	0,6
... waarvan marktsector	-0,2	0,2	0,0
	<i>niveau 2028 in %</i>	<i>effect op niveau in %-punt</i>	<i>niveau 2028 in %</i>
Werkloze beroepsbevolking	4,8	-1,8	3,0
Arbeidsinkomensquote bedrijven	73,2	0,7	73,9
a) geharmoniseerde consumentenprijsindex			

4.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo komt door het beleidspakket van GroenLinks-PvdA 0,7% bbp hoger uit dan in het basispad. Door de maatregelen neemt het saldo initieel af met 0,5% bbp. De macro-economische doorwerking zorgt voor een toename van het saldo met 1,1% bbp. Het EMU-saldo in 2028 komt daarmee uit op -3,0% bbp.

Hogere werkgelegenheid bij de zorg en de overheid draagt het meeste bij aan het positieve doorwerkingseffect. Meer werkgelegenheid leidt tot extra btw-opbrengsten en extra inkomsten via de loon- en inkomensheffing. De lagere werkloosheid drukt de uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen. Het negatieve doorwerkingseffect van de lastenverzwaring voor bedrijven is tegelijkertijd beperkt, omdat dit op de korte termijn vooral de investeringen raakt en de belastingdruk hierop relatief laag is. Ook het zwaarder belasten van vermogens heeft een beperkt negatief doorwerkingseffect, omdat dit een minder groot effect op consumptie heeft dan andere lastenverzwaringen voor huishoudens.

De schuldquote daalt in 2028 ten opzichte van het basispad. Dit komt zowel door de verbetering van het EMU-saldo als door de toename van het nominale bbp (de noemer van de schuldquote). De toename van het nominale bbp wordt veroorzaakt door zowel een hogere bbp-prijs als een sterkere volumegroei.

Tabel 4.6 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van beleidspakket GroenLinks-PvdA

	2028
	% bbp
EMU-saldo	
Basispad	-3,6
Initieel effect beleidspakket	-0,5
Doorwerkingseffect beleidspakket	1,1
EMU-saldo inclusief effect beleidspakket	-3,0
Structureel EMU-saldo (a)	
Basispad	-3,0
Effect beleidspakket	0,3
Structureel EMU-saldo inclusief effect beleidspakket	-2,8
EMU-schuld	
Basispad	53,0
Effect beleidspakket	-2,6
EMU-schuld inclusief effect beleidspakket	50,4
a) EMU-saldo gecorrigeerd voor de conjunctuur en bijzondere eenmalige factoren	

4.5 Koopkrachteffecten

Als gevolg van het beleidspakket van GroenLinks-PvdA stijgt de mediane koopkracht gemiddeld met 2,4% per jaar ten opzichte van het basispad (zie de puntenwolk en boxplot verderop in deze paragraaf). De maatregelen die het meest bijdragen aan de toename van de koopkracht zijn de verhoging van de algemene heffingskorting, de verhoging van het wettelijk minimumloon en de verlaging van de nominale zorgpremies. Daar staan maatregelen tegenover die de koopkracht negatief beïnvloeden, zoals de beperking van de hypotheekrenteaftrek, het afschaffen van aftrekposten voor zelfstandigen en de zorgtoeslag, het verlagen van de arbeidskorting en de verhoging van belastingen op vermogens. Rekening houdend met de inflatie (gemeten aan de hand van de cpi) nemen door het beleidspakket van GroenLinks-PvdA de reële cao-lonen bij bedrijven 0,2% per jaar toe ten opzichte van het basispad.

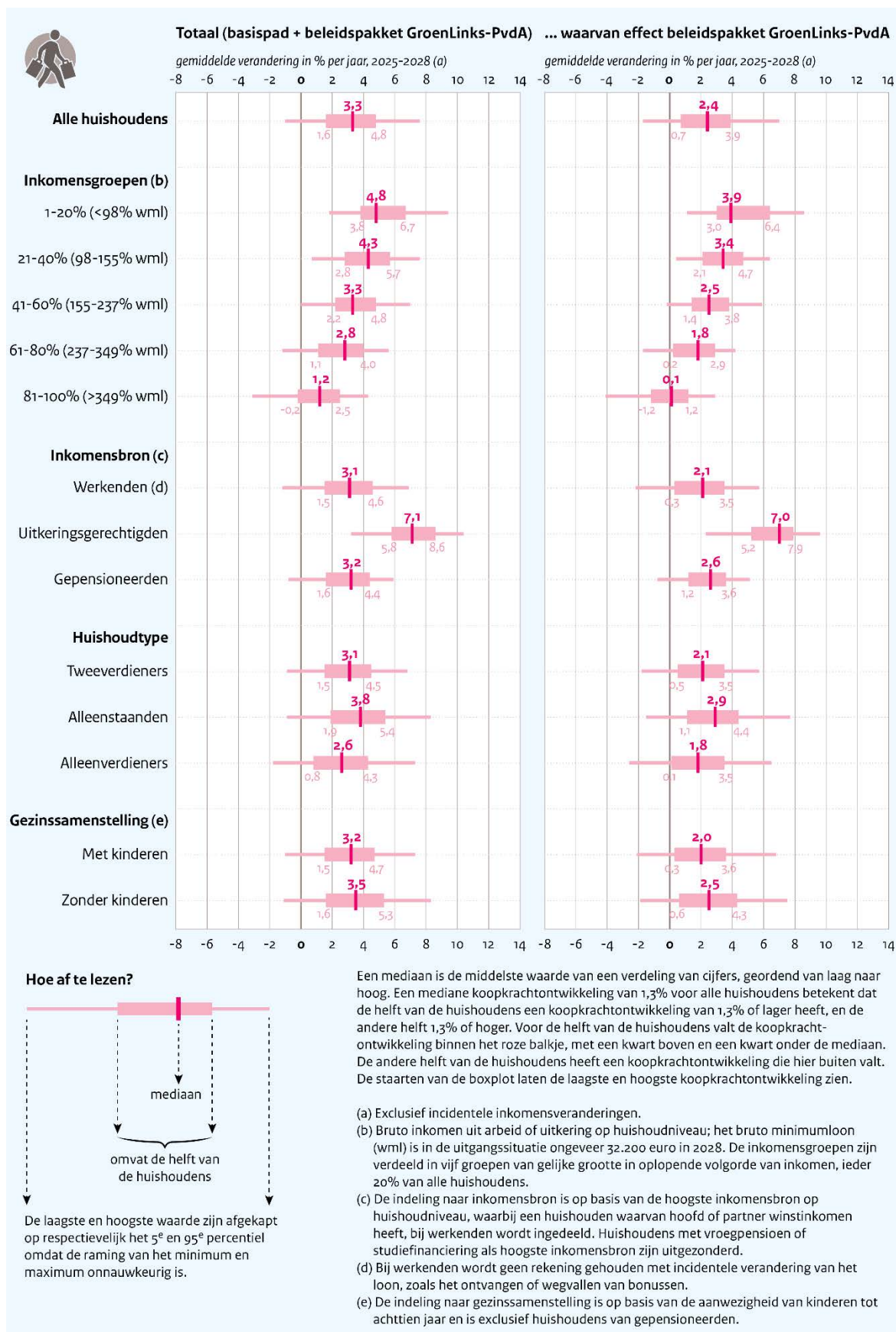
Er is veel spreiding in koopkrachteffecten door de invoering van een vermogensbelasting en – in mindere mate – maatregelen binnen box 3. Dit is vooral te zien bij de hoogste inkomensgroep, waar 5% van de huishoudens er ten minste 4% per jaar op achteruit gaat. Binnen deze hoogste inkomensgroep gaat een nog kleinere groep zeer vermogenden er extra op achteruit als gevolg van tarieven in de vermogensbelasting die oplopen tot 5% per jaar voor vermogens boven de 5 miljoen euro. Bij 5% van de uitkeringsgerechtigden loopt de positieve koopkrachtontwikkeling op tot minstens 9,6% per jaar. Dit komt vooral door de doorwerking van de verhoging van het wettelijk minimumloon op de uitkeringen, door de lagere schijftarieven in het zesschijvenstelsel en door de verhoging van de algemene heffingskorting.

De lagere inkomens profiteren meer van het pakket van GroenLinks-PvdA dan hogere inkomens. De onderste inkomensgroep heeft in doorsnee een koopkrachtstijging van 3,9% per jaar doordat die groep profiteert van de invoering van het zesschijvenstelsel – waarbij de tarieven voor de onderste schijven lager zijn dan in het basispad. Ook heeft deze groep het meeste voordeel van verhogingen van het wettelijk minimumloon, de algemene heffingskorting, de kinderbijslag en het kindgebonden budget. Het profijt van deze maatregelen – en daarmee de doorsnee koopkrachtontwikkeling – neemt af naarmate het inkomen toeneemt en is neutraal (0,1% per jaar) voor de hoogste inkomensgroep. Deze groep ondervindt nadeel van de hogere tarieven in de bovenste schijven van het zesschijvenstelsel. Ook het verlagen en steiler afbouwen van de arbeidskorting, de beperking van de hypotheekrenteaftrek en maatregelen op het gebied van vermogen drukken de koopkrachtontwikkeling van de hoogste inkomensgroep.

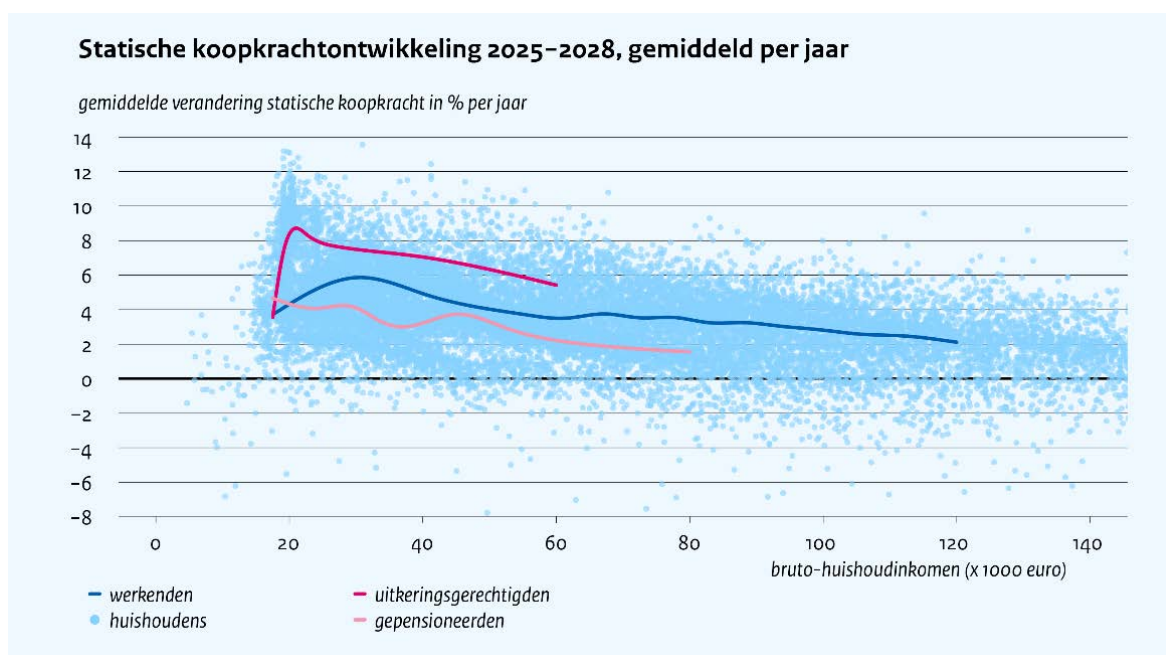
Onder uitkeringsgerechtigden (7,0% per jaar) gaat de doorsnee koopkracht er meer op vooruit dan onder werkenden (2,1%) en gepensioneerden (2,6%). De puntenwolk laat zien dat bij alle drie de groepen geldt dat de koopkrachtontwikkeling afneemt naarmate het inkomen hoger is. Ten opzichte van werkenden profiteren uitkeringsgerechtigden meer van het invoeren van het zesschijvenstelsel en van verhogingen van de algemene heffingskorting, het wettelijk minimumloon en het kindgebonden budget. Daarnaast hebben zij juist weinig last van lastenverzwarende maatregelen op het gebied van aftrekposten, vermogen of arbeidskorting. Ten opzichte van uitkeringsgerechtigden gaan gepensioneerden er minder op vooruit door het beperken van de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon voor de AOW, de vermogensbelasting en aanpassingen in box 3.

Alleenstaanden (2,9% per jaar) gaan er meer op vooruit dan tweeverdieners (2,1%) en alleenverdieners (1,8%). Daarnaast stijgt de koopkracht sterker bij gezinnen zonder kinderen (2,5%) dan bij gezinnen met kinderen (2,0%). Doordat ze gemiddeld een lager inkomen hebben dan de andere huishoudtypen, hebben alleenstaanden en gezinnen zonder kinderen een groter voordeel van de invoering van het zesschijvenstelsel en de verhogingen van het wettelijk minimumloon en de algemene heffingskorting.

Figuur 4.1 Boxplot koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket GroenLinks-PvdA, gemiddeld per jaar

Figuur 4.2 Koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket GroenLinks-PvdA, gemiddeld per jaar

4.6 Effecten op armoede

Door de maatregelen van GroenLinks-PvdA daalt de armoede met 3,1%-punt naar 3,0%. De armoede daalt door verhogingen van de algemene heffingskorting en het wettelijk minimumloon en door het invoeren van het zesschijvenstelsel, waarin de tarieven van de onderste schijven lager zijn dan in box 1 van het huidige stelsel. Daarnaast stijgen als gevolg van doorwerkingen van deze maatregelen de AOW- en bijstandsuitkering. Dit draagt bij aan een daling van de armoede.

Als gevolg van de maatregelen daalt de armoede onder kinderen met 4,7%-punt naar 3,3%. Naast de hierboven genoemde maatregelen draagt de verhoging van de kinderbijslag bij aan het verminderen van armoede onder kinderen. Dit zorgt er ook voor dat de armoede onder kinderen sterker daalt dan de totale armoede.

Tabel 4.7 Effecten op armoede van beleidspakket GroenLinks-PvdA

	Basispad	Basispad+effect	Effect
Personen in armoede	6,1%	3,0%	-3,1%
Kinderen in armoede	8,0%	3,3%	-4,7%

5 CDA

Het CDA verhoogt de lasten met 5,3 mld euro. Er zijn onderliggend wel enkele verschuivingen in de lasten, per saldo worden de lasten op inkomen en arbeid verlaagd. Zo voert het CDA in de inkomstenbelasting een vierschijvenstelsel in met progressieve tarieven en verlaagt de partij de arbeidskorting. Het maximale aftrektarief voor aftrekposten wordt verlaagd naar het tweede schijftarief. Tegelijkertijd worden de algemene heffingskorting en de arbeidskorting niet meer afgebouwd en halveert de partij de afbouw van de ouderenkorting. Ook de IACK wordt afgeschaft. Op gemeentelijk niveau voert het CDA een huishoudensheffing en een onroerendezaakbelasting voor gebruikers in. De zorgpremies worden voor een deel verschoven van gezinnen naar bedrijven en het hoge tarief van de vennootschapsbelasting wordt verlaagd. Op het gebied van klimaat en milieu voert het CDA een wegeenvignet in en verlaagt het de brandstofaccijns.

Het CDA houdt de totale overheidsuitgaven ongewijzigd ten opzichte van het basispad, het EMU-saldo verbetert. Wel kiest het CDA voor een andere verdeling. Het CDA geeft extra geld uit aan defensie en intensificeert in de zorg door onder meer het eigen risico te bevriezen. De partij trekt ten opzichte van het basispad minder geld uit voor het onderwijs en schaft het Nationaal Groeifonds af. De kinderbijslag en het kindgebonden budget worden verhoogd, terwijl voor de kinderopvang de inkomensafhankelijke eigen bijdrage omhooggaat. Omdat de lasten verhoogd worden, verbetert het EMU-saldo in 2028 na economische doorwerking tot -3,2% bbp in 2028.

De maatregelen hebben een vrijwel neutraal effect op de koopkracht; alleenverdieners en uitkeringsgerechtigden gaan erop vooruit. In doorsnee gaan huishoudens er gemiddeld met 0,1% per jaar op vooruit ten opzichte van het basispad. Alleenverdieners hebben geen last van de afschaffing van de IACK, maar profiteren er wel van dat de algemene heffingskorting voor een kwart overdraagbaar wordt. Voor uitkeringsgerechtigden pakken het lagere eerste schijftarief in box 1 en het hogere kindgebonden budget gunstig uit. Hierdoor daalt ook de armoede, met name onder kinderen.

Het beleidspakket verlaagt de economische groei met 0,1% per jaar, de werkloosheid daalt met 0,3%-punt in 2028. De overheidsbestedingen nemen iets toe, terwijl de bestedingen van huishoudens en bedrijven licht dalen als gevolg van de hogere lasten. Per saldo neemt de economische groei iets af ten opzichte van het basispad. De werkloosheid daalt licht door het lagere arbeidsaanbod. De financiële prikkel om (meer) te gaan werken neemt met name door de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting enigszins af.

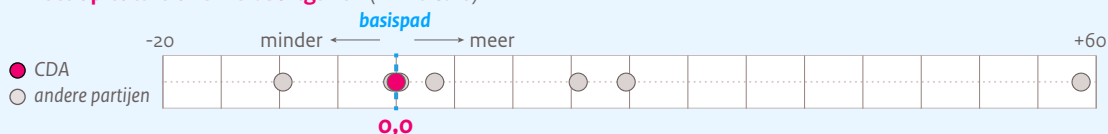
CDA: uitgaven- en lastenbeeld

Budgettair overzicht van het partijprogramma van het CDA in 2028 ten opzichte van de situatie als er in de komende regeerperiode geen beleid zou wijzigen (basispad)

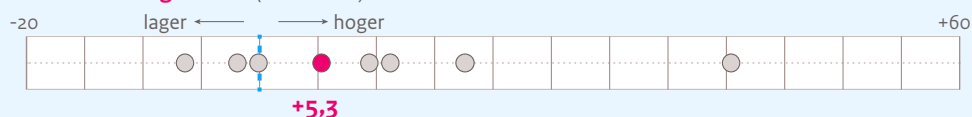

Overzicht 2028

Effect op totale overheidsuitgaven (in mld euro)

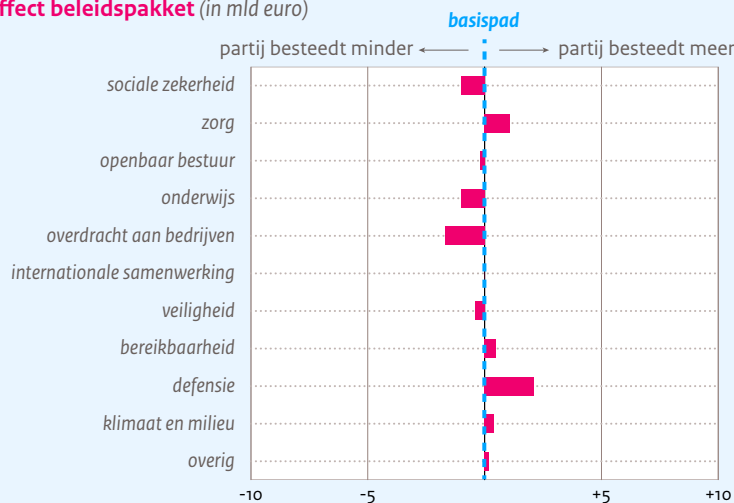

Effect op totale beleidsmatige lasten (in mld euro)

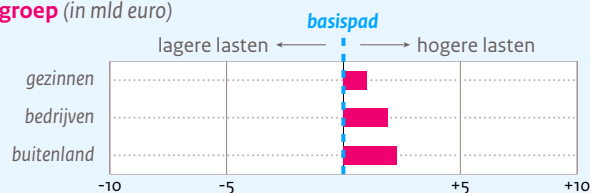
Overheidsuitgaven 2028

Effect beleidspakket (in mld euro)

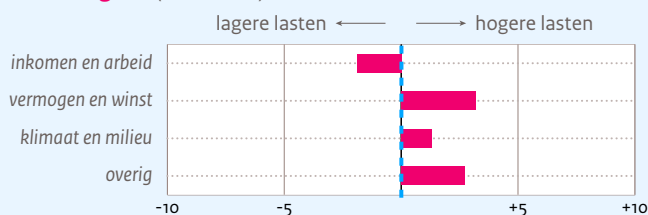

Lastenverdeling 2028

Verdeling naar groep (in mld euro)

Verdeling naar categorie (in mld euro)

Basispad

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden zie hoofdstuk 10. Download [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

CDA: economische effecten

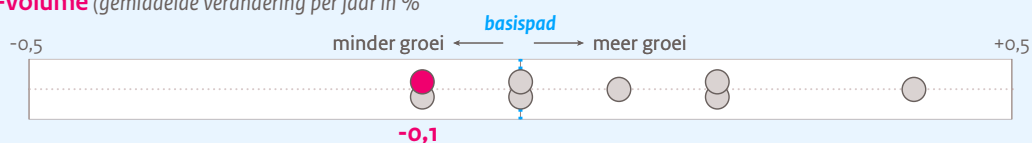
Overzicht van de effecten van het partijprogramma van het CDA in 2025-2028

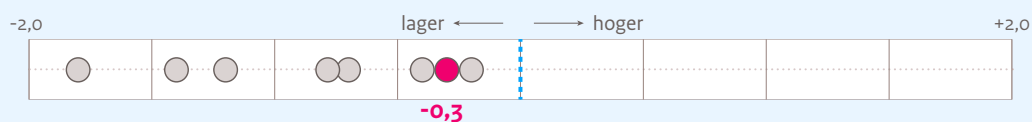
Macro-economische effecten

● CDA ○ andere partijen

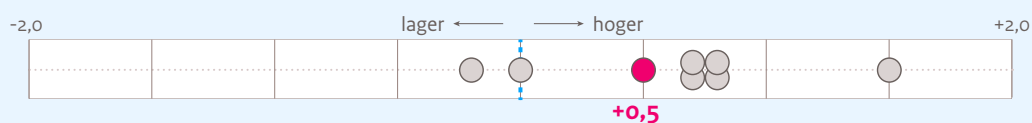
Bbp-volume (gemiddelde verandering per jaar in %)

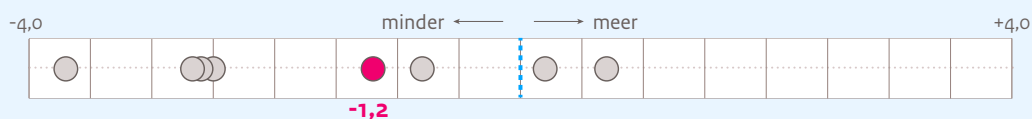
Werkloosheid (verandering 2028 in % beroepsbevolking)

Begrotingssaldo (verandering niveau 2028 in % bbp)

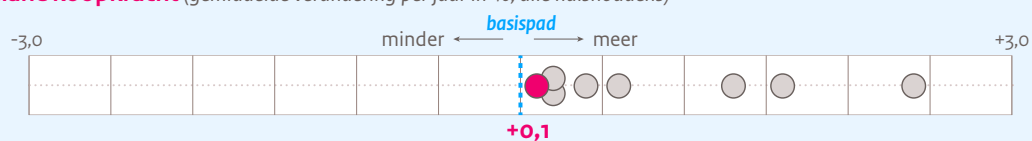

Overheidsschuld (verandering niveau 2028 in % bbp)

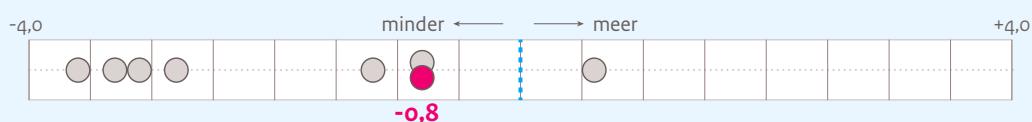

Koopkracht en armoede

Mediane koopkracht (gemiddelde verandering per jaar in %, alle huishoudens)

Personen in armoede (verandering 2028 in % van bevolking)

Armoede

Iemand leeft in armoede als diens inkomen onder het niet-veel-maar-toereikend-criterium van het Sociaal en Cultureel Planbureau valt. In het basispad ligt de armoedegrens in 2028 op een inkomen van €1794 per maand voor een eenpersoonshuishouden

Basispad

Het basispad is de ontwikkeling die het CPB verwacht bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over de basispaden, zie hoofdstuk 10.

De data van de figuren kunt u downloaden via cpb.nl of via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

5.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van het CDA houdt de overheidsuitgaven per saldo ongewijzigd en verzwaart de beleidsmatige lasten met 5,3 mld euro. Dit zijn ex-ante mutaties, dat wil zeggen zonder de macro-economische doorwerking. Deze paragraaf bespreekt de budgettaire consequenties van het pakket van het CDA voor de overheidsbegroting op hoofdlijnen, een volledig overzicht van alle maatregelen is te vinden in paragraaf 12.4. Alle in deze paragraaf genoemde getallen zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven.

In 2028 laat het CDA de overheidsuitgaven per saldo ongewijzigd. De netto-intensiveringen betreffen met name defensie en zorg. Per saldo wordt het meest omgebogen bij overdrachten aan bedrijven en sociale zekerheid.

Het CDA buigt per saldo 1,0 mld euro om op de **sociale zekerheid**. Dit komt door een verlaging van de zorgtoeslag als gevolg van het verlagen van de nominale premie en een directe financiering van kinderopvang met een inkomensafhankelijke bijdrage voor ouders. Daar staat een verhoging van de kinderbijslag en het kindgebonden budget tegenover. In de **zorg** intensiveert het CDA per saldo 1,1 mld euro (zie paragraaf 1.2). Het CDA buigt 0,2 mld euro om op **openbaar bestuur**. Dit wordt met name veroorzaakt door enerzijds een ombuiging op het resterende budget uit het groeifonds, en anderzijds door een intensivering in het gemeente- en provinciefonds. Op het **onderwijs** buigt het CDA per saldo 1,0 mld euro om. Dit komt voornamelijk door een ombuiging op het Fonds voor Onderzoek en Wetenschap en het verlagen van de lumpsum in het primair onderwijs. Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2028 per saldo 1,7 mld euro minder besteed. Dit komt door een ombuiging op het resterende budget uit het groeifonds.

De uitgaven aan **internationale samenwerking** blijven onveranderd. Het CDA wil per saldo 0,4 mld euro minder uitgeven aan **veiligheid**. Dit komt door een ombuiging op asielopvang door asielinstroombeperkende maatregelen te nemen. Op het terrein van **bereikbaarheid** komt het CDA tot een netto-intensivering van 0,5 mld euro. Dit komt vooral door een investeringsprogramma om de regionale bereikbaarheid te verbeteren. Het CDA wil per saldo 2,1 mld euro meer uitgeven aan **defensie**. Dit komt met name door intensiveringen in personeel, ondersteuning en materieel. Het CDA wil in 2028 per saldo 0,4 mld euro op **klimaat en milieu** intensiveren. In de **overige uitgaven** intensiveert het CDA 0,2 mld euro.

Tabel 5.1 Effecten op de overheidsuitgaven van beleidspakket CDA

	Basispad		Netto-intensivering beleidspakket	Beleidspakket + basispad	Basispad	Beleidspakket + basispad
	<i>mld euro</i> 2024	2028	2028	2028	<i>% per jaar</i> 2025-2028	
Sociale zekerheid	126,3	140,2	-1,0	139,2	2,7	2,5
Zorg	106,4	119,4	1,1	120,5	2,9	3,2
Openbaar bestuur	93,9	98,1	-0,2	97,9	1,1	1,1
Onderwijs	57,1	57,3	-1,0	56,3	0,1	-0,3
Overdrachten bedrijven	22,9	22,8	-1,7	21,1	-0,1	-2,1
Internat. samenwerking	20,0	22,8	0,0	22,8	3,3	3,3
Veiligheid	19,4	19,2	-0,4	18,8	-0,1	-0,7
Bereikbaarheid	12,3	13,2	0,5	13,7	1,8	2,8
Defensie	13,5	19,1	2,1	21,2	8,9	11,8
Klimaat en milieu (a)			0,4	0,4		
Overig (a)			0,2	0,2		
Totaal uitgaven	471,8	512,2	0,0	512,2	2,1	2,1
(a) Voor de functies Klimaat en milieu en Overig is geen basispad gespecificeerd, enkel de effecten van het beleidspakket worden gerapporteerd.						

Het beleidspakket van het CDA leidt tot een stijging van de werkgelegenheid bij de **overheid** van 0,1% per jaar ten opzichte van het basispad. Als gevolg van het beleidspakket vindt in de **zorg** een stijging van de werkgelegenheid plaats van 0,1% per jaar ten opzichte van het basispad.

Tabel 5.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van beleidspakket CDA

	Basispad	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	<i>mln gewerkte uren,</i> 2024	<i>% per jaar, 2025-2028</i>		
Overheid	1668	-0,1	0,1	0,1
Zorg	1956	1,8	0,1	1,9
Overheid en zorg	3623	1,0	0,1	1,1

Het CDA verzwart de beleidsmatige lasten in 2028 per saldo met 5,3 mld euro ten opzichte van het basispad.

Gezinnen betalen per saldo 1,0 mld euro meer aan belasting en premies. De lasten op inkomen en arbeid dalen. Zo schaft het CDA de afbouw van de algemene heffingskorting en de arbeidskorting af. Ook de nominale zorgpremies worden verlaagd. Hiertegenover staat een lastenverzwaring door de invoering van een vierschijvenstelsel in de inkomstenbelasting en een verlaging van de arbeidskorting. De belastingen op vermogen en winst stijgen, onder andere door de invoering van een gebruikersdeel in de

onroerendezaakbelasting en een vermogensaanwasbelasting in box 3. Het CDA verhoogt ook de overige lasten, onder andere door enkele verlaagde btw-tarieven af te schaffen en de tabaksaccijns te verhogen.

Voor bedrijven stijgen de beleidsmatige lasten per saldo met 1,9 mld euro. Vooral de lasten op inkomen en arbeid stijgen door het afschaffen van de maximumpremiëgrens en het verhogen van het tarief in de inkomensafhankelijke bijdrage in de Zvw. De lasten op vermogen en winst dalen. Dit komt door een verlaging van het hoge vpb-tarief en een verhoging van investeringsaftrekregelingen, zoals de EIA, MIA en VAMIL. De belastingen op klimaat en milieu nemen toe, mede als gevolg van een verhoging van de energiebelasting.

De beleidsmatige lasten voor het buitenland worden per saldo met 2,3 mld euro verhoogd. Dit komt onder andere doordat het CDA de vrijstelling in de dividendbelasting voor de inkoop van eigen aandelen afschaft en de partij de vliegbelasting uitbreidt.

Tabel 5.3 Effecten op lastenontwikkeling van beleidspakket CDA

Beleidsmatige lastenontwikkeling	... waarvan inkomen en arbeid	... waarvan vermogen en winst	... waarvan klimaat en milieu	... waarvan overig	totaal
<i>Effect beleidspakket, mutatie in mld euro, 2025-2028</i>					
... waarvan gezinnen	-4,3	3,4	0,2	1,7	1,0
... waarvan bedrijven	2,3	-1,5	0,5	0,6	1,9
... waarvan buitenland	0,0	1,3	0,7	0,3	2,3
totaal	-1,9	3,2	1,3	2,7	5,3
+ is lastenverzwaring, - is lastenverlichting					

Het CDA houdt de inspanning om de nationale broeikasgasemissies te reduceren ongeveer gelijk aan het basispad en de KEV 2023. De partij heeft ervoor gekozen het verkiezingsprogramma niet te laten analyseren door het PBL, daardoor is er geen zicht op de impact van eventuele normeringen op bijvoorbeeld het gebied van klimaat en landbouw. Het CDA verhoogt de energiebelasting op aardgas voor grootverbruikers. Deze maatregel, los van andere wijzigingen bezien, maakt het gebruik van elektriciteit voor grootverbruikers relatief aantrekkelijker. Verder verlaagt de partij de brandstofaccijnzen.

Het CDA neemt geen aanvullende budgettaire maatregelen op het gebied van stikstof.

5.2 Zorg

Het CDA verhoogt de collectieve zorguitgaven met 1,1 mld euro in 2028 ten opzichte van het basispad. Dit is opgebouwd uit een verhoging van de collectieve Zvw-uitgaven met 0,2 mld euro, een verhoging van de collectieve Wlz-uitgaven met 0,2 mld euro en een verhoging van de overige zorguitgaven met 0,7 mld euro.

Tabel 5.4 Budgettaire effecten van beleidspakket CDA op zorguitgaven

	Stand 2024	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	mld euro			niveau 2028 in mld euro
Curatieve zorg (Zvw)				
Collectieve uitgaven (a)	58,1	63,9	0,2	64,1
... a.g.v. budgetmaatregelen			-0,6	
... a.g.v. eigen betalingen			0,8	
... a.g.v. aanpassing basispakket			0,0	
... a.g.v. overig			0,0	
Eigen betalingen (b) (in euro p.p.)	3,3 (222)	3,2 (213)	-0,3 (-19)	2,9 (194)
Langdurige zorg (Wlz)				
Collectieve uitgaven (a)	33,4	38,5	0,2	38,7
... a.g.v. budgetmaatregelen			0,0	
... a.g.v. eigen betalingen			0,0	
... a.g.v. overig			0,2	
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	15,0	17,0	0,7	17,7
Collectieve zorguitgaven (a)	106,4	119,4	1,1	120,5
(a) Nettobedragen (b) Dit betreft de eigen betalingen onder het verplicht eigen risico voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 390 euro per persoon in 2028 (in prijzen 2024). In lopende prijzen is dit 435 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.				

In de **curatieve zorg** bevriest het CDA het verplichte eigen risico op 385 euro. De gemiddelde eigen betalingen onder het verplichte eigen risico nemen hierdoor af met 19 euro per persoon. Daarnaast heeft het CDA onder andere de intentie een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met een macro-beheersingsinstrument, dit leidt tot een ombuiging op de curatieve zorg.

Bij de **overige zorg** verhoogt het CDA onder andere het budget van het gemeente- en provinciefonds. Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen van het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels leidt tot hogere uitgaven aan Wmo en jeugdzorg.

5.3 Macro-economische effecten

De **bbp-groei ligt gemiddeld 0,1%-punt per jaar onder het basispad**. De consumptiegroei van huishoudens daalt ten opzichte van het basispad, onder andere doordat de inflatie toeneemt. De overheidsbestedingen nemen toe, met name vanwege de intensiveringen in defensie en het gemeente- en provinciefonds. De lastenverzwaring voor bedrijven heeft een drukkend effect op de investeringen (exclusief die van de overheid).

De werkloosheid komt in 2028 0,3%-punt lager uit dan in het basispad. Dat komt voornamelijk door een afname van het arbeidsaanbod, minder mensen zijn op zoek naar werk. Vooral de aanpassing in de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting leidt tot een kleinere financiële prikkel om te werken.

De cao-lonen bij bedrijven blijven gemiddeld ongewijzigd ten opzichte van het basispad. De terugvalpositie van werknemers in het geval van werkloosheid verbetert, doordat het CDA de arbeidskorting verlaagt en de IACK versneld afbouwt, en deze lastenverzwaring wel voor werkenden en niet voor werklozen geldt. Het opwaartse effect hiervan op de cao-lonen wordt in de loononderhandelingen echter gedempt door lagere lasten voor werknemers, waardoor de cao-lonen per saldo gelijk blijven aan het basispad. De inflatie neemt met 0,1%-punt toe, met name als gevolg van de hogere productgebonden belastingen. Daardoor neemt de reële loongroei af ten opzichte van het basispad.

Tabel 5.5 Macro-economische effecten van beleidspakket CDA

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
<i>gemiddelde verandering in % per jaar, 2025-2028</i>			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,1	-0,1	1,1
Consumptie huishoudens	1,8	-0,1	1,7
Overheidsbestedingen	2,1	0,1	2,1
Investerings (niet-overheid)	0,9	-0,1	0,8
Uitvoer goederen en diensten	2,2	0,0	2,1
Lonen en prijzen			
Cao-loon bedrijven	4,1	0,0	4,1
Inflatie (hicp, a)	2,2	0,1	2,4
Reële arbeidskosten bedrijven	1,8	0,0	1,8
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,1	0,0	0,1
... waarvan marktsector	-0,2	0,0	-0,2
	<i>niveau 2028 in %</i>	<i>effect op niveau in %-punt</i>	<i>niveau 2028 in %</i>
Werkloze beroepsbevolking	4,8	-0,3	4,5
Arbeidsinkomensquote bedrijven	73,2	0,5	73,7
a) geharmoniseerde consumentenprijsindex			

5.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo komt door het beleidspakket van het CDA 0,5% bbp hoger uit dan in het basispad. Door de maatregelen neemt het saldo initieel toe met 0,6% bbp. De macro-economische doorwerking zorgt voor een afname van het saldo met 0,1% bbp. Het EMU-saldo in 2028 komt daarmee uit op -3,2% bbp.

Per saldo is er een klein negatief doorwerkingseffect. Door de lagere consumptie lopen de btw-opbrengsten voor de overheid terug ten opzichte van het basispad. Ook hogere werkgeverslasten zorgen voor een negatieve doorwerking op het EMU-saldo, vanwege het neerwaartse effect op werkgelegenheid. Tegelijkertijd verdienen intensiveringen bij de overheid zich deels terug, omdat deze leiden tot extra btw-opbrengsten en inkomsten via de loon- en inkomensheffing.

De schuldquote daalt in 2028 ten opzichte van het basispad door de toename van het EMU-saldo. De daling van de schuldquote wordt versterkt door de stijging van het nominale bbp (de noemer van de schuldquote). De toename van het nominale bbp komt door een hogere bbp-prijs.

Tabel 5.6 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van beleidspakket CDA

	2028
	% bbp
EMU-saldo	
Basispad	-3,6
Initieel effect beleidspakket	0,6
Doorwerkingseffect beleidspakket	-0,1
EMU-saldo inclusief effect beleidspakket	-3,2
Structureel EMU-saldo (a)	
Basispad	-3,0
Effect beleidspakket	0,5
Structureel EMU-saldo inclusief effect beleidspakket	-2,5
EMU-schuld	
Basispad	53,0
Effect beleidspakket	-1,2
EMU-schuld inclusief effect beleidspakket	51,8
a) EMU-saldo gecorrigeerd voor de conjunctuur en bijzondere eenmalige factoren	

5.5 Koopkrachteffecten

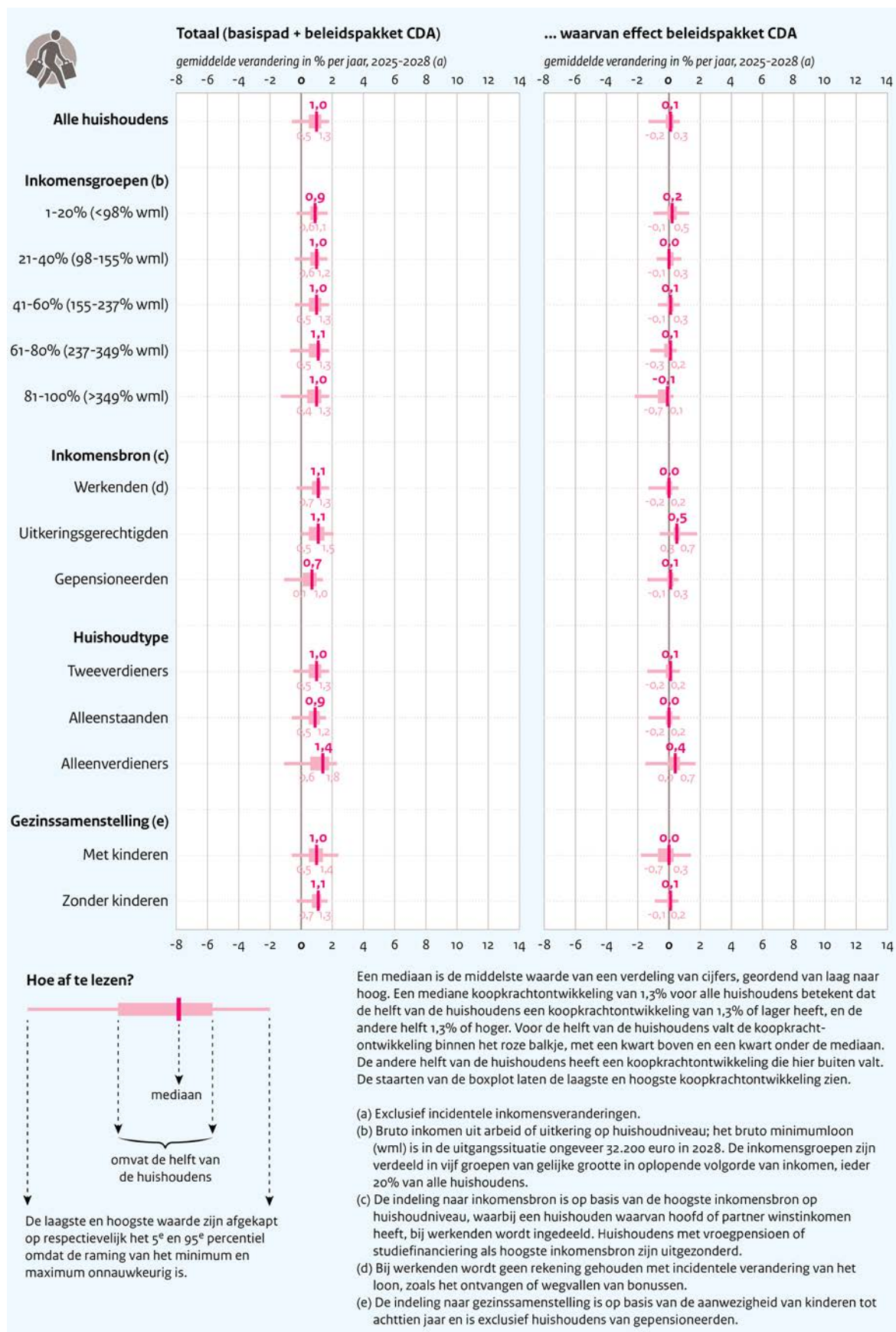
Het beleidspakket van CDA heeft een neutrale doorwerking op de mediane koopkracht (gemiddeld +0,1% per jaar ten opzichte van het basispad; zie de puntenwolk en boxplot verderop in deze paragraaf). Het CDA schaft de afbouwtrajecten van de algemene heffingskorting en de arbeidskorting af - zodat ook hoge inkomens recht hebben op de maximale korting - en verlaagt het afbouwpercentage van de ouderenkorting. Tegenover deze lastenverlichtingen staan een verlaging van de arbeidskorting en de invoering van een vierschijvenstelsel in box 1 waarbij de tarieven van de tweede, derde en vierde schijf hoger liggen dan in het huidige stelsel. Het CDA voert de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting opnieuw in door deze voor 25% overdraagbaar te maken naar de minstverdienende partner. Daarnaast verlaagt het CDA de nominale zorgverzekeringspremie, terwijl de inkomensafhankelijke bijdrage in de Zvw wordt verhoogd. Het CDA verhoogt de kinderbijslag en het kindgebonden budget en schaft de inkomensafhankelijke combinatiekorting (IACK) af. Er is sprake van een geringe spreiding in de koopkrachtveranderingen van verschillende huishoudens. De helft van de huishoudens ervaart een gemiddelde koopkrachtverandering van -0,2% tot +0,3% per jaar. Rekening houdend met de inflatie (gemeten aan de hand van de cpi) nemen door het beleidspakket van het CDA de reële cao-lonen bij bedrijven 0,2% per jaar af ten opzichte van het basispad.

De verschillen in koopkrachtmutaties tussen de inkomensgroepen als gevolg van het CDA-pakket zijn gering. Het nieuwe stelsel in box 1 is voor lage inkomens een lastenverlichting en voor midden- en hoge inkomens een lastenverzwaring. Midden- en hoge inkomens profiteren daarentegen wel van het afschaffen van de afbouwtrajecten in de algemene heffingskorting en arbeidskorting. In iedere inkomensgroep ondervinden werkenden nadeel van het verlagen van de arbeidskorting, waardoor per saldo alle groepen rond de 0% koopkrachtontwikkeling uitkomen.

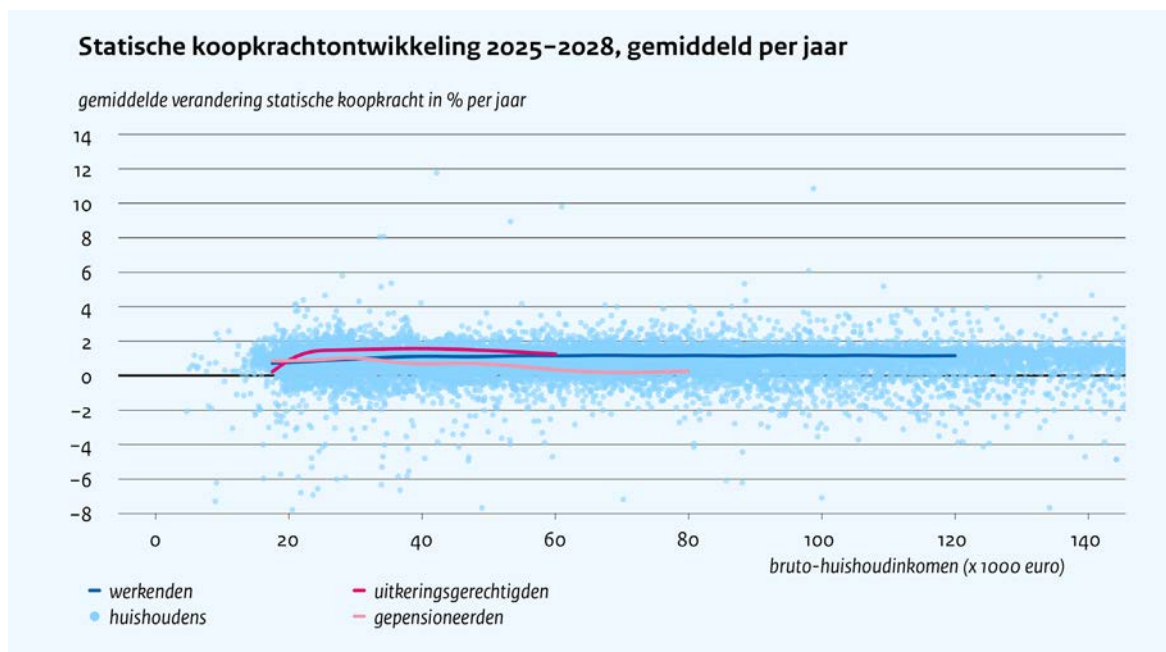
Uitkeringsgerechtigden (0,5%) gaan er met dit pakket in doorsnee op vooruit, het effect op gepensioneerden (0,1%) en werkenden (0,0%) is beperkt. Uitkeringsgerechtigden profiteren meer van het lagere eerste schijftarief in box 1 en het hogere kindgebonden budget. Werkenden ondervinden nadeel van de verlaagde arbeidskorting en voor veel van hen pakt het vierschijvenstelsel negatief uit, maar ze profiteren van de afgeschafte afbouwpaden van de arbeidskorting en algemene heffingskorting. Voor gepensioneerden heeft het verlengen van de afbouw in de ouderenkorting een positief koopkrachteffect.

De koopkracht van alleenverdieners stijgt in doorsnee met 0,4% per jaar; de koopkracht van tweeverdieners en alleenstaanden blijft ten opzichte van het basispad vrijwel stabiel. Alleenverdieners profiteren van het herinvoeren van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting naar de minstverdienende partner. De minstverdienende partner kan daardoor onder bepaalde condities een kwart van de algemene heffingskorting uitbetaald krijgen. Daarnaast hebben alleenverdieners geen last van de afschaffing van de IACK, zoals tweeverdieners.

Figuur 5.1 Boxplot koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket CDA, gemiddeld per jaar

Figuur 5.2 Koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket CDA, gemiddeld per jaar

5.6 Effecten op armoede

Door de maatregelen van het CDA daalt de armoede met 0,8%-punt naar 5,3%. Het nieuwe vierschijvenstelsel in box 1 levert de grootste bijdrage aan de daling van de armoede, doordat het nieuwe tarief in de eerste schijf lager is dan het huidige tarief. Hierdoor stijgt ook de bijstandsuitkering. Omdat er relatief veel armoede onder bijstandsgerechtigden is, daalt hierdoor het aantal personen in armoede. De verhoging van de kinderbijslag en het kindgebonden budget zorgt ook voor een daling van de armoede. De verlaging van de arbeidskorting heeft een verhogend effect op de totale armoede.

Als gevolg van het CDA-pakket daalt de armoede onder kinderen met 2,1%-punt tot 5,9%. Deze daling wordt grotendeels door dezelfde maatregelen veroorzaakt als de daling van de totale armoede. De verhoging van de kinderbijslag en het kindgebonden budget hebben van alle maatregelen de grootste bijdrage aan de daling van armoede onder kinderen en zorgen ervoor dat de daling van de kinderarmoede groter is dan de daling van de totale armoede.

Tabel 5.7 Effecten op armoede van beleidspakket CDA

	Basispad	Basispad incl. effect	Effect
Personen in armoede	6,1%	5,3%	-0,8%
Kinderen in armoede	8,0%	5,9%	-2,1%

6 ChristenUnie

De ChristenUnie kiest voor een omvangrijke hervorming van de sociale zekerheid en het belastingstelsel. De partij schaft een groot deel van de bestaande toeslagen, kindregelingen en heffingskortingen af. Hiervoor in de plaats komt een verzilverbare basiskorting die afhankelijk is van de huishoudsamenstelling. Daarnaast voert de ChristenUnie een inkomensafhankelijke werkendenkorting in en verhoogt de partij de ouderenkorting. De tariefstructuur in box 1 van de inkomstenbelasting wordt progressiever, met een lager tarief in de eerste schijf en een hoger toptarief. Het wettelijk minimumloon wordt met 10% verhoogd, de AOW, de bijstand en de Wajong worden hieraan gekoppeld. Als gevolg van de omvangrijke verschuivingen in dit pakket is de doorrekening met meer dan gebruikelijke onzekerheid omgeven.

De partij verhoogt de lasten met 9,4 mld euro, vooral bedrijven worden zwaarder belast. Onderliggend zijn er enkele grote wijzigingen: de zorgpremies verschuiven voor een groot deel van gezinnen naar bedrijven, de AOW-premie wordt gefiscaliseerd en de hypotheekrenteaftrek wordt beperkt. Het btw-tarief wordt met enkele uitzonderingen geüniformeerd op 18%. De partij verhoogt de lasten op winst en vermogen, met onder meer de invoering van een vermogensbelasting en een gebruikersdeel in de onroerendezaakbelasting. De lasten op klimaat en milieu worden verhoogd door introductie van een vrachtwagenheffing en een verpakkingenbelasting, verhoging van de vliegbelasting en doordat enkele vrijstellingen in de energiebelasting worden afgeschaft. Het pakket van de ChristenUnie vergroot hiermee de inspanning ten aanzien van de reductie van nationale broeikasgasemissies ten opzichte van het basispad.

De ChristenUnie verhoogt de uitgaven met 3,3 mld euro, het EMU-saldo verbetert. De partij intensiveert onder andere in defensie, het gemeente- en provinciefonds en internationale samenwerking. In de zorg wordt het eigen risico bevroren. Tegenover de extra uitgaven staat onder meer de afschaffing van het Nationaal Groeifonds. Doordat de lasten meer worden verhoogd dan de uitgaven en door een positieve macro-economische doorwerking verbetert het EMU-saldo tot -2,9% bbp in 2028.

De maatregelen van de ChristenUnie leiden vooral aan de onderkant van de inkomensverdeling tot meer koopkracht. Als gevolg van dit pakket verbetert de koopkracht in doorsnee met 1,3% per jaar ten opzichte van het basispad, waarbij de uitkeringsgerechtigden en alleenverdieners het meest profiteren. De verschillen tussen huishoudens zijn groot. Dit komt doordat in het basispad huishoudens met hetzelfde inkomen maar andere arbeids-, woon- of huishoudkenmerken in verschillende mate recht hebben op toeslagen of heffingskortingen. Met het nieuwe stelsel vervalt dit onderscheid grotendeels, waardoor sommige huishoudens profiteren, en andere juist niet. De armoede wordt als gevolg van het beleidspakket meer dan gehalveerd. Op termijn leidt de stelselwijziging tot lagere werkgelegenheid ten opzichte van het basispad, omdat de prikkel tot (meer) werken afneemt. Het stelsel biedt huishoudens meer voorspelbaarheid dan het huidige toeslagenstelsel, doordat het risico op terugbetalingen vermindert.

Het pakket heeft geen effect op de economische groei en verlaagt de werkloosheid met 1,2%-punt in 2028. De overheidsbestedingen liggen hoger, terwijl de investeringen en de uitvoer licht lager uitkomen als gevolg van de lastenverzwaring voor bedrijven. De consumptie blijft gelijk, doordat het effect vanuit de lastenverlichting voor gezinnen in evenwicht wordt gehouden door een negatief effect vanuit lagere huizenprijzen door de beperking van de hypotheekrenteaftrek. De werkloosheid daalt, door hogere werkgelegenheid in de collectieve sector en door het lagere arbeidsaanbod.

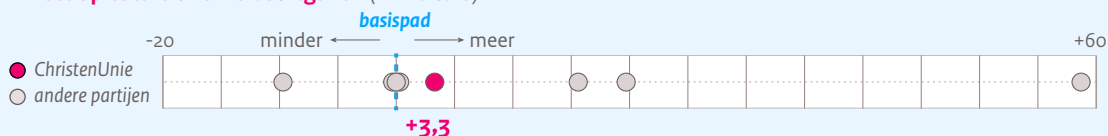
ChristenUnie: uitgaven- en lastenbeeld

Budgettair overzicht van het partijprogramma van de ChristenUnie in 2028 ten opzichte van de situatie als er in de komende regeerperiode geen beleid zou wijzigen (basispad)

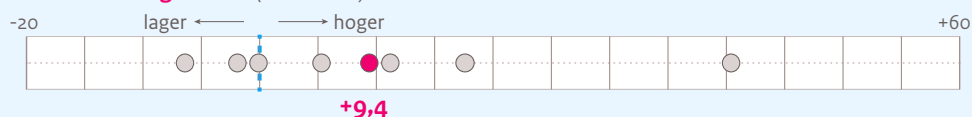

Overzicht 2028

Effect op totale overheidsuitgaven (in mld euro)

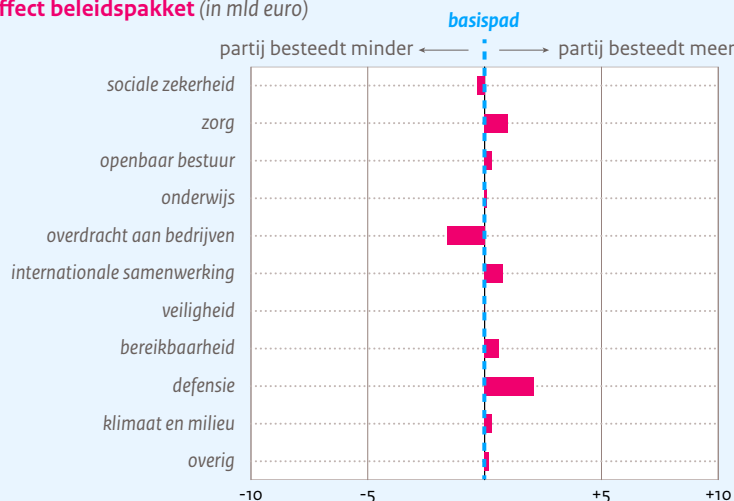

Effect op totale beleidsmatige lasten (in mld euro)

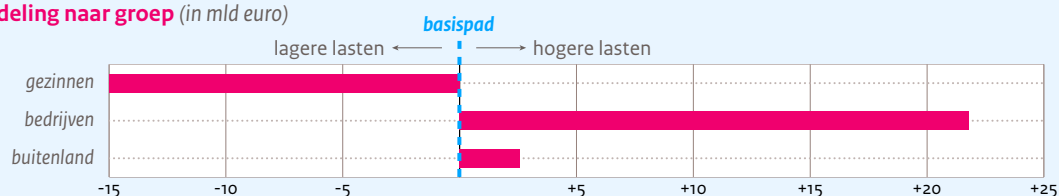
Overheidsuitgaven 2028

Effect beleidspakket (in mld euro)

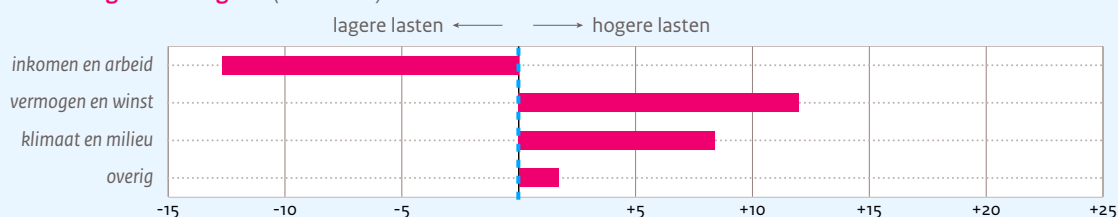

Lastenverdeling 2028

Verdeling naar groep (in mld euro)

Verdeling naar categorie (in mld euro)

Basispad

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden zie hoofdstuk 10. Download [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

ChristenUnie: economische effecten

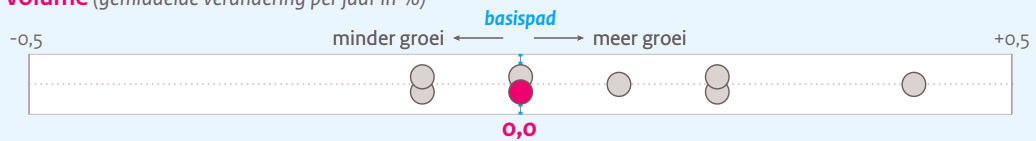
Overzicht van de effecten van het partijprogramma van de ChristenUnie in 2025-2028

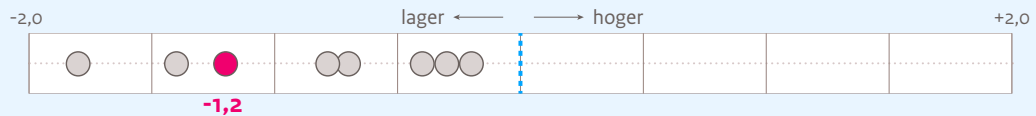
Macro-economische effecten

● ChristenUnie ○ andere partijen

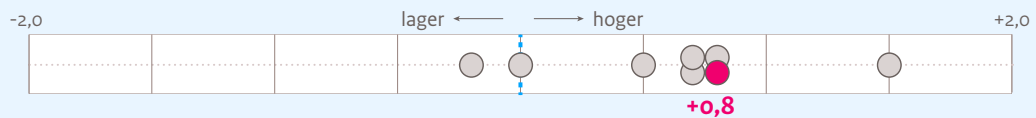
Bbp-volume (gemiddelde verandering per jaar in %)

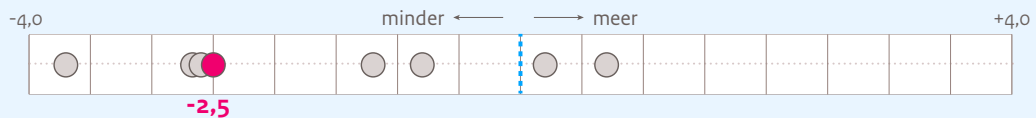
Werkloosheid (verandering 2028 in % beroepsbevolking)

Begrotingssaldo (verandering niveau 2028 in % bbp)

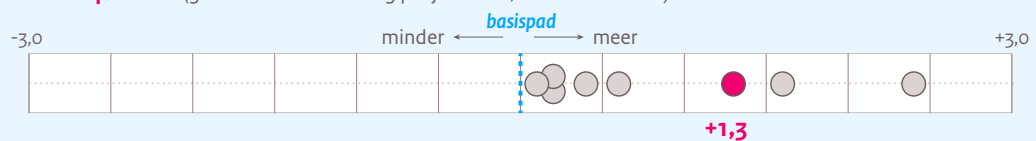

Overheidsschuld (verandering niveau 2028 in % bbp)

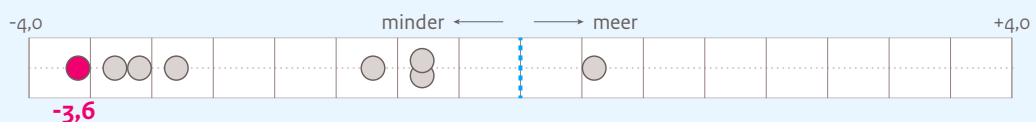

Koopkracht en armoede

Mediane koopkracht (gemiddelde verandering per jaar in %, alle huishoudens)

Personen in armoede (verandering 2028 in % van bevolking)

Armoede

Iemand leeft in armoede als diens inkomen onder het niet-veel-maar-toereikend-criterium van het Sociaal en Cultureel Planbureau valt. In het basispad ligt de armoedegrens in 2028 op een inkomen van €1794 per maand voor een eenpersoonshuishouden

Basispad

Het basispad is de ontwikkeling die het CPB verwacht bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over de basispaden, zie hoofdstuk 10.

De data van de figuren kunt u downloaden via cpb.nl of via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

6.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van de ChristenUnie verhoogt de overheidsuitgaven met 3,3 mld euro en verzwaaert de beleidsmatige lasten met 9,4 mld euro. Dit zijn ex-ante mutaties, dat wil zeggen zonder de macro-economische doorwerking. Deze paragraaf bespreekt de budgettaire consequenties van het pakket van de ChristenUnie voor de overheidsbegroting op hoofdlijnen, een volledig overzicht van alle maatregelen is te vinden in paragraaf 12.5. Alle in deze paragraaf genoemde getallen zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven.

De ChristenUnie voert een grote stelselwijziging in de inkomenssfeer door, die zowel aan de uitgaven- als lastenkant tot omvangrijke mutaties leidt. Onderdeel van deze stelselwijziging is onder meer het afschaffen van een groot deel van de bestaande toeslagen, kindregelingen en heffingskortingen. In plaats daarvan introduceert de partij een verzilverbare basiskorting.

In 2028 verhoogt de ChristenUnie de overheidsuitgaven per saldo met 3,3 mld euro ten opzichte van het basispad. De netto-intensiveringen betreffen met name defensie en zorg. Per saldo wordt het meest omgebogen bij overdrachten aan bedrijven en sociale zekerheid.

De ChristenUnie buigt per saldo 0,3 mld euro om op de **sociale zekerheid**. Dit komt vooral doordat de ChristenUnie de zorgtoeslag, kinderbijslag en het kindgebonden budget afschaft en een verzilverbare basiskorting introduceert. Anderzijds intensificeert de ChristenUnie in sociale zekerheid door het wettelijk minimumloon te verhogen en de huurtoeslag te vervangen door een huursubsidie, waarbij ook de bedragen verhoogd worden. In de **zorg** intensificeert de ChristenUnie per saldo 1,0 mld euro (zie paragraaf 1.2). De ChristenUnie intensificeert 0,3 mld euro in **openbaar bestuur**. Enerzijds intensificeert de partij in het gemeenteen provinciefonds, anderzijds buigt de partij om op het resterende budget uit het groeifonds. In het **onderwijs** intensificeert de ChristenUnie per saldo 0,1 mld euro. Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2028 per saldo 1,6 mld euro minder besteed. Dit komt vooral door een ombuiging op het resterende budget uit het groeifonds.

De ChristenUnie intensificeert per saldo 0,8 mld euro in **internationale samenwerking**. Dit komt door een generieke intensivering in het budget voor ontwikkelingssamenwerking (ODA). De uitgaven aan **veiligheid** blijven per saldo ongewijzigd. Op het terrein van **bereikbaarheid** komt de ChristenUnie tot een netto-intensivering van 0,6 mld euro. Dit komt onder andere door intensiveringen in de Brede doeluitkering verkeer en vervoer, en in fietsinfrastructuur en verkeersveiligheid. De ChristenUnie wil per saldo 2,1 mld euro meer uitgeven aan **defensie**. Dit komt in de vorm van een generieke intensivering in het defensiebudget. De ChristenUnie wil in 2028 per saldo 0,3 mld euro op **klimaat en milieu** intensiveren. In de **overige uitgaven** intensificeert de ChristenUnie 0,2 mld euro.

Tabel 6.1 Effecten op de overheidsuitgaven van beleidspakket ChristenUnie

	Basispad		Netto-intensivering beleidspakket	Beleidspakket + basispad	Basispad	Beleidspakket + basispad
	<i>mld euro</i> 2024	2028	2028	2028	<i>% per jaar</i> 2025-2028	
Sociale zekerheid	126,3	140,2	-0,3	140,0	2,7	2,6
Zorg	106,4	119,4	1,0	120,4	2,9	3,1
Openbaar bestuur	93,9	98,1	0,3	98,4	1,1	1,2
Onderwijs	57,1	57,3	0,1	57,4	0,1	0,1
Overdrachten bedrijven	22,9	22,8	-1,6	21,2	-0,1	-2,0
Internat. samenwerking	20,0	22,8	0,8	23,6	3,3	4,1
Veiligheid	19,4	19,2	0,0	19,2	-0,1	-0,2
Bereikbaarheid	12,3	13,2	0,6	13,7	1,8	2,9
Defensie	13,5	19,1	2,1	21,2	8,9	11,8
Klimaat en milieu (a)			0,3	0,3		
Overig (a)			0,2	0,2		
Totaal uitgaven	471,8	512,2	3,3	515,5	2,1	2,2
(a) Voor de functies Klimaat en milieu en Overig is geen basispad gespecificeerd, enkel de effecten van het beleidspakket worden gerapporteerd.						

Het beleidspakket van de ChristenUnie leidt tot een stijging van de werkgelegenheid bij de **overheid** van 0,5% per jaar ten opzichte van het basispad. De toename is vooral het gevolg van intensiveringen in defensie en het gemeente- en provinciefonds. Als gevolg van het beleidspakket vindt in de **zorg** een stijging van de werkgelegenheid plaats van 0,3% per jaar ten opzichte van het basispad.

Tabel 6.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van beleidspakket ChristenUnie

	Basispad	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	<i>mln gewerkte uren,</i> 2024	<i>% per jaar, 2025-2028</i>		
Overheid	1668	-0,1	0,5	0,5
Zorg	1956	1,8	0,3	2,1
Overheid en zorg	3623	1,0	0,4	1,4

De ChristenUnie verzwaart de beleidsmatige lasten in 2028 per saldo met 9,4 mld euro ten opzichte van het basispad.

Gezinnen betalen per saldo 15,0 mld euro minder aan belasting en premies. Dit is met name het gevolg van een verlichting van de lasten op inkomen en arbeid. Zo voert de ChristenUnie een verzilverbare basiskorting en een werkendekorting in. Daarnaast verlaagt de partij het tarief van de eerste schijf in box 1 en de nominale zorgpremie. Hiertegenover staan lastenverzwaringen doordat de algemene heffingskorting en de arbeidskorting worden afgeschaft. Daarnaast wordt in de inkomensafhankelijke bijdrage in de Zvw de

maximumpremiegrens afgeschaft en het tarief verhoogd. De ChristenUnie fiscaliseert de AOW-premie en beperkt de hypotheekrenteaftrek. De lasten op vermogen en winst stijgen. Dit komt onder andere door de invoering van een gebruikersdeel in de onroerendezaakbelasting en een vermogensbelasting. Op het gebied van overige lasten vindt een lastenverzwaring plaats, onder andere door een verhoging van de accijns op tabak en alcohol. Daarnaast wordt het btw-tarief geüniformeerd op 18%.

Voor bedrijven stijgen de beleidsmatige lasten per saldo met 21,8 mld euro. De lasten op inkomen en arbeid nemen toe, onder ander door het afschaffen van de maximumpremiegrens en het verhogen van het tarief in de inkomensafhankelijke bijdrage in de Zvw en het afschaffen van de mkb-winstvrijstelling. Hiertegenover staat een lastenverlichting door een verlaging van de Aof- en AWF-premie. Ook de lasten op vermogen en winst stijgen. Zo leidt de invoering van een vermogensbelasting tot een lastenverzwaring voor met name directeuren-grotaandeelhouders. Daarnaast neemt de ChristenUnie verschillende maatregelen in de vennootschapsbelasting, zoals het uniformeren van het tarief op 25%. Op het gebied van klimaat en milieu worden de lasten verzwaaard door het aanpassen van de tarieven in de energiebelasting en het afschaffen van verschillende vrijstellingen. Verder voert de partij onder andere een verpakkingenbelasting en vrachtwagenheffing in en schaft ze de bijzondere regelingen in de motorrijtuigenbelasting af.

De beleidsmatige lasten voor het buitenland worden per saldo met 2,6 mld euro verhoogd. Dit komt onder andere doordat de ChristenUnie de vrijstelling in de dividendbelasting voor de inkoop van eigen aandelen afschaft en ze de vliegbelasting uitbreidt.

Tabel 6.3 Effecten op lastenontwikkeling van beleidspakket ChristenUnie

Beleidsmatige lastenontwikkeling	... waarvan inkomen en arbeid	... waarvan vermogen en winst	... waarvan klimaat en milieu	... waarvan overig	totaal
<i>Effect beleidspakket, mutatie in mld euro, 2025-2028</i>					
... waarvan gezinnen	-22,1	6,0	-0,1	1,3	-15,0
... waarvan bedrijven	9,4	4,7	7,8	-0,1	21,8
... waarvan buitenland	0,0	1,3	0,7	0,5	2,6
totaal	-12,7	12,0	8,4	1,7	9,4
+ is lastenverzwaring, - is lastenverlichting					

De ChristenUnie verhoogt de inspanning om de nationale broeikasgasemissies te reduceren ten opzichte van het basispad en vergeleken met de KEV 2023. De partij heeft het verkiezingsprogramma laten analyseren door het PBL, daardoor is er ook zicht op de impact van eventuele normeringen op bijvoorbeeld het gebied van klimaat en landbouw, zie de ALV van het PBL (2023) voor een uitgebreide beschouwing. De ChristenUnie past de energiebelasting zowel voor aardgas als voor elektriciteit aan. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen en een lastenverzwaring voor de industrie. Daarnaast schaft de partij verschillende vrijstellingen binnen de energiebelasting af. Het klimaatbeleid wordt verder aangescherpt via onder meer een vrachtwagenheffing en de vliegbelasting.

De ChristenUnie komt met enkele nieuwe budgettaire maatregelen op het gebied van stikstof en kiest daarbij voor meer beprijzing. De partij buigt om op de uitkoopregeling voor boeren in het transitiefonds. Daarnaast voert de partij een heffing op agrarische producten in, dit verhoogt op zichzelf de kosten voor de landbouw. De ChristenUnie intensificeert in de landbouwsector voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer. De partij voert ook een heffing in op de industriële uitstoot van stikstofoxiden (NOx).

6.2 Zorg

De ChristenUnie verhoogt de collectieve zorguitgaven met 1,0 mld euro in 2028 ten opzichte van het basispad. Dit is opgebouwd uit een verlaging van de collectieve Zvw-uitgaven met 0,4 mld euro, een verhoging van de collectieve Wlz-uitgaven met 1,3 mld euro en een verhoging van de overige zorguitgaven met 0,1 mld euro.

Tabel 6.4 Budgettaire effecten van beleidspakket ChristenUnie op zorguitgaven

	Stand 2024	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
	mld euro			niveau 2028 in mld euro
Curatieve zorg (Zvw)				
Collectieve uitgaven (a)	58,1	63,9	-0,4	63,5
... a.g.v. budgetmaatregelen			-0,4	
... a.g.v. eigen betalingen			-0,4	
... a.g.v. aanpassing basispakket			0,7	
... a.g.v. overig			-0,4	
Eigen betalingen (b) (in euro p.p.)	3,3 (222)	3,2 (213)	0,3 (23)	3,5 (236)
Langdurige zorg (Wlz)				
Collectieve uitgaven (a)	33,4	38,5	1,3	39,8
... a.g.v. budgetmaatregelen			0,0	
... a.g.v. eigen betalingen			0,0	
... a.g.v. overig			1,3	
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	15,0	17,0	0,1	17,1
Collectieve zorguitgaven (a)	106,4	119,4	1,0	120,4
(a) Nettobedragen				
(b) Dit betreft de eigen betalingen onder het verplicht eigen risico voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 390 euro per persoon in 2028 (in prijzen 2024). In lopende prijzen is dit 435 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.				

In de **curatieve zorg** bevriest de ChristenUnie het verplichte eigen risico op 385 euro en wordt het basispakket in de Zvw uitgebreid met behandelingen voor het vullen van gaatjes en periodieke controles voor tandheelkundige zorg. Door de wijziging van het verplichte eigen risico en het basispakket nemen de gemiddelde eigen betalingen onder het verplichte eigen risico per saldo toe met 23 euro per persoon. Hoewel dit deels gaat om een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven, zorgt de uitbreiding van het basispakket er ook voor dat gezinnen minder gaan betalen omdat zorg die voorheen niet vergoed werd, nu wel wordt vergoed. Daarnaast introduceert de ChristenUnie een eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg van

gemiddeld vijf euro voor volwassenen. Dit gaat deels om een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven.

Verder heeft de ChristenUnie in de curatieve zorg de intentie een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met een macro-beheersingsinstrument en schaft de ChristenUnie de verplichting tot vergoeding van ongecontracteerde zorg af. Deze maatregelen leiden tot ombuigingen op de curatieve zorg.

Door invoering van een eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg in de Zvw zal de vraag naar Wlz-zorg toenemen. Samen met een intensivering met het oog op uitbreiding van het aantal verpleeghuisplekken, leidt dit tot een intensivering van 1,3 mld in de intramurale **langdurige zorg**.

6.3 Macro-economische effecten

De bbp-groei blijft gemiddeld ongewijzigd ten opzichte van het basispad. Door de stelselherziening, waarin veel bestaande toeslagen en kortingen worden vervangen door een verzilverbare heffingskorting, zijn de macro-economische effecten met meer dan de gebruikelijke onzekerheid omgeven. De stelselwijziging leidt tot een lastenverlichting voor gezinnen en heeft daarmee een opwaarts effect op de consumptie. Hier staat echter een negatief effect vanuit de lagere huizenprijzen tegenover, met name door de beperking van de hypotheekrenteaftrek. Per saldo blijft de consumptiegroei van huishoudens ongewijzigd ten opzichte van het basispad. De overheidsbestedingen worden verhoogd omdat de uitgaven aan met name defensie en zorg toenemen. De investeringen (exclusief die van de overheid) en de uitvoer vallen echter lager uit, vooral als gevolg van de lastenverzwaringen voor bedrijven. Onderliggend is er sprake van een toename van de woninginvesteringen omdat er een vpb-vrijstelling voor woningcorporaties wordt ingevoerd.

De werkloosheid komt in 2028 1,2%-punt lager uit dan in het basispad. De werkgelegenheid stijgt tijdens de komende kabinetsperiode, vooral in de zorg en bij de overheid, als gevolg van de hogere overheidsbestedingen. Daarnaast heeft de stelselherziening een negatief effect op het arbeidsaanbod, waardoor de werkloosheid op de korte termijn daalt. Doordat de prikkel tot (meer) werken afneemt, leidt dit pakket op de lange termijn echter tot minder werkgelegenheid ten opzichte van het basispad.

De cao-lonen bij bedrijven nemen met 0,1%-punt per jaar minder toe dan in het basispad. Dit komt vooral doordat zowel de lagere lasten voor werknemers als de hogere lasten voor werkgevers in de loononderhandelingen een drukkend effect op de loongroei hebben. Mede als gevolg van de lastenverzwaringen voor bedrijven is de inflatie 0,2%-punt per jaar hoger dan in het basispad. Daardoor neemt de reële loongroei af ten opzichte van het basispad.

Tabel 6.5 Macro-economische effecten van beleidspakket ChristenUnie

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
<i>gemiddelde verandering in % per jaar, 2025-2028</i>			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,1	0,0	1,1
Consumptie huishoudens	1,8	0,0	1,8
Overheidsbestedingen	2,1	0,4	2,4
Investerings (niet-overheid)	0,9	-0,1	0,8
Uitvoer goederen en diensten	2,2	-0,1	2,1
Lonen en prijzen			
Cao-loon bedrijven	4,1	-0,1	4,0
Inflatie (hicp, a)	2,2	0,2	2,4
Reële arbeidskosten bedrijven	1,8	-0,1	1,7
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,1	0,1	0,2
... waarvan marktsector	-0,2	0,0	-0,2
	<i>niveau 2028 in %</i>	<i>effect op niveau in %-punt</i>	<i>niveau 2028 in %</i>
Werkloze beroepsbevolking	4,8	-1,2	3,6
Arbeidsinkomensquote bedrijven	73,2	0,8	74,1
a) geharmoniseerde consumenten­prijsindex			

6.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo komt door het beleidspakket van de ChristenUnie 0,8% bbp hoger uit dan in het basispad. Door de maatregelen neemt het saldo initieel toe met 0,5% bbp. De macro-economische doorwerking zorgt voor een toename van het saldo met 0,2% bbp. Het EMU-saldo in 2028 komt daarmee uit op -2,9% bbp.

Het positieve doorwerkingseffect komt vooral door de lagere werkloosheid. De hogere overheidsbestedingen zorgen via de hogere werkgelegenheid voor extra btw-opbrengsten en extra inkomsten via de loon- en inkomensheffing. De lagere werkloosheid, die ook deels het gevolg is van het lagere arbeidsaanbod door het beleidspakket van de ChristenUnie, drukt de uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen.

De schuldquote daalt in 2028 ten opzichte van het basispad. Dit komt zowel door de verbetering van het EMU-saldo als door de toename van het nominale bbp (de noemer van de schuldquote). De toename van het nominale bbp wordt vooral veroorzaakt door een hogere bbp-prijs.

Tabel 6.6 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van beleidspakket ChristenUnie

	2028
	% bbp
EMU-saldo	
Basispad	-3,6
Initieel effect beleidspakket	0,5
Doorwerkingseffect beleidspakket	0,2
EMU-saldo inclusief effect beleidspakket	-2,9
Structureel EMU-saldo (a)	
Basispad	-3,0
Effect beleidspakket	0,6
Structureel EMU-saldo inclusief effect beleidspakket	-2,4
EMU-schuld	
Basispad	53,0
Effect beleidspakket	-2,5
EMU-schuld inclusief effect beleidspakket	50,6
a) EMU-saldo gecorrigeerd voor de conjunctuur en bijzondere eenmalige factoren	

6.5 Koopkrachteffecten

Als gevolg van het beleidspakket van de ChristenUnie stijgt de mediane koopkracht gemiddeld met 1,3% per jaar ten opzichte van het basispad (zie de puntenwolk en boxplot verderop in deze paragraaf). Dit is voornamelijk het gevolg van de invoering van een verzilverbare basiskorting en een heffingskorting voor werkenden en het verlagen van de nominale zorgpremie. Deze maatregelen hebben per saldo een groter positief effect op het besteedbaar inkomen van huishoudens dan de verschillende toeslagen, kortingen en aftrekposten die (deels) komen te vervallen. Verder verhoogt de ChristenUnie het minimumloon (met koppeling aan de minimumuitkeringen en de AOW) en verlaagt de partij het tarief in de eerste schijf van box 1. Daar staat tegenover dat belastingen op vermogens worden verhoogd. Het stelsel biedt huishoudens meer voorspelbaarheid dan het huidige toeslagenstelsel, doordat het risico op terugbetalingen vermindert. Rekening houdend met de inflatie (gemeten aan de hand van de cpi), nemen door het beleidspakket van de ChristenUnie de reële cao-lonen bij bedrijven 0,3% per jaar minder toe dan in het basispad.

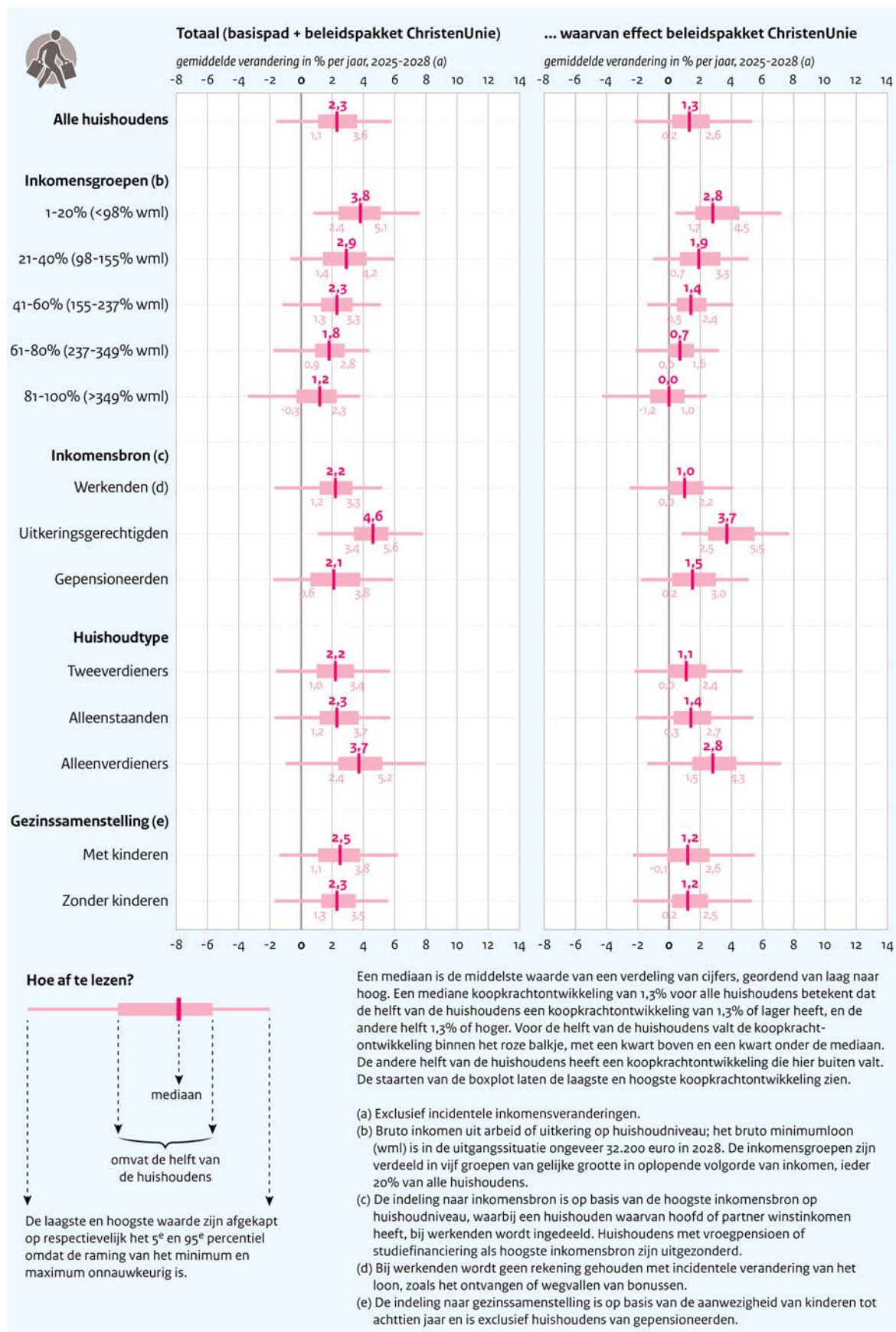
Vanwege de stelselwijziging is er veel spreiding rondom het mediane koopkrachtbeeld. 5% van de huishoudens gaat er ten minste 2,2% per jaar op achteruit, terwijl aan de andere kant 5% er ten minste 5,3% op vooruit gaat. Dit komt doordat in het basispad sommige huishoudens veel recht hebben op toeslagen, heffingskortingen of aftrekposten, terwijl andere huishoudens – met gelijke inkomens, maar verschillend op andere arbeids-, woon- of huishoudkenmerken – dat minder hebben. Na het invoeren van de nieuwe verzilverbare basiskorting zijn die verschillen in belastingdruk tussen huishoudens met een gelijk inkomen veel kleiner, wat betekent dat sommige huishoudens profiteren van het nieuwe stelsel, en andere juist niet.

De lagere inkomens profiteren meer van het pakket van de ChristenUnie dan hogere inkomens. De laagste inkomensgroep heeft in doorsnee een koopkrachtverbetering van 2,8% per jaar, doordat ze profiteert van de verhoging van het wettelijk minimumloon, de verlaging van de nominale zorgpremies en de invoering van de verzilverbare basiskorting. Alle inkomensgroepen profiteren van deze basiskorting, maar doordat het om een vast bedrag gaat, maakt dat bij een laag inkomen een relatief groter deel van het inkomen uit dan bij een hoger inkomen. De middeninkomensgroepen gaan er daarom wat minder op vooruit (in doorsnee tussen 0,7% en 1,9%). Voor hen valt het vervangen van de arbeidskorting door een werkendenkorting neutraal uit. De koopkrachtontwikkeling van de hoogste inkomensgroep is in doorsnee neutraal. Tegenover de basiskorting heeft deze inkomensgroep nadeel van het verhogen van het tarief voor de inkomensafhankelijke bijdrage in de Zorgverzekeringswet, het invoeren van een vermogensbelasting, het beperken van de hypotheekrenteaftrek, het introduceren van een tweede schijf in box 1 van de inkomstenbelasting en de vervanging van de arbeidskorting door een werkendenkorting.

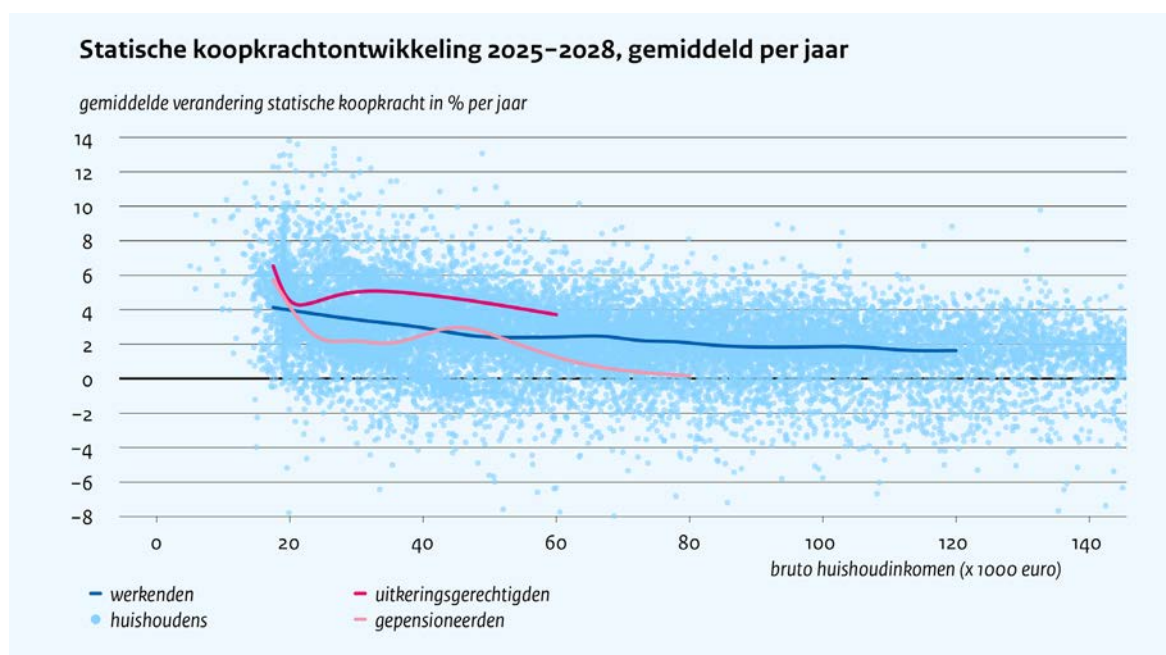
Uitkeringsgerechtigden (3,7% per jaar) gaan er in doorsnee meer op vooruit dan werkenden (1,0% per jaar) en gepensioneerden (1,5% per jaar). Uitkeringsgerechtigden profiteren in hoge mate van de nieuwe verzilverbare basiskorting en van de verhoging van de minimumuitkeringen door hun koppeling aan de verhoging van het wettelijk minimumloon. Werkenden hebben voordeel van de nieuwe werkendenkorting, maar daar staat tegenover dat ze last hebben van het afschaffen van de arbeidskorting en het instellen van een tweede schijf in box 1 van de inkomstenbelasting. Gepensioneerden ondervinden nadeel van het fiscaliseren van de AOW.

De maatregelen van de ChristenUnie zijn het gunstigst voor alleenverdieners (2,8% per jaar). Alleenverdieners hebben in doorsnee meer voordeel van de introductie van de nieuwe verzilverbare basiskorting dan tweeverdieners en alleenstaanden, en hebben minder last van het afschaffen van de algemene heffingskorting. Dat komt doordat de algemene heffingskorting op individueel niveau geldt, terwijl de verzilverbare heffingskorting op huishoudniveau wordt uitgekeerd.

Figuur 6.1 Boxplot koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket ChristenUnie, gemiddeld per jaar

Figuur 6.2 Koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket ChristenUnie, gemiddeld per jaar

6.6 Effecten op armoede

Door de maatregelen van de ChristenUnie daalt de armoede met 3,6%-punt naar 2,5%. De armoede daalt vooral door de introductie van de verzilverbare basiskorting, de verlaging van de nominale zorgpremie en de verhoging van het wettelijk minimumloon (en de daaraan gekoppelde minimumuitkeringen). Daar staat tegenover dat de armoede toeneemt door het afschaffen van de algemene heffingskorting, de arbeidskorting en de zorgtoeslag.

Als gevolg van de maatregelen daalt de armoede onder kinderen met 5,0%-punt naar 3,0%. De armoede onder kinderen daalt vooral sterk doordat de verzilverbare basiskorting 4000 euro hoger wordt per extra kind in het huishouden. Dit compenseert ruimschoots voor het negatieve effect van het afschaffen van het kindgebonden budget en de kinderbijslag. Dit zorgt er ook voor dat de armoede onder kinderen sterker daalt dan de totale armoede.

Tabel 6.7 Effecten op armoede van beleidspakket ChristenUnie

	Basispad	Basispad+effect	Effect
Personen in armoede	6,1%	2,5%	-3,6%
Kinderen in armoede	8,0%	3,0%	-5,0%

7 Volt

Volt kiest voor een ingrijpende stelselherziening van de sociale zekerheid en het belastingstelsel. Volt schaft alle toeslagen, heffingskortingen, premies voor volks- en werknemersverzekeringen en de meerderheid van de aftrekposten in de inkomstenbelasting af, beperkt de aftrekposten rondom de eigen woning, schaft de IAB af en verlaagt de nominale zorgverzekeringspremie naar gemiddeld nul euro. Ook de omkeerregeling wordt afgeschaft, waardoor pensioenpremies niet meer aftrekbaar zijn. Hiervoor in de plaats komt een inkomensafhankelijke huishoudtoelage en een box 1-stelsel met zeven schijven en een belastingvrije voet. Het wettelijk minimumloon wordt met 7% verhoogd. Als gevolg van de omvangrijke verschuivingen in dit pakket is de doorrekening met meer dan gebruikelijke onzekerheid omgeven.

Volt verzwaart de lasten met 40,3 mld euro door veel fiscale regelingen af te schaffen en de lasten op klimaat en milieu te verhogen. In veel belastingen uniformeert en/of verhoogt Volt de tarieven, terwijl vrijstellingen worden afgeschaft. Dit geldt onder andere voor de vennootschapsbelasting, erf- en schenkelbelasting, overdrachtsbelasting, energiebelasting, onroerendezaakbelasting, assurantiebelasting en de btw. Volt verhoogt de lasten op klimaat en milieu door onder meer een kilometerheffing, een vrachtwagenheffing en een brede stikstofoxidenheffing in te voeren. De vliegbelasting wordt verhoogd en er wordt een CO₂-heffing voor de veehouderij ingevoerd. Het pakket van Volt vergroot hiermee de inspanning ten aanzien van de reductie van nationale broeikasgasemissies ten opzichte van het basispad.

De partij verhoogt de uitgaven met 58,7 mld euro, desondanks verbeteren de overheidsfinanciën vanwege flinke economische doorwerking tijdens de kabinetsperiode. Veruit het grootste deel van de verhoging wordt veroorzaakt door de invoering van de huishoudtoelage. Daarnaast intensificeert Volt onder andere in ov, onderwijs, uitbreiding van het basispakket in de Zvw en in defensie. Hoewel de uitgaven meer worden verhoogd dan de lasten, verbetert het EMU-saldo in 2028 tot -2,2% bbp als gevolg van macro-economische doorwerkingseffecten. Door het wegvallen van werkgeverspremies ontstaat er loonruimte; de hogere lonen leiden in combinatie met de hogere werkgelegenheid tot extra belastinginkomsten. Dit wordt versterkt door de hogere belastingdruk voor werknemers. De daling van de werkgeverslasten verlaagt de eigen loonkosten van de overheid en verhoogt de vpb-inkomsten. Het positieve effect op het EMU-saldo is tijdelijk; na de kabinetsperiode nemen de positieve economische effecten af en op termijn zorgt de afschaffing van de omkeerregeling voor minder belastinginkomsten op pensioenuitkeringen.

De hervormingen vergroten de koopkracht het meest voor lage inkomensgroepen, en zorgen ook voor grote spreiding binnen inkomensgroepen. De koopkracht verbetert in doorsnee als gevolg van het pakket met 1,6% per jaar ten opzichte van het basispad, de armoede wordt ruim gehalveerd. De verschillen tussen huishoudens zijn groot. Dit komt doordat in het basispad huishoudens met hetzelfde inkomen maar andere arbeids-, woon-, of huishoudkenmerken in verschillende mate recht hebben op toeslagen, heffingskortingen of aftrekposten. Met het nieuwe stelsel vervalt dit onderscheid grotendeels, waardoor sommige huishoudens profiteren, en andere juist niet. Op termijn leidt de stelselwijziging tot lagere werkgelegenheid ten opzichte van het basispad, omdat de prikkel tot (meer) werken afneemt. Het stelsel biedt huishoudens meer voorspelbaarheid dan het huidige toeslagenstelsel, doordat het risico op terugbetalingen vermindert.

Het beleidspakket verhoogt de economische groei met 0,1% per jaar en verlaagt de werkloosheid met 1,4%-punt in 2028. Vooral in de marktsector neemt de werkgelegenheid toe doordat arbeid goedkoper wordt ten opzichte van kapitaal. De consumptie van huishoudens neemt toe door een forse stijging van lonen en werkgelegenheid, maar wordt gedempt als gevolg van de lagere huizenprijzen, vooral door de beperking van de hypotheekrenteaftrek. De investeringen dalen licht door lastenverzwaringen voor bedrijven.

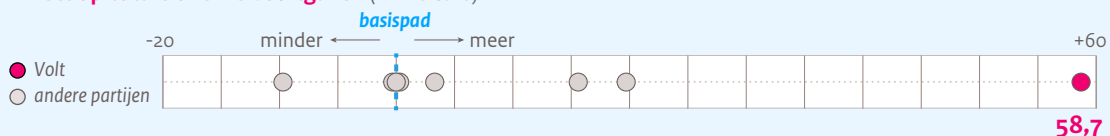
Volt: uitgaven- en lastenbeeld

Budgettair overzicht van het partijprogramma van Volt in 2028 ten opzichte van de situatie als er in de komende regeerperiode geen beleid zou wijzigen (basispad)

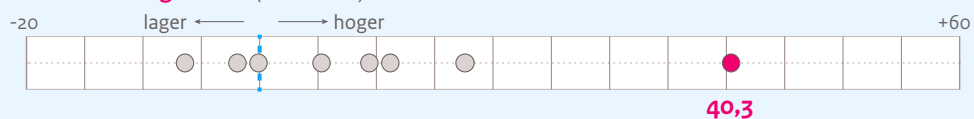

Overzicht 2028

Effect op totale overheidsuitgaven (in mld euro)

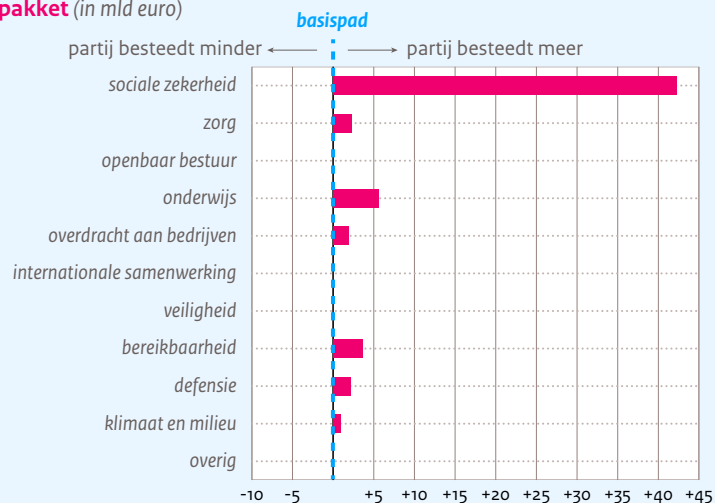

Effect op totale beleidsmatige lasten (in mld euro)

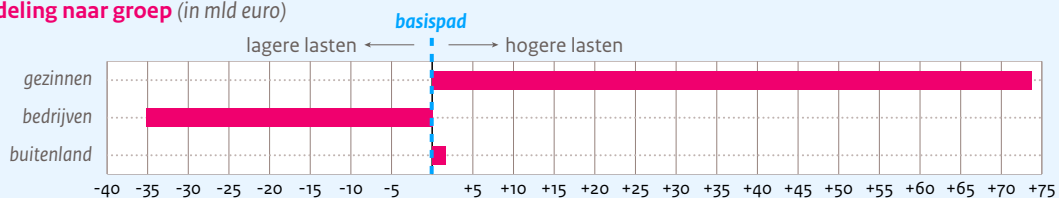
Overheidsuitgaven 2028

Effect beleidspakket (in mld euro)

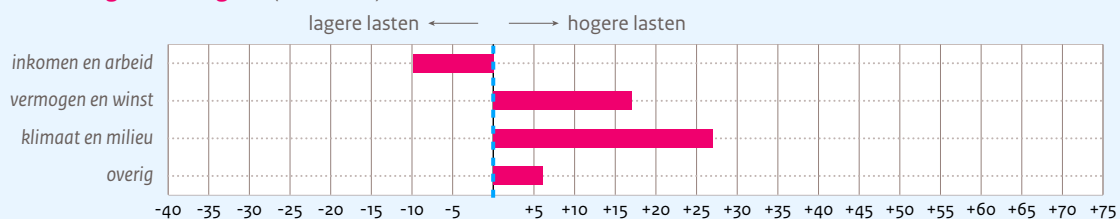

Lastenverdeling 2028

Verdeling naar groep (in mld euro)

Verdeling naar categorie (in mld euro)

Basispad

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden zie hoofdstuk 10. Download [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

Volt: economische effecten

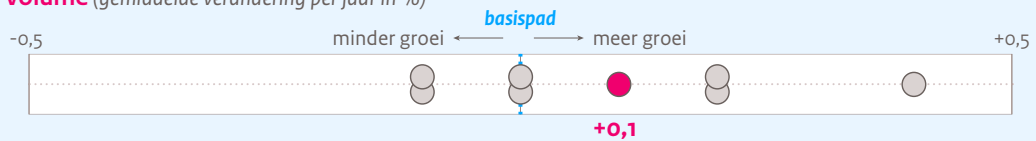
Overzicht van de effecten van het partijprogramma van Volt in 2025-2028

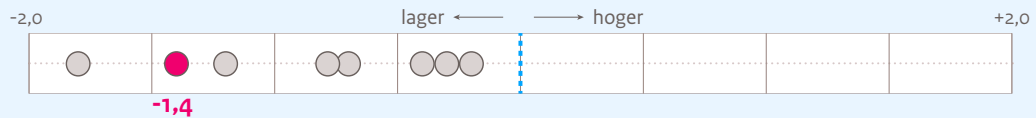
Macro-economische effecten

● Volt ○ andere partijen

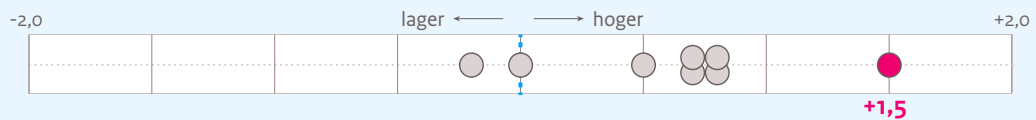
Bbp-volume (gemiddelde verandering per jaar in %)

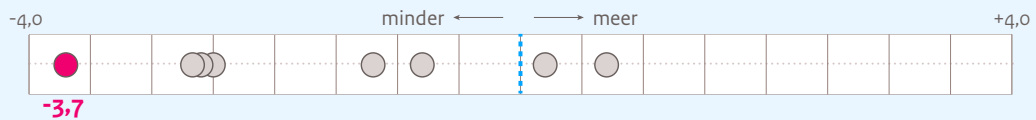
Werkloosheid (verandering 2028 in % beroepsbevolking)

Begrotingssaldo (verandering niveau 2028 in % bbp)

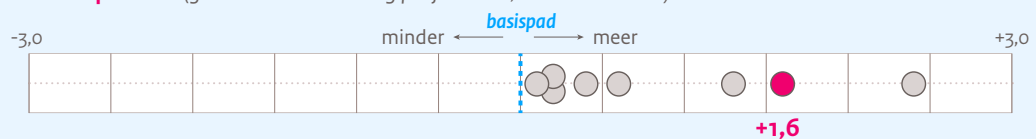

Overheidsschuld (verandering niveau 2028 in % bbp)

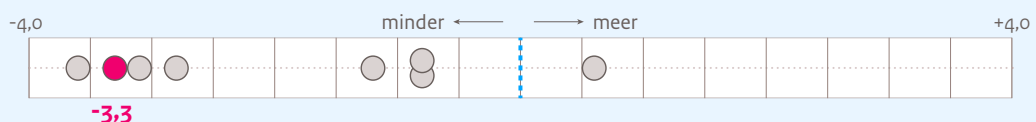

Koopkracht en armoede

Mediane koopkracht (gemiddelde verandering per jaar in %, alle huishoudens)

Personen in armoede (verandering 2028 in % van bevolking)

Armoede

Iemand leeft in armoede als diens inkomen onder het niet-veel-maar-toereikend-criterium van het Sociaal en Cultureel Planbureau valt. In het basispad ligt de armoedegrens in 2028 op een inkomen van €1794 per maand voor een eenpersoonshuishouden

Basispad

Het basispad is de ontwikkeling die het CPB verwacht bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over de basispaden, zie hoofdstuk 10.

De data van de figuren kunt u downloaden via cpb.nl of via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

7.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van Volt verhoogt de overheidsuitgaven met 58,7 mld euro en verzwaart de beleidsmatige lasten met 40,3 mld euro. Dit zijn ex-ante mutaties, dat wil zeggen zonder de macro-economische doorwerking. Deze paragraaf bespreekt de budgettaire consequenties van het pakket van Volt voor de overheidsbegroting op hoofdlijnen, een volledig overzicht van alle maatregelen is te vinden in paragraaf 12.6. Alle in deze paragraaf genoemde getallen zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven.

Volt voert een grote stelselwijziging in de inkomenssfeer door, die zowel aan de uitgaven- als lastenkant tot omvangrijke mutaties leidt. Onderdeel van deze stelselwijziging is onder meer het afschaffen van de zorgtoeslag, huurtoeslag, kinderbijslag en het kindgebonden budget. Daarnaast schaft Volt de heffingskortingen en vrijwel alle aftrekposten af. In plaats daarvan introduceert de partij een inkomensafhankelijke huishoudtoelage.

In 2028 verhoogt Volt de overheidsuitgaven per saldo met 58,7 mld euro ten opzichte van het basispad. De netto-intensiveringen betreffen met name sociale zekerheid, onderwijs en bereikbaarheid.

Volt intensiveert per saldo 42,3 mld euro in de **sociale zekerheid**. Dit komt vooral door de introductie van een inkomensafhankelijk huishoudtoelage en een verhoging van de AOW. Anderzijds buigt Volt om op sociale zekerheid door het afschaffen van de zorgtoeslag, huurtoeslag, kinderbijslag en het kindgebonden budget. In de **zorg** intensiveert Volt per saldo 2,3 mld euro (zie paragraaf 1.2). De uitgaven aan **openbaar bestuur** blijven per saldo ongewijzigd. In het **onderwijs** intensiveert Volt per saldo 5,6 mld euro. Volt intensiveert in de budgetten voor onderzoek en ontwikkeling en breidt de subsidie voor schoolmaaltijden in het primair onderwijs uit. Verder ontvangen studenten onder het studievoorschotstelsel een compensatie. Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2028 per saldo 1,9 mld euro meer besteed. Dit komt door een terugsluis van de vrachtwagenheffing naar de transportsector ter verduurzaming.

De uitgaven aan **internationale samenwerking** blijven onveranderd. De uitgaven aan **veiligheid** blijven onveranderd. Op het terrein van **bereikbaarheid** komt Volt tot een netto-intensivering van 3,6 mld euro. Dit komt vooral door een intensivering in (regionaal) ov en door invoerings- en uitvoeringskosten voor de invoering van een kilometer- en vrachtwagenheffing. Volt wil per saldo 2,1 mld euro meer uitgeven aan **defensie**. Dit komt in de vorm van een generieke intensivering in het defensiebudget. Volt wil in 2028 per saldo 0,9 mld euro op **klimaat en milieu** intensiveren. De **overige** uitgaven blijven onveranderd.

Tabel 7.1 Effecten op de overheidsuitgaven van beleidspakket Volt

	Basispad		Netto-intensivering beleidspakket	Beleidspakket + basispad	Basispad	Beleidspakket + basispad
	mld euro 2024	2028	2028	2028	% per jaar 2025-2028	
Sociale zekerheid	126,3	140,2	42,3	182,5	2,7	9,6
Zorg	106,4	119,4	2,3	121,7	2,9	3,4
Openbaar bestuur	93,9	98,1	0,0	98,1	1,1	1,1
Onderwijs	57,1	57,3	5,6	62,9	0,1	2,5
Overdrachten bedrijven	22,9	22,8	1,9	24,7	-0,1	1,9
Internat. samenwerking	20,0	22,8	0,0	22,8	3,3	3,3
Veiligheid	19,4	19,2	0,0	19,2	-0,1	-0,1
Bereikbaarheid	12,3	13,2	3,6	16,8	1,8	8,2
Defensie	13,5	19,1	2,1	21,2	8,9	11,8
Klimaat en milieu (a)			0,9	0,9		
Overig (a)			0,0	0,0		
Totaal uitgaven	471,8	512,2	58,7	570,9	2,1	4,9
(a) Voor de functies Klimaat en milieu en Overig is geen basispad gespecificeerd, enkel de effecten van het beleidspakket worden gerapporteerd.						

Het beleidspakket van Volt leidt tot een stijging van de werkgelegenheid bij de **overheid** van 0,7% per jaar ten opzichte van het basispad. De toename is vooral het gevolg van intensiveringen in defensie en onderwijs. Als gevolg van het beleidspakket blijft de werkgelegenheid in de **zorg** per saldo ongewijzigd.

Tabel 7.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van beleidspakket Volt

	Basispad	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	mln gewerkte uren, 2024	% per jaar, 2025-2028		
Overheid	1668	-0,1	0,7	0,6
Zorg	1956	1,8	0,0	1,8
Overheid en zorg	3623	1,0	0,3	1,3

Volt verzwaaert de beleidsmatige lasten in 2028 per saldo met 40,3 mld euro ten opzichte van het basispad.

Gezinnen betalen per saldo 73,7 mld euro meer aan belasting en premies. Dit komt vooral door een verzwaring van de lasten op inkomen en arbeid. Zo wordt er een zevenschijsstelsel met belastingvrije voet in de inkomstenbelasting ingevoerd en worden alle heffingskortingen afgeschaft. Daarnaast schaft Volt de aftrekbaarheid van de pensioenpremies af en beperkt de partij de hypotheekrenteaftrek. Hiertegenover staat een lastenverlichting door het afschaffen van de premies voor de IAB-Zvw, en de volks- en werknemersverzekeringen en het verlagen van de nominale zorgverzekeringspremie naar gemiddeld nul. De

lasten op vermogen en winst stijgen door het afschaffen van onder andere de startersvrijstelling en het verlaagde tarief voor woningen in de overdrachtsbelasting en het aanpassen van de tarieven in de erf- en schenkelbelasting. De belastingen op klimaat en milieu nemen ook toe. Dit komt onder andere doordat Volt een kilometerheffing invoert, de energiebelasting verhoogt en een heffing op vlees en zuivel introduceert. De overige lasten stijgen met name door het uniformeren van het btw-tarief op 18% en het afschaffen van verschillende vrijstellingen in de assurantiebelasting

Voor bedrijven dalen de beleidsmatige lasten per saldo met 35,2 mld euro. Dit is met name het gevolg van een verlichting van de lasten op inkomen en arbeid. Zo worden de premies voor de IAB-Zvw, en de volks- en werknemersverzekeringen afgeschaft. Hiertegenover staat een lastenverzwaring voor zelfstandigen door het afschaffen van een groot aantal aftrekposten in de inkomstenbelasting. Op het gebied van vermogen en winst worden de lasten verzwwaard. Zo wordt het tarief van de vpb geüniformeerd op 27% en wordt de vrijstelling voor niet-woningen in de onroerendezaakbelasting afgeschaft. Ook de belastingen op klimaat en milieu nemen toe voor bedrijven. Zo worden in de energiebelasting de tarieven verhoogd en verschillende vrijstellingen afgeschaft. Daarnaast voert Volt een heffing in op de uitstoot van stikstofoxiden, een CO₂-heffing voor de landbouw en een kilometer- en vrachtwagenheffing. De overige lasten voor bedrijven stijgen, net als bij gezinnen, door het uniformeren van het btw-tarief en het afschaffen van verschillende vrijstellingen in de assurantiebelasting.

De beleidsmatige lasten voor het buitenland worden per saldo met 1,7 mld euro verhoogd. Dit komt onder andere doordat Volt de vrijstelling in de dividendbelasting voor de inkoop van eigen aandelen afschaft en ze de vliegbelasting uitbreidt.

Tabel 7.3 Effecten op lastenontwikkeling van beleidspakket Volt

Beleidsmatige lastenontwikkeling	... waarvan inkomen en arbeid	... waarvan vermogen en winst	... waarvan klimaat en milieu	... waarvan overig	totaal
<i>Effect beleidspakket, mutatie in mld euro, 2025-2028</i>					
... waarvan gezinnen	48,0	8,6	12,3	4,8	73,7
... waarvan bedrijven	-58,0	7,6	13,8	1,3	-35,2
... waarvan buitenland	0,0	0,8	0,9	0,0	1,7
totaal	-9,9	17,0	27,0	6,1	40,3
+ is lastenverzwaring, - is lastenverlichting					

Volt verhoogt de inspanning om de nationale broeikasgasemissies te reduceren ten opzichte van het basispad en vergeleken met de KEV 2023. De partij heeft het verkiezingsprogramma laten analyseren door het PBL, daardoor is er ook zicht op de impact van eventuele normeringen op bijvoorbeeld het gebied van klimaat en landbouw, zie de ALV van het PBL (2023) voor een uitgebreide beschouwing. Volt verhoogt de energiebelasting op elektriciteit voor grootverbruikers. Dit beperkt op zichzelf mogelijk de vraag naar elektriciteit, maar maakt aardgas ook aantrekkelijker ten opzichte van elektriciteit en kan de elektrificatie van grootverbruikers bemoeilijken. Daarnaast schaft de partij verschillende vrijstellingen binnen de energiebelasting af. Volt voert een CO₂-heffing in voor de landbouw. In de mobiliteit wordt het klimaatbeleid aangescherpt via onder meer de vliegbelasting en een vrachtwagenheffing. Ook voert de partij een kilometerheffing in.

Volt komt met enkele nieuwe budgettaire maatregelen op het gebied van stikstof en kiest daarbij voor meer beprijzing. De partij buigt om op de post innovatieve stalsystemen binnen het transitiefonds.

Daartegenover staat een grotere intensivering in natuurareaal. Ook wordt het systeem van productierechten uitgebreid naar vleeskalveren, geiten en schapen. Volt voert verschillende beprijzingsmaatregelen in voor de landbouw, zoals een CO2-heffing, deze maatregelen verhogen op zichzelf de kosten voor de landbouw. De partij voert ook een consumptiebelasting op vlees en zuivel in. Verder voert de partij een heffing op de uitstoot van stikstofoxiden (NOx) in voor zowel huishoudens als de industrie.

7.2 Zorg

Volt verhoogt de collectieve zorguitgaven met 2,3 mld euro in 2028 ten opzichte van het basispad. Dit is opgebouwd uit een verhoging van de collectieve Zvw-uitgaven met 1,3 mld euro, een verlaging van de collectieve Wlz-uitgaven met 0,6 mld euro en een verhoging van de overige zorguitgaven met 1,5 mld euro.

Tabel 7.4 Budgettaire effecten van beleidspakket Volt op zorguitgaven

	Stand 2024	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
	<i>mld euro</i>			<i>niveau 2028 in mld euro</i>
Curatieve zorg (Zvw)				
Collectieve uitgaven (a)	58,1	63,9	1,3	65,2
... a.g.v. budgetmaatregelen			-0,4	
... a.g.v. eigen betalingen			0,0	
... a.g.v. aanpassing basispakket			2,0	
... a.g.v. overig			-0,3	
Eigen betalingen (b) (in euro p.p.)	3,3 (222)	3,2 (213)	1,1 (74)	4,3 (287)
Langdurige zorg (Wlz)				
Collectieve uitgaven (a)	33,4	38,5	-0,6	37,9
... a.g.v. budgetmaatregelen			0,0	
... a.g.v. eigen betalingen			-0,6	
... a.g.v. overig			0,0	
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	15,0	17,0	1,5	18,5
Collectieve zorguitgaven (a)	106,4	119,4	2,3	121,7
(a) Nettobedragen (b) Dit betreft de eigen betalingen onder het verplicht eigen risico voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 390 euro per persoon in 2028 (in prijzen 2024). In lopende prijzen is dit 435 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.				

In de **curatieve zorg** breidt Volt het basispakket in de Zvw uit met tandheelkundige zorg, anticonceptie en Pre-Expositie Profylaxe (PrEP)-middelen. Door de uitbreiding van het basispakket nemen de eigen betalingen onder het verplicht eigen risico toe met gemiddeld 74 euro per persoon. Hoewel dit deels gaat om een

verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven, zorgt de uitbreiding van het basispakket er ook voor dat gezinnen minder gaan betalen omdat zorg die voorheen niet vergoed werd, nu wel wordt vergoed. Verder heeft Volt in de curatieve zorg de intentie een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met een macro-beheersingsinstrument. Dit leidt tot een ombuiging op de curatieve zorg.

Volt wil alle artsen verplichten tot loondienst en brengt medisch specialisten in loondienst onder het bezoldigingsmaximum van de WNT. In de curatieve zorg is deze maatregel een ombuiging, maar met de afkoop van goodwill is een intensivering gemoeid die zichtbaar wordt onder de post **overige zorg**. Onder deze post vallen ook de transitiekosten als gevolg van de overheveling van de verpleeghuiszorg uit de Wlz en wijkverpleging uit de Zvw naar de Wmo.

In de intramurale **langdurige zorg** verhoogt Volt de hoge eigen bijdrage door de overwaarde van de eigen woning aan de grondslag van de vermogensinkomensbijtelling toe te voegen. Het verhogen van de eigen bijdrage gaat gepaard met een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven.

7.3 Macro-economische effecten

Vanwege de grote veranderingen in het Volt-pakket zijn de macro-economische effecten met meer dan de gebruikelijke onzekerheid omgeven. Het gaat hierbij om een grote stelselwijziging in de inkomenssfeer, een verandering in het pensioenstelsel en een zeer sterke verlaging van de werkgeverslasten op arbeid. De bbp-groei ligt gemiddeld 0,1%-punt per jaar boven het basispad. De consumptie van huishoudens neemt toe dankzij een forse stijging van de reële lonen terwijl de werkgelegenheid op peil blijft. De huizenprijzen, die dalen als gevolg van de beperking van de hypotheekrenteaftrek en de verhoging van de overdrachtsbelasting, hebben een neerwaarts effect op de consumptiegroei. De investeringen (exclusief die van de overheid) dalen ten opzichte van het basispad, doordat voor bedrijven de belastingen op kapitaal toenemen. De overheidsbestedingen nemen toe ten opzichte van het basispad, dat is vooral doordat de investeringen in het ov toenemen en de uitgaven aan onderwijs stijgen.

De werkloosheid komt in 2028 1,4%-punt lager uit dan in het basispad. Vooral de werkgelegenheid in de marktsector neemt toe. De afschaffing van de werkgeverspremies leidt tot lagere reële arbeidskosten, ondanks de stijging van de cao-lonen. Ook bij de overheid stijgt de werkgelegenheid. Op de langere termijn leidt een verminderde financiële prikkel om te werken tot minder werkgelegenheid ten opzichte van het basispad. Dit komt voornamelijk door de invoering van de inkomensafhankelijke huishoudtoelage.

De cao-lonen bij bedrijven nemen met 2,1%-punt per jaar meer toe dan in het basispad. Dit overstijgt de inflatie, die door hogere productgebonden belastingen 0,8%-punt per jaar stijgt, waardoor de reële loongroei met 1,3%-punt per jaar toeneemt. De loonstijging is het gevolg van drie factoren. Allereerst worden de werkgeverspremies afgeschaft. De lasten voor werknemers stijgen juist. Beide leiden tot hogere looneisen van vakbonden. Ook verbetert de terugvalpositie voor werknemers in het geval van werkloosheid, doordat Volt een zevenscijvenstelsel invoert met een belastingvrije voet en een inkomensafhankelijke huishoudtoelage. Werkgevers moeten hierdoor een hoger loon bieden om werken aantrekkelijk te houden.

Tabel 7.5 Macro-economische effecten van beleidspakket Volt

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
<i>gemiddelde verandering in % per jaar, 2025-2028</i>			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,1	0,1	1,2
Consumptie huishoudens	1,8	0,4	2,2
Overheidsbestedingen	2,1	0,2	2,3
Investerings (niet-overheid)	0,9	-0,2	0,7
Uitvoer goederen en diensten	2,2	-0,1	2,1
Lonen en prijzen			
Cao-loon bedrijven	4,1	2,1	6,3
Inflatie (hicp, a)	2,2	0,8	3,1
Reële arbeidskosten bedrijven	1,8	-0,8	1,0
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,1	0,4	0,5
... waarvan marktsector	-0,2	0,4	0,2
	<i>niveau 2028 in %</i>	<i>effect op niveau in %-punt</i>	<i>niveau 2028 in %</i>
Werkloze beroepsbevolking	4,8	-1,4	3,4
Arbeidsinkomensquote bedrijven	73,2	-0,1	73,1
a) geharmoniseerde consumenten­prijsindex			

7.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo komt door het beleidspakket van Volt 1,5% bbp hoger uit dan in het basispad. Door de maatregelen neemt het saldo initieel af met 1,5% bbp. De macro-economische doorwerking zorgt voor een toename van het saldo met 3,0% bbp. Het EMU-saldo in 2028 komt daarmee uit op -2,2% bbp.

Het sterke positieve doorwerkingseffect komt door de lagere werkgeverslasten en de hogere belastingdruk voor werknemers. De daling van de werkgeverslasten heeft een positief doorwerkingseffect omdat ook de loonkosten van de overheid zelf worden verlaagd en het leidt tot hogere vpb-inkomsten. Ook drukt de lagere werkloosheid de uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen. Door deze maatregel stijgen bovendien de cao-lonen, waarvan het doorwerkingseffect wordt vergroot door een hogere belastingdruk voor werknemers. De hogere belastingdruk en hogere cao-lonen zorgen eveneens voor een groter doorwerkingseffect van alle maatregelen waarbij de werkgelegenheid stijgt. Net zoals voor de macro-economische effecten geldt voor de doorwerkingseffecten dat deze met meer dan de gebruikelijke onzekerheid omgeven zijn, omdat het pakket van Volt zeer grote schuiven bevat.

De verbetering van het EMU-saldo van Volt wordt voor een belangrijk deel verklaard door het afschaffen van de omkeerregeling, op termijn zal dit positieve effect echter verdwijnen. Doordat de pensioenpremies niet meer aftrekbaar zijn van de grondslag van de loon- en inkomensheffing nemen de belastinginkomsten nemen toe met 27,7 mld euro. Deze beleidswijziging (het afschaffen van de omkeerregeling) betekent ook dat in de toekomst pensioenuitkeringen minder kunnen worden belast, waardoor de belastinginkomsten juist met ruwweg hetzelfde bedrag zullen dalen. Het positieve effect op het EMU-saldo is dus van tijdelijke aard.

De schuldquote daalt in 2028 ten opzichte van het basispad door de toename van het EMU-saldo. De daling van de schuldquote wordt versterkt door de stijging van het nominale bbp (de noemer van de schuldquote). De toename van het nominale bbp komt zowel door een hogere volumegroei als door een hogere bbp-prijs.

Tabel 7.6 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van beleidspakket Volt

	2028
	% bbp
EMU-saldo	
Basispad	-3,6
Initieel effect beleidspakket	-1,5
Doorwerkingseffect beleidspakket	3,0
EMU-saldo inclusief effect beleidspakket	-2,2
Structureel EMU-saldo (a)	
Basispad	-3,0
Effect beleidspakket	1,3
Structureel EMU-saldo inclusief effect beleidspakket	-1,7
EMU-schuld	
Basispad	53,0
Effect beleidspakket	-3,7
EMU-schuld inclusief effect beleidspakket	49,3
a) EMU-saldo gecorrigeerd voor de conjunctuur en bijzondere eenmalige factoren	

7.5 Koopkrachteffecten

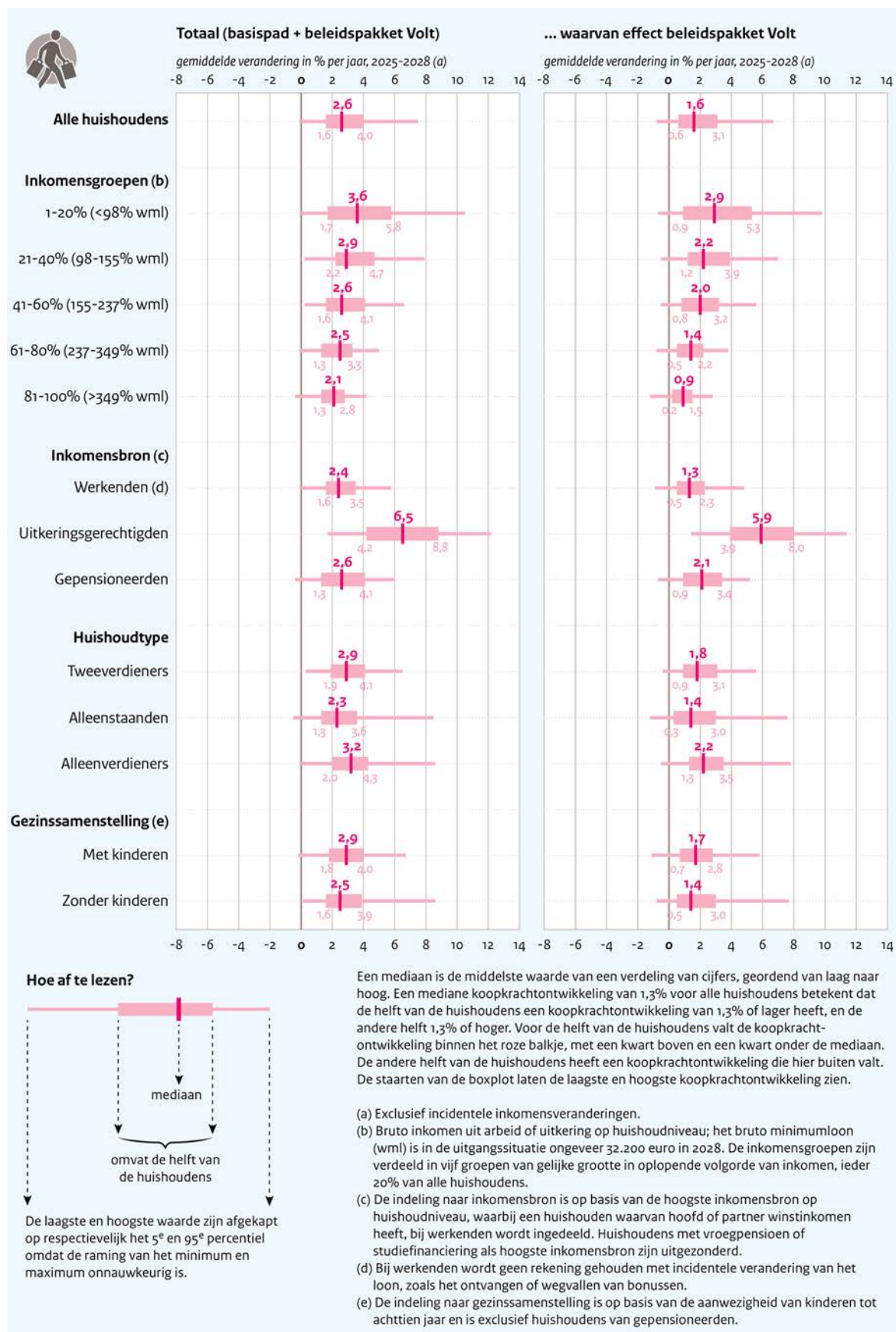
Als gevolg van het beleidspakket van Volt stijgt de mediane koopkracht gemiddeld met 1,6% per jaar ten opzichte van het basispad (zie de puntenwolk en boxplot verderop in deze paragraaf). Onder deze verandering gaat een stelselherziening schuil. Volt schaft alle toeslagen, heffingskortingen, werkgevers-, werknemers-, volks- en zorgverzekeringspremies en de meerderheid van de aftrekposten in de inkomstenbelasting af. Daarnaast beperkt de partij de aftrekposten rondom de eigen woning. In plaats daarvan voert de partij een inkomensafhankelijke huishoudtoelage met een vast bedrag per huishouden, volwassene en kind en een extra bedrag voor alleenstaande ouders in. Het stelsel biedt huishoudens meer voorspelbaarheid dan het huidige toeslagenstelsel, doordat het risico op terugbetalingen verdwijnt. Daarnaast komt er een box 1-stelsel met zeven schijven en een belastingvrije voet in. Rekening houdend met de inflatie (gemeten aan de hand van de cpi), nemen door het beleidspakket van Volt de reële cao-lonen bij bedrijven 1,3% per jaar meer toe dan in het basispad.

Door de stelselwijziging van Volt ontstaat veel spreiding in koopkrachtmutaties tussen huishoudens. 5% van de huishoudens gaat er ten minste 0,8% per jaar op achteruit, terwijl aan de andere kant 5% er ten minste 6,7% op vooruit gaat. Dit komt doordat in het basispad sommige huishoudens veel recht hebben op toeslagen, heffingskortingen of aftrekposten, terwijl andere – met gelijke inkomens, maar verschillend op andere arbeids-, woon- of huishoudkenmerken – dat minder hebben. Na het invoeren van het nieuwe stelsel zijn die verschillen in belastingdruk tussen huishoudens met een gelijk inkomen veel kleiner, wat betekent dat sommige huishoudens profiteren van het nieuwe stelsel, en andere juist niet.

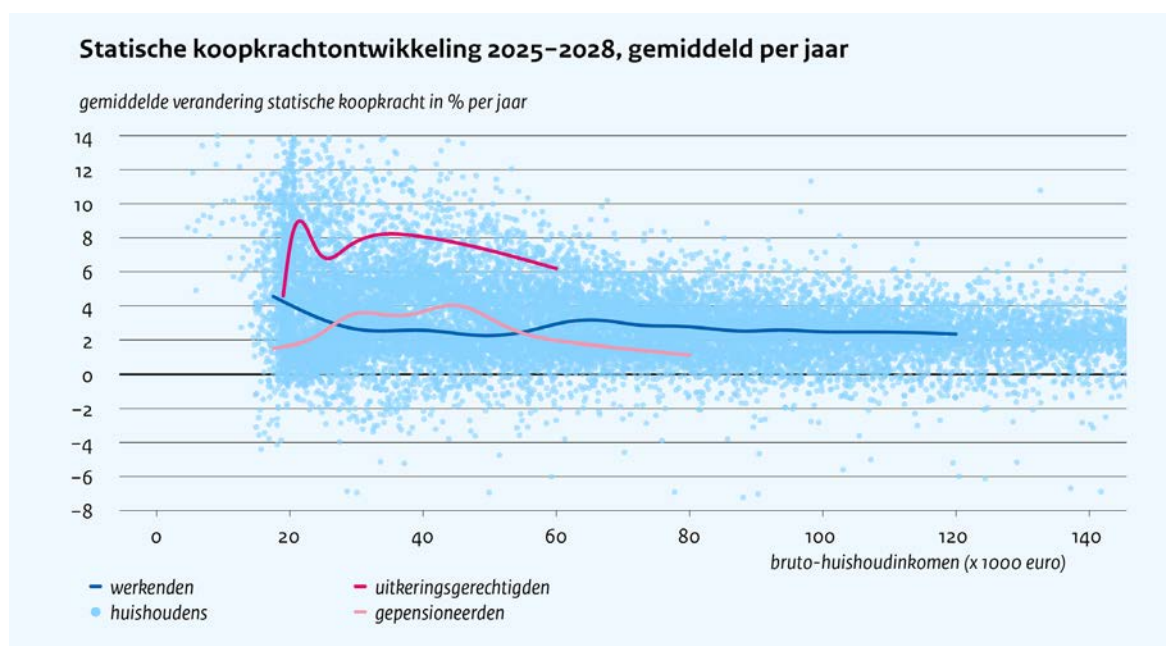
De lagere inkomens profiteren meer van het pakket van Volt dan hogere inkomens. De laagste inkomensgroep ziet de doorsnee koopkracht met 2,9% per jaar stijgen, doordat ze profiteert van het afschaffen van de volksverzekeringspremies en de verhoging van het wettelijk minimumloon. Ook gaat deze groep er het minst op achteruit door het nieuwe box 1-stelsel, waarin een belastingvrije voet en een eersteschijftarief van 7% worden ingevoerd. Lage inkomens worden daarentegen wel het meest geraakt door het afschaffen van de toeslagen en de heffingskortingen. Daar staat tegenover dat de inkomensafhankelijke huishoudtoelage bij lage inkomens het grootste koopkrachteffect heeft, omdat de toelage daar het grootste deel van het besteedbaar huishoudinkomen uitmaakt. Het profijt van de maatregelen – en daarmee de doorsnee koopkrachtontwikkeling – neemt af naarmate het inkomen toeneemt. Midden- en hoge inkomens ervaren een minder groot nadeel van de afschaffing van toeslagen en heffingskortingen, maar profiteren relatief ook minder van de huishoudtoelage. Tevens heeft het nieuwe box 1-stelsel op deze inkomensgroepen een groter negatief effect, omdat de tarieven vanaf de tweede tot en met de zesde schijf hoger liggen dan de schijftarieven in het basispad. De hoogste inkomensgroepen hebben daarnaast last van de beperking van de hypotheekrenteaftrek. Per saldo stijgt voor de hoogste inkomensgroep de doorsnee koopkracht met 0,8% per jaar.

Het pakket van Volt zorgt voor een grotere koopkrachtplus bij uitkeringsgerechtigden (5,9% per jaar) dan bij gepensioneerden (2,1%) en werkenden (1,3%). Uitkeringsgerechtigden profiteren vooral van de doorwerking van het nieuwe box 1-stelsel op de hoogte van de uitkeringen (via de netto-nettokoppeling), de belastingvrije voet en het lage eersteschijftarief. Voor gepensioneerden geldt hetzelfde, maar zij profiteren minder van de belastingvrije voet en het lage eersteschijftarief, omdat ze in het basispad al een lager eersteschijftarief hebben dan werkenden en uitkeringsgerechtigden en het afschaffen van de algemene heffingskorting een groter verlagend effect heeft op de hoogte van de AOW-uitkering dan op de bijstandsuitkering. De koopkrachtverbetering van werkenden ligt lager dan bij de andere groepen, met name als gevolg van het afschaffen van de arbeidskorting.

Figuur 7.1 Boxplot koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket Volt, gemiddeld per jaar

Figuur 7.2 Koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket Volt, gemiddeld per jaar

7.6 Effecten op armoede

Door de maatregelen van Volt daalt de armoede met 3,3%-punt naar 2,8%. Door het zevenschijvenstelsel in box 1, met een belastingvrije voet en een laag eersteschildtarief, betalen lage inkomens minder belasting dan in het basispad. Daarnaast zorgt de doorwerking van dit stelsel ook voor een stijging van de hoogte van de bijstandsuitkering: dit draagt bij aan de afname van de armoede omdat in de groep bijstandsgerechtigden relatief veel armoede is. Huishoudens rondom de armoedegrens verliezen weliswaar de afgeschafte toeslagen en heffingskortingen, maar alle huishoudens ontvangen een inkomensonafhankelijke huishoudtoelage.

De armoede onder kinderen neemt als gevolg van het beleidspakket met 3,7%-punt af tot 4,3%. De oorzaken hiervan zijn grotendeels gelijk aan de daling van de totale armoede. Armoede onder kinderen komt relatief vaak voor bij grote en eenoudergezinnen. Doordat de huishoudtoelage vaste bedragen per kind en een extra bedrag voor alleenstaande ouders bevat, helpt de maatregel deze groepen. Het verlagen van de nominale zorgverzekeringspremie naar gemiddeld nul euro heeft ook een verlagend effect op kinderarmoede. In het basispad zijn er huishoudens met kinderen die als gevolg van een iets hoger inkomen niet de maximale zorgtoeslag ontvangen, maar vanwege het aantal kinderen wel in armoede leven. Deze huishoudens hebben minder last van het afschaffen van de zorgtoeslag dan van het verlagen van de zorgpremies.

Tabel 7.7 Effecten op armoede van beleidspakket Volt

	Basispad	Basispad+effect	Effect
Personen in armoede	6,1%	2,8%	-3,3%
Kinderen in armoede	8,0%	4,3%	-3,7%

8 JA21

JA21 kiest voor een omvangrijke hervorming van de sociale zekerheid en belastingstelsel. De partij schaft een groot deel van de bestaande toeslagen, kindregelingen en heffingskortingen af. In plaats daarvan komt er een stelsel in box 1 met een belastingvrije voet, een hoger tarief in de eerste schijf en een lager aangrijpingspunt voor het toptarief dan in het huidige stelsel. Ook voert de partij een inkomensafhankelijke huishoudtoelage in, die afhangt van de huishoudsamenstelling en afbouwt met de WOZ-waarde. AOW'ers krijgen een hogere huishoudtoelage. De huurtoeslag wordt ook omgezet in een inkomensafhankelijke toelage die afloopt met de huurprijs en de WOZ-waarde. Als gevolg van de omvangrijke verschuivingen in dit pakket is de doorrekening met meer dan gebruikelijke onzekerheid omgeven.

Het pakket houdt de totale overheidsuitgaven vrijwel ongewijzigd ten opzichte van het basispad (+0,3 mld euro), maar onderliggend zijn er enkele forse verschuivingen. De partij buigt om op internationale samenwerking, en schaft het Transitiefonds, het Nationaal Groeifonds en het Klimaatfonds af (met uitzondering van het gedeelte voor kernenergie). De partij neemt daarnaast een pakket aan maatregelen gericht op verlaging van de asielinstroom, wat leidt tot lagere uitvoeringskosten en minder bijstandsuitkeringen. Daartegenover staan intensiveringen in veiligheid en defensie. Het nieuwe stelsel in de sociale zekerheid leidt ook tot extra uitgaven.

JA21 verlicht de lasten met 6,4 mld euro, de overheidsfinanciën verslechteren licht. De partij verlaagt per saldo de lasten op vermogen en winst, onder andere door een hervorming van de vennootschapsbelasting, het afschaffen van de overdrachtsbelasting, afschaffing van de dividendbelasting en de invoering van een belastingvrije voet in de erf- en schenkbelasting. Daar staan de invoering van een grondwaardebelasting en de herinvoering van de verhuurderheffing voor woningcorporaties tegenover. De partij verlaagt de lasten op klimaat en milieu, vooral door een lagere energiebelasting. In combinatie met het afschaffen van het klimaatfonds verkleint JA21 daarmee de inspanning ten aanzien van de reductie van nationale broeikasgasemissies ten opzichte van het basispad. De lasten worden meer verlaagd dan de uitgaven, hierdoor verslechtert het EMU-saldo ondanks een positieve macro-economische doorwerking tot -3,8% bbp in 2028.

Het beleidspakket verhoogt de koopkracht licht ten opzichte van het basispad, behalve voor de laagste inkomensgroep. De koopkracht verbetert als gevolg van het pakket met in doorsnee 0,2% per jaar ten opzichte van het basispad. Voor de laagste inkomens daalt de koopkracht, doordat het kinddeel in de huishoudtoelage niet opweegt tegen de afschaffing van de kindregelingen, en doordat de huurtoelage relatief meer bij de middeninkomens belandt. Door de omvang van de wijzigingen en de afhankelijkheid van de WOZ-waarde is de spreiding in het koopkrachtbeeld aanzienlijk. Het aantal personen in armoede loopt op als gevolg van de stelselwijziging, terwijl het aantal kinderen in armoede vrijwel gelijk blijft. Het stelsel biedt huishoudens meer voorspelbaarheid dan het huidige toeslagenstelsel, doordat het risico op terugbetalingen vermindert.

Het beleidspakket verhoogt de economische groei met 0,2% per jaar en leidt tot 0,4%-punt lagere werkloosheid in 2028. De bbp-groei komt hoger uit dan in het basispad doordat de consumptie hoger ligt, en doordat de intensiveringen in veiligheid en defensie voor extra overheidsbestedingen zorgen. De werkloosheid daalt doordat er extra werkgelegenheid ontstaat bij de overheid en in de markt. Dit effect wordt wat gedempt door een hoger arbeidsaanbod, doordat de stelselwijziging (meer) werken financieel enigszins aantrekkelijker maakt.

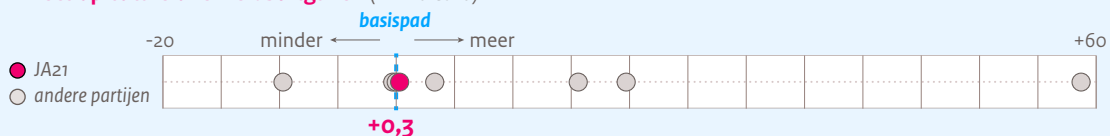
JA21: uitgaven- en lastenbeeld

Budgettair overzicht van het partijprogramma van JA21 in 2028 ten opzichte van de situatie als er in de komende regeerperiode geen beleid zou wijzigen (basispad)

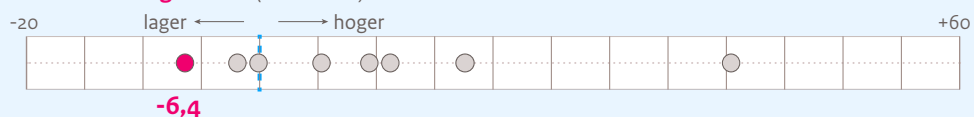

Overzicht 2028

Effect op totale overheidsuitgaven (in mld euro)

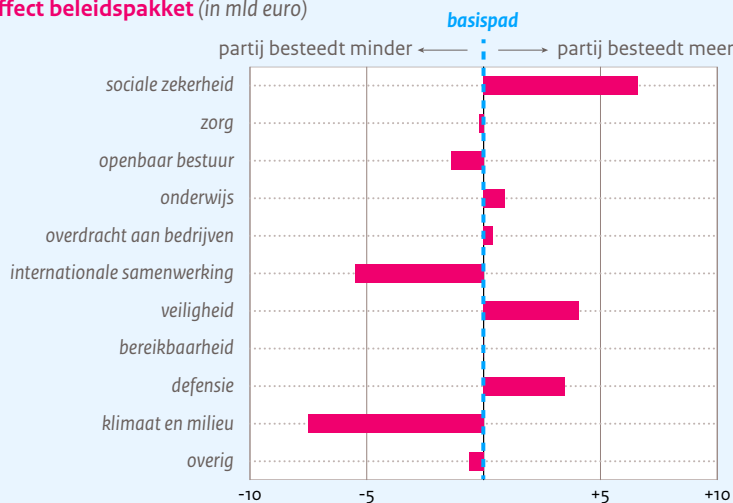

Effect op totale beleidsmatige lasten (in mld euro)

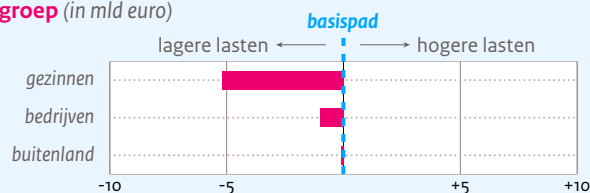
Overheidsuitgaven 2028

Effect beleidspakket (in mld euro)

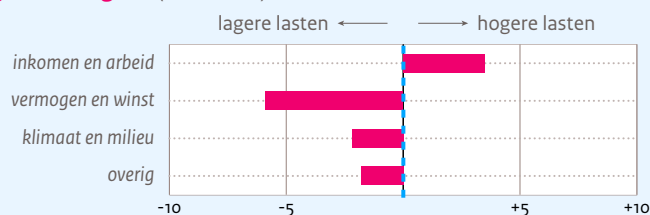

Lastenverdeling 2028

Verdeling naar groep (in mld euro)

Verdeling naar categorie (in mld euro)

Basispad

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden zie hoofdstuk 10. Download [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

JA21: economische effecten

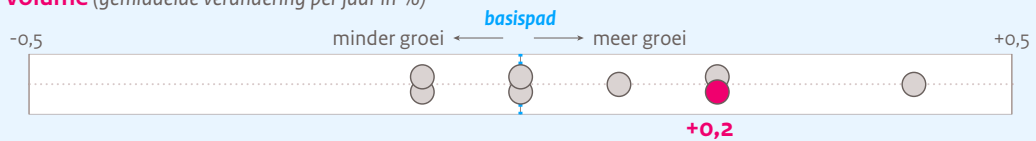
Overzicht van de effecten van het partijprogramma van JA21 in 2025-2028

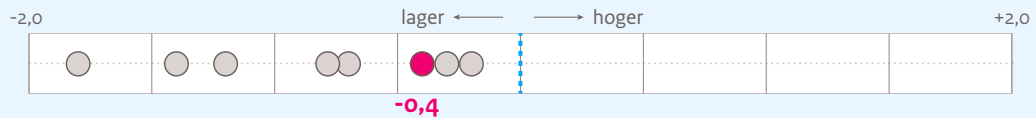
Macro-economische effecten

● JA21 ○ andere partijen

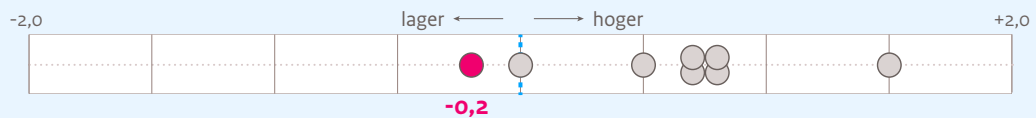
Bbp-volume (gemiddelde verandering per jaar in %)

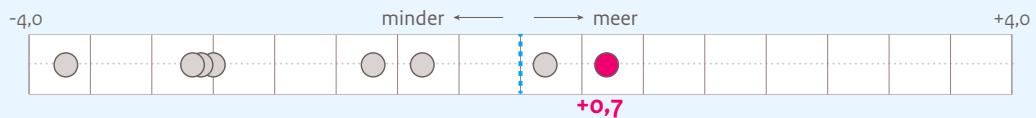
Werkloosheid (verandering 2028 in % beroepsbevolking)

Begrotingssaldo (verandering niveau 2028 in % bbp)

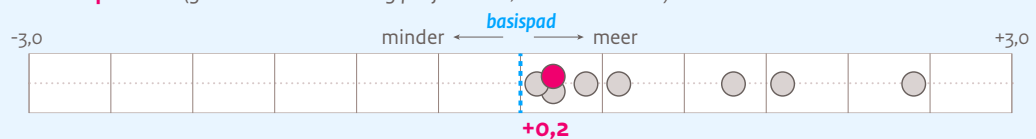

Overheidsschuld (verandering niveau 2028 in % bbp)

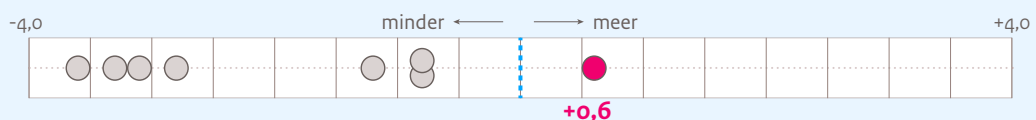

Koopkracht en armoede

Mediane koopkracht (gemiddelde verandering per jaar in %, alle huishoudens)

Personen in armoede (verandering 2028 in % van bevolking)

Armoede

Iemand leeft in armoede als diens inkomen onder het niet-veel-maar-toereikend-criterium van het Sociaal en Cultureel Planbureau valt. In het basispad ligt de armoedegrens in 2028 op een inkomen van €1794 per maand voor een eenpersoonshuishouden

Basispad

Het basispad is de ontwikkeling die het CPB verwacht bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over de basispaden, zie hoofdstuk 10.

De data van de figuren kunt u downloaden via cpb.nl of via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

8.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van JA21 verhoogt de overheidsuitgaven met 0,3 mld euro en verlicht de beleidsmatige lasten met 6,4 mld euro. Dit zijn ex-ante mutaties, dat wil zeggen zonder de macro-economische doorwerking. Deze paragraaf bespreekt de budgettaire consequenties van het pakket van JA21 voor de overheidsbegroting op hoofdlijnen, een volledig overzicht van alle maatregelen is te vinden in paragraaf 12.7. Alle in deze paragraaf genoemde getallen zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven.

JA21 voert een grote stelselwijziging in de inkomenssfeer door, die zowel aan de uitgaven- als lastenkant tot omvangrijke mutaties leidt. Onderdeel van deze stelselwijziging is onder meer het afschaffen van bestaande toeslagen, kindregelingen en heffingskortingen. In plaats daarvan introduceert de partij een inkomensafhankelijk huishoudtoelage en een stelsel met een belastingvrije voet in box 1.

In 2028 verhoogt JA21 de overheidsuitgaven per saldo met 0,3 mld euro ten opzichte van het basispad. De netto-intensiveringen betreffen met name sociale zekerheid en veiligheid. Per saldo wordt het meest omgebogen bij klimaat en milieu en internationale samenwerking.

JA21 intensificeert per saldo 6,6 mld euro in de **sociale zekerheid**. Dit komt vooral door de introductie van een inkomensafhankelijke huishoudtoelage. Daar staat tegenover dat de partij de zorgtoeslag, het kindgebonden budget en de kinderbijslag afschaft en uitkeringen verlaagt. Op de **zorg** buigt JA21 per saldo 0,2 mld euro om (zie paragraaf 1.2). JA21 buigt 1,4 mld euro om op **openbaar bestuur**. Dit komt met name door ombuigingen op het resterende budget uit het groeifonds en op het gemeente- en provinciefonds. In het **onderwijs** intensificeert JA21 per saldo 0,9 mld euro. JA21 verhoogt de lumpsum in het hoger onderwijs en verhoogt de salarissen in diverse onderwijssectoren. Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2028 per saldo 0,4 mld euro meer besteed. Enerzijds intensificeert JA21 in de woningmarkt via woningbouw en het stimuleren van huurverlagingen. Anderzijds buigt JA21 om op het resterende budget uit het groeifonds.

JA21 buigt per saldo 5,5 mld euro om op **internationale samenwerking**. Dit komt voornamelijk door het beperken van ontwikkelingssamenwerking tot het verlenen van noodhulp, verplichte internationale bijdragen en opvang in de regio. JA21 wil per saldo 4,1 mld euro meer uitgeven aan **veiligheid**. Dit betreft voornamelijk een generieke ophoging van uitgaven aan binnenlandse veiligheid. Daartegenover buigt JA21 om op asielopvang door asielinstroom-beperkende maatregelen te nemen. De uitgaven aan **bereikbaarheid** blijven per saldo ongewijzigd. JA21 wil per saldo 3,5 mld euro meer uitgeven aan **defensie**. Dit komt in de vorm van een generieke intensivering in het defensiebudget. JA21 wil in 2028 per saldo 7,5 mld euro op **klimaat en milieu** ombuigen. Op de **overige uitgaven** buigt JA21 0,6 mld euro om. Dit komt voornamelijk door het halveren van het budget van de NPO. JA21 verhoogt de **aardgasbaten** met 0,3 mld euro. Dit komt doordat JA21 de gaswinning in Groningen met 4,5 miljard Nm³ verhoogt.

Tabel 8.1 Effecten op de overheidsuitgaven van beleidspakket JA21

	Basispad		Netto-intensivering beleidspakket	Beleidspakket + basispad	Basispad	Beleidspakket + basispad
	<i>mld euro</i> 2024	2028	2028	2028	<i>% per jaar</i> 2025-2028	
Sociale zekerheid	126,3	140,2	6,6	146,8	2,7	3,8
Zorg	106,4	119,4	-0,2	119,2	2,9	2,9
Openbaar bestuur	93,9	98,1	-1,4	96,7	1,1	0,8
Onderwijs	57,1	57,3	0,9	58,2	0,1	0,5
Overdrachten bedrijven	22,9	22,8	0,4	23,2	-0,1	0,3
Internat. samenwerking	20,0	22,8	-5,5	17,3	3,3	-3,6
Veiligheid	19,4	19,2	4,1	23,4	-0,1	4,8
Bereikbaarheid	12,3	13,2	0,0	13,1	1,8	1,7
Defensie	13,5	19,1	3,5	22,6	8,9	13,6
Klimaat en milieu (a)			-7,5	-7,5		
Overig (a)			-0,6	-0,6		
Totaal uitgaven	471,8	512,2	0,3	512,5	2,1	2,1
(a) Voor de functies Klimaat en milieu en Overig is geen basispad gespecificeerd, enkel de effecten van het beleidspakket worden gerapporteerd.						

Het beleidspakket van JA21 leidt tot een stijging van de werkgelegenheid bij de **overheid** van 1,1% per jaar ten opzichte van het basispad. De toename is vooral het gevolg van intensiveringen in binnenlandse veiligheid en defensie. Als gevolg van het beleidspakket vindt in de **zorg** een daling van de werkgelegenheid plaats van 0,1% per jaar ten opzichte van het basispad.

Tabel 8.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van beleidspakket JA21

	Basispad	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	<i>mln gewerkte uren,</i> 2024	<i>% per jaar, 2025-2028</i>		
Overheid	1668	-0,1	1,1	1,0
Zorg	1956	1,8	-0,1	1,8
Overheid en zorg	3623	1,0	0,5	1,4

JA21 verlicht de beleidsmatige lasten in 2028 per saldo met 6,4 mld euro ten opzichte van het basispad.⁶

Gezinnen betalen per saldo 5,2 mld euro minder aan belasting en premies. De lasten op inkomen en arbeid stijgen. Dit komt onder andere doordat JA21 het tarief van de eerste schijf in box 1 verhoogt en de algemene heffingskorting, arbeidskorting en ouderenkorting vervangt door een belastingvrije voet. Daarnaast

⁶ De budgettaire effecten van twee maatregelen van JA21 hebben we niet gekwantificeerd (JA21_147_b en JA21_159). Deze maatregelen worden kwalitatief toegelicht in paragraaf 12.7.

wordt ook het aangrijpingspunt van het toptarief in box 1 verlaagd. Op het gebied van vermogen en winst worden de lasten verlicht, onder andere door invoering van een belastingvrije voet in de erf- en schenkelbelasting en het afschaffen van de overdrachtsbelasting. Ook de lasten op klimaat en milieu dalen. Dit komt met name door een verlaging van de energiebelasting. De overige lasten worden verlicht door een verlaging van het algemene btw-tarief naar 20,5%.

Voor bedrijven dalen de beleidsmatige lasten per saldo met 1,0 mld euro. De lasten op inkomen en arbeid stijgen, onder andere door een verlaging van de mkb-winstvrijstelling. Op het gebied van vermogen en winst dalen de lasten. Dit komt onder andere door een hervorming van de vpb naar een belasting op kasstroombasis en het afschaffen van de dividendbelasting en overdrachtsbelasting. Hiertegenover staat een lastenverzwaring door de invoering van een grondwaardebelasting en een verhuurderheffing voor woningcorporaties. Ook bij bedrijven dalen de belastingen op klimaat en milieu door een verlaging van de energiebelasting en dalen de overige lasten door een verlaging van het algemene btw-tarief.

De beleidsmatige lasten voor het buitenland worden per saldo met 0,1 mld euro verlaagd.

Tabel 8.3 Effecten op lastenontwikkeling van beleidspakket JA21

Beleidsmatige lastenontwikkeling	... waarvan inkomen en arbeid	... waarvan vermogen en winst	... waarvan klimaat en milieu	... waarvan overig	totaal
<i>Effect beleidspakket, mutatie in mld euro, 2025-2028</i>					
... waarvan gezinnen	2,2	-5,0	-1,1	-1,3	-5,2
... waarvan bedrijven	1,3	-0,9	-1,0	-0,4	-1,0
... waarvan buitenland	0,0	0,0	-0,1	0,0	-0,1
totaal	3,5	-5,9	-2,2	-1,8	-6,4
+ is lastenverzwaring, - is lastenverlichting					

JA21 verlaagt de inspanning om de nationale broeikasgasemissies te reduceren ten opzichte van het basispad en vergeleken met de KEV 2023. De partij heeft ervoor gekozen het verkiezingsprogramma niet te laten analyseren door het PBL, daardoor is er geen zicht op de impact van eventuele normeringen op bijvoorbeeld het gebied van klimaat en landbouw. JA21 buigt om op het klimaatfonds met uitzondering van de reserveringen voor kernenergie, en buigt om op de SDE++. De partij verlaagt de energiebelasting op aardgas en elektriciteit, dit is een lastenverlichting voor zowel gezinnen als bedrijven die de vraag naar energie kan verhogen.

Op het gebied van stikstof schrapt JA21 het transitiefonds.

8.2 Zorg

JA21 voert in de curatieve en langdurige zorg geen wijzigingen door ten opzichte van het basispad.

Tabel 8.4 Budgettaire effecten van beleidspakket JA21 op zorguitgaven

	Stand 2024	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
	<i>mld euro</i>			<i>niveau 2028 in mld euro</i>
Curatieve zorg (Zvw)				
Collectieve uitgaven (a)	58,1	63,9	0,0	63,9
... a.g.v. budgetmaatregelen			0,0	
... a.g.v. eigen betalingen			0,0	
... a.g.v. aanpassing basispakket			0,0	
... a.g.v. overig			0,0	
Eigen betalingen (b) (in euro p.p.)	3,3 (222)	3,2 (213)	0,0 (0)	3,2 (213)
Langdurige zorg (Wlz)				
Collectieve uitgaven (a)	33,4	38,5	0,0	38,5
... a.g.v. budgetmaatregelen			0,0	
... a.g.v. eigen betalingen			0,0	
... a.g.v. overig			0,0	
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	15,0	17,0	-0,2	16,8
Collectieve zorguitgaven (a)	106,4	119,4	-0,2	119,2
(a) Nettobedragen (b) Dit betreft de eigen betalingen onder het verplicht eigen risico voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 390 euro per persoon in 2028 (in prijzen 2024). In lopende prijzen is dit 435 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.				

Bij de **overige zorg** verlaagt JA21 het budget van het gemeente- en provinciefonds. Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen van het gemeentefonds, is verondersteld dat de ombuiging deels leidt tot lagere uitgaven aan Wmo en jeugdzorg.

8.3 Macro-economische effecten

De bbp-groei ligt gemiddeld 0,2%-punt per jaar boven het basispad. JA21 voert een grote hervorming van de sociale zekerheid en het belastingstelsel door, waardoor de macro-economische effecten met meer dan de gebruikelijke onzekerheid zijn omgeven. De consumptie van huishoudens neemt toe, vooral door de lagere inflatie en door de invoering van een inkomensonafhankelijke huishoudtoelage. De overheidsbestedingen stijgen eveneens ten opzichte van het basispad doordat de uitgaven aan met name veiligheid en defensie toenemen; onderliggend worden de overheidsinvesteringen juist verlaagd.

De werkloosheid komt in 2028 0,4%-punt lager uit dan in het basispad. Dit komt vooral door een toename van de werkgelegenheid. De werkgelegenheid bij de overheid stijgt vanwege de intensiveringen in veiligheid

en defensie. Ook de werkgelegenheid in de markt neemt toe, doordat arbeid (relatief) goedkoper wordt – dit vanwege lagere lonen en een hoger saldo van belastingen en subsidies op kapitaal. De daling van de werkloosheid wordt gedempt doordat het arbeidsaanbod toeneemt; de financiële prikkel om (meer) te gaan werken neemt toe als gevolg van de stelselherziening.

De cao-lonen bij bedrijven nemen met 0,4%-punt per jaar minder toe dan in het basispad. Dit komt vooral doordat de lagere lasten voor werknemers in de loononderhandelingen een drukkend effect op de loongroei hebben. De inflatie is 0,2%-punt per jaar lager dan in het basispad, dit komt vooral door de verlaging van de huren en de productgebonden belastingen. Tezamen impliceert dit een afname van de reële loongroei ten opzichte van het basispad.

Tabel 8.5 Macro-economische effecten van beleidspakket JA21

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
<i>gemiddelde verandering in % per jaar, 2025-2028</i>			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,1	0,2	1,3
Consumptie huishoudens	1,8	0,4	2,2
Overheidsbestedingen	2,1	0,3	2,3
Investerings (niet-overheid)	0,9	0,0	0,9
Uitvoer goederen en diensten	2,2	0,0	2,2
Lonen en prijzen			
Cao-loon bedrijven	4,1	-0,4	3,8
Inflatie (hicp, a)	2,2	-0,2	2,0
Reële arbeidskosten bedrijven	1,8	-0,3	1,5
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,1	0,3	0,4
... waarvan marktsector	-0,2	0,3	0,1
	<i>niveau 2028 in %</i>	<i>effect op niveau in %-punt</i>	<i>niveau 2028 in %</i>
Werkloze beroepsbevolking	4,8	-0,4	4,4
Arbeidsinkomensquote bedrijven	73,2	-0,2	73,0
a) geharmoniseerde consumentenprijsindex			

8.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo komt door het beleidspakket van JA21 0,2% bbp lager uit dan in het basispad. Door de maatregelen neemt het saldo initieel af met 0,6% bbp. De macro-economische doorwerking zorgt voor een toename van het saldo met 0,4% bbp. Het EMU-saldo in 2028 komt daarmee uit op -3,8% bbp.

Het positieve doorwerkingseffect komt vooral door de hogere consumptie en door de toegenomen werkgelegenheid. Dit leidt tot extra btw-opbrengsten en extra inkomsten via de loon- en inkomensheffing. Daarnaast drukt de lagere werkloosheid de uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen.

De schuldquote stijgt in 2028 ten opzichte van het basispad. Deze toename komt doordat het EMU-saldo verslechtert en doordat het nominale bbp (de noemer van de schuldquote) afneemt. De afname van het nominale bbp wordt veroorzaakt door een lagere bbp-prijs.

Tabel 8.6 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van beleidspakket JA21

	2028
	% bbp
EMU-saldo	
Basispad	-3,6
Initieel effect beleidspakket	-0,6
Doorwerkingseffect beleidspakket	0,4
EMU-saldo inclusief effect beleidspakket	-3,8
Structureel EMU-saldo (a)	
Basispad	-3,0
Effect beleidspakket	-0,3
Structureel EMU-saldo inclusief effect beleidspakket	-3,4
EMU-schuld	
Basispad	53,0
Effect beleidspakket	0,7
EMU-schuld inclusief effect beleidspakket	53,7
a) EMU-saldo gecorrigeerd voor de conjunctuur en bijzondere eenmalige factoren	

8.5 Koopkrachteffecten

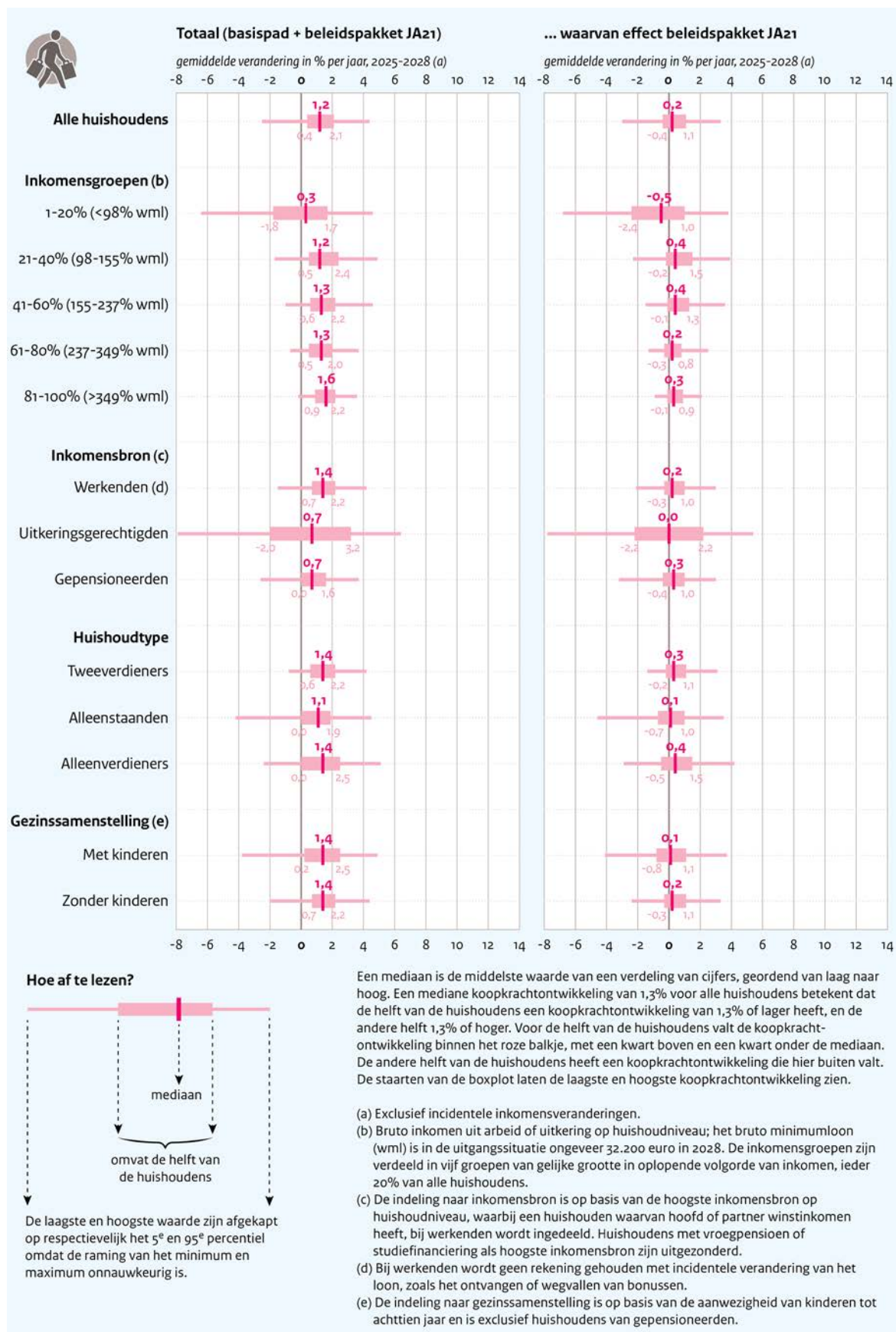
Als gevolg van het beleidspakket van JA21 stijgt de mediane koopkracht gemiddeld met 0,2% per jaar ten opzichte van het basispad (zie de puntenwolk en boxplot verderop in deze paragraaf). Onder deze geringe verandering gaat een stelselherziening schuil. JA21 stelt een belastingvrije voet van 25.000 euro in, met daarboven een eerste schijf van 44,9% tot een inkomen van 50.000 euro en een toptarief van 49,4%. De algemene heffingskorting en arbeidskorting worden afgeschaft. De bijstands- en AOW-uitkering worden op het niveau uit het basispad gehouden, en overige uitkeringen worden met 20% verlaagd. Verder worden de zorgtoeslag, kinderbijslag en het kindgebonden budget afgeschaft. Daarvoor komt een inkomensonafhankelijke huishoudtoelage in de plaats, die hoger wordt bij een grotere huishoudomvang. Het stelsel biedt huishoudens meer voorspelbaarheid dan het huidige toeslagenstelsel, doordat het risico op terugbetalingen vermindert. Rekening houdend met de inflatie (gemeten aan de hand van de cpi) liggen door het beleidspakket van de JA21 de reële cao-lonen bij bedrijven 0,1% per jaar lager dan in het basispad.

Vanwege de stelselwijziging is er veel spreiding rondom het mediane koopkrachtbeeld en kunnen met name huishoudens met een laag inkomen er sterk op achteruit gaan. 5% van de huishoudens gaat er ten minste 3,0% per jaar op achteruit, terwijl aan de andere kant 5% er ten minste 3,3% op vooruit gaat. Bij de laagste inkomensgroep en uitkeringsgerechtigden loopt de spreiding verder op: 5% van de laagste inkomens gaat er bijvoorbeeld meer dan 7,8% per jaar op achteruit. Voor deze groep huishoudens wegen het voordeel van de belastingvrije voet en de huishoudtoelage niet op tegen het nadeel van het afschaffen van kortingen en toeslagen en het verlagen van de uitkeringen. Doordat de huishoudtoelage afhangt van de WOZ-waarde, neemt de spreiding toe tussen gelijke huishoudens qua samenstelling, inkomen en vermogen, als zij woonachtig zijn in een andere regio, plaats of buurt.

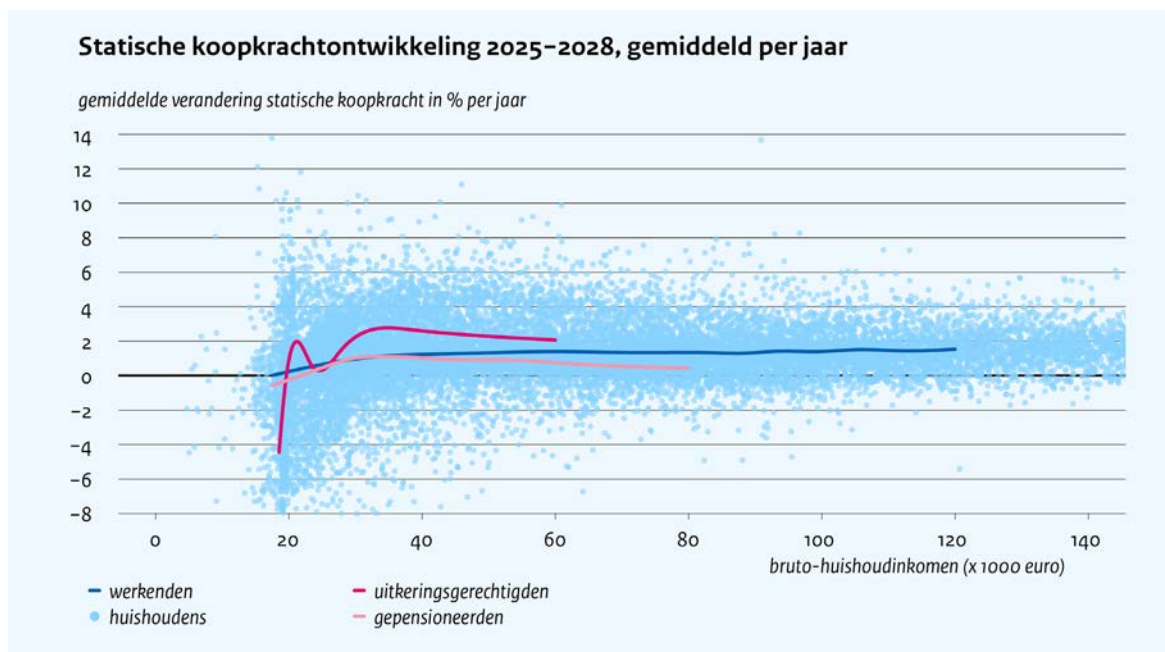
De laagste inkomensgroep gaat er in doorsnee 0,5% per jaar op achteruit, terwijl de midden- en hoge inkomensgroepen (0,2% à 0,4% per jaar) er licht op vooruit gaan. Daarnaast is de koopkrachtontwikkeling van uitkeringsgerechtigden neutraal en blijft achter bij werkenden (0,2%) en gepensioneerden (0,3%). De laagste inkomensgroep en uitkeringsgerechtigden hebben er het meest last van dat het afschaffen van de kinderbijslag en het kindgebonden budget niet volledig wordt gecompenseerd door het kinddeel van de nieuwe huishoudtoelage. Ook gaan de laagste inkomensgroep en uitkeringsgerechtigden er door de hervorming van de huurtoeslag op achteruit, doordat de huurtoelage meer bij iets hogere inkomensgroepen terechtkomt. Voor werkenden, gepensioneerden en midden- en hogere inkomensgroepen wordt het afschaffen van de algemene heffingskorting, de arbeidskorting en het verhogen van het tarief in de eerste schijf van box 1 van de inkomstenbelasting gecompenseerd door de belastingvrije voet.

De maatregelen van JA21 leiden tot verschillen in de koopkrachtontwikkeling tussen alleen- en tweeverdieners (respectievelijk 0,4% en 0,3% per jaar) enerzijds en alleenstaanden (0,1%) anderzijds. Dit komt doordat alleenstaanden zich relatief vaker in de laagste inkomensgroep bevinden dan de andere huishoudtypen en die hebben in doorsnee een koopkrachtdaling ten opzichte van het basispad.

Figuur 8.1 Boxplot koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket JA21, gemiddeld per jaar

Figuur 8.2 Koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket JA21, gemiddeld per jaar

8.6 Effecten op armoede

Door de maatregelen van JA21 stijgt de armoede met 0,6%-punt naar 6,7%. Enerzijds hebben huishoudens onder de armoedegrens baat bij de nieuwe belastingvrije voet van 25.000 euro. Anderzijds ondervinden deze huishoudens nadeel van het afschaffen van de algemene heffingskorting, arbeidskorting, ouderenkorting en zorgtoeslag en het verhogen van het tarief in de eerste schijf van box 1 van de inkomstenbelasting. Doordat de bijstand door JA21 op het niveau uit het basispad wordt gehouden, ondervinden bijstandsgerechtigden meer nadeel van het vervallen van toeslagen en kortingen dan voordeel van de nieuwe belastingvrije voet. Het aantal bijstandsgerechtigden onder de armoedegrens neemt hierdoor toe. De omvorming van de huurtoeslag in een huurtoelage heeft daarentegen een drukkend effect op de armoede.

Als gevolg van de maatregelen blijft de armoede onder kinderen redelijk gelijk (daling van 0,1%-punt naar 7,9%). Doordat het kinddeel van de nieuwe huishoudtoelage afhankelijk is van de WOZ-waarde in plaats van het inkomen, komt deze toelage in mindere mate dan het kindgebonden budget bij de laagste inkomensgroepen terecht. Het bedrag per kind is echter wel hoger. Per saldo leidt dit tot ongeveer een gelijkblijvende armoede onder kinderen.

Tabel 8.7 Effecten op armoede van beleidspakket JA21

	Basispad	Basispad+effect	Effect
Personen in armoede	6,1%	6,7%	0,6%
Kinderen in armoede	8,0%	7,9%	-0,1%

9 SGP

De SGP voert een aantal wijzigingen door in de sociale zekerheid en het belastingstelsel. De partij schaft de algemene heffingskorting af en vervangt deze door een inkomensafhankelijke draagkrachtkorting. Daarnaast wordt een splitsingsstelsel ingevoerd, waarin belastingheffing plaatsvindt door de belastbare inkomens van beide partners in een huishouden op te tellen en vervolgens aan elk van de partners de helft toe te kennen. De partij vervangt de kindregelingen en kinderopvangtoeslag door een kinderbijdrage met een vast en een inkomensafhankelijk deel.

Doordat de SGP de uitgaven en de lasten per saldo nagenoeg ongewijzigd laat, blijft het EMU-saldo onveranderd. Onderliggend zijn er wel verschuivingen. De SGP intensiveert in defensie, en buigt onder andere om op het Nationaal Groeifonds. De partij verlicht de lasten voor gezinnen, daartegenover staan lastenverzwaringen voor bedrijven en het buitenland. De lasten op klimaat en milieu worden verhoogd, met onder meer een circulaire plastic-heffing en een vrachtwagenheffing.

Deze wijzigingen hebben in doorsnee een licht positief effect op de koopkracht, alleenverdieners profiteren het meest. In doorsnee gaan huishoudens er gemiddeld met 0,2% per jaar op vooruit ten opzichte van het basispad. Alleenverdieners hebben duidelijk meer profijt van het splitsingsstelsel dan tweeverdieners. Door de hervorming van de kindregelingen is de spreiding van de koopkrachteffecten bij huishoudens met kinderen relatief groot. De armoede daalt, onder kinderen wordt deze bijna gehalveerd. Dit komt vooral doordat het bedrag per kind in de nieuwe kinderbijdrage hoger uitvalt dan in het huidige stelsel.

Het beleidspakket verlaagt de economische groei met 0,1% per jaar en verlaagt de werkloosheid met 0,7%-punt in 2028. De overheidsbestedingen nemen af door het afschaffen van de kinderopvangtoeslag, terwijl de consumptie van huishoudens toeneemt door de kinderbijdrage. De lagere werkloosheid is het gevolg van extra werkgelegenheid bij de overheid, en een wat lager arbeidsaanbod doordat de wijzigingen in de sociale zekerheid en het belastingstelsel (meer) werken financieel enigszins minder aantrekkelijk maken.

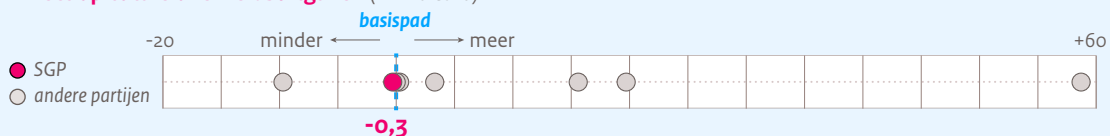
SGP: uitgaven- en lastenbeeld

Budgettair overzicht van het partijprogramma van de SGP in 2028 ten opzichte van de situatie als er in de komende regeerperiode geen beleid zou wijzigen (basispad)

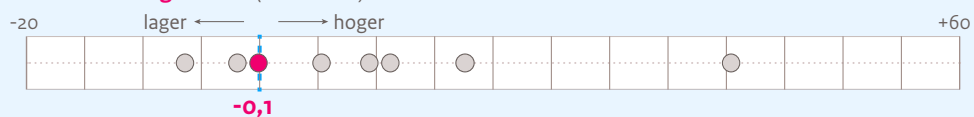

Overzicht 2028

Effect op totale overheidsuitgaven (in mld euro)

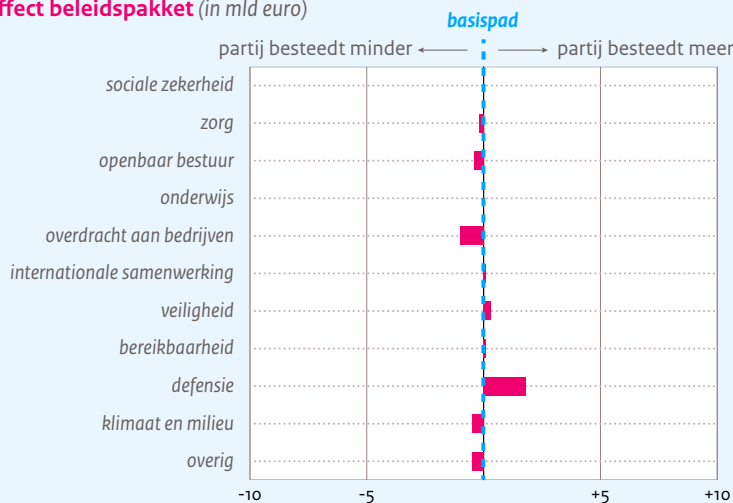

Effect op totale beleidsmatige lasten (in mld euro)

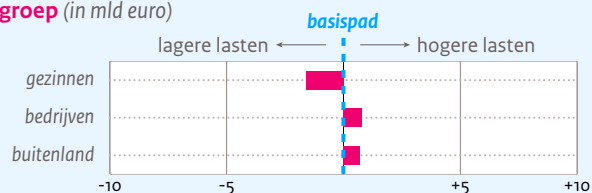
Overheidsuitgaven 2028

Effect beleidspakket (in mld euro)

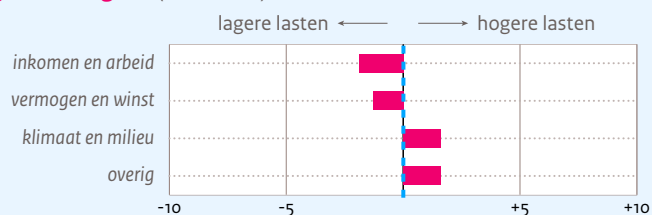

Lastenverdeling 2028

Verdeling naar groep (in mld euro)

Verdeling naar categorie (in mld euro)

Basispad

Het basispad is de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over basispaden zie hoofdstuk 10. Download [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

SGP: economische effecten

Overzicht van de effecten van het partijprogramma van de SGP in 2025-2028

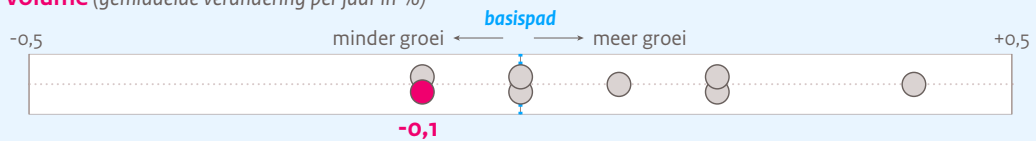

Macro-economische effecten

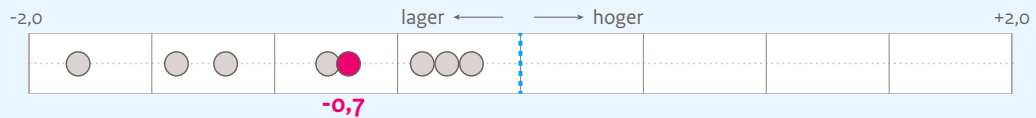
● SGP

○ andere partijen

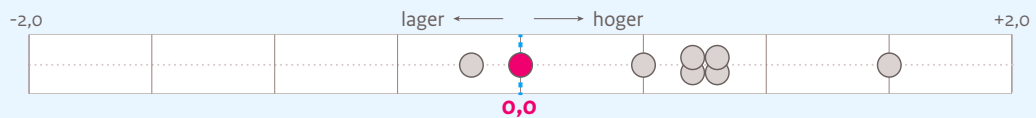
Bbp-volume (gemiddelde verandering per jaar in %)

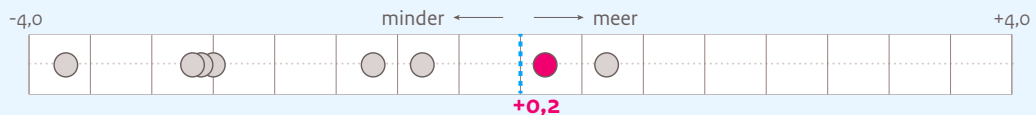
Werkloosheid (verandering 2028 in % beroepsbevolking)

Begrotingssaldo (verandering niveau 2028 in % bbp)

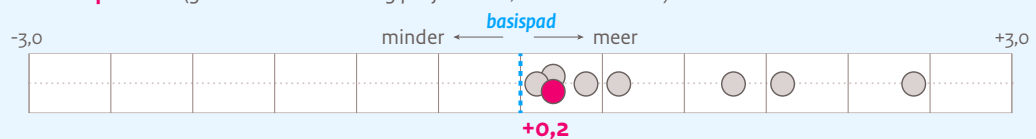

Overheidsschuld (verandering niveau 2028 in % bbp)

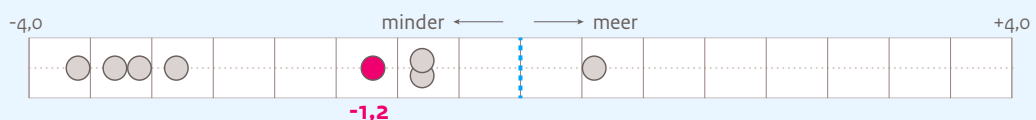

Koopkracht en armoede

Mediane koopkracht (gemiddelde verandering per jaar in %, alle huishoudens)

Personen in armoede (verandering 2028 in % van bevolking)

Armoede

Iemand leeft in armoede als diens inkomen onder het niet-veel-maar-toereikend-criterium van het Sociaal en Cultureel Planbureau valt. In het basispad ligt de armoedegrens in 2028 op een inkomen van €1794 per maand voor een eenpersoonshuishouden

Basispad

Het basispad is de ontwikkeling die het CPB verwacht bij ongewijzigd beleid. Voor meer uitleg over de basispaden, zie hoofdstuk 10.

De data van de figuren kunt u downloaden via cpb.nl of via deze link: [databestand Keuzes in Kaart 2025-2028](#)

9.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van de SGP verlaagt de overheidsuitgaven met 0,3 mld euro en verlicht de beleidsmatige lasten met 0,1 mld euro. Dit zijn ex-ante mutaties, dat wil zeggen zonder de macro-economische doorwerking. Deze paragraaf bespreekt de budgettaire consequenties van het pakket van de SGP voor de overheidsbegroting op hoofdlijnen, een volledig overzicht van alle maatregelen is te vinden in paragraaf 12.8. Alle in deze paragraaf genoemde getallen zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven.

In 2028 verlaagt de SGP de overheidsuitgaven per saldo met 0,3 mld euro ten opzichte van het basispad. De netto-intensiveringen betreffen met name defensie en veiligheid. Per saldo wordt het meest omgebogen bij overdrachten aan bedrijven en klimaat en milieu.

De uitgaven aan **sociale zekerheid** blijven per saldo ongewijzigd. De partij vervangt de kinderopvangtoeslag, kinderbijslag en het kindgebonden budget door een kinderbijdrage. Op de **zorg** buigt de SGP per saldo 0,2 mld euro om (zie paragraaf 1.2). De SGP buigt 0,4 mld euro om op **openbaar bestuur**. De partij buigt om op het resterende budget uit het groeifonds en intensificeert in het gemeente- en provinciefonds. De uitgaven aan **onderwijs** blijven per saldo ongewijzigd. Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2028 per saldo 1,0 mld euro minder besteed. Dit komt vooral door een ombuiging op het resterende budget uit het groeifonds.

De SGP intensificeert per saldo 0,1 mld euro in **internationale samenwerking**. De SGP wil per saldo 0,3 mld euro meer uitgeven aan **veiligheid**. Dit komt met name door intensiveringen in de politie en wijkagenten, en in verkeersveiligheid. Op het terrein van **bereikbaarheid** komt de SGP tot een netto-intensivering van 0,1 mld euro. De SGP wil per saldo 1,8 mld euro meer uitgeven aan **defensie**. Dit komt in de vorm van een generieke intensivering in het defensiebudget. De SGP wil in 2028 per saldo 0,5 mld euro op **klimaat en milieu** ombuigen. Op de **overige uitgaven** buigt de SGP 0,5 mld euro om. Dit komt voornamelijk door een ombuiging op het budget van de NPO.

Tabel 9.1 Effecten op de overheidsuitgaven van beleidspakket SGP

	Basispad		Netto-intensivering beleidspakket	Beleidspakket + basispad	Basispad	Beleidspakket + basispad
	<i>mld euro</i> 2024	2028	2028	2028	<i>% per jaar</i> 2025-2028	
Sociale zekerheid	126,3	140,2	0,0	140,3	2,7	2,7
Zorg	106,4	119,4	-0,2	119,2	2,9	2,9
Openbaar bestuur	93,9	98,1	-0,4	97,7	1,1	1,0
Onderwijs	57,1	57,3	0,0	57,3	0,1	0,1
Overdrachten bedrijven	22,9	22,8	-1,0	21,8	-0,1	-1,2
Internat. samenwerking	20,0	22,8	0,1	22,9	3,3	3,4
Veiligheid	19,4	19,2	0,3	19,5	-0,1	0,2
Bereikbaarheid	12,3	13,2	0,1	13,2	1,8	1,9
Defensie	13,5	19,1	1,8	20,9	8,9	11,4
Klimaat en milieu (a)			-0,5	-0,5		
Overig (a)			-0,5	-0,5		
Totaal uitgaven	471,8	512,2	-0,3	511,9	2,1	2,1
(a) Voor de functies Klimaat en milieu en Overig is geen basispad gespecificeerd, enkel de effecten van het beleidspakket worden gerapporteerd.						

Het beleidspakket van de SGP leidt tot een stijging van de werkgelegenheid bij de **overheid** van 0,1% per jaar ten opzichte van het basispad. Als gevolg van het beleidspakket blijft de werkgelegenheid in de **zorg** per saldo ongewijzigd.

Tabel 9.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van beleidspakket SGP

	Basispad	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	<i>mln gewerkte uren,</i> 2024	<i>% per jaar, 2025-2028</i>		
Overheid	1668	-0,1	0,1	0,1
Zorg	1956	1,8	0,0	1,9
Overheid en zorg	3623	1,0	0,1	1,1

De SGP verlicht de beleidsmatige lasten in 2028 per saldo met 0,1 mld euro ten opzichte van het basispad.

Gezinnen betalen per saldo 1,6 mld euro minder aan belasting en premies. Dit komt vooral door een verlichting van de lasten op inkomen en arbeid. De SGP schaft de algemene heffingskorting af en introduceert in plaats daarvan een draagkrachtkorting. Daarnaast wordt er een splitsingsstelsel ingevoerd en wordt het tarief van de eerste schijf in box 1 verlaagd. Hiertegenover staat een lastenverzwaring doordat de SGP de aftrekbaarheid van pensioenpremies beperkt. Ook de belastingen op klimaat en milieu dalen. Zo verhoogt de SGP de belastingvermindering in de energiebelasting. De overige lasten nemen toe, onder andere door een verhoging van het btw-tarief op dagrecreatie en sierteelt.

Voor bedrijven stijgen de beleidsmatige lasten per saldo met 0,8 mld euro. De lasten op inkomen en arbeid stijgen door hogere premies voor bedrijven als gevolg van het verkorten van loondoorbetaling bij ziekte. Op het gebied van vermogen en winst dalen de lasten. Dit komt met name door een verlaging van het lage vpb-tarief. De belastingen op klimaat en milieu stijgen, onder andere door de invoering van een circulaire plastic-heffing en een vrachtwagenheffing. Hiertegenover staat een lastenverlichting doordat de tarieven in de energiebelasting voor elektriciteit verlaagd worden.

De beleidsmatige lasten voor het buitenland worden per saldo met 0,7 mld euro verhoogd. Dit komt onder meer door de invoering van een digitale dienstenbelasting.

Tabel 9.3 Effecten op lastenontwikkeling van beleidspakket SGP

Beleidsmatige lastenontwikkeling	... waarvan inkomen en arbeid	... waarvan vermogen en winst	... waarvan klimaat en milieu	... waarvan overig	totaal
<i>Effect beleidspakket, mutatie in mld euro, 2025-2028</i>					
... waarvan gezinnen	-2,2	0,0	-0,3	0,9	-1,6
... waarvan bedrijven	0,3	-1,3	1,7	0,1	0,8
... waarvan buitenland	0,0	0,0	0,2	0,5	0,7
totaal	-1,9	-1,3	1,6	1,6	-0,1
+ is lastenverzwaring, - is lastenverlichting					

De SGP houdt de inspanning om de nationale broeikasgasemissies te reduceren ongeveer gelijk aan het basispad en de KEV 2023. De partij heeft ervoor gekozen het verkiezingsprogramma niet te laten analyseren door het PBL, daardoor is er geen zicht op de impact van eventuele normeringen op bijvoorbeeld het gebied van klimaat en landbouw. De SGP buigt onder andere om op het klimaatfonds, daartegenover staat een nieuwe subsidie voor innovatie in de opwekking van duurzame energie. Per saldo is dit een ombuiging. De SGP verhoogt de energiebelasting op aardgas, en verlaagt de energiebelasting op elektriciteit. Dit maakt op zichzelf elektriciteit relatief aantrekkelijker. Het klimaatbeleid wordt verder onder meer aangescherpt via een vrachtwagenheffing.

De SGP komt met enkele nieuwe budgettaire maatregelen op het gebied van stikstof waaronder een beprijzingsmaatregel. De SGP buigt om op het transitiefonds, waar een intensivering tegenover staat in emissiearme bedrijfsvoering en ecosysteemdiensten. Per saldo is dit een ombuiging. Aan de lastenkant voert de SGP een heffing in op industriële luchtvervuiling, dit is voornamelijk een heffing op stikstofoxiden (NOx).

9.2 Zorg

De SGP verlaagt de collectieve zorguitgaven met 0,2 mld euro in 2028 ten opzichte van het basispad. Dit is opgebouwd uit een verhoging van de collectieve Zvw-uitgaven met 1,2 mld euro, een verlaging van de collectieve Wlz-uitgaven met 1,7 mld euro en een verhoging van de overige zorguitgaven met 0,2 mld euro.

Tabel 9.4 Budgettaire effecten van beleidspakket SGP op zorguitgaven

	Stand 2024	Basispad	Effect beleidspakket	Beleidspakket + basispad
	mld euro			niveau 2028 in mld euro
Curatieve zorg (Zvw)				
Collectieve uitgaven (a)	58,1	63,9	1,2	65,2
... a.g.v. budgetmaatregelen			-0,4	
... a.g.v. eigen betalingen			0,0	
... a.g.v. aanpassing basispakket			-0,2	
... a.g.v. overig			1,8	
Eigen betalingen (b) (in euro p.p.)	3,3 (222)	3,2 (213)	-0,2 (-17)	2,9 (196)
Langdurige zorg (Wlz)				
Collectieve uitgaven (a)	33,4	38,5	-1,7	36,8
... a.g.v. budgetmaatregelen			0,2	
... a.g.v. eigen betalingen			0,0	
... a.g.v. overig			-1,9	
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	15,0	17,0	0,2	17,3
Collectieve zorguitgaven (a)	106,4	119,4	-0,2	119,2
(a) Nettobedragen				
(b) Dit betreft de eigen betalingen onder het verplicht eigen risico voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 390 euro per persoon in 2028 (in prijzen 2024). In lopende prijzen is dit 435 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.				

De SGP maakt de aanspraak op medisch generalistische zorg, farmaceutische zorg, hulpmiddelen, gedragskundige zorg en paramedische zorg op basis van de Wlz of Zvw niet meer afhankelijk van de leveringsvorm van de Wlz-zorg. Cliënten met deze aanspraak worden ondergebracht in de Zvw. Dit leidt tot een ombuiging van 2,0 mld euro in de **langdurige zorg**. De intensivering als gevolg van deze overheveling bedraagt 1,8 mld euro in de Zvw.

In de **curatieve zorg** heeft de SGP verder de intentie een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met een macro-beheersingsinstrument. Dit leidt tot een ombuiging op de curatieve zorg. Daarnaast haalt de SGP een selectie van extramurale geneesmiddelen uit het basispakket in de Zvw. De gemiddelde eigen betalingen

onder het verplichte eigen risico nemen hierdoor af met 17 euro per persoon. Verder zorgt de inperking van het basispakket ervoor dat gezinnen meer gaan betalen omdat zorg die voorheen vergoed werd, nu niet meer wordt vergoed.

Verder wil de SGP een bestuurlijk akkoord afsluiten om de lonen van verpleegkundigen en verzorgenden in de **curatieve zorg**, de intramurale **langdurige zorg** en de **overige zorg** met in totaal 0,2 mld euro te verhogen.

9.3 Macro-economische effecten

De bbp-groei ligt gemiddeld 0,1%-punt per jaar onder het basispad. Dit komt vooral doordat de overheidsconsumptie lager uitkomt door het afschaffen van de kinderopvangtoeslag. De kinderbijdrage die de SGP invoert is geheel vrij te besteden door huishoudens en leidt daarom niet volledig tot extra consumptie maar wordt deels gespaard. De lagere productie in vooral de marktsector heeft een drukkend effect op de investeringen in de marktsector.

De werkloosheid komt in 2028 0,7%-punt lager uit dan in het basispad. Het arbeidsaanbod daalt, minder mensen zijn op zoek naar werk. Dit komt ten eerste doordat zowel werkende als niet-werkende ouders een kinderbijdrage krijgen. Ten tweede maakt de invoering van het splitsingsstelsel werken minder aantrekkelijk. Op korte termijn leidt dit pakket tot lagere werkloosheid, op lange termijn tot minder werkgelegenheid ten opzichte van het basispad.

De cao-lonen bij bedrijven nemen met 0,3%-punt per jaar minder toe dan in het basispad. Lagere lasten voor werknemers hebben in de loononderhandelingen een drukkend effect op de cao-lonen van werknemers. Omdat de inflatie ongewijzigd blijft, dalen de reële lonen ten opzichte van het basispad.

Tabel 9.5 Macro-economische effecten van beleidspakket SGP

	Basispad	Effect beleidspakket	Beleids­pakket + basispad
<i>gemiddelde verandering in % per jaar, 2025-2028</i>			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,1	-0,1	1,0
Consumptie huishoudens	1,8	0,2	2,0
Overheidsbestedingen	2,1	-0,5	1,5
Investerings (niet-overheid)	0,9	-0,2	0,8
Uitvoer goederen en diensten	2,2	0,0	2,2
Lonen en prijzen			
Cao-loon bedrijven	4,1	-0,3	3,8
Inflatie (hicp, a)	2,2	0,0	2,2
Reële arbeidskosten bedrijven	1,8	-0,3	1,5
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,1	0,1	0,2
... waarvan marktsector	-0,2	0,1	-0,1
	<i>niveau 2028 in %</i>	<i>effect op niveau in %-punt</i>	<i>niveau 2028 in %</i>
Werkloze beroepsbevolking	4,8	-0,7	4,1
Arbeidsinkomensquote bedrijven	73,2	0,2	73,4
a) geharmoniseerde consumentenprijsindex			

9.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo blijft door het beleidspakket van de SGP ongewijzigd ten opzichte van het basispad. Door de maatregelen blijft het saldo initieel ongewijzigd ten opzichte van het basispad. De macro-economische doorwerking zorgt niet voor een verdere verandering van het saldo. Het EMU-saldo in 2028 blijft daarmee op -3,6% bbp.

Er is per saldo geen macro-economische doorwerking van het SGP-pakket op het EMU-saldo. Tegenover negatieve doorwerkingseffecten van de lagere overheidsbestedingen (deze leiden tot lagere btw-opbrengsten en minder inkomsten via de loon- en inkomensheffing) staan positieve effecten van de lagere lasten voor werknemers en lagere werkloosheid, vanwege minder werkloosheidsuitkeringen.

De schuldquote stijgt in 2028 ten opzichte van het basispad. De nominale overheidsschuld verandert niet, maar ten opzichte van het bbp is er enige stijging omdat het nominale bbp lager uitkomt (noemer-effect). Dat komt door de lagere reële bbp-groei.

Tabel 9.6 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van beleidspakket SGP

	2028
	% bbp
EMU-saldo	
Basispad	-3,6
Initieel effect beleidspakket	0,0
Doorwerkingseffect beleidspakket	0,0
EMU-saldo inclusief effect beleidspakket	-3,6
Structureel EMU-saldo (a)	
Basispad	-3,0
Effect beleidspakket	0,0
Structureel EMU-saldo inclusief effect beleidspakket	-3,0
EMU-schuld	
Basispad	53,0
Effect beleidspakket	0,2
EMU-schuld inclusief effect beleidspakket	53,3
a) EMU-saldo gecorrigeerd voor de conjunctuur en bijzondere eenmalige factoren	

9.5 Koopkrachteffecten

Als gevolg van het beleidspakket van de SGP stijgt de mediane koopkracht gemiddeld met 0,2% per jaar ten opzichte van het basispad (zie de puntenwolk en boxplot verderop in deze paragraaf). De maatregelen die het meeste bijdragen aan de toename van de koopkracht zijn de invoering van de draagkrachtkorting - gebaseerd op huishoudinkomen- en samenstelling - en de verlaging van het eerste schijftarief in box 1. Daarnaast vormt de SGP de kinderbijslag, kinderopvangtoeslag en het kindgebonden budget om tot één kinderbijdrage. Dit heeft een positieve invloed op de koopkracht van huishoudens met kinderen. Het afschaffen van de algemene heffingskorting heeft een negatieve bijdrage aan de koopkrachtontwikkeling. Rekening houdend met de inflatie (gemeten aan de hand van de cpi) liggen door het beleidspakket van de SGP de reële cao-lonen bij bedrijven 0,3% per jaar lager dan in het basispad.

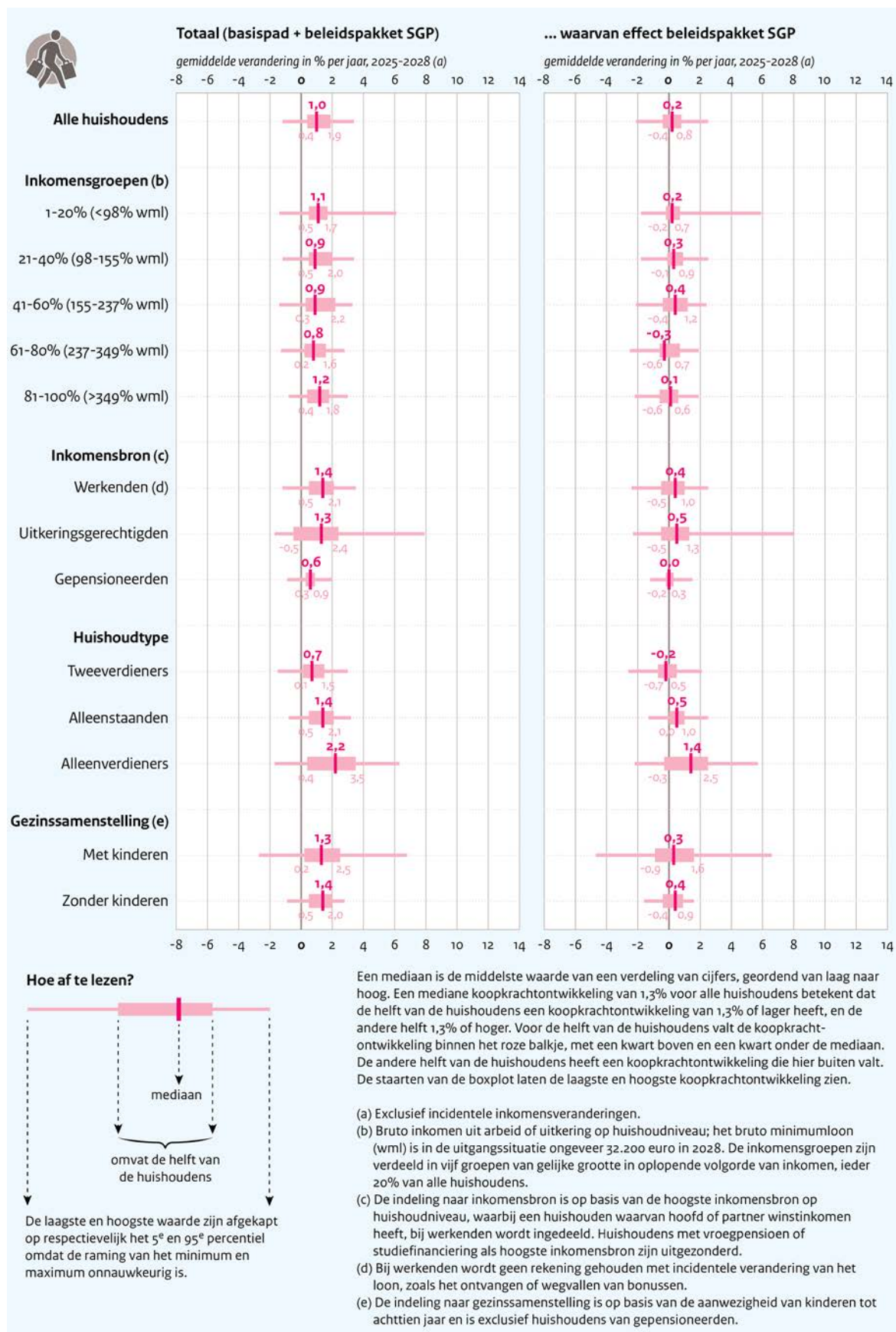
Het beleidspakket van de SGP heeft een gelijkmatig – en positief – effect op de koopkracht van de verschillende inkomensgroepen, met uitzondering van de vierde inkomensgroep. De eerste drie inkomensgroepen gaan er in doorsnee 0,3% à 0,4% per jaar op vooruit ten opzichte van het basispad. Deze groepen profiteren met name van de invoering van de draagkrachtkorting. De doorsnee koopkrachtontwikkeling voor de vierde inkomensgroep - huishoudens met een inkomen tussen het 60e en 80e percentiel van de inkomensverdeling - is licht negatief ten opzichte van het basispad (-0,3% per jaar). Deze groep profiteert minder van de draagkrachtkorting dan van de algemene heffingskorting. De hoogste inkomensgroep gaat er in doorsnee 0,1% per jaar op vooruit. Deze groep heeft voordeel van de invoering van het splitsingsstelsel. De inkomensafhankelijke afbouw van de draagkrachtkorting en het profijt van het splitsingsstelsel is ook te zien in de puntenwolk. Boven de 60.000 euro neemt de positieve koopkrachtontwikkeling af, om vanaf een inkomen van 100.000 euro weer te stijgen.

Gepensioneerden (0%) profiteren minder van de maatregelen van de SGP dan uitkeringsgerechtigden (0,5%) en werkenden (0,4%). Dit komt vooral door de vormgeving van de nieuwe draagkrachtkorting. De maximale bedragen liggen voor gepensioneerden lager dan voor niet-gepensioneerden. Werkenden en uitkeringsgerechtigden met kinderen profiteren ook van de omvorming van de kindregelingen.

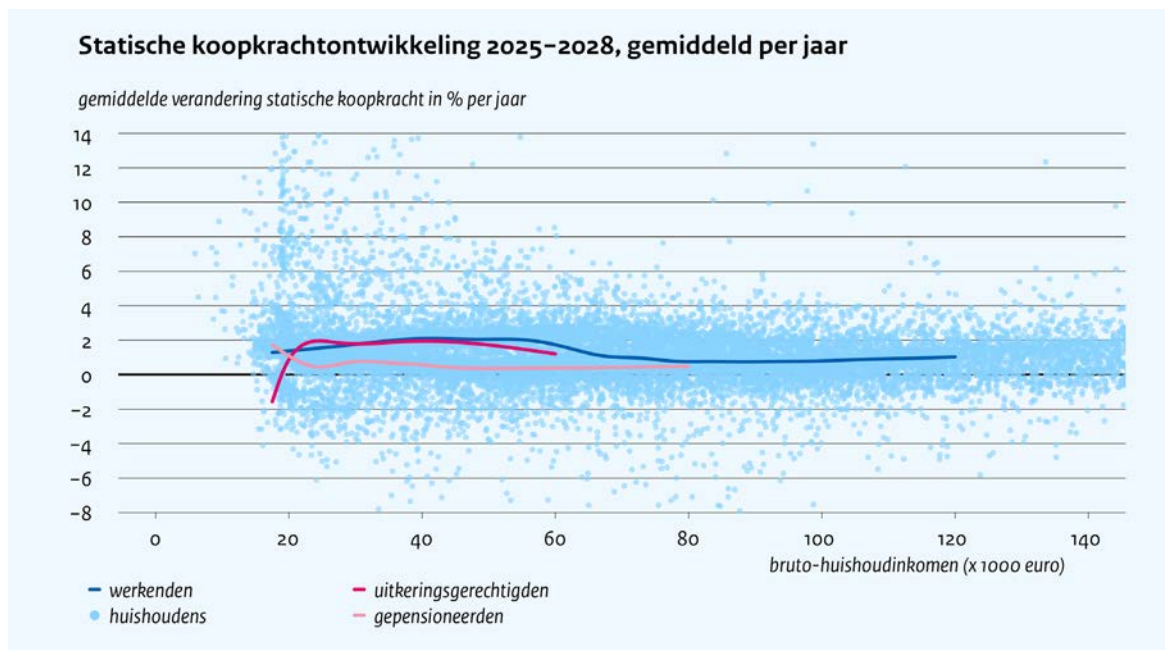
Alleenverdieners (1,4%) gaan er in doorsnee meer op vooruit dan alleenstaanden (0,5%) en tweeverdieners (-0,2%). Alleenverdieners gaan er vooral op vooruit doordat de algemene heffingskorting – op basis van individueel inkomen – wordt ingeruild voor een draagkrachtkorting op huishoudniveau. Dit positieve effect is groter dan bij tweeverdieners. Daarnaast profiteren alleenverdieners ook meer van de nieuwe kinderbijdrage dan tweeverdieners. En een deel van de alleenverdieners heeft voordeel bij de invoering van het splitsingsstelsel, waarmee het belastbaar inkomen over beide partners verdeeld wordt. Dat alleenstaanden er in doorsnee op vooruit gaan en tweeverdieners er op achteruit, komt door de draagkrachtkorting: het inkomen van tweeverdieners is gemiddeld hoger, waardoor ze gemiddeld ook minder draagkrachtkorting ontvangen.

Er is veel spreiding binnen specifieke groepen door de invoering van een nieuwe kindregeling gecombineerd met het afschaffen van de kindgebonden toeslagen en de kinderbijslag. Dit is met name te zien bij de huishoudens met kinderen, waar 5% van de huishoudens er ten minste 4,7% per jaar op achteruit gaat. Daar staat tegenover dat 5% van de huishoudens er ten minste 6,6% per jaar op vooruit gaat door deze combinatie van maatregelen. Naast huishoudens met kinderen profiteert een deel van de uitkeringsgerechtigden ook veel van de nieuwe kindregeling: 5% van deze groep ervaart een koopkrachtstijging van minstens 8% per jaar.

Figuur 9.1 Boxplot koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket SGP, gemiddeld per jaar

Figuur 9.2 Koopkrachtontwikkeling basispad inclusief beleidspakket SGP, gemiddeld per jaar

9.6 Effecten op armoede

Door de maatregelen van de SGP daalt de armoede met 1,2%-punt naar 4,9%. De armoede daalt met name door de invoering van zowel de draagkrachtkorting als de nieuwe kinderbijdrage. De SGP schaft de algemene heffingskorting af en vervangt deze door een draagkrachtkorting. Dit draagt bij aan het verlagen van het armoedepercentage doordat de draagkrachtkorting voor een alleenstaande hoger is dan de algemene heffingskorting. De nieuwe kinderbijdrage zorgt voor een daling van de armoede doordat het vaste bedrag per kind hoger uitvalt dan in het basispad.

Als gevolg van het SGP-pakket daalt de armoede onder kinderen met 3,8%-punt naar 4,2%. De armoede onder kinderen daalt meer dan de totale armoede door de omvorming van het kindgebonden budget, de kinderbijslag en de kinderopvangtoeslag naar één inkomensafhankelijke kinderbijdrage.

Tabel 9.7 Effecten op armoede van beleidspakket SGP

	Basispad	Basispad+effect	Effect
Personen in armoede	6,1%	4,9%	-1,2%
Kinderen in armoede	8,0%	4,2%	-3,8%

10 Verantwoording

10.1 Inleiding

Deze verantwoording is bedoeld om **Keuzes in Kaart op de juiste manier te kunnen interpreteren**. Het doorrekenen van verkiezingsprogramma's is een bijzondere Nederlandse traditie, waarnaar in het buitenland soms met enige jaloezie gekeken wordt. Tegelijkertijd is de doorrekening nooit geheel onomstreden geweest. Dit hoofdstuk beoogt zo precies mogelijk uit te leggen wat de doorrekening behelst en hoe het CPB daarbij te werk gaat, zodat de exercitie op de juiste waarde – niet meer en niet minder – kan worden geschat. In het hiernavolgende hoofdstuk worden enkele specifieke thema's nader toegelicht.

10.2 Doel en reikwijdte

Keuzes in Kaart beoogt ten eerste de keuzes van partijen concreet en vergelijkbaar te maken. Een belangrijke meerwaarde van de analyse is de concretisering: politieke voornemens worden door het CPB bevestigd en getoetst om te komen tot concrete, kwantificeerbare beleidsmaatregelen. Hierdoor worden de keuzes van partijen ook vergelijkbaar: welke partij geeft bijvoorbeeld het meest uit aan veiligheid, wie aan onderwijs? Het concreet maken van ambities is ook waardevol als voorbereiding op het formatieproces na de verkiezingen.

Een tweede doel is het in beeld brengen van budgettaire en economische effecten, waardoor afrielen zichtbaar worden. Dit doet het CPB via de modelmatige analyse van de economische effecten. Een economie is niet statisch: bedrijven en huishoudens reageren op beleidsaanpassingen, waardoor de doorwerkingseffecten van beleid (ex-post) soms kunnen verschillen van de aanvankelijke impuls (ex-ante). Door verschillende indicatoren te vergelijken, komen afrielen in beeld die politieke prioriteiten weerspiegelen: extra uitgaven kunnen bijvoorbeeld de koopkracht ondersteunen, maar zullen dan ook het begrotingssaldo verslechteren.

Niet alles kan worden doorgerekend. Sommige maatregelen kunnen effecten hebben op de economische structuur of de opbouw van menselijk kapitaal. Zulke effecten zijn echter vaak indirect en/of worden pas op de langere termijn zichtbaar. Om die reden zijn ze niet goed te kwantificeren, en blijven ze in deze analyse buiten beschouwing.⁷ Budgettaire en economische gevolgen van beleid vormen bovendien een belangrijk, maar zeker niet het enige element in de brede welvaartsafweging die bij verkiezingen voorligt.⁸ De doorrekening is een 'what-if'-analyse, die laat zien wat de economische gevolgen zouden zijn als de partij haar gehele programma zou kunnen uitvoeren. Hoewel er in de praktijk altijd een coalitie zal moeten worden gesloten, geeft dit wel een helder beeld van de richting die de verschillende partijen willen inslaan. Daarmee beoogt de doorrekening een waardevolle bijdrage te leveren aan een feitelijk onderbouwd debat en een geïnformeerde keuze in het stembokje.

De richting en relatieve omvang van de verschillen tussen partijen zijn informatiever dan de exacte uitkomsten. Iedere berekening van economische effecten op middellange termijn gaat gepaard met

⁷ Zie voor een uitgebreidere toelichting: CPB (2023), Kwantificeren economische baten van R&D-beleid ([link](#))

⁸ De PBL-analyse van effecten op de leefomgeving van verkiezingsprogramma's die gelijktijdig met deze publicatie verschijnt, is een waardevolle aanvulling. Zie PBL, 2023, Analyse Leefomgevingseffecten Verkiezingsprogramma's 2023-2027 - Hoofdrapport. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving ([link](#)).

aanzienlijke onzekerheid. De ontwikkeling van de economie binnen de kabinetsperiode is misschien wel de voornaamste onzekerheid. Dit basispad (zie ook 10.4) is vooral een technische verkenning op basis van langetermijntrends, de daadwerkelijke ontwikkeling in de komende jaren kan onder invloed van conjunctuur of externe ontwikkelingen wezenlijk anders uitpakken. De analyse van beleidseffecten is in de regel relatief minder onzeker. Dit impliceert dat de effecten ten opzichte van het basispad informatiever zijn dan de precieze uitkomsten inclusief het basispad. Wel is het zinvol om de grootte van de beleidseffecten altijd ten opzichte van het basispad te bezien. Dit geeft een goede indruk van het relatieve belang van de beleidseffecten. Daarom presenteren we beleidseffecten zowel ten opzichte van, als inclusief het basispad.

Naarmate partijen grotere wijzigingen voorstellen, neemt de onzekerheid toe. Bij de analyse van beleidseffecten is er overigens ook altijd in meer of mindere mate sprake van modelonzekerheid en onzekere gedragseffecten. Daarbij geldt dat de onzekerheid toeneemt naarmate partijen meer omvangrijke en complexe beleidswijzigingen doorvoeren (zie ook 10.5). Waar sprake is van meer dan gebruikelijke onzekerheid, is dat op maatregel- of pakketniveau vermeld.

De juridische en uitvoeringstechnische haalbaarheid van maatregelen is op hoofdlijnen getoetst, maar bij daadwerkelijke uitvoering is aanvullende analyse nodig. Waar juridische risico's bestaan maar de maatregel niet overduidelijk onmogelijk is, is de maatregel wel meegenomen, onder vermelding van die risico's. De juridische toets van het CPB heeft daarmee niet de zwaarte van een formele juridische analyse. Hetzelfde geldt voor de beoordeling van de uitvoerbaarheid. Hierbij is bovendien geen rekening gehouden met de aanvullende risico's van het stapelen van maatregelen voor de uitvoeringspraktijk, zoals bij stelselwijzigingen. Met name bij de inkomensheffing, waar digitale processen worden gemoderniseerd en een aangepast stelsel voor box 3 wordt voorbereid, is de ruimte om structuuraanpassingen door te voeren feitelijk zeer beperkt. Ook het invoeren van nieuwe belastingen brengt uitvoeringstechnische risico's teweeg wanneer deze nog niet bij specifieke organisaties belegd zijn. Dit speelt met name voor heffingen op het gebied van klimaat, milieu en mobiliteit. Dat een maatregel in Keuzes in Kaart is opgenomen, betekent dus niet automatisch dat de maatregel juridisch houdbaar en uitvoeringstechnisch haalbaar is; daarvoor is aanvullende analyse door uitvoeringsorganisaties en anderen nodig.

Alle maatregelen kennen hetzelfde invoeringsjaar, om de keuzes van partijen goed vergelijkbaar te maken. Partijen kunnen bij de doorrekening het invoermoment en ingroei tempo van maatregelen niet zelf bepalen. In de doorrekening is technisch verondersteld dat alle maatregelen per 2025 geleidelijk worden ingevoerd, zodat het volledige effect in 2028 wordt bereikt. Dit betekent dat de doorrekening een enigszins gestileerd karakter heeft, voordeel is dat hierdoor de consequenties van de keuzes van de verschillende partijen beter vergeleken kunnen worden. Dit zegt dus niets over wanneer maatregelen uitvoeringstechnisch kunnen worden ingevoerd. In het bijzonder voor grote hervormingen is invoering in 2025 niet realistisch.

10.3 Werkwijze

Deze editie van Keuzes in Kaart is door de val van Rutte-IV vervroegd tot stand gekomen, dat vergde enkele scherpe keuzes. Bij geplande verkiezingen is voor de doorrekening een langere voorbereidingstijd en doorlooptijd beschikbaar. Om deze tussentijdse editie mogelijk te maken, is ervoor gekozen om de analyse op drie punten in te perken ten opzichte van de vorige keer.⁹ Ten eerste zijn er ditmaal geen indicatoren voor de lange termijn opgenomen. Effecten die op lange termijn duidelijk verschillen van de effecten aan het eind van

⁹ Zeer complexe maatregelen die het CPB niet eerder heeft kunnen analyseren, konden ook niet worden doorgerekend. Voor twee maatregelen van JA21 met mogelijk substantiële budgettaire effecten die niet konden worden gekwantificeerd is een kwalitatieve analyse opgenomen in de paragraaf 12.7. Het betreft een wijziging in de belasting op inkomen uit aanmerkelijk belang en de invoering van een vermogenswinstbelasting in box 3 voor alle vermogenscategorieën.

de kabinetsperiode zijn wel kwalitatief benoemd. Ten tweede is de budgettaire ondergrens opgehoogd tot 0,2 mld euro (dat was 0,1 mld euro). Maatregelen met een kleiner budgettair beslag zijn niet opgenomen, tenzij ze andere relevante economische effecten hebben, zoals werkgelegenheidseffecten. Ten slotte wordt in deze editie niet gerapporteerd over niet-EMU-relevante lasten. Dit betreft bijvoorbeeld lasten voor gezinnen en bedrijven om te voldoen aan nieuwe normen en voorschriften.

In aanloop naar de doorrekening heeft het CPB op een aantal momenten toelichting gegeven op het proces. Op 14 juli zijn partijen¹⁰ uitgenodigd voor deelname aan de doorrekening. In aanloop naar de start van de analyse zijn begin augustus de startnotitie (met toelichting op proces en spelregels)¹¹ en beleidsvarianten (met voorbeelddoorrekeningen met het macro-economische model van het CPB)¹² gepubliceerd. Daarnaast heeft het CPB via informatiebijeenkomsten voor partijen nadere toelichting gegeven op de werkwijze rondom de doorrekening. Ook was er gelegenheid tot het stellen van vragen. Partijen die voor de eerste keer meedoen aan Keuzes in Kaart is een extra informatiesessie aangeboden om ze bekend te maken met proces en werkwijze.

De doorrekening zag er vervolgens op hoofdlijnen als volgt uit. Op 21 augustus hebben partijen hun beleidspakket aangeleverd. In de fase van concretisering die daarop volgde, heeft veelvuldige communicatie plaatsgevonden tussen partijen en het CPB om duidelijk te krijgen wat partijen precies beogen. Hierbij hebben partijen soms ook maatregelen gewijzigd. Daarnaast zijn soms maatregelen toegevoegd of afgefallen, bijvoorbeeld naar aanleiding van partijcongressen en de maatregelen uit de Miljoenennota van het kabinet. Op 26 september hebben partijen een volledig overzicht gekregen van de budgettaire effecten van hun maatregelen, daarna was er gelegenheid tot mutaties in het pakket naar aanleiding van dit beeld. Op 23 oktober hebben partijen een geüpdatet budgettair beeld en alle overige economische uitkomsten van het pakket ontvangen. Hierna was er opnieuw gelegenheid tot (marginale) mutaties van maatregelen. Op 3 november hebben de partijen een concept van hun partijhoofdstuk ontvangen voor controle op feitelijke onjuistheden.

De informatie-uitwisseling met partijen blijft bewust vertrouwelijk. Die vertrouwelijkheid is essentieel, omdat het voor partijen soms lastig kan zijn om hun politieke ambities te vertalen naar concrete beleidsmaatregelen. Enig zoeken en tasten is daarmee onvermijdelijk, partijen zullen hun ideeën soms willen bijsturen aan de hand van voorlopige resultaten. Dat proces leidt tot beter onderbouwd beleid, en is gebaat bij beslotenheid.

Het CPB behandelt de informatie van politieke partijen dan ook strikt vertrouwelijk. Waar nodig legt het CPB maatregelen voor aan derden, zoals het PBL, ministeries of uitvoeringsorganisaties, bijvoorbeeld om te assisteren bij berekeningen of om de uitvoeringstechnische en juridische haalbaarheid te toetsen.¹³ Informatie over maatregelen wordt daarbij niet herleidbaar tot een partij gedeeld, alleen met het PBL is wel informatie over partijen gewisseld om de consistentie te versterken.¹⁴ De van externe partijen verkregen informatie is steeds door het CPB gewogen, het oordeel is daarmee altijd voor rekening van het CPB.

¹⁰ Het CPB heeft beperkte capaciteit en kan daarom niet plannen van alle partijen doorrekenen. Net als bij de vorige editie zijn partijen uitgenodigd die bij de vorige verkiezingen zetels in de Tweede Kamer hebben behaald.

¹¹ Zie CPB, 2023, Startnotitie Keuzes in Kaart 2025 – 2028 ([link](#)).

¹² Zie CPB, 2023, Macro-economische en budgettaire effecten van beleidsvarianten met Saffier 3.0 ([link](#)).

¹³ Collega's van het ministerie van Financiën, de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving en Nederlandse Zorgautoriteit hebben ook rechtstreeks meegewerkt aan Keuzes in Kaart. Deze collega's zijn voor de duur van het project aan het CPB uitgeleend om het project mogelijk te maken. Onafhankelijkheid en geheimhouding zijn door middel van een detacheringsovereenkomst vastgelegd. Het CPB is alle organisaties die hun mensen, middelen en kennis beschikbaar hebben gesteld om de doorrekening mogelijk te maken zeer erkentelijk.

¹⁴ Hoewel getracht is eventuele inconsistenties in de maatregelpakketten van partijen tussen de planbureaus te vermijden, ligt de verantwoordelijkheid voor de consistentie uiteindelijk bij partijen.

10.4 Basispad

Het basispad vormt de achtergrond waartegen maatregelen zijn doorgerekend, dit is gebaseerd op de concept-Macro Economische Verkenning 2024 (cMEV).¹⁵ Het basispad is het pad van de geraamde economische ontwikkeling voor de periode 2025–2028 bij het op dat moment voorgenomen beleid. In dit pad vertraagt de economische groei tot gemiddeld 1,1% in 2025–2028. De groei van het arbeidsaanbod neemt de komende jaren geleidelijk af en de vertraging van de structurele productiviteitsgroei in de afgelopen decennia houdt aan. In deze raming loopt het overheidstekort op tot 3,6% bbp in 2028.¹⁶ De oploep van het overheidstekort ten opzichte van 2023 is onder meer het gevolg van geplande extra uitgaven, de gestegen rente en zorguitgaven die harder stijgen dan het bbp. In het basispad loopt de armoede onder Nederlandse huishoudens licht op. De koopkracht neemt op de middellange termijn met gemiddeld 0,9% per jaar toe; de reële lonen maken een inhaalslag na de hoge inflatie in 2022 en 2023.

Het beleidsmatig uitgangspunt voor het basispad is het voorgenomen beleid ten tijde van de cMEV, gebaseerd op de begrotingscijfers van de departementen, met een aantal uitzonderingen. Voor de begrotingscijfers is gebruikgemaakt van de meerjarencijfers uit de Voorjaarsnota 2023 en aangeleverde beleidsuitgangspunten. In de bijlage van de startnotitie is in detail aangegeven waar afgeweken is van deze cijfers.¹⁷ Belangrijke afwijkingen zijn de generieke onderuitputting bij uitgaven, het niet meenemen van de oploep van de opschalingskorting bij het gemeentefonds, het doortrekken van de asieluitgaven op het niveau van 2026 en het niet meenemen van de ombuiging op de jeugdzorg na 2025. Ook zijn enkele maatregelen binnen de energiebelasting niet meegenomen, omdat deze niet voldoende concreet uitgewerkt waren. Besluitvorming na publicatie van de cMEV is niet meer meegenomen in het basispad. Dat betreft onder meer de plannen uit de Miljoenennota 2024; partijen konden deze maatregelen gedurende de doorrekening nog wel toevoegen. Het basispad verschilt op onderdelen van het basispad van het PBL, zie daarvoor paragraaf 10.8.

Voor een aantal begrotingsposten in het basispad wijkt het budgettaire effect in 2028 af van het structurele bedrag. Het aanpassen van deze posten zal daarmee op lange termijn een ander effect hebben dan het in de doorrekening gerapporteerde bedrag in 2028. Zo hebben ombuigingen op tijdelijke fondsen, zoals het Nationaal Groeifonds en het Transitiefonds, op lange termijn geen budgettair effect. Ook het ombuigen op de inkomensafhankelijke combinatiekorting (IACK), een regeling die wordt uitgefaseerd en in 2037 is afgeschaft, levert op lange termijn geen budgettaire verbetering op. Bij de partijen die kiezen voor beperking van de hypotheekrenteaftrek wordt een pad ingezet dat bij logische voortzetting uitmondt in volledige afschaffing, en dus een grotere besparing.

10.5 Modellen

Modellen zijn in de doorrekening een onmisbaar hulpmiddel. Het gebruik van modellen zorgt voor een consistente analyse van beleidspakketten, waardoor ze onderling vergelijkbaar zijn. Het CPB gebruikt verschillende soorten modellen voor het berekenen van de macro-economische doorwerking, effecten op koopkracht en armoede, werkgelegenheid en woningmarkt en de budgettaire effecten van specifieke maatregelen.

Modellen zijn een versimpelde weergave van de werkelijkheid en worden niet blindelings ingezet. Gegeven de onderliggende aannames en reikwijdte wordt steeds beoordeeld of het model geschikt is voor een

¹⁵ CPB, 2023, concept Macro Economische Verkenning 2024 ([link](#))

¹⁶ Dit is het gecorrigeerde cijfer, zie pagina 3 van de Macro Economische Verkenning 2024 ([link](#))

¹⁷ Zie CPB, 2023, Startnotitie Keuzes in Kaart 2025–2028 ([link](#)).

specifieke maatregel in een specifieke context. De meeste modellen zijn gekalibreerd op data uit het verleden en vooral geschikt voor beperkte aanpassingen van het huidige beleid. In het algemeen geldt dat hoe meer een maatregel of pakket hiervan afwijkt, hoe groter de onzekerheid wordt. Waar nodig worden modeluitkomsten op basis van *expert judgement* bijgesteld.

10.5.1 Saffier 3.0

Het macromodel Saffier 3.0 wordt gebruikt voor de macro-economische doorwerking van de pakketten tijdens de komende kabinetsperiode.¹⁸ Saffier is een macro-econometrisch model van de Nederlandse economie, het bevat een gedetailleerde collectieve sector om de effecten van beleidswijzigingen te analyseren. Het gaat hierbij om de effecten op de economische groei, arbeidsmarkt, lonen en prijzen en doorwerkingseffecten op de overheidsfinanciën. Deze effecten worden op partijniveau berekend, en niet voor individuele maatregelen. Naast de budgettaire bestedingsimpulsen wordt het model gevoed met effecten op het arbeidsaanbod, de wig (het verschil tussen de loonkosten voor werkgevers en het netto-inkomen van werknemers) en de vervangingsratio (de verhouding tussen het beschikbaar inkomen van uitkeringsgerechtigden en werkenden). Daarnaast wordt Saffier via de huur- en huizenprijs gevoed met de effecten op de woningmarkt. Via de vergelijking voor de consumptie van huishoudens werkt een wijziging in de huizenprijs door in het macro-economisch beeld. Bij het bepalen van dit effect is meegenomen dat in de huidige periode de schuldsituatie van huishoudens gunstiger is dan in het verleden, met minder onderwaterhypotheek.¹⁹

10.5.2 Mimosi

Met het microsimulatiemodel Mimosi worden de effecten van wijzigingen in de loon- en inkomstenheffing, sociale zekerheid en toeslagen bepaald op de overheidsfinanciën, koopkracht en armoede.²⁰ Het model bevat een gedetailleerde weergave van het stelsel van belastingen, toeslagen en sociale zekerheid, waarbinnen beleidswijzigingen voor een representatieve steekproef van 100.000 individuele huishoudens worden gesimuleerd. Hiermee worden de budgettaire effecten van maatregelen in box 1, toeslagen, uitkeringen, premies voor werknemers-, zorg- en volksverzekeringen berekend. Daarnaast wordt zowel de koopkrachtontwikkeling, als de -spreiding daarin zichtbaar. De armoedecijfers volgen ook uit deze analyse. Beleidseffecten op huren en indirecte belastingen (bijvoorbeeld regelingen in btw, energiebelasting of mrb) worden in de berekeningen meegenomen via de algemene prijsontwikkeling. Dat betekent dat de spreiding van koopkrachteffecten als gevolg van dergelijke maatregelen niet zichtbaar is in de analyse.

10.5.3 Micsim

Het microsimulatiemodel Micsim geeft inzicht in het langetermijneffect van inkomensgerelateerde maatregelen op het arbeidsaanbod.²¹ Het gaat daarbij om maatregelen die directe invloed hebben op het netto-inkomen (na kosten van kinderopvang): wijzigingen in de inkomstenbelastingen, premies voor werknemers-, volks- en zorgverzekeringen, toeslagen, kinderopvang en de bijstand. Het model simuleert de keuzes van huishoudens ten aanzien van het aantal dagen werk en het aantal dagen kinderopvang per week op basis van waargenomen gedragsreacties in het verleden. De structurele verandering van het arbeidsaanbod is input voor het macromodel Saffier 3.0, waarbij wordt aangenomen dat dit effect in tien jaar ingroeit. Micsim modelleert het arbeidsaanbod en houdt geen rekening met de vraagzijde van de arbeidsmarkt. Deze beperking van het model knelt vooral aan de onderkant van de arbeidsmarkt, waar extra arbeidsaanbod mede door het minimumloon niet altijd zal leiden tot extra arbeidsvraag. Bij het bepalen van effecten van een wijziging van

¹⁸ CPB, 2021, Het macromodel van het CPB: Saffier 3.0, ([link](#))

¹⁹ Zie Lammers en Ciurila, 2023, Ontwikkelingen op de woningmarkt en financiële risico's ([link](#)).

²⁰ Zie voor meer informatie over Mimosi de website ([link](#))

²¹ Zie Jongen, E., e.a., 2014, MICSIM - A behavioural microsimulation model for the analysis of tax-benefit reform in the Netherlands, CPB Achtergronddocument ([link](#)); De Boer, H.W., e.a., 2020, Micsim 2.0, CPB Achtergronddocument ([link](#)) en Van Elk, R., e.a., 2020, Arbeidsaanbodelasticiteiten in Micsim, CPB Achtergronddocument ([link](#)).

de hoogte van bijstand, of een wijziging van het wettelijk minimumloon met koppeling aan de bijstand is hiermee rekening gehouden.

10.5.4 Woningprijsmodel

De beleidseffecten op woningprijzen worden berekend met het woningprijsmodel.²² In dit tijdreeksmodel is de onderlinge verhouding tussen het inkomen en de woonlasten van huishoudens belangrijk voor de prijs van bestaande koopwoningen. Voor de bepaling van het inkomen van huishoudens wordt aangesloten bij de uitkomsten van Mimosi en Saffier. De effecten op de woningprijzen zijn weer input voor Saffier.

10.5.5 Eigenbetalingenmodel

De budgettaire effecten van wijzigingen van het verplichte eigen risico in de Zvw zijn berekend met het eigenbetalingenmodel.²³ Dit microsimulatiemodel is geschat op de individuele Zvw-zorguitgaven van alle verzekerden in Nederland en simuleert zowel de financieringsschuif als het gedragseffect als gevolg van wijzigingen in de eigen betalingen. De financieringsschuif is de verschuiving van collectieve uitgaven naar private uitgaven (bij een verhoging van het eigen risico) of andersom. Het gedragseffect omvat het effect van een eigen betaling op het gedrag van verzekerden. Door een hogere eigen betaling zullen sommige verzekerden minder zorg gebruiken, wat leidt tot een afname van zorgkosten, en vice versa.

10.6 Gedragseffecten

Buiten de modellen worden gedragseffecten meestal met vuistregels bepaald. Bij de bepaling van budgettaire effecten van (belasting)maatregelen wordt rekening gehouden met directe (eerste-orde) gedragseffecten. Deze gedragseffecten ontstaan doordat huishoudens en bedrijven hun gedrag aanpassen als een bepaalde activiteit duurder of goedkoper wordt als gevolg van beleid. Dit speelt in het bijzonder bij allerlei belastingmaatregelen. In veel gevallen is een gedragseffect aannemelijk, maar zijn er geen betrouwbare gegevens om de precieze omvang van het effect te bepalen. Om die reden wordt met vuistregels gewerkt. In de startnotitie zijn de aannames voor een aantal standaardtarieven en specifieke maatregelen beschreven.²⁴ Bij taakstellende maatregelen (waarbij het budget leidend is) is verondersteld dat het gedragseffect onderdeel uitmaakt van het ex-ante budgettaire effect. Getoetst wordt in hoeverre het budgettaire effect, gegeven de gedragseffecten, realistisch is.

Maatvoering en stapeling van maatregelen kunnen aanleiding geven tot het veronderstellen van aanvullende gedragseffecten. Gedragseffecten zijn niet altijd lineair; bij een omvangrijke wijziging van tarieven of stapeling van maatregelen kunnen gedragseffecten aanzienlijk groter zijn dan bij een kleinere maatvoering. Dit geldt ook voor het introduceren of afschaffen van fiscale maatregelen gericht op specifieke huishoudens, bedrijven of producten. Per maatregel of set van maatregelen is beoordeeld of een aanvullend gedragseffect passend is. Bij enkele partijen is bijvoorbeeld door stapeling van maatregelen in de glastuinbouw een aanvullend gedragseffect verondersteld.

10.7 Indicatoren

Een nieuwe indicator bij deze Keuzes in Kaart betreft de armoedecijfers. Voor het eerst zijn bij een doorrekening van verkiezingsprogramma's de gevolgen voor de omvang van de armoede doorgerekend.

²² Zie Sinninghe Damsté en Euwals, 2023, Modelbeschrijving: het CPB woningprijsmodel ([link](#))

²³ Remmerswaal en Boone, 2020, Eigen betalingen in de Zorgverzekeringswet ([link](#))

²⁴ CPB, 2023, Startnotitie Keuzes in Kaart 2025–2028 ([link](#)).

Daarbij wordt dezelfde aanpak gevolgd als in de ramingen.²⁵ We houden rekening met ontwikkelingen in lonen, prijzen en consumptie als gevolg van de beleidsmaatregelen, maar niet met wijzigingen van de bijstandpopulatie als gevolg van de maatregelen. We presenteren de armoedecijfers aan het einde van de kabinetsperiode in percentages: zowel als verschil in procentpunten ten opzichte van het basispad alsook inclusief het basispad. We maken daarbij een onderscheid tussen het totaal aandeel mensen met een inkomen onder de armoedegrens en het totaal aandeel kinderen van wie het huishouden een inkomen onder de armoedegrens heeft.

De beleidsmatige lastenontwikkeling (blo) meet het deel van de ex-ante lastenontwikkeling voor gezinnen, bedrijven en het buitenland dat door beleid wordt veroorzaakt. De blo beziet beleidswijzigingen aan de lastenkant, dat wil zeggen: in belastingen, wettelijke (zorg)premies en fiscale regelingen, maar niet de wijzigingen in toeslagen en uitkeringen. Daarbij wordt gecorrigeerd voor kasvertragingen, anticipatie-effecten of vooruitbetalingen. Hiermee kunnen blo-bedragen afwijken van bedragen die worden gehanteerd voor het bepalen van het EMU-saldo, wat in het bijzonder zichtbaar is bij verzilverbare heffingskortingen. De definitie van de indicator is in samenwerking met het ministerie van Financiën opgesteld.²⁶ In de blo-indicator wordt onderscheid gemaakt tussen de belastinggroep of categorie waar de lasten ex-ante neerslaan. Deze onderverdeling is enigszins grofmazig en onzeker, omdat niet altijd duidelijk is wie de belasting betaalt en in welke functie dat gebeurt (als burger of ondernemer). De toedeling van de lasten aan de betalende groep en bijbehorende belastingcategorie is ex ante, ofwel voor economische doorwerking.

Voor de berekening van het structurele begrotingssaldo wordt het EMU-saldo in 2028 gecorrigeerd voor de stand van de economie en incidentele factoren. De correctie voor de conjuncturele component wordt bepaald door de geschatte afwijking tussen het geraamde en het potentiële bbp (de *output gap*) te vermenigvuldigen met de gevoeligheid van het EMU-saldo voor mutaties van het bbp (de begrotingselasticiteit). Voor de berekening van het potentiële bbp en het structureel saldo worden de methodes gebruikt die de Europese Commissie daarvoor heeft ontwikkeld.²⁷ Het structurele saldo houdt geen rekening met aanpassingen van het beleidspakket, de arbeidsmarkt en de economie na de kabinetsperiode. Het structurele saldo is een van de variabelen die de Europese Commissie gebruikt in de beoordeling van de overheidsfinanciën.

10.8 Aansluiting met de analyse van het PBL

De doorrekening van het CPB is in hoge mate complementair aan de analyse van het PBL, maar bij de interpretatie is van belang dat er enkele verschillen zijn in het basispad. Hierdoor kunnen verschillen ontstaan in de pakketten, die partijen bij beide planbureaus hebben ingediend. In het algemeen sluit het basispad van het CPB grotendeels aan bij de Klimaat- en energieverkenning (KEV) 2023 van het PBL.²⁸ Bij de analyse van het PBL is de KEV 2022 het uitgangspunt, de analyse bevat dus niet het beleid dat daarna is vastgesteld. Ook zit het Transitiefonds niet in het basispad van het PBL, maar wel in dat van het CPB. Dit betekent dat als partijen het Transitiefonds in stand willen houden, dit bij het PBL als maatregel is meegenomen, maar bij het CPB niet. Het CPB hanteert een budgettaire ondergrens van 0,2 mld euro, waardoor sommige voor het PBL relevante maatregelen in de CPB-doorrekening buiten zicht blijven. Dit geldt ook voor maatregelen zonder effect op de overheidsfinanciën, zoals normering: de lasten voor gezinnen en bedrijven om te voldoen aan nieuwe normen en voorschriften.

²⁵ Zie Deinum en Griffioen, 2022, Ramingsmethodiek armoederaming ([link](#)).

²⁶ Een volledige beschrijving van de definitie is te vinden in het bijbehorende achtergronddocument ([link](#)).

²⁷ Zie Europese Commissie, 2019, Vade Mecum on the Stability and Growth Pact – 2019 Edition ([link](#)).

²⁸ Zie PBL, 2023, Klimaat- en energieverkenning 2023 ([link](#)).

De doorrekening van het CPB kijkt naar het eind van de komende kabinetsperiode (2028), de analyse van het PBL kijkt verder vooruit. Dit betekent dat maatregelen voorbij 2028 bij het PBL wel, maar bij het CPB niet worden meegenomen in de analyse. Uitzondering hierop is dat het CPB de technische veronderstelling heeft gedaan dat sommige maatregelen in de komende kabinetsperiode uitvoerbaar zijn, ook als het uitvoeringstechnisch sterk de vraag is of dat mogelijk is (zie 10.2). Dit geldt bijvoorbeeld voor de invoering van een kilometerheffing, die het CPB heeft meegenomen in de analyse om de budgettaire gevolgen hiervan zichtbaar te maken.

Het behalen van stikstof- en klimaatdoelen is volgens de Klimaat- en energieverkenning 2023 van het PBL onzeker.²⁹ Minder ambitieus klimaat- en milieubeleid kan financiële ruimte scheppen voor andere doelen, maar de risico's voor de leefomgeving nemen verder toe naarmate partijen minder inspanning doen ten opzichte van het basispad.³⁰ Vooral op lange termijn zullen deze risico's zich aandienen. Daarnaast legt huidige, maar mogelijk ook toekomstige, EU-regelgeving Nederland verplichtingen op rond klimaat- en stikstofdoelen,³¹ die deels al vastgelegd zijn in Nederlandse wetgeving. Naast het aanzienlijk risico voor de natuur als stikstofemissies niet worden beperkt, bestaat ook het risico dat hierdoor economische activiteiten worden beperkt, bijvoorbeeld omdat de vergunningverlening voor activiteiten of investeringen vertraagd wordt of zelfs stil kan komen te liggen.³² Voor klimaatdoelen geldt dit mogelijk ook.³³

In de partijhoofdstukken is een aparte toelichting op de klimaat- en stikstofmaatregelen opgenomen. Het CPB kan normeringen (zoals verplichtingen of verboden) bij klimaat- en milieumaatregelen niet beoordelen, omdat deze geen deel uitmaken van de analyse. Dergelijke normeringen kunnen substantiële lasten voor bedrijven en huishoudens tot gevolg hebben. Het PBL doet in zijn Analyse leefomgevingseffecten verkiezingsprogramma's (ALV) voor vijf partijen³⁴ een meer uitgebreide analyse waarin onder andere de rol van normeringen wel wordt meegenomen.³⁵ Op het gebied van klimaat onderscheidt het CPB in de partijhoofdstukken drie grove categorieën: partijen die de inspanning voor reductie van nationale broeikasgasemissies in 2030 vergroten, verkleinen of ongeveer gelijk houden ten opzichte van het basispad en de Klimaat- en energieverkenning (KEV) 2023. Voor de vijf partijen die meedoen bij het PBL heeft deze categorisering van de inspanning van partijen op klimaat terrein plaatsgevonden in samenspraak met het PBL en zijn ook de bij het PBL ingediende normeringen meegenomen. Deze indeling is gebaseerd op de nieuwe klimaatmaatregelen die partijen indienen op het gebied van energie, industrie, landbouw, gebouwde omgeving en mobiliteit en de potentiële impact daarvan op het klimaat. Politieke partijen die de inspanning verkleinen door om te buigen op het Klimaatfonds zonder aanvullende klimaatmaatregelen, lopen het risico dat de benodigde randvoorwaardelijke investeringen voor de energietransitie niet gedaan kunnen worden.³⁶

Op het gebied van stikstof noemt het CPB alleen de belangrijkste budgettaire maatregelen. Het CPB doet geen uitspraken over de impact van maatregelen op emissies. Of en in welke mate een maatregel leidt tot

²⁹ Zie PBL, 2023, Klimaat- en energieverkenning 2023 ([link](#)). Het PBL heeft het transitiefonds in de KEV2023 niet meegenomen. De invulling van het fonds is tot op heden onvoldoende concreet.

³⁰ Zie bijvoorbeeld Rockström, J., Gupta, J., Qin, D. et al., 2023, *Safe and just Earth system boundaries*, Nature 619, 102–111 ([link](#)).

³¹ De Vogel- en Habitatrichtlijnen stellen eisen rond het herstellen van de beschermde natuur op termijn en het niet verder achteruitgaan van die natuur. De Europese Klimaatwet bevat voor de hele EU een bindende doelstelling dat de netto-emissies van broeikasgassen in 2030 ten minste 55 procent lager moeten zijn dan in 1990.

³² Zie bijvoorbeeld CPB Centraal Economisch Plan 2023 ([link](#)).

³³ De Nederlandse regering gaat ervan uit dat de nakoming van de Nederlandse klimaatwet, waarin het Europese doel van 55%-reductie in 2030 als nationaal doel wordt opgenomen, niet rechtstreeks voor de rechter kan worden afgedwongen ([link](#)). Het Urgenda-vonnis was echter op het VN-klimaatverdrag en het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens ([link](#)). Een dergelijke uitspraak is ook in de toekomst mogelijk als de Nederlandse overheid niet genoeg doet om de uitstoot van broeikasgassen te reduceren.

³⁴ De VVD, D66, GroenLinks-PvdA, de ChristenUnie en Volt.

³⁵ PBL, 2023, Analyse Leefomgevingseffecten Verkiezingsprogramma's 2023-2027 - Hoofdrapport. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving ([link](#)).

³⁶ Zie bijvoorbeeld PBL, 2023, *Reflectie op voorstellen voor de inzet van middelen uit het klimaatfonds*, ([link](#)).

verandering in de emissies, is sterk afhankelijk van het totale maatregelenpakket dat een partij voorstelt en in welke mate die maatregelen kunnen worden uitgevoerd.

11 Toelichting specifieke onderwerpen

11.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft, in aanvulling op de algemene verantwoording in het vorige hoofdstuk, op enkele specifieke onderwerpen een nadere toelichting. Het gaat hierbij onder andere om de gehanteerde werkwijze en aannames op specifieke terreinen, alsmede een aantal ‘spelregels’ die het CPB hanteert bij het honoreren van voorgestelde maatregelen.

11.2 Onderuitputting

In het recente verleden is gebleken dat het voor de overheid, om verschillende redenen, lastig kan zijn om extra geld uit te geven, zeker op de korte termijn. In het basispad is verondersteld dat niet alle begrote middelen tot besteding komen (onderuitputting). Dat kan bijvoorbeeld komen door de krapte op de arbeidsmarkt, of doordat de plannen onvoldoende zijn uitgewerkt om concreet tot besteding te komen, of doordat de uitvoeringscapaciteit overvraagd wordt.

Gegeven de al forse oploep in het basispad is de haalbaarheid van aanvullende overheidsuitgaven op hoofdlijnen beoordeeld. Dit heeft bij GroenLinks-PvdA tot een aanpassing geleid. Het totale pakket van GroenLinks-PvdA beoogt een grote bestedingsimpuls aan de economie te geven met omvangrijke werkgelegenheidseffecten in de collectieve sector en de marktsector. De omvang van de beoogde impuls is dusdanig dat het onwaarschijnlijk is dat deze positieve effecten op het aantal werkzame personen volledig binnen de komende kabinetsperiode behaald kunnen worden. Om die reden is de werkgelegenheidsgroei gedempt door generieke onderuitputting (ter grootte van 1,1 mld euro) bij de overheid en in de zorg te veronderstellen. Daarnaast is in het licht van de krapte op de arbeidsmarkt, en in het bijzonder in de kinderopvang, verondersteld dat een deel van de hogere vraag naar kinderopvang zal resulteren in langere wachtlijsten, in plaats van een vergroot aanbod van kinderopvang.³⁷

11.3 Bestuurlijke akkoorden

Bestuurlijke akkoorden worden in KiK asymmetrisch behandeld: de haalbaarheid van intensiveringen is groter dan die van ombuigingen. Veel partijen hebben de intentie om bestuurlijke akkoorden af te sluiten, bijvoorbeeld in de zorg of met decentrale overheden. Omdat het Rijk afhankelijk is van de medewerking van derden, kan het CPB geen uitspraak doen over de haalbaarheid of de uitkomst van bestuurlijk akkoorden. Bij intensiveringen worden de maatregelen taakstellend ingeboekt, waarbij we aannemen dat de algemene uitgaven worden verhoogd. Bij een bestuurlijk akkoord dat beoogt de uitgaven te verlagen, wordt alleen een budgettaire korting toegekend als het Rijk een eenzijdige maatregel kan nemen om het budgettaire doel te realiseren. Dit omdat in het geval dat het beoogde bestuurlijke akkoord niet tot de gewenste besparing leidt, het Rijk hierdoor het budgettaire doel alsnog kan behalen. Een voorbeeld hiervan is het macrobeheersinstrument voor hoofdlijnakkoorden in de Zorgverzekeringswet (Zvw).³⁸

³⁷ Zie ook CPB en SCP, 2023, Herziening financieringsstelsel kinderopvang ([link](#)).

³⁸ De ombuigingen die verbonden zijn aan bestuurlijke akkoorden maken deel uit van de maxima die op verschillende terreinen gelden voor toegestane kortingen op het overheidsapparaat, zie paragraaf 11.4.

Bij bestuurlijke akkoorden over loonsverhogingen gaan we ervan uit dat deze daadwerkelijk tot hogere lonen leiden. Het gaat hierbij om loononderhandelingen in organisaties waar de overheid geen onderhandelingspartner aan de cao-tafel is, zoals defensie, onderwijs, politie en zorg. De overheid kan de hogere lonen niet opleggen, want bij cao-onderhandelingen geldt het principe van contractvrijheid. Omdat de overheid wel voorwaardelijk aan de uitkomst van cao-onderhandelingen geld ter beschikking kan stellen, is er vanuit gegaan dat de hogere lonen wel tot stand gebracht kunnen worden.

11.4 Maximale efficiëntiekortingen op het overheidsapparaat

Generieke bezuinigingen op het overheidsapparaat van het Rijk worden door het CPB slechts tot een bepaald maximum gehonoreerd. Generieke kortingen (dat wil zeggen: ombuigingen zonder het schrappen van specifieke taken) gaan uit van het verhogen van de efficiëntie van het overheidsapparaat. Grote ombuigingen op het overheidsapparaat bleken in het verleden vaak te ambitieus. Deze ombuigingen kunnen leiden tot kwaliteitsverlies en minder dienstverlening, effecten die in de doorrekening niet in beeld kunnen worden gebracht. Hierom hanteert het CPB een maximum voor de generieke korting op het overheidsapparaat van 0,5% per jaar. Voor het Rijk komt dit maximum neer op een ombuiging van 0,4 mld euro in 2028. Onder deze apparaatskorting vallen bijvoorbeeld ook maatregelen gericht op minder inhuur van externen, minder communicatiemedewerkers, vermindering van de bureaucratie en volumetaakstellingen. Voor de lokale overheden komt de maximale korting neer op een ombuiging op het gemeente- en provinciefonds van 0,5 mld euro in 2028. Omdat middelen in het gemeente- en provinciefonds niet geoormerkt zijn, worden de uitgaven in de fondsen verdeeld over de uitgavenfuncties. Vanwege de bestedingsvrijheid van lokale overheden heeft het CPB maatregelen om tegelijkertijd een generieke korting op te leggen aan een fonds en middelen toe te voegen aan dat fonds niet opgenomen in de doorrekening, aangezien er voor de lokale overheid dan de facto niets veranderd.

Het overhevelen van taken van het Rijk naar lokale overheden is mogelijk, maar daarbij is niet gerekend met efficiëntiekortingen, tenzij er overtuigend empirisch bewijs is dat deze behaald zullen worden. Stelselherzieningen gaan gepaard met transitiekosten van jaarlijks 1,5% van de budgettaire grondslag. Bij het overhevelen van de bekostiging van taken van de algemene uitkering naar een specifieke uitkering is daarnaast verondersteld dat de kosten structureel stijgen met 10% van de budgettaire grondslag, vanwege administratieve lasten die gepaard gaan met de specifieke uitkering alsmede het wegvallen van een doelmatigheidsprikkel.

Het CPB hanteert ook maxima voor budgetkortingen in de zorg, als die niet gepaard gaan met corresponderende beperking van de aanspraken of maatregelen die de doelmatigheid verbeteren. Voor de Wlz bedraagt dit maximum 1,1 mld euro.³⁹ Voor Wmo/Jeugd betreft dit een onderdeel van de korting op het gemeente- en provinciefonds, die volgens een vaste verdeelsleutel tot maximaal 0,3 mld euro aan lagere uitgaven aan Wmo/Jeugd leidt. Bij generieke kortingen in de Wlz en Wmo/Jeugd heeft het CPB niet toegestaan om dit te combineren met een gelijktijdige generieke intensivering in dezelfde sector. Voor de Zvw hanteert het CPB voor de sectoren ziekenhuiszorg, huisartsenzorg, geestelijke gezondheidszorg en wijkverpleging een korting van maximaal 0,4 mld euro. Voorwaarde voor deze korting is wel dat partijen van plan zijn een bestuurlijk akkoord af te sluiten, met een generiek macrobeheersingsinstrument als stok achter de deur (zie 11.3).

³⁹ Zie voor onderbouwing: CPB, 2023, Startnotitie Keuzes in Kaart 2025 – 2028 ([link](#)).

Ook voor generieke subsidiekortingen zijn maxima gehanteerd. Het korten van specifieke subsidies kan leiden tot aanzienlijke maatschappelijke weerstand. Generieke subsidiekortingen springen minder in het oog, maar dienen wel omgezet te worden in specifieke subsidiekortingen, en zijn dus in de praktijk moeilijk te realiseren. Om deze reden is ook voor generieke subsidiekortingen een maximale korting verondersteld, van 20% van de niet-juridisch verplichte subsidies, of 0,9 mld euro.

11.5 Herstel- en Veerkrachtplan

Een aantal maatregelen in het basispad maakt onderdeel uit van het Nederlandse Herstel- en Veerkrachtplan (HVP). Het HVP is door Nederland ingediend bij de Europese Commissie om aanspraak te maken op de middelen uit NextGenerationEU, het Europese initiatief om lidstaten te helpen na de coronacrisis. Met het HVP beoogt Nederland in totaal 4,7 mld euro aan Europese middelen te ontvangen. Het HVP bevat onder andere maatregelen in de klimaat- en digitale transitie en maatregelen op de arbeids- en woningmarkt, zoals investeringen in wind op zee, de Investeringsubsidie Duurzame Energie (ISDE) en het nieuwe pensioenstelsel.

Indien partijen maatregelen uit het HVP terugdraaien, kan dit budgettaire gevolgen hebben, maar dit is niet gekwantificeerd. De Europese Commissie keert middelen uit zodra er een set aan vooraf afgesproken mijlpalen en doelstellingen is behaald. Wanneer een mijlpaal en/of doelstelling niet wordt behaald, kan dit leiden tot een (potentieel forse) korting op het te ontvangen bedrag. Indien partijen maatregelen terugdraaien die deel uitmaken van het HVP, kan dit dus tot (eenmalige) budgettaire derving leiden. Dit risico wordt niet in de doorrekening gekwantificeerd.

11.6 Pensioenmaatregelen

Verschillende partijen nemen maatregelen om de fiscale ruimte voor pensioensparen te beperken. Het CPB neemt aan dat sociale partners in cao-onderhandelingen als gevolg van de beperking in fiscale ruimte de pensioenverplichting weliswaar zullen verlagen, maar niet lager dan een pensioengevend loon van 80.000 euro. Boven de pensioenverplichtingsgrens hebben werknemers de keuze of ze privaat sparen. Daarbij is aangenomen dat 80% van het vrijgekomen netto-inkomen wordt gespaard. Het overige deel komt tot besteding door huishoudens.

De effecten van pensioenmaatregelen worden grotendeels pas zichtbaar op de lange termijn. Lagere pensioenpremies geven huishoudens nu meer bestedingsruimte, maar zorgen ervoor dat de pensioenuitkeringen in de toekomst lager uitvallen. Hoewel het effect van de extra bestedingsruimte wel in de consumptie is verwerkt, is het effect niet meegenomen in de koopkrachtberekening omdat het primair een verschuiving van koopkracht over de levensloop betekent. Voor de overheid is meegenomen dat de inkomsten op korte termijn toenemen, maar dient dus bedacht te worden dat de inkomsten op de langere termijn juist zullen afnemen omdat de pensioenuitkeringen minder zullen worden belast.

11.7 Asielmaatregelen

Drie partijen nemen maatregelen op het gebied van asielbeleid die tot doel hebben om de asielinstroom te beperken. De VVD, het CDA en JA21 scherpen toelatingscriteria van asiel- en gezinsmigranten aan en versoberen de opvang in Nederland. Specifieke maatregelen die door alle drie de genoemde partijen worden genomen zijn onder meer het invoeren van een tweestatusstelsel voor asielaanvragen en het afschaffen van

verblijfsvergunningen voor onbepaalde tijd. Bij JA21 gaat het om een omvangrijkere set maatregelen dan bij de VVD en het CDA: zo gaat JA21 over tot het beperken van gezinshereniging tot uitsluitend de partner (kerngezin bij VVD en CDA), het veilig verklaren van regio's binnen onveilige landen en het schrappen van leefgeld. Asielbeleid is gebonden aan diverse Europese en internationale verdragen en het is niet duidelijk of alle maatregelen binnen de contouren hiervan juridisch haalbaar zullen zijn.

Het effect van individuele beleidswijzigingen op het aantal asielaanvragen is niet evident, om die reden is ervoor gekozen om een ruwe inschatting te maken van het effect van de set aan maatregelen. Recent onderzoek laat zien dat asielmigratie in sterke mate onafhankelijk is van nationaal beleid, maar dat sommige beleidsmaatregelen op het vlak van gezinsmigratie en toelatingscriteria een licht drukkend effect kunnen hebben.⁴⁰ Op basis hiervan gaan wij uit van een afname van het aantal asielaanvragen: bij de VVD en het CDA met 10%, bij JA21 met 20%. Dit leidt tot een jaarlijkse kostenbesparing van respectievelijk 0,9 mld euro en 1,8 mld euro in 2028. Het gaat hierbij voor twee derde om besparingen op de kosten voor asielopvang en bij de IND en voor een derde om besparingen op uitkeringen aan statushouders.

⁴⁰ Zie Verweij-Jonker Instituut, 2023, Invloed asielbeleid op migratie naar Nederland ([link](#)).

12 Maatregelen per partij

12.1 VVD

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van het door de VVD aangeleverd beleidspakket en de effecten daarvan op de overheidsuitgaven en de lasten in 2028. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2024 en betreffen afwijkingen ten opzichte van het basispad.

12.1.1 Uitgaven

De VVD buigt per saldo 9,7 mld euro om op de overheidsuitgaven in 2028. Na een opsomming van de uitgavenmaatregelen per uitgavenfunctie volgt een tabel.

Sociale zekerheid

- **Maatregelen kindgebonden budget (VVD_214)**
De VVD verhoogt het kindgebonden budget conform de Miljoenennota 2024. Dit is een intensivering van 1,2 mld euro.
- **Verhogen huurtoeslag (VVD_107)**
De VVD verhoogt de huurtoeslag met 416 euro per jaar, conform de Miljoenennota 2024. Daar bovenop verhoogt de VVD de huurtoeslag met 162 euro per jaar. In totaal is dit een intensivering van 1,0 mld in maatregel 107_a.
- **Doorwerking bevroren huren op huurtoeslag (VVD_210)**
De VVD befrist de huren van sociale huurwoningen (corporatiewoningen en private huurwoningen onder de oude liberalisatiegrens). Als gevolg van de lagere huren hebben meer huishoudens, recht op huurtoeslag. Dit is een intensivering van 0,6 mld euro.
- **Verhogen kindbijslag (VVD_106)**
De VVD verhoogt de kindbedragen in de kindbijslag met 119 euro per jaar voor de groep 0-5 jarigen, met 144 euro per jaar voor de groep 6-11 jarigen en met 169 euro per jaar voor de groep 12-17 jarigen. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro.
- **Wml met 5% verhogen (VVD_104)**
De VVD verhoogt het wettelijk minimumloon (wml) met 5%. Het gemiddeld bruto wml (exclusief vakantiegeld) in 2028 komt uit op 16,72 euro per uur. De huurtoeslag, de zorgtoeslag en het kindgebonden budget worden hieraan gekoppeld. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Verhogen AOW (VVD_212)**
De VVD verhoogt de AOW-uitkering met 0,7%. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Dubbele AHK bijstand (VVD_213)**
De VVD verhoogt de bijstand conform de Miljoenennota 2024. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Niet invoeren hervorming kinderopvangtoeslag (VVD_223)**
De VVD voert de in het basispad opgenomen hervorming van de kinderopvangtoeslag niet per 2027 in. In het basispad krijgt iedereen 96 procent van de kosten van kinderopvang vergoed. Door dit terug te draaien ontvangen de meeste huishoudens minder kinderopvangtoeslag, omdat voor de hervorming de vergoedingspercentages lager lagen. Dit is een omhuiging van 2,3 mld euro.
- **Bevroren grenzen huurtoeslag (VVD_209)**
De VVD befrist de grenzen van de huurtoeslag (kwaliteitskortingsgrens en aftoppingsgrenzen). Dit is een omhuiging van 1,2 mld euro.
- **Harmoniseren vermogensgrenzen (VVD_118)**

De VVD verlaagt de vermogensgrenzen voor de zorgtoeslag en het kindgebonden budget naar het niveau van de vermogensgrens voor de huurtoeslag. Dit is een ombuiging van 0,9 mld euro.

- **Asielinstroom-beperkende maatregelen (Bijstandsuitkeringen) (VVD_164_b)**
De VVD neemt maatregelen om de asielinstroom te beperken, zie VVD_164_a. Dit zorgt voor minder aanspraak op bijstandsuitkeringen, dit is een ombuiging van 0,3 mld euro.
- **Bevriezen eigen risico, effect op zorgtoeslag (VVD_119_c)**
De VVD bevriest het eigen risico op een hoogte van 385 euro. Hierdoor daalt de zorgtoeslag. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Flexibele AOW-leeftijd: tot vijf jaar later (VVD_225)**
De VVD biedt de mogelijkheid om de AOW tot maximaal vijf jaar later actuariel neutraal in te laten gaan. Op korte termijn is er sprake van een ombuiging van 0,2 mld euro, omdat een deel van de AOW-gerechtigden kiest voor latere opname.

Zorg

- **Bevriezen verplicht eigen risico in de Zvw op 385 euro (VVD_119_a)**
De VVD bevriest de hoogte van het verplichte eigen risico in de Zvw, dit blijft 385 euro. Dit is een intensivering van 0,8 mld euro.
- **Hoofdlijnenakkoord i.c.m. MBI (VVD_124)**
De VVD heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met het macrobeheersinstrument. Deze maatregel leidt tot ombuigingen van 0,2 mld euro in de ziekenhuiszorg en beperkte ombuigingen in de huisartsenzorg, de geestelijke gezondheidszorg en de wijkverpleging. In totaal is de ombuiging op de Zvw 0,4 mld euro.
- **Afschaffen verplichte vergoeding niet-gecontracteerde zorg (VVD_229)**
De VVD schaft de verplichting tot vergoeding van ongecontracteerde zorg af. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro.
- **Sluiten automatische uitbreiding basispakket (VVD_217)**
De VVD bevriest de inhoud van het door de Zvw-basisverzekering verzekerde pakket, zodat deze niet langer automatisch meegroeit met de stand van de wetenschap en praktijk. Netto is het een ombuiging van 0,3 mld euro in 2028. Wanneer nieuwe behandelingen of behandelmethode na een actief politiek besluit worden toegevoegd aan het verzekerde pakket, zal deze ombuiging lager uitvallen. Een deel van de mensen zal deze nieuwe zorg alsnog zelf inkopen; met deze maatregel stijgen daarom de private zorguitgaven.

Openbaar bestuur

- **Ombuiging Nationaal Groeifonds: openbaar bestuur (VVD_156_b, VVD_156_c)**
De VVD buigt het resterende budget uit het groeifonds volledig om. Dit is een ombuiging van 0,9 mld euro op openbaar bestuur.
- **Ombuiging provinciefonds (VVD_222_a)**
De VVD buigt 0,3 mld euro om op het provinciefonds met oog op het verlagen van de reserves van vermogende provincies.
- **Apparaatskorting Rijk: openbaar bestuur (VVD_101_a)**
De VVD beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en de zbo's via een apparaatskorting en zondert rechtsbestel, politie, de krijgsmacht, bereikbaarheid, Belastingdienst, COA, IND, NCG, IMG en de Dienst Toeslagen uit. Dit leidt tot een ombuiging van 0,2 mld euro op openbaar bestuur.

Onderwijs

- **Verlagen werkdruk en verbeteren basisvaardigheden (VVD_141)**
De VVD verhoogt het onderwijsbudget van alle onderwijssectoren en beoogt daarmee onder andere de werkdruk te verlagen en de basisvaardigheden te verbeteren. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Afschaffen lesgeld en verhogen subsidie praktijkleren voor tekortberoepen (VVD_142)**

De VVD verhoogt de subsidie voor praktijkleren en verhoogt de lumpsum van het middelbaar beroepsonderwijs om voor tekortberoepen de leselden af te schaffen. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.

- **Verlengen subsidie voor schoolmaaltijden op achterstandsscholen (VVD_219)**
De VVD verlengt de subsidieregeling voor schoolmaaltijden op scholen met een positieve achterstandsscore. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Ombuiging Fonds voor Onderzoek en Wetenschap (VVD_144)**
De VVD buigt de uitgaven aan het Fonds voor Onderzoek en Wetenschap volledig om. Dit is een ombuiging van 0,5 mld euro.
- **Verminderen aantal internationale studenten met bestuurlijk akkoord (VVD_149)**
De VVD heeft de intentie om met hogeronderwijsinstellingen een bestuurlijk akkoord te sluiten met als beoogde doel het verminderen van het aantal internationale studenten. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro op de lumpsum van het hoger onderwijs. Het is onzeker in hoeverre de beoogde vermindering van het aantal internationale studenten gerealiseerd kan worden boven op de afname als gevolg van het verplichten van Nederlands als voertaal in bacheloropleidingen (VVD_154).
- **Verplichten Nederlandse taal in bacheloropleidingen met uitzonderingen voor technische universiteiten (VVD_154)**
De VVD verplicht bacheloropleidingen tot het lesgeven in de Nederlandse taal, met uitzonderingen voor technische universiteiten. Hierdoor neemt het aantal internationale studenten af. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro.
- **Meer mbo-studenten opleiden via bbl (VVD_148)**
De VVD verlaagt de lumpsum van het middelbaar beroepsonderwijs met 0,2 mld euro. Deze ombuiging hangt samen met een door de partij beoogde verschuiving van studenten vanuit de bol naar de bbl. Het is onzeker of er voldoende leerwerkplekken voor de extra bbl-studenten beschikbaar komen en de praktijkbegeleiding van bbl-studenten kwalitatief op peil kan blijven.
- **Afschaffen brede brugklassen en beperken programma School en Omgeving (VVD_146)**
De VVD schaft de subsidies voor brede brugklassen af en beperkt het programma School en Omgeving tot de scholen met een positieve achterstandsscore. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Afschaffen sectorplannen wetenschappelijk onderwijs en onderzoek (VVD_153)**
De VVD schaft de sectorplannen wetenschappelijk onderwijs en onderzoek af. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.

Overdrachten aan bedrijven

- **Ombuiging Nationaal Groeifonds: overdrachten aan bedrijven (VVD_156_a)**
De VVD buigt het resterende budget uit het groeifonds volledig om. Dit is een ombuiging van 1,7 mld euro op overdrachten aan bedrijven.
- **Subsidietaakstelling: overdrachten aan bedrijven (VVD_230_a)**
De VVD kort generiek op subsidies aan OCW, SZW, VWS en EZK. Dit is een ombuiging van 0,8 mld euro op overdrachten aan bedrijven.
- **Compensatie transitievergoeding beperken tot kleine werkgevers (VVD_113)**
De VVD beperkt de compensatie transitievergoeding tot bedrijven met minder dan 25 werknemers. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro.

Internationale samenwerking

- **ODA beperken tot noodhulp, verplichte bijdragen en opvang in de regio (VVD_224)**
De VVD beperkt ontwikkelingssamenwerking tot het verlenen van noodhulp, opvang van vluchtelingen in de regio en het voldoen van verdragsrechtelijke contributies. Dit is een ombuiging van 5,3 mld euro.
- **20% korting non-ODA budget (VVD_169)**

De VVD verlaagt de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking op de begroting van Buitenlandse Zaken en Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking met 20%, dit is een taakstellende ombuiging van 0,2 mld euro. Deze ombuiging slaat neer bij uitgaven binnen ontwikkelingssamenwerking die buiten ODA vallen, waaronder verschillende subsidies.

Veiligheid

- **Intensivering politie (VVD_160)**
De VVD intensificeert taakstellend 0,4 mld euro in de capaciteit van de politieorganisatie.
- **Intensivering justitie en rechtspraak (VVD_166)**
De VVD intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in het justitiële domein en de rechtspraak.
- **Intensivering AIVD, NCTV en cyberveiligheid (VVD_162)**
De VVD intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in de capaciteit van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD), de Nationaal Coördinator Terrorismedebestrijding en Veiligheid (NCTV), en op het gebied van cyberveiligheid.
- **Intensivering veiligheidsdomein (VVD_161)**
De VVD intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in het veiligheidsdomein, waaronder in het stelsel Bewaken en Beveiligen, de Extra Beveiligde Inrichting en de Dienst Justitiële Inrichtingen.
- **Asielinstroom-beperkende maatregelen (COA, IND, Nidos) (VVD_164_a)**
De VVD neemt maatregelen om de asielinstroom te beperken, zoals het versoberen van opvangomstandigheden in de asielopvangketen, het verscherpen van toelatingscriteria, en het beperken van mogelijkheden tot gezinshereniging tot het kerngezin. Hierdoor treden besparingen op bij het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA), de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND), en Nidos, dit is een ombuiging van 0,6 mld euro. Afhankelijk van de precieze vormgeving kunnen deze maatregelen gepaard gaan met juridische risico's.

Bereikbaarheid

- **Intensivering Mobiliteitsfonds en bereikbaarheid (VVD_158)**
De VVD intensificeert taakstellend 0,3 mld euro in bereikbaarheid.

Defensie

- **Intensiveringen defensie (VVD_159)**
De VVD intensificeert 2,1 mld euro in defensie, met het oog op het verbeteren van ondersteunende diensten en het personeelsbestand.
- **Apparaatskorting Rijk: defensie (VVD_101_b)**
De VVD beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en de zbo's via een apparaatskorting. Dit leidt tot een beperkte ombuiging op defensie.

Klimaat en milieu

- **Intensivering ondergrondse CO₂-opslag (VVD_174)**
De VVD intensificeert taakstellend 0,2 mld euro ten behoeve van de afvang en opslag van CO₂.

Overig

- **Ombuiging NPO (VVD_176)**
De VVD buigt 0,4 mld euro om op het budget van de NPO.
- **Afschaffen maatschappelijke diensttijd (VVD_147)**
De VVD schaft de maatschappelijke diensttijd af. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Subsidietaakstelling: overige uitgaven (VVD_230_b)**
De VVD kort generiek op subsidies aan OCW, SZW, VWS en EZK. Dit is een ombuiging van 0,1 mld euro op overige uitgaven.

12.1.2 Gasbaten

De VVD verhoogt de aardgasbaten met 0,2 mld euro.

- **Taakstellende verhoging mijnbouwheffing (VVD_201)**
De partij verhoogt taakstellend de inkomsten uit de Mijnbouwwet met 0,2 mld euro.

Tabel 12.1 Netto ombuigingen in 2028, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(+) betekent intensivering, (-) betekent ombuiging.	2028
Sociale zekerheid	-0,8
Maatregelen kindgebonden budget (VVD_214)	1,2
Verhogen huurtoeslag (VVD_107)	1,0
Doorwerking bevroren huren op huurtoeslag (VVD_210)	0,6
Verhogen kinderbijslag (VVD_106)	0,5
Wml met 5% verhogen (VVD_104)	0,4
Verhogen AOW (VVD_212)	0,4
Dubbele AHK bijstand (VVD_213)	0,2
Niet invoeren hervorming kinderopvangtoeslag (VVD_223)	-2,3
Bevroren grenzen huurtoeslag (VVD_209)	-1,2
Harmoniseren vermogensgrenzen (VVD_118)	-0,9
Asielinstroom-beperkende maatregelen (Bijstandsuitkeringen) (VVD_164_b)	-0,3
Bevroren eigen risico, effect op zorgtoeslag (VVD_119_c)	-0,2
Flexibele AOW-leeftijd: tot vijf jaar later (VVD_225)	-0,2
Zorg	-0,2
Bevroren verplicht eigen risico in de Zvw op 385 euro (VVD_119_a)	0,8
Hoofdpijnenakkoord i.c.m. MBI (VVD_124)	-0,4
Afschaffen verplichte vergoeding niet-gecontracteerde zorg (VVD_229)	-0,4
Sluiten automatische uitbreiding basispakket (VVD_217)	-0,3
Openbaar bestuur	-1,3
Ombuiging Nationaal Groeifonds: openbaar bestuur (VVD_156_b, VVD_156_c)	-0,9
Ombuiging provinciefonds (VVD_222_a)	-0,3
Apparaatskorting Rijk: openbaar bestuur (VVD_101_a)	-0,2
Onderwijs	-1,3
Verlagen werkdruk en verbeteren basisvaardigheden (VVD_141)	0,2
Afschaffen lesgeld en verhogen subsidie praktijkleren voor tekortberoepen (VVD_142)	0,2
Verlengen subsidie voor schoolmaaltijden op achterstandsscholen (VVD_219)	0,2
Ombuiging Fonds voor Onderzoek en Wetenschap (VVD_144)	-0,5
Verminderen aantal internationale studenten met bestuurlijk akkoord (VVD_149)	-0,4
Verplichten Nederlandse taal in bacheloropleidingen met uitzonderingen voor technische universiteiten (VVD_154)	-0,4
Meer mbo-studenten opleiden via bbl (VVD_148)	-0,2

Afschaffen brede brugklassen en beperken programma School en Omgeving (VVD_146)	-0,2
Afschaffen sectorplannen wetenschappelijk onderwijs en onderzoek (VVD_153)	-0,2
Overdrachten aan bedrijven	-2,8
Ombuiging Nationaal Groeifonds: overdrachten aan bedrijven (VVD_156_a)	-1,7
Subsidietaakstelling: overdrachten aan bedrijven (VVD_230_a)	-0,8
Compensatie transitievergoeding beperken tot kleine werkgevers (VVD_113)	-0,3
Internationale samenwerking	-5,5
ODA beperken tot noodhulp, verplichte bijdragen en opvang in de regio (VVD_224)	-5,3
20% korting non-ODA budget (VVD_169)	-0,2
Veiligheid	0,4
Intensivering politie (VVD_160)	0,4
Intensivering justitie en rechtspraak (VVD_166)	0,2
Intensivering AIVD, NCTV en cyberveiligheid (VVD_162)	0,2
Intensivering veiligheidsdomein (VVD_161)	0,2
Asielinstroom-beperkende maatregelen (COA, IND, Nidos) (VVD_164_a)	-0,6
Bereikbaarheid	0,3
Intensivering Mobiliteitsfonds en bereikbaarheid (VVD_158)	0,3
Defensie	2,1
Intensiveringen defensie (VVD_159)	2,1
Apparaatskorting Rijk: defensie (VVD_101_b)	0,0
Klimaat en milieu	0,2
Intensivering ondergrondse CO ₂ -opslag (VVD_174)	0,2
Overig	-0,7
Ombuiging NPO (VVD_176)	-0,4
Afschaffen maatschappelijke diensttijd (VVD_147)	-0,2
Subsidietaakstelling: overige uitgaven (VVD_230_b)	-0,1
Gasbaten	-0,2
Taakstellende verhoging mijnbouwheffing (VVD_201)	-0,2

12.1.3 Lasten

De VVD verlaagt de beleidsmatige lasten met per saldo 1,9 mld euro in 2028. De verlaging is opgebouwd uit een verlaging van 3,3 mld euro voor gezinnen en een verhoging van 1,4 mld euro voor bedrijven. Hieronder worden de lastenmaatregelen per categorie opgesomd en gevolgd door een tabel.

Inkomen en arbeid

- **Verhogen arbeidskorting (VVD_179)**
De VVD verhoogt de arbeidskorting op het tweede en derde knippunt met 865 euro. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 6,0 mld euro.
- **Verlagen tarief eerste schijf box 1 (VVD_178)**
De VVD verlaagt het tarief van de eerste schijf in box 1 naar 36,3%. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 3,0 mld euro.
- **Terugdraaien uitfasering inkomensafhankelijke combinatiekorting (VVD_184)**
De VVD draait het uitfaseren van de inkomensafhankelijke combinatiekorting terug. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,5 mld euro.
- **Verhogen algemene heffingskorting (VVD_180)**
De partij verhoogt de algemene heffingskorting met 65 euro. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,5 mld euro.
- **Verhogen ouderenkorting (VVD_181)**
De VVD verhoogt de ouderenkorting met 198 euro. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,4 mld euro.
- **Verlaging Aof-premie kleine werkgevers (VVD_182)**
De VVD verlaagt de Aof-premie voor werkgevers met minder dan 25 werknemers. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Verhogen onbelaste reiskostenvergoeding (VVD_196)**
De VVD verhoogt de onbelaste reiskostenvergoeding. Dit is een taakstellende lastenverlichting van 0,2 mld euro voor gezinnen.
- **Verlagen aangrijpingspunt toptarief box 1 (VVD_187)**
De VVD beperkt de indexatie van het aangrijpingspunt van het toptarief in box 1. Daarbovenop komt de extra verlaging conform de Miljoenennota 2024. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 5,4 mld euro.
- **Verlaging verplichtstelling pensioenopbouw tot 60.000 euro (VVD_188)**
De VVD verlaagt de verplichtstelling voor pensioenpremies naar 60.000 euro. Vrijwillig meer opbouwen blijft fiscaal gefaciliteerd tot de aftoppingsgrens. De lagere benutting van premieaftrek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,4 mld euro. Op lange termijn zijn de pensioenuitkeringen lager door een lagere premie-inleg.
- **Mogelijkheid tijdelijk stopzetten betaling pensioenpremies (max. vijf jaar) (VVD_226)**
De VVD biedt mensen de mogelijkheid om voor een periode van maximaal vijf jaar geen pensioenpremie te betalen. De lagere aftrek van pensioenpremies leidt tot 0,4 mld euro hogere belastinginkomsten. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen. Op lange termijn zijn de pensioenuitkeringen lager door een lagere premie-inleg.
- **Minder indexeren aangrijpingspunt tarief tweede schijf voor gepensioneerden (VVD_221)**
De VVD beperkt de indexatie van het aangrijpingspunt van de tweede schijf voor gepensioneerden in box 1, conform de Miljoenennota 2024. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro.

Vermogen en winst

- **Aanscherpen verliesverrekening, carry-forward naar 6 jaar, afschaffen carry back (VVD_193)**
De VVD scherpt de verliesverrekening in de vennootschapsbelasting aan tot 30% van de jaarwinst boven de 1 mln euro, beperkt de carry forward naar zes jaar en schaft de carry back af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,8 mld euro.

Klimaat en milieu

- **Verlagen mrb emissievrije auto's (VVD_198)**

De VVD voert een korting van 40% in de mrb in voor emissievrije voertuigen, als correctie voor het meergewicht door het accupakket. Dit is een lastenverlichting van 0,5 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.

- **Verlagen brandstofaccijns (VVD_197)**

De VVD verlaagt de accijns op brandstof. Dit is een taakstellende lastenverlichting van 0,4 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.

- **Verlagen energielasting (VVD_195)**

De VVD verlaagt het tarief voor elektriciteit in de eerste schijf en verhoogt de belastingvermindering in de energielasting. Dit is een taakstellende lastenverlichting van 0,2 mld euro voor gezinnen en een beperkte lastenverlichting voor bedrijven.

- **Afschaffen vrijstellingen energielasting (VVD_211)**

De VVD schaft in de energielasting de vrijstellingen voor mineralogische en metallurgische procedés en het duaal verbruik van kolen af. Het verlaagd tarief voor de glastuinbouw en de inputvrijstelling voor WKK's worden beperkt. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro.

- **Invoeren circulaire plastic-heffing (VVD_228)**

De VVD voert een heffing in op de productie van fossiele polymeren voor de Nederlandse markt. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro.

Overig

- **Btw-nultarief op ov (VVD_203)**

De VVD verlaagt het btw-tarief op reizen met het ov naar 0%. Dit is een lastenverlichting van 0,3 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.

- **Verhogen tabaksaccijns (VVD_205)**

De VVD verhoogt de tabaksaccijns. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,5 mld euro.

- **Afschaffen verlaagd btw-tarief culturele goederen en diensten (VVD_202)**

De VVD hevelt culturele goederen en diensten over naar het algemene btw-tarief van 21%. Uitzondering betreft boeken, kranten en tijdschriften en sport. Dit is een lastenverzwaring van 0,3 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.

- **Verhogen kansspelbelasting (VVD_206)**

De VVD verhoogt de kansspelbelasting. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,4 mld euro.

Tabel 12.2 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2028, ex ante, mld euro

(-) betekent lastenverlichting, (+) betekent lastenverzwaring.	2028
Inkomen en arbeid	-3,4
Verhogen arbeidskorting (VVD_179)	-6,0
Verlagen tarief eerste schijf box 1 (VVD_178)	-3,0
Terugdraaien uitfasering inkomensafhankelijke combinatiekorting (VVD_184)	-0,5
Verhogen algemene heffingskorting (VVD_180)	-0,5
Verhogen ouderenkorting (VVD_181)	-0,4
Verlaging Aof-premie kleine werkgevers (VVD_182)	-0,2
Verhogen onbelaste reiskostenvergoeding (VVD_196)	-0,2
Verlagen aangrijpingspunt toptarief box 1 (VVD_187)	5,4
Verlaging verplichtstelling pensioenopbouw tot 60.000 euro (VVD_188)	1,4
Mogelijkheid tijdelijk stopzetten betaling pensioenpremies (max. vijf jaar) (VVD_226)	0,4
Minder indexeren aangrijpingspunt tarief tweede schijf voor gepensioneerden (VVD_221)	0,3
Vermogen en winst	0,8
Aanscherpen verliesverrekening, carry-forward naar 6 jaar, afschaffen carry back (VVD_193)	0,8
Klimaat en milieu	-0,3
Verlagen mrb emissievrije auto's (VVD_198)	-0,6
Verlagen brandstofaccijns (VVD_197)	-0,5
Verlagen energiebelasting (VVD_195)	-0,2
Afschaffen vrijstellingen energiebelasting (VVD_211)	0,5
Invoeren circulaire plastic-heffing (VVD_228)	0,5
Overig	0,9
Btw-nultarief op ov (VVD_203)	-0,4
Verhogen tabaksaccijns (VVD_205)	0,5
Afschaffen verlaagd btw-tarief culturele goederen en diensten (VVD_202)	0,4
Verhogen kansspelbelasting (VVD_206)	0,4

12.2 D66

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van het door D66 aangeleverd beleidspakket en de effecten daarvan op de overheidsuitgaven en de lasten in 2028. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2024 en betreffen afwijkingen ten opzichte van het basispad.

12.2.1 Uitgaven

D66 intensificeert per saldo 15,6 mld euro in de overheidsuitgaven in 2028. Na een opsomming van de uitgavenmaatregelen per uitgavenfunctie volgt een tabel.

Sociale zekerheid

- **Introduceren nieuwe kindregeling (D66_201_c, D66_201_d)**
D66 voegt de kinderbijslag en het kindgebonden budget samen in een nieuwe, inkomensafhankelijke kindregeling en verhoogt de bedragen met 26%. Daarbij wordt het kindgebonden budget verder verhoogd conform de Miljoenennota 2024. Dit is een intensivering van 10,8 mld euro.
- **Wml met 10% verhogen (D66_196)**
D66 verhoogt het wettelijk minimumloon (wml) met 10%. Het gemiddeld bruto wml (exclusief vakantiegeld) in 2028 komt uit op 17,50 euro per uur. De uitkeringen van de AOW, de bijstand, de Wajong en de huurtoeslag worden hieraan gekoppeld. Dit is een intensivering van 5,6 mld euro.
- **Introduceren verzilverbare heffingskorting (D66_101_a)**
D66 voert een verzilverbare heffingskorting in van 1450 euro per volwassene per jaar. Dit is een intensivering van 3,1 mld euro. Het gaat hier om het deel van de heffingskorting dat na verrekening leidt tot uitkering.
- **Verhogen huurtoeslag (D66_282)**
D66 verhoogt de huurtoeslag met 416 euro, conform de Miljoenennota 2024. Dit is een intensivering van 0,7 mld euro.
- **Beperken afbouw dubbele AHK in de bijstand (D66_204)**
D66 beperkt de afbouw van de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon voor de bijstand tot 40%. Dit leidt tot hogere bijstandsuitkeringen en is een intensivering van 0,6 mld euro.
- **Loslaten arbeidseis kinderopvangtoeslag (D66_198)**
D66 laat de arbeidseis voor het ontvangen van kinderopvangtoeslag los. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro. Het is onzeker of kinderopvangorganisaties voldoende personeel kunnen vinden om aan de verhoogde vraag te voldoen.
- **Verlengen ouderschapsverlof (D66_203)**
D66 breidt het betaald ouderschapsverlof uit naar achttien weken en verhoogt de uitkering naar minimaal 100% wml. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Afschaffen zorgtoeslag (D66_197)**
D66 schaft de zorgtoeslag af. Dit is een ombuiging van 7,3 mld euro.
- **Afschaffen kinderbijslag (D66_201_a)**
D66 schaft de kinderbijslag af. Dit is een ombuiging van 4,4 mld euro.
- **Afschaffen kindgebonden budget (D66_201_b)**
D66 schaft het kindgebonden budget af. Dit is een ombuiging van 3,3 mld euro.
- **Afbouwen dubbele algemene heffingskorting in AOW (D66_200)**
D66 beperkt de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon voor de AOW tot 1,73 maal de algemene heffingskorting. Dit beperkt de stijging van de AOW-uitkering als gevolg van doorwerking van de verhoging van het wettelijk minimumloon. De maatregel is een ombuiging van 2,3 mld euro.

- **Inkomensafhankelijke vergoedingspercentages kinderopvangtoeslag voor nuljarigen (D66_199)**
D66 laat de vergoeding van 96% van de kinderopvangkosten gelden voor kinderen vanaf 1 jaar. Voor nuljarigen gelden de oude inkomensafhankelijke vergoedingspercentages. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro.
- **Flexibele AOW-leeftijd: tot drie jaar later (D66_206)**
D66 biedt de mogelijkheid om de AOW tot maximaal drie jaar later actuarieel neutraal in te laten gaan. Op korte termijn is er sprake van een ombuiging van 0,2 mld euro, omdat een deel van de AOW-gerechtigden kiest voor latere opname.

Zorg

- **Bevriezen verplicht eigen risico in de Zvw op 385 euro (D66_215)**
D66 bevriest de hoogte van het verplichte eigen risico in de Zvw, dit blijft 385 euro. Dit is een intensivering van 0,8 mld euro.
- **Intensivering gemeente- en provinciefonds: Wmo/jeugdzorg (D66_287_b, D66_287_c)**
D66 intensificeert 1,3 mld euro in het gemeente- en provinciefonds (zie D66_287_a). Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen van het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij zorg. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro in Wmo/Jeugdzorg.
- **Verhoging lonen verpleegkundigen en verzorgenden via een bestuurlijk akkoord (D66_222)**
D66 heeft de intentie om bestuurlijke akkoorden af te sluiten met werkgevers, werknemers, zorgverzekeraars, zorgkantoren en gemeenten om de lonen van verpleegkundigen, verzorgenden, helpenden en zorghulpverleners te verhogen. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro in de Zvw, 0,2 mld euro in de Wlz en 0,1 mld euro in de Wmo/jeugdzorg. In totaal is dit een intensivering van 0,5 mld euro.
- **Intensivering (leefstijl)preventie, sport en bewegen (D66_214)**
D66 intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in sport, bewegen en leefstijlpreventie.
- **Intensivering medische preventie en bevolkingsonderzoek (D66_291)**
D66 intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in medische preventie en bevolkingsonderzoek.
- **Bestuurlijk akkoord huisartsenzorg en wijkverpleging (D66_292)**
D66 heeft de intentie om een bestuurlijk akkoord af te sluiten met de huisartsenzorg en wijkverpleging ter versterking van de eerstelijnszorg. Dit leidt tot een intensivering van 0,2 mld in deze sectoren.
- **Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld 5 euro per uur (D66_266)**
D66 introduceert een eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg in de Zvw voor volwassenen. Deze eigen bijdrage is inkomensafhankelijk en bedraagt gemiddeld vijf euro per uur. De maatregel leidt tot een ombuiging van 1,2 mld euro in de Zvw en 0,3 mld euro in de Wmo. Daarnaast is er een intensivering van 1,0 mld euro in de Wlz, omdat door de eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg het gebruik van Wlz-zorg zal toenemen. Per saldo leidt de maatregel tot een ombuiging van 0,6 mld euro.
- **Vermogen zwaarder laten meetellen bij eigen bijdrage Wlz (D66_218)**
D66 verhoogt de eigen bijdrage in de Wlz door de overwaarde van de eigen woning en box 2 toe te voegen aan de grondslag van de vermogensinkomensbijtelling. Per saldo is dit een ombuiging van 0,6 mld euro.
- **Generieke korting Wlz (D66_208)**
D66 buigt taakstellend 0,4 mld euro om op de Wlz-uitgaven aan ouderenzorg en geestelijke gezondheidszorg.
- **Benchmarken verpleeg- en verzorgingstehuizen i.c.m. kwaliteitsnorm (D66_209_a, D66_209_b, D66_209_c)**

D66 laat individuele tarieven voor verpleeghuizen vaststellen op basis van benchmarking, waarbij rekening wordt gehouden met kostenverschillen door niet-beïnvloedbare factoren. Tegelijkertijd wordt de huidige gangbare praktijk gevat in een nieuwe personeelsnorm voor het aantal handen aan het bed, die in combinatie met benchmarking leidt tot doelmatigheidswinst. Met de invoering van benchmarking (in combinatie met de noodremprocedure) worden kwaliteitsverbeteringen niet meer automatisch meegenomen in het tarief voor verpleeghuizen zodra de kwaliteitsnorm is bereikt. Tegenover deze ombuigingen staan transitiekosten om de benchmarkingsmethode te actualiseren. Per saldo is dit een ombuiging van 0,3 mld euro.

- **Hoofdlijnenakkoord i.c.m. MBI (D66_210)**

D66 heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met het macrobeheersinstrument. Deze maatregel leidt tot ombuigingen van 0,2 mld euro in de ziekenhuiszorg en een beperkte ombuiging in de geestelijke gezondheidszorg. In totaal is de ombuiging op de Zvw 0,3 mld euro.

Openbaar bestuur

- **Intensivering gemeente- en provinciefonds: openbaar bestuur (D66_287_a)**

D66 intensificeert 1,3 mld euro in het gemeente- en provinciefonds met het oog op de uitvoeringskracht van gemeenten en provincies (0,5 mld euro), jeugdzorg (0,5 mld euro) en het afschaffen van de opschalingskorting (0,3 mld euro). Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen van het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij openbaar bestuur (0,8 mld euro).

- **Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging: uitvoeringskosten CAK (D66_266_f)**

D66 introduceert een eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg in de Zvw voor volwassenen. Vanwege grotere administratieve lasten bij het CAK is er sprake van een intensivering in openbaar bestuur van 0,1 mld euro.

- **Verhogen budget voor onderwijshuisvesting: openbaar bestuur (D66_190_b)**

D66 verhoogt via een specifieke uitkering de bijdrage aan het gemeentefonds ten behoeve van onderwijshuisvesting (D66_190_a). Dit gaat gepaard met een efficiëntieverlies van 10% bij openbaar bestuur. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro.

- **Vermogen zwaarder laten meetellen bij eigen bijdrage Wlz: uitvoeringskosten CAK (D66_218_n)**

D66 verhoogt de eigen bijdrage in de Wlz door de overwaarde eigen woning en box 2 toe te voegen aan de grondslag van de vermogensinkomensbijtelling (D66_218). Vanwege grotere administratieve lasten bij het CAK is er sprake van een beperkte intensivering in openbaar bestuur.

Onderwijs

- **Verhogen basisbeurs voor uitwonende studenten en gelijktrekken aanvullende beurs mbo met hoger onderwijs (D66_186)**

D66 verhoogt de basisbeurs voor uitwonende studenten met 164 euro per maand. Daarnaast wordt de vormgeving van de aanvullende beurs in het mbo gelijkgetrokken met het hoger onderwijs (het maximale bedrag, de vrije voet en het kortingspercentage), de beurs blijft wel een gift voor mbo-niveau 1 en 2 en een prestatiebeurs voor de overige studenten. Dit is een intensivering van 0,7 mld euro.

- **Invoeren persoonlijk leerbudget (D66_185)**

D66 voert een persoonlijk leerbudget voor om- en bijscholing in dat bestaat uit het verschil tussen de gemiddelde kosten voor de overheid van een afgeronde wo-masteropleiding en de feitelijk hoogst afgeronde opleiding van de begunstigde. Dit geldt ook met terugwerkende kracht voor bestaande cohorten. Dit is een intensivering van 0,6 mld euro. Deze maatregel gaat gepaard met uitvoeringstechnische risico's.

- **Verhogen budget voor onderwijshuisvesting: onderwijs (D66_190_a)**

D66 verhoogt via een specifieke uitkering de bijdrage aan het gemeentefonds ten behoeve van onderwijshuisvesting. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro.

- **Vastzetten van de rente op 0% voor studenten onder het studievoorschotstelsel (D66_178)**
D66 zet de rente op studieleningen vast op 0% voor studenten die onder het studievoorschotstelsel vielen. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro.
- **Verlengen en verhogen subsidie voor schoolmaaltijden op achterstandsscholen (D66_183)**
D66 verlengt en verhoogt de subsidieregeling voor schoolmaaltijden op scholen met een positieve achterstandsscore. Dit is een taakstellende intensivering van 0,4 mld euro.
- **Verhogen salarissen in po en vo (D66_181)**
D66 heeft de intentie om bestuurlijke akkoorden af te sluiten met bonden, scholen en werknemers in de onderwijssector. Het beoogde doel is om de lonen in het primair en voortgezet onderwijs te verhogen. Dit is een taakstellende intensivering van 0,3 mld euro.
- **Verlagen wettelijk collegegeld voor opleidingen gericht op onderwijs, zorg en techniek (D66_276)**
D66 verlaagt het wettelijk collegegeld voor opleidingen gericht op onderwijs, zorg en techniek. Dit is een taakstellende intensivering van 0,3 mld euro.
- **Intensivering passend onderwijs (D66_184)**
D66 intensificeert taakstellend 0,2 mld euro voor de collectieve financiering van zorg in onderwijstijd.
- **Verhogen salarissen in mbo (D66_187)**
D66 heeft de intentie om bestuurlijke akkoorden af te sluiten met bonden, scholen en werknemers in de onderwijssector. Het beoogde doel is om de lonen in het middelbaar beroepsonderwijs te verhogen. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Verhogen lumpsum po en vo voor verbetering onderwijskwaliteit (D66_293)**
D66 verhoogt de lumpsum van het primair en voortgezet onderwijs ten behoeve van kwaliteitsverbetering in het onderwijs. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Afschaffen gratis schoolboeken met compensatie voor lage inkomens (D66_192)**
D66 schaft de gratis schoolboeken af met compensatie voor lage inkomens. Per saldo is dit een ombuiging van 0,2 mld euro, waarvan 0,3 mld euro ombuiging op de gratis schoolboeken en 0,1 mld euro intensivering voor de compensatie.

Overdrachten aan bedrijven

- **Intensivering woningbouw (D66_251)**
D66 intensificeert taakstellend 0,4 mld euro in de bouw van nieuwe woningen.
- **Invoeren vrachtwagenheffing (terugsluis) (D66_122_e)**
D66 sluis een deel van de netto-opbrengst van de vrachtwagenheffing terug naar de vrachtwagensector. Dit is een taakstellende intensivering van 0,3 mld euro.
- **Verhogen kartelboetes (D66_243)**
D66 verhoogt de boetes op kartelvorming. De opbrengst hiervan is 0,2 mld euro. De opbrengst van deze maatregel is onzeker en is afhankelijk van het aantal boetes en de ernst van de overtredingen.

Internationale samenwerking

- **Intensivering ontwikkelingssamenwerking (D66_230_a)**
D66 intensificeert 0,7 mld euro in ontwikkelingssamenwerking.
- **Intensivering ontwikkelingssamenwerking (Maximeren eerstejaarsbedrag asiel uit ODA-budget) (D66_230_b)**

D66 intensificeert 0,3 mld euro om de bijdrage uit het budget voor ontwikkelingssamenwerking (ODA) voor de eerstejaarsopvang asiel te verlagen. Door de maximering van de bijdrage aan asiel wordt een groter deel van het ODA-budget uitgegeven aan ontwikkelingssamenwerking.

Veiligheid

- **Intensivering veiligheid (D66_238)**
D66 intensificeert taakstellend 0,4 mld euro in het veiligheidsdomein.
- **Intensivering jeugdbescherming (D66_240)**
D66 intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in de jeugdbeschermingsketen.
- **Intensivering rechtspraak (D66_296)**
D66 intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in de rechtspraak.

Bereikbaarheid

- **Invoeren kilometerheffing (invoerings- en uitvoeringskosten) (D66_121_g)**
De invoering van een kilometerheffing door D66 gaat gepaard met invoeringskosten van 0,6 mld euro en uitvoeringskosten van 0,8 mld euro. Dit is een intensivering van 1,4 mld euro.
- **Intensivering voor onbeperkt reizen in daluren ov (D66_227)**
D66 intensificeert 0,6 mld euro in een ov-ticket waarbij voor 50 euro per maand buiten de spits onbeperkt gereisd kan worden.
- **Intensivering regiopakket provincie Utrecht (D66_225)**
D66 intensificeert 0,2 mld euro in het regiopakket van de provincie Utrecht.
- **Invoeren vrachtwagenheffing (invoerings- en uitvoeringskosten) (D66_122_d)**
De invoering van een vrachtwagenheffing door D66 gaat gepaard met invoeringskosten van 0,1 mld euro en uitvoeringskosten van 0,1 mld euro. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Mobiliteitsfonds: intensivering voor ontsluiting nieuwe woningen (D66_229)**
D66 intensificeert 0,2 mld euro in de infrastructurele ontsluiting van nieuwe woningen.
- **Afstel verbreding A27 Amelisweerd (D66_224)**
D66 schrapt de verbreding van de A27 Amelisweerd. Dit leidt tot een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Mobiliteitsfonds: ombuiging wegen (D66_226)**
D66 buigt 0,2 mld euro om op het Mobiliteitsfonds voor de aanleg van wegen.

Defensie

- **Intensivering defensie (D66_235_a)**
D66 intensificeert 2,1 mld euro in defensie.

Klimaat en milieu

- **Subsidie kringlooplandbouw (D66_270)**
D66 intensificeert taakstellend 0,6 mld euro in subsidies voor kringlooplandbouw.
- **Ombuiging Transitiefonds (D66_272)**
D66 buigt 0,5 mld euro om op de middelen in het Transitiefonds.

Overig

- **Intensivering cultuur en erfgoed (D66_241)**
D66 intensificeert 0,2 mld euro in cultuur en erfgoed.
- **Aanpak arbeidsmarktkrapte tekortsectoren (D66_205)**
D66 intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in de aanpak van arbeidsmarktkrapte in tekortsectoren.
- **Intensivering onderzoeksjournalistiek (D66_250)**

D66 intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in de versterking en veiligheid van onderzoeksjournalistiek.

- **Afschaffen maatschappelijke diensttijd (D66_193)**
D66 schaft de maatschappelijke diensttijd af. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Verhogen belastingrente vpb (D66_242)**
D66 verhoogt de belastingrente op de vennootschapsbelasting in geval er te laat of incorrect aangifte is gedaan. De opbrengst hiervan is 0,2 mld euro.

12.2.2 Maatregelen met een direct EMU-schuldeffect

De volgende maatregelen hebben geen effect op het EMU-saldo, maar wel een direct effect op de EMU-schuld.

EMU-schuld direct

- **Verkoop aandelen ABN Amro (D66_245)**
D66 bouwt het staatsaandeel in ABN Amro verder af. De opbrengst hiervan is cumulatief 3,6 mld euro.

Tabel 12.3 Netto ombuigingen in 2028, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(+) betekent intensivering, (-) betekent ombuiging.	2028
Sociale zekerheid	3,9
Introduceren nieuwe kindregeling (D66_201_c, D66_201_d)	10,8
Wml met 10% verhogen (D66_196)	5,6
Introduceren verzilverbare heffingskorting (D66_101_a)	3,1
Verhogen huurtoeslag (D66_282)	0,7
Beperken afbouw dubbele AHK in de bijstand (D66_204)	0,6
Loslaten arbeidseis kinderopvangtoeslag (D66_198)	0,5
Verlengen ouderschapsverlof (D66_203)	0,4
Afschaffen zorgtoeslag (D66_197)	-7,3
Afschaffen kinderbijslag (D66_201_a)	-4,4
Afschaffen kindgebonden budget (D66_201_b)	-3,3
Afbouwen dubbele algemene heffingskorting in AOW (D66_200)	-2,3
Inkomensafhankelijke vergoedingspercentages kinderopvangtoeslag voor nuljarigen (D66_199)	-0,3
Flexibele AOW-leeftijd: tot drie jaar later (D66_206)	-0,2
Zorg	0,2
Bevriezen verplicht eigen risico in de Zvw op 385 euro (D66_215)	0,8
Intensivering gemeente- en provinciefonds: Wmo/jeugdzorg (D66_287_b, D66_287_c)	0,5
Verhoging lonen verpleegkundigen en verzorgenden via een bestuurlijk akkoord (D66_222)	0,5
Intensivering (leefstijl)preventie, sport en bewegen (D66_214)	0,2
Intensivering medische preventie en bevolkingsonderzoek (D66_291)	0,2
Bestuurlijk akkoord huisartsenzorg en wijkverpleging (D66_292)	0,2
Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld 5 euro per uur (D66_266)	-0,6
Vermogen zwaarder laten meetellen bij eigen bijdrage Wlz (D66_218)	-0,6

Generieke korting Wlz (D66_208)	-0,4
Benchmarken verpleeg- en verzorgingstehuizen i.c.m. kwaliteitsnorm (D66_209_a, D66_209_b, D66_209_c)	-0,3
Hoofdlijnenakkoord i.c.m. MBI (D66_210)	-0,3
Openbaar bestuur	0,9
Intensivering gemeente- en provinciefonds: openbaar bestuur (D66_287_a)	0,8
Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging: uitvoeringskosten CAK (D66_266_f)	0,1
Verhogen budget voor onderwijshuisvesting: openbaar bestuur (D66_190_b)	0,1
Vermogen zwaarder laten meetellen bij eigen bijdrage Wlz: uitvoeringskosten CAK (D66_218_n)	0,0
Onderwijs	3,7
Verhogen basisbeurs voor uitwonende studenten en gelijktrekken aanvullende beurs mbo met hoger onderwijs (D66_186)	0,7
Invoeren persoonlijk leerbudget (D66_185)	0,6
Verhogen budget voor onderwijshuisvesting: onderwijs (D66_190_a)	0,5
Vastzetten van de rente op 0% voor studenten onder het studievoorschotstelsel (D66_178)	0,5
Verlengen en verhogen subsidie voor schoolmaaltijden op achterstandsscholen (D66_183)	0,4
Verhogen salarissen in po en vo (D66_181)	0,3
Verlagen wettelijk collegegeld voor opleidingen gericht op onderwijs, zorg en techniek (D66_276)	0,3
Intensivering passend onderwijs (D66_184)	0,2
Verhogen salarissen in mbo (D66_187)	0,2
Verhogen lumpsum po en vo voor verbetering onderwijskwaliteit (D66_293)	0,2
Afschaffen gratis schoolboeken met compensatie voor lage inkomens (D66_192)	-0,2
Overdrachten aan bedrijven	0,5
Intensivering woningbouw (D66_251)	0,4
Invoeren vrachtwagenheffing (terugsluis) (D66_122_e)	0,3
Verhogen kartelboetes (D66_243)	-0,2
Internationale samenwerking	1,0
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (D66_230_a)	0,7
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (Maximeren eerstejaarsbedrag asiel uit ODA-budget) (D66_230_b)	0,3
Veiligheid	0,8
Intensivering veiligheid (D66_238)	0,4
Intensivering jeugdbescherming (D66_240)	0,2
Intensivering rechtspraak (D66_296)	0,2
Bereikbaarheid	2,2
Invoeren kilometerheffing (invoerings- en uitvoeringskosten) (D66_121_g)	1,4
Intensivering voor onbeperkt reizen in daluren ov (D66_227)	0,6
Intensivering regiopakket provincie Utrecht (D66_225)	0,2

Invoeren vrachtwagenheffing (invoerings- en uitvoeringskosten) (D66_122_d)	0,2
Mobiliteitsfonds: intensivering voor ontsluiting nieuwe woningen (D66_229)	0,2
Afstel verbreding A27 Amelisweerd (D66_224)	-0,2
Mobiliteitsfonds: ombuiging wegen (D66_226)	-0,2
Defensie	2,1
Intensivering defensie (D66_235_a)	2,1
Klimaat en milieu	0,1
Subsidie kringlooplandbouw (D66_270)	0,6
Ombuiging Transitiefonds (D66_272)	-0,5
Overig	0,2
Intensivering cultuur en erfgoed (D66_241)	0,2
Aanpak arbeidsmarktkrapte tekortsectoren (D66_205)	0,2
Intensivering onderzoeksjournalistiek (D66_250)	0,2
Afschaffen maatschappelijke diensttijd (D66_193)	-0,2
Verhogen belastingrente vpb (D66_242)	-0,2
EMU-schuld direct	-3,6
Verkoop aandelen ABN Amro (D66_245)	-3,6

12.2.3 Lasten

D66 verhoogt de beleidsmatige lasten met per saldo 17,6 mld euro in 2028. De verhoging is opgebouwd uit een verlaging van 0,1 mld euro voor gezinnen, een verhoging van 15,5 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 2,2 mld euro voor het buitenland. Hieronder worden de lastenmaatregelen per categorie opgesomd en gevolgd door een tabel.

Inkomen en arbeid

- **Introduceren verzilverbare heffingskorting (D66_101_b)**
D66 voert een verzilverbare heffingskorting in. De heffingskorting bedraagt 1450 euro per volwassene per jaar. Dit is een lastenverlichting van 14,1 mld euro voor gezinnen. Het gaat hier om het deel van de heffingskorting dat via de belasting wordt verrekend.
- **Belastingvoordeel voor mensen die meer dan 1225 uur per jaar werken (D66_117)**
D66 verdubbelt de zelfstandigenaftrek en breidt deze uit naar werknemers die meer dan 1225 uur per jaar werken. Dit is een lastenverlichting van 4,5 mld euro voor gezinnen en 0,4 mld euro voor bedrijven.
- **Verlagen tarief eerste schijf box 1 (D66_279)**
D66 verlaagt het tarief voor de eerste schijf in box 1 naar 36%. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 4,9 mld euro.
- **Invoeren franchise werknemersverzekeringen (D66_104)**
D66 voert een franchise in voor de werknemersverzekeringen van 10,9% wml. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 4,2 mld euro.
- **Verhogen arbeidskorting (D66_105)**
D66 verhoogt de arbeidskorting met 490 euro. Dit is een lastenverlichting van 3,9 mld euro voor gezinnen.
- **Aanpassen uitfasering inkomensafhankelijke combinatiekorting (D66_118)**

D66 vult de afschaffing van de inkomensafhankelijke combinatiekorting op een alternatieve manier in. Ook ouders van kinderen geboren na 2025 hebben recht op de IACK, maar deze is in 2028 met 25% afgebouwd. Per saldo leidt dit tot een lastenverlichting voor gezinnen van 0,1 mld euro.

- **Bevriezen aangrijpingspunt hoge tariefschijf box 1 (D66_106)**
D66 bevriest het aangrijpingspunt van de hoge tariefschijf in box 1 op het niveau van 2024, dat conform Miljoenennota 2024 beperkt is geïndexeerd. Het verlagen van het aangrijpingspunt van de hoogste tariefschijf is een lastenverzwaring van 6,7 mld euro voor gezinnen.
- **Voor 40% uitsluiten hypotheekrenteaftrek (D66_108)**
D66 faseert de hypotheekrenteaftrek uit. In 2028 is deze voor 40% afgeschaft, dit is een lastenverzwaring van 4,3 mld euro voor gezinnen.
- **Afschaffen maximumpremiegrens werknemersverzekeringen (D66_103)**
D66 schaft de maximumpremiegrens voor werknemersverzekeringen af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 3,3 mld euro.
- **Afschaffen maximumpremiegrens IAB (Zvw) voor bedrijven (D66_102)**
D66 schaft de maximumpremiegrens voor de inkomensafhankelijke bijdrage (IAB) in de Zorgverzekeringswet (Zvw) af voor bedrijven. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,9 mld euro. Omdat D66 de bijdrage uit de collectieve middelen in de Zvw aanpast zonder de private verzekeringsmarkt te wijzigen, bestaat het risico dat de Europese Commissie dit zal beoordelen als staatssteun.
- **Aftrekposten omzetten in heffingskortingen (D66_113)**
D66 zet aftrekposten die tegen het basistarief afgetrokken kunnen worden (zoals de investeringsaftrek en de aftrek van studiekosten) om in heffingskortingen, waardoor de effectieve aftrekbaarheid gelijk is aan het basistarief. Dit is een lastenverzwaring van 1,2 mld euro voor bedrijven en een lastenverzwaring van 0,2 mld euro voor gezinnen.
- **Verlaging verplichtstelling pensioenopbouw tot 70.000 euro (D66_110)**
D66 verlaagt de verplichtstelling voor pensioenpremies naar 70.000 euro. Vrijwillig meer opbouwen blijft fiscaal gefaciliteerd tot de aftoppingsgrens. De lagere benutting van premieaftrek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,0 mld euro. Op lange termijn zijn de pensioenuitkeringen lager door een lagere premie-inleg.
- **Verhogen tarieven box-2 naar 29,5% en 36% (D66_114)**
D66 verhoogt het lage box 2-tarief van 24,5% naar 29,5% en het hoge tarief van 31% naar 36%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,8 mld euro. Bij invoering is er een eenmalige opbrengst vanwege anticipatie-effecten, gevolgd door een kleinere eenmalige derving. Voor het EMU-saldo wordt gerekend met een opbrengst van 1,0 mld euro in 2028.
- **Invoeren voorheffing op forfaitair rendement in box 2 (D66_290)**
D66 voert een jaarlijkse voorheffing in box 2 in over een forfaitair rendement van 4% op de boekwaarde van het vermogen in de vennootschap. Voor de voorheffing geldt het lage box 2-tarief van 29,5%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro. Op EMU-basis is de opbrengst 1,6 mld euro in 2028 en is de structurele opbrengst beperkt, omdat de voorheffing kan worden verrekend. Er zijn uitvoeringstechnische risico's, omdat moet worden bijgehouden wat gedurende het bestaan van een vennootschap aan voorheffing is geheven.
- **Introduceren toptariefschijf box 1 (D66_107)**
D66 introduceert een toptarief van 55% voor inkomens boven het eindpunt van de afbouw van de arbeidskorting in box 1 (142.000 euro). Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,5 mld euro.
- **Aftoppen mkb-winstvrijstelling op 70.000 euro (D66_111)**
D66 topt de mkb-winstvrijstelling af op een winst van 70.000 euro. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Verlagen aangrijpingspunt tweede schijf voor gepensioneerden box 1 (D66_284)**

D66 beperkt de indexatie van het aangrijppingspunt van de tweede schijf voor gepensioneerden in box 1, conform de Miljoenennota 2024. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro.

- **Verhogen bijtelling (D66_112)**
D66 verhoogt het algemene tarief in de bijtelling met 3%-punt naar 25%. Dit is een lastenverzwaring van 0,3 mld euro voor gezinnen.
- **Verlagen mkb-winstvrijstelling naar 12% (D66_286)**
D66 verlaagt de mkb-winstvrijstelling naar 12%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro.
- **Afschaffen box 2-vrijstelling voor schulden bij de eigen vennootschap (D66_295)**
D66 schaft de box 2-vrijstelling voor schulden bij de eigen vennootschap af, inclusief de uitzondering voor eigenwoningschuld. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,1 mld euro. Bij invoering is er een grote eenmalige opbrengst, voor het EMU-saldo wordt daarom gerekend met een opbrengst van 3,2 mld euro in 2028.
- **Beperken afschrijving gebouwen in eigen gebruik in de inkomstenbelasting (D66_289)**
D66 beperkt de afschrijving op gebouwen in eigen gebruik in de inkomstenbelasting tot de WOZ-waarde. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,1 mld euro. Op EMU-basis is de opbrengst 0,2 mld euro in 2028.

Vermogen en winst

- **Invoeren fiscale regeling in de vpb voor innovatie en duurzaamheid (D66_244)**
D66 introduceert een nieuwe fiscale regeling in de vennootschapsbelasting met als doel innovatieve en/of duurzame investeringen te stimuleren. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 1,0 mld euro.
- **Invoeren ozb-gebruikersdeel (D66_164)**
D66 introduceert een onroerendezaakbelasting voor gebruikers als extra belastinggebied voor gemeenten. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 3,0 mld euro. D66 roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds.
- **Belasten werkelijk rendement box 3 o.b.v. vermogensaanwas (D66_161)**
D66 voert ter vervanging van het huidige box 3-systeem een heffing op werkelijk rendement in box 3 in met een heffingsvrij inkomen van 1000 euro. Dit is een lastenverzwaring van 2,1 mld euro voor gezinnen.
- **Aanpassen tarieven en vrijstellingen erf- en schenkbelasting (D66_159)**
D66 verhoogt de vrijstellingen in de erfbelasting en maakt de tarieven in de erf- en schenkbelasting onafhankelijk van de relatie tot de schenker of erflater. D66 stelt deze tarieven op 30% in de eerste schijf en 40% daarboven. Per saldo is dit een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,9 mld euro.
- **Verhogen lage tarief vennootschapsbelasting (D66_149)**
D66 verhoogt het tarief in de eerste schijf van de vennootschapsbelasting naar 24%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,7 mld euro.
- **Afschaffen vrijstellingen niet-woningen ozb (D66_165)**
D66 schaft de vrijstellingen voor niet-woningen in de onroerendezaakbelasting af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,4 mld euro. D66 roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds.
- **Introduceren vermogensbelasting box 3 (D66_294)**
D66 introduceert een vermogensbelasting voor vermogens in box 3 groter dan 1 miljoen euro. Over vermogen tussen 1 miljoen en 2 miljoen euro geldt een tarief van 1%; over vermogens boven 2 miljoen euro geldt een tarief van 2%. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,3 mld euro.
- **Progressief tarief box 3 (D66_162)**
D66 introduceert een progressief tarief in box 3, waarbij tot een inkomen uit vermogen van 20.000 euro een tarief van 36% geldt en daarboven een tarief van 40%. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,9 mld euro.

- **Rente op schulden boven 100.000 euro niet verrekenbaar met rendementen in de vermogensaanwasbelasting (D66_163_a)**
Voor de vermogensaanwasbelasting van D66 (D66_161) geldt dat de rente op schulden boven 100.000 euro niet verrekenbaar is met de rendementen op het vermogen voor de bepaling van de grondslag. Dit is een lastenverzwaring van 0,9 mld euro voor gezinnen.
- **Afschaffen vrijstelling dividendbelasting inkoop eigen aandelen (D66_154)**
D66 schaft de vrijstelling in de dividendbelasting bij de inkoop van eigen aandelen af. Dit is een lastenverzwaring voor het buitenland van 0,8 mld euro. Deze raming kent een hoge onzekerheid vanwege aanzienlijke gedragsreacties, waaronder mogelijke verplaatsing van de fiscale vestigingsplaats van beursgenoteerde bedrijven.
- **Aanscherpen verliesverrekening, carry-forward naar 6 jaar, afschaffen carry back (D66_152)**
D66 scherpt de verliesverrekening in de vennootschapsbelasting aan tot 30% van de jaarwinst boven de 1 mln euro, beperkt de carry forward naar zes jaar en schaft de carry back af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,8 mld euro.
- **Aanscherpen earningsstrippingmaatregel (D66_151)**
D66 scherpt de earningsstrippingmaatregel aan waarbij renteaftrek boven 1 mln euro wordt beperkt tot 10% van de gecorrigeerde winst, met uitzondering voor woningcorporaties. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,7 mld euro.
- **Invoeren grondwaardebelasting (D66_168)**
D66 voert een gemeentelijke heffing in op de waarde van grond voor bedrijven. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro. D66 roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds. Deze maatregel vereist het opzetten van een aanvullende registratie voor de waarde van grond.
- **Versoberen BOR en afschaffen doorschuifregeling (D66_155)**
D66 versobert de BOR taakstellend met 0,1 mld euro en schaft daarnaast de doorschuifregeling af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro.
- **Invoeren planbatenheffing (D66_166)**
D66 voert een gemeentelijke heffing op planbaten in. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro. D66 roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds. De juridische inpasbaarheid en houdbaarheid van de heffing is onzeker.
- **Afschaffen landbouvvrijstelling (D66_170)**
D66 schaft de landbouvvrijstelling af zonder overgangsrecht. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro. Het is onzeker of de vormgeving van deze maatregel juridisch houdbaar is.
- **Schulden boven 100.000 euro niet verrekenbaar met vermogen in de vermogensbelasting (D66_163_b)**
Voor de vermogensbelasting van D66 (D66_294) geldt dat schulden boven 100.000 euro niet verrekenbaar zijn met het vermogen voor de bepaling van de grondslag. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor gezinnen.

Klimaat en milieu

- **Invoeren kilometerheffing (afschaffen mrb en gedragseffect) (D66_123)**
Bij invoering van de kilometerheffing schaft D66 de mrb af. Daarnaast zorgt de invoering van een kilometerheffing voor een afname van het aantal gereden kilometers en lagere opbrengsten in de brandstofaccijnzen en bpm. Dit is een lastenverlichting van 7,1 mld euro voor gezinnen en van 1,7 mld euro voor bedrijven.
- **Invoeren vrachtwagenheffing (afschaffen eurovignet, verlagen mrb en gedragseffect) (D66_122_b)**
De invoering van een vrachtwagenheffing door D66 gaat gepaard met het afschaffen van het eurovignet, een lastenverlichting in de mrb voor vrachtwagens en een daling van de accijnsopbrengst. In totaal leidt dit tot een lastenverlichting voor bedrijven van 0,4 mld euro.

- **Invoeren kilometerheffing (D66_121_a, D66_121_b)**
D66 voert een kilometerheffing in die gedifferentieerd wordt naar plaats, tijd, brandstofsoort en gewicht. De opbrengsten van de kilometerheffing zijn gelijk aan de kosten van het afschaffen van de mrb, gedragseffecten en de uitvoerings- en investeringskosten (zie D66_123 en D66_121_g). Daarnaast wordt de kilometerheffing uitgebreid naar motorrijtuigen ouder dan veertig jaar en bromfietsen en wordt het huidige verlaagde tarief voor bestelauto's in de mrb niet overgenomen. Dit zorgt voor 1,0 mld euro hogere opbrengsten. In totaal is dit is een lastenverzwaring van 8,6 mld euro voor gezinnen en van 2,7 mld euro voor bedrijven.
- **Invoeren vrachtwagenheffing (D66_122_a, D66_122_c)**
D66 voert een vrachtwagenheffing in met een tarief van 30 cent per kilometer op alle wegen. Dit is een lastenverzwaring van 2,1 mld euro voor bedrijven en van 0,3 mld euro voor het buitenland.
- **Invoeren consumptiebelasting niet-duurzame landbouwproducten (D66_132)**
D66 voert een consumptiebelasting in op vlees, melk, eieren en plantaardige producten die niet duurzaam zijn geproduceerd. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 1,5 mld euro. Deze maatregel brengt uitvoeringstechnische risico's met zich mee.
- **Aanpassen vrijstellingen energiebelasting (D66_135)**
D66 schaft in de energiebelasting de vrijstellingen voor mineralogische en metallurgische procedés, het duaal verbruik van kolen en de vrijstelling in de kolenbelasting voor elektriciteitsopwekking af. Het verlaagd tarief voor de glastuinbouw, de inputvrijstelling voor WKK's en de vrijstelling voor het niet-energetisch verbruik van aardgas worden beperkt. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,9 mld euro.
- **Invoeren openruimteheffing (D66_169)**
D66 voert een gemeentelijke openruimteheffing op het bebouwen van onbebouwde grond in. Dit is een taakstellende lastenverzwaring van 0,7 mld euro voor bedrijven. D66 roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds.
- **Invoeren circulaire plastic-heffing (D66_130)**
D66 voert een heffing in op de productie van fossiele polymeren voor de Nederlandse markt van 340 euro per ton. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- **Gedifferentieerde vliegbelasting (D66_126)**
D66 differentieert de vliegbelasting naar gevlogen afstand en klasse en schaft de vrijstelling voor transferpassagiers en privévliegtoeren af. Dit is een beperkte lastenverzwaring voor gezinnen, een lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor bedrijven en van 0,4 mld euro voor het buitenland.
- **Verhogen energiebelasting (D66_147)**
D66 verhoogt de tarieven voor aardgas vanaf de derde tariefschijf in de energiebelasting. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- **Invoeren heffing industriële uitstoot stikstofoxiden (D66_131)**
D66 voert een heffing in op de industriële uitstoot van stikstofoxiden. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- **Invoeren CO₂-heffing luchtvaart (D66_127)**
D66 voert een CO₂-heffing voor luchtvaartmaatschappijen in. Deze heffing wordt berekend op basis van de CO₂-uitstoot van vertrekkende passagiers. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor gezinnen, van 0,2 mld euro voor bedrijven en van 0,2 mld euro voor het buitenland.
- **Invoeren grondwaterbelasting (D66_133)**
D66 introduceert een belasting op het onttrekken van grondwater. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Verhogen bpm (D66_125)**
D66 verhoogt de bpm zodat CO₂-uitstoot en het gewicht van voertuigen zwaarder belast worden. Dit is een taakstellende lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.
- **Verhogen leidingwaterbelasting (D66_128)**

D66 verhoogt het tarief van de belasting op leidingwater en schaft de vrijstelling bij een jaarlijks waterverbruik van meer dan 300 m³ (grootverbruik) af. Dit is een taakstellende lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.

- **Invoeren heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen (D66_129)**

D66 introduceert een heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.

Overig

- **Btw-nultarief op groente en fruit (D66_176)**

D66 verlaagt het btw-tarief op groente en fruit naar 0%. Dit is een lastenverlichting van 0,7 mld euro voor gezinnen en van 0,2 mld euro voor bedrijven. Bij deze maatregel bestaat een risico op uitvoeringsproblemen voor de Belastingdienst, omdat zowel de afbakening van (samengestelde) product(groep)en als de handhaving complex is.

- **Invoering digitale dienstenbelasting (D66_172)**

D66 voert een digitale dienstenbelasting in met een tarief van 5% over de bruto-opbrengst. Dit is een lastenverzwaring voor het buitenland van 0,5 mld euro.

- **Verhogen tabaksaccijns en invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (D66_174)**

D66 indexeert de tabaksaccijns jaarlijks met de tabelcorrectiefactor en voert een verbruiksbelasting in op e-sigaretten. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,4 mld euro.

- **Afschaffen verlaagd btw-tarief op sierteelt en agrarische inputgoederen (D66_173)**

D66 hevelt sierteelt en agrarische inputgoederen over naar het algemene btw-tarief van 21%. Dit is een lastenverzwaring van 0,3 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.

- **Verbruiksbelasting op alcoholvrije dranken afhankelijk van suikergehalte (D66_177)**

D66 maakt de verbruiksbelasting op alcoholvrije dranken afhankelijk van het suikergehalte. Per saldo is dit een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro.

- **Verhogen alcoholaccijns (D66_175)**

D66 verhoogt de alcoholaccijns. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro.

- **Experimenten softdrugs (D66_257)**

D66 voert een experiment uit voor het telen, verkopen en gebruiken van softdrugs. Dit is een taakstellende lastenverzwaring van 0,2 mld euro voor gezinnen. De opbrengsten ontstaan bijvoorbeeld door het veilen van vergunningen, een nationale verbruiksbelasting of dividenduitkeringen door een staatsbedrijf.

Tabel 12.4 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2028, ex ante, mld euro

(-) betekent lastenverlichting, (+) betekent lastenverzwaring.	2028
Inkomen en arbeid	-10,2
Introduceren verzilverbare heffingskorting (D66_101_b)	-14,1
Belastingvoordeel voor mensen die meer dan 1225 uur per jaar werken (D66_117)	-4,9
Verlagen tarief eerste schijf box 1 (D66_279)	-4,9
Invoeren franchise werknemersverzekeringen (D66_104)	-4,2
Verhogen arbeidskorting (D66_105)	-3,9
Aanpassen uitfasering inkomensafhankelijke combinatiekorting (D66_118)	-0,1
Bevriezen aangrijpingspunt hoge tariefschijf box 1 (D66_106)	6,7
Voor 40% uitfaseren hypotheekrenteaf trek (D66_108)	4,3
Afschaffen maximumpremiegrens werknemersverzekeringen (D66_103)	3,3

Afschaffen maximumpremiegrens IAB (Zvw) voor bedrijven (D66_102)	1,9
Aftrekposten omzetten in heffingskortingen (D66_113)	1,4
Verlaging verplichtstelling pensioenopbouw tot 70.000 euro (D66_110)	1,0
Verhogen tarieven box-2 naar 29,5% en 36% (D66_114)	0,8
Invoeren voorheffing op forfaitair rendement in box 2 (D66_290)	0,5
Introduceren toptariefschijf box 1 (D66_107)	0,5
Aftoppen mkb-winstvrijstelling op 70.000 euro (D66_111)	0,4
Verlagen aangrijpingspunt tweede schijf voor gepensioneerden box 1 (D66_284)	0,3
Verhogen bijtelling (D66_112)	0,3
Verlagen mkb-winstvrijstelling naar 12% (D66_286)	0,3
Afschaffen box 2-vrijstelling voor schulden bij de eigen vennootschap (D66_295)	0,1
Beperken afschrijving gebouwen in eigen gebruik in de inkomstenbelasting (D66_289)	0,1
Vermogen en winst	15,8
Invoeren fiscale regeling in de vpb voor innovatie en duurzaamheid (D66_244)	-1,0
Invoeren ozb-gebruikersdeel (D66_164)	3,0
Belasten werkelijk rendement box 3 o.b.v. vermogensaanwas (D66_161)	2,1
Aanpassen tarieven en vrijstellingen erf- en schenkbelasting (D66_159)	1,9
Verhogen lage tarief vennootschapsbelasting (D66_149)	1,7
Afschaffen vrijstellingen niet-woningen ozb (D66_165)	1,4
Introduceren vermogensbelasting box 3 (D66_294)	1,3
Progressief tarief box 3 (D66_162)	0,9
Rente op schulden boven 100.000 euro niet verrekenbaar met rendementen in de vermogensaanwasbelasting (D66_163_a)	0,9
Afschaffen vrijstelling dividendbelasting inkoop eigen aandelen (D66_154)	0,8
Aanscherpen verliesverrekening, carry-forward naar 6 jaar, afschaffen carry back (D66_152)	0,8
Aanscherpen earningsstrippingmaatregel (D66_151)	0,7
Invoeren grondwaardebelasting (D66_168)	0,5
Versoberen BOR en afschaffen doorschuifregeling (D66_155)	0,3
Invoeren planbatenheffing (D66_166)	0,2
Afschaffen landbouwvrijstelling (D66_170)	0,2
Schulden boven 100.000 euro niet verrekenbaar met vermogen in de vermogensbelasting (D66_163_b)	0,1
Klimaat en milieu	10,9
Invoeren kilometerheffing (afschaffen mrb en gedragseffect) (D66_123)	-8,9
Invoeren vrachtwagenheffing (afschaffen eurovignet, verlagen mrb en gedragseffect) (D66_122_b)	-0,4
Invoeren kilometerheffing (D66_121_a, D66_121_b)	11,3
Invoeren vrachtwagenheffing (D66_122_a, D66_122_c)	2,4
Invoeren consumptiebelasting niet-duurzame landbouwproducten (D66_132)	1,5
Aanpassen vrijstellingen energibelasting (D66_135)	0,9
Invoeren openruimteheffing (D66_169)	0,7
Invoeren circulaire plastic-heffing (D66_130)	0,5

Gedifferentieerde vliegbelasting (D66_126)	0,5
Verhogen energiebelasting (D66_147)	0,5
Invoeren heffing industriële uitstoot stikstofoxiden (D66_131)	0,5
Invoeren CO ₂ -heffing luchtvaart (D66_127)	0,5
Invoeren grondwaterbelasting (D66_133)	0,2
Verhogen bpm (D66_125)	0,2
Verhogen leidingwaterbelasting (D66_128)	0,2
Invoeren heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen (D66_129)	0,2
Overig	1,1
Btw-nultarief op groente en fruit (D66_176)	-0,9
Invoering digitale dienstenbelasting (D66_172)	0,5
Verhogen tabaksaccijns en invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (D66_174)	0,4
Afschaffen verlaagd btw-tarief op sierteelt en agrarische inputgoederen (D66_173)	0,4
Verbruiksbelasting op alcoholvrije dranken afhankelijk van suikergehalte (D66_177)	0,2
Verhogen alcoholaccijns (D66_175)	0,2
Experimenten softdrugs (D66_257)	0,2

12.3 GroenLinks-PvdA

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van het door GroenLinks-PvdA aangeleverd beleidspakket en de effecten daarvan op de overheidsuitgaven en de lasten in 2028. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2024 en betreffen afwijkingen ten opzichte van het basispad.

12.3.1 Uitgaven

GroenLinks-PvdA intensificeert per saldo 19,7 mld euro in de overheidsuitgaven in 2028. Na een opsomming van de uitgavenmaatregelen per uitgavenfunctie volgt een tabel.

Sociale zekerheid

- **Vier dagen gratis kinderopvang 0- tot 4-jarigen + volledig gratis bso voor 4- tot 12-jarigen (zonder arbeidseis) (GL-PvdA_167)**

GroenLinks-PvdA introduceert vier dagen gratis dagopvang voor kinderen jonger dan vier jaar en maakt de buitenschoolse opvang voor 4- tot en met 12-jarigen gratis. Zowel werkenden als niet-werkenden kunnen gebruikmaken van de voorziening. Dit is een intensivering van 10,5 mld euro. Hierin is meegenomen dat een deel van de hogere vraag naar kinderopvang zal resulteren in langere wachtlijsten in plaats van het gebruik van kinderopvang, vanwege de krapte op de arbeidsmarkt als geheel en binnen de kinderopvang in het bijzonder.

- **Wml met 13,3% verhogen (GL-PvdA_162)**

GroenLinks-PvdA verhoogt het wettelijk minimumloon (wml) met 13,3%. Het gemiddeld bruto wml (exclusief vakantiegeld) in 2028 komt uit op 18,02 euro per uur. De sociale uitkeringen, de huurtoeslag en het kindgebonden budget worden hieraan gekoppeld. Dit is een intensivering van 9,4 mld euro.

- **Huurtoeslag verhogen (GL-PvdA_322)**

GroenLinks-PvdA verhoogt de huurtoeslag met 1125 euro per jaar. Dit is een intensivering van 2,0 mld euro.

- **Verhogen kindgebonden budget (GL-PvdA_164)**

GroenLinks-PvdA verhoogt het maximale bedrag voor het eerste kind binnen het kindgebonden budget met 874 euro en voor andere kinderen met 1009 euro. Hierdoor hangt de hoogte van het bedrag alleen nog af van de leeftijd van het kind; de bedragen voor het eerste kind en voor latere kinderen verschillen niet meer van elkaar. Per saldo is dit een intensivering van 2,0 mld euro.

- **Intensivering arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (uitkeringslasten) (GL-PvdA_173_a)**

GroenLinks-PvdA wijzigt de arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen. De partij kiest voor een variant met maximale grondslag op WIA-niveau en een uitkering op 70% daarvan. De wachttijd is zes maanden. Dit is een intensivering van 1,5 mld euro, waarvan 1,1 mld euro wordt gefinancierd uit premies (GL-PvdA_173_b en c). Het structurele bedrag is hoger doordat de maatregel geleidelijk ingroeit.

- **Verhogen kinderbijslag (GL-PvdA_165)**

GroenLinks-PvdA verhoogt de kinderbijslag met 442 euro per jaar. Dit is een intensivering van 1,3 mld euro.

- **Afschaffen kostendelersnorm Participatiewet (GL-PvdA_177)**

GroenLinks-PvdA schaft de kostendelersnorm in de Participatiewet af. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro.

- **Werkgarantiefonds inclusief extra budget voor om- en bijscholing (GL-PvdA_183_a)**

GroenLinks-PvdA stelt 0,3 mld euro beschikbaar voor een werkgarantiefonds, inclusief om- en bijscholing voor werkenden en werklozen.

- **Kort zorgverlof verlengen, langdurend zorgverlof verhogen en introductie rouw en transitieverlof (GL-PvdA_172)**

GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend in het kortdurend zorgverlof, een rouw- en transitieverlof en een betaald langdurig zorgverlof. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.

- **Taakstellende intensivering versoepelen regels bijstand (GL-PvdA_178)**
GroenLinks-PvdA versoepelt de regels voor de bijstand. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Geboorteverlof en ouderschapsverlof verlengen (GL-PvdA_312)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend in het geboorteverlof en het ouderschapsverlof. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Tegemoetkoming AOW-gat Surinaamse Nederlanders (GL-PvdA_179)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend in de tegemoetkoming aan Surinaamse Nederlanders met een AOW-gat met 0,2 mld euro.
- **Geoormerkt budget voor scholing werklozen in de WW (GL-PvdA_183_b)**
GroenLinks-PvdA stelt 0,1 mld euro beschikbaar voor scholing voor werklozen in de WW.
- **Uitbreiden beschutte werkplekken met 2000 plekken en intensiveren sociale ontwikkelbedrijven (GL-PvdA_181_c)**
GroenLinks-PvdA breidt het aantal beschutte werkplekken uit met 2000 plekken en intensificeert daarnaast in sociale ontwikkelbedrijven. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro.
- **Afschaffen kinderopvangtoeslag (GL-PvdA_168)**
GroenLinks-PvdA schaft de kinderopvangtoeslag af. Dit is een ombuiging van 7,9 mld euro.
- **Afschaffen zorgtoeslag (GL-PvdA_320)**
GroenLinks-PvdA schaft de zorgtoeslag af. Dit is een ombuiging van 7,3 mld.
- **Verlagen dubbele algemene heffingskorting in AOW (GL-PvdA_205_b)**
GroenLinks-PvdA beperkt de dubbele algemene heffingskorting in het referentieminimumloon voor de AOW tot 1,42 maal de algemene heffingskorting. Dit beperkt de stijging van de AOW-uitkering als gevolg van doorwerking van maatregelen in box 1. De maatregel is een ombuiging van 5,4 mld euro.
- **Eerste jaar eigenrisicodragerschap WW (uitkeringslasten) (GL-PvdA_185_a)**
GroenLinks-PvdA introduceert een eigenrisicodragerschap voor werkgevers voor het eerste jaar WW, waarmee de kosten van WW-uitkeringen gedurende het eerste jaar voor rekening komen van de oude werkgever. Doordat het UWV minder WW-uitkeringen hoeft uit te keren, is dit een ombuiging van 3,7 mld euro. Zie GL-PvdA_185_b voor het effect op de lasten voor bedrijven.
- **Doorwerking energielabel-afhankelijke huurkorting op huurtoeslag (GL-PvdA_304)**
GroenLinks-PvdA introduceert een huurkorting voor huurwoningen met energielabel C tot en met G, oplopend van 50 tot 150 euro per maand. Huren zijn hierdoor lager dan in het basispad, wat leidt tot een ombuiging van 0,3 mld euro op de huurtoeslaguitgaven.
- **Doorwerking matigen huurontwikkeling en reguleren huurmarkt op huurtoeslag (GL-PvdA_201)**
GroenLinks-PvdA breidt het gereguleerde huursegment uit tot woningen met 250 woningwaardestelselpunten, en beperkt de huurverhoging voor alle zittende huurders tot het minimum van de gemiddelde cao-loonstijging en inflatie in het voorgaande jaar. Huren zijn hierdoor lager dan in het basispad, wat leidt tot een ombuiging van 0,1 mld euro op de huurtoeslaguitgaven.

Zorg

- **Verlagen verplicht eigen risico in de Zvw met 100 euro, afschaffen vrijwillig eigen risico, terugdraaien maximeren eigen bijdrage (GL-PvdA_140_a, GL-PvdA_140_d)**

GroenLinks-PvdA verlaagt de hoogte van het verplichte eigen risico in de Zvw naar 285 euro en schaft het vrijwillig eigen risico in de Zvw af. Daarnaast draait GroenLinks-PvdA de maximale eigen bijdrage van 150 euro per behandeling in de medisch-specialistische zorg terug. In totaal is het bevroren van het verplichte eigen risico, het afschaffen van het vrijwillig eigen risico en terugdraaien van het maximeren van de eigen bijdrage per behandeling een intensivering van 2,6 mld euro.

- **Verhoging zorglonen lage- en middeninkomens via een bestuurlijk akkoord (GL-PvdA_106_e, GL-PvdA_106_f, GL-PvdA_106_g)**
GroenLinks-PvdA heeft de intentie om bestuurlijke akkoorden af te sluiten met werkgevers, werknemers, zorgverzekeraars, zorgkantoren en gemeenten om de lonen te verhogen van zorgwerknemers met lage- en middeninkomens. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro in de Zvw, 0,2 mld euro in de Wlz en 0,2 mld euro in de Wmo. In totaal is dit een intensivering van 0,6 mld euro.
- **Intensivering gemeente- en provinciefonds: Wmo/jeugdzorg (GL-PvdA_313_b, GL-PvdA_313_c)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 1,3 mld euro in het gemeente- en provinciefonds (zie GL-PvdA_313_a). Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen van het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij zorg. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro in Wmo/jeugdzorg.
- **Basispakket uitbreiden met periodieke tandheelkundige controle en anticonceptie (GL-PvdA_144)**
GroenLinks-PvdA breidt het basispakket in de Zvw uit met periodieke controles voor tandheelkundige zorg en anticonceptie. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Overhevelen delen ouderenzorg vanuit de Zvw en Wmo naar de Wlz (GL-PvdA_161)**
GroenLinks-PvdA hevelt delen van de ouderenzorg binnen de Zvw en de Wmo over naar de Wlz. Het betreft geneeskundige en verpleegkundige zorg uit de Zvw en huishoudelijke ondersteuning en dagbesteding uit de Wmo. Het zorgkantoor doet de indicatie. De ombuiging in de Zvw bedraagt 7,4 mld euro en in de Wmo 2,6 mld euro. De intensivering als gevolg van de overheveling naar de Wlz bedraagt 10,3 mld euro. De overheveling gaat met meerkosten gepaard, onder andere omdat het onderscheid tussen plekken in een instelling met en zonder behandeling komt te vervallen en het pakket voor deze personen wordt verruimd. Per saldo is dit een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Populatiebekostiging invoeren in de ouderenzorg (GL-PvdA_138)**
GroenLinks-PvdA past de bekostigingsmethodiek van ouderenzorg in de Wlz aan. Zorginstellingen die ouderenzorg in de Wlz leveren worden bekostigd op basis van populatiekenmerken. Door transitiekosten is dit een intensivering van 0,3 mld euro.
- **Intensivering extra plekken in verpleeghuizen (GL-PvdA_145)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 0,3 mld euro in de Wlz met het oog op het uitbreiden van het aantal plekken in verpleeghuizen.
- **Populatiebekostiging invoeren op wijkniveau voor huisartsen, apothekers en anderhalvelijnszorg (GL-PvdA_137)**
GroenLinks-PvdA past de bekostigingsmethodiek van huisartsen, apothekers en anderhalvelijnszorg aan. Alle zorg in Nederland die wordt verleend door huisartsen, apothekers of onderdelen van de anderhalve lijn wordt bekostigd op basis van populatiekenmerken. Vanwege transitiekosten is dit een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Leeftijdsgrens Jeugdwet verhogen (GL-PvdA_147)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de leeftijdsgrens van de Jeugdwet, van 18 naar 21 jaar. De intensivering in de Jeugdwet bedraagt 0,4 mld euro. De ombuiging bedraagt 0,1 mld euro in de Wmo, 0,1 mld euro in de Wlz en is beperkt in de Zvw. Per saldo is dit een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Intensivering programma onbeperkt meedoen (GL-PvdA_148)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in manieren om de samenleving toegankelijker te maken.
- **Onderuitputting (Zvw) (GL-PvdA_327_a, GL-PvdA_327_b)**

In het pakket van GroenLinks-PvdA is de werkgelegenheidsgroei begrensd en generieke onderuitputting verondersteld. De bestedingsimpuls aan de economie is dusdanig dat het onwaarschijnlijk is dat de toename van het aantal werkzame personen binnen de kabinetsperiode behaald kan worden. Dit betekent een verlaging van het totale bedrag aan intensiveringen met 0,5 mld voor de functie Zorg.

- **Hoofdlijnenakkoord i.c.m. MBI (GL-PvdA_141)**
GroenLinks-PvdA heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met het macrobeheersinstrument. Deze maatregel leidt tot ombuigingen van 0,2 mld euro in de ziekenhuiszorg en beperkte ombuigingen in de huisartsenzorg, de geestelijke gezondheidszorg en de wijkverpleging. In totaal is de ombuiging op de Zvw 0,4 mld euro.
- **Verplichten meerjarige contracten en budgetafspraken in de Wlz (GL-PvdA_295)**
GroenLinks-PvdA stelt meerjarige contracten en budgetafspraken in de Wlz verplicht. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro.
- **Nieuwe artsen verplicht in loondienst en inkomen gemaximeerd op WNT (GL-PvdA_324)**
GroenLinks-PvdA wil nieuwe artsen verplichten tot loondienst en brengt medisch specialisten in loondienst onder het bezoldigingsmaximum van de WNT. Dit is een beperkte ombuiging in 2028. Structureel betreft deze maatregel een grotere ombuiging.

Openbaar bestuur

- **Intensivering gemeente- en provinciefonds: openbaar bestuur (GL-PvdA_313_a)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 1,3 mld euro in het gemeente- en provinciefonds en beoogt daarmee te intensiveren in jeugdzorg (0,5 mld euro), de opschalingskorting af te schaffen (0,3 mld euro), gemeentelijke minimaregelingen te uniformeren (0,2 mld euro) en te intensiveren in bibliotheken (0,1 mld euro). Het gemeentefonds wordt bovendien generiek verhoogd (0,2 mld euro). Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen van het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij openbaar bestuur (0,8 mld euro).
- **Achtduizend publieke banen (deel openbaar bestuur) (GL-PvdA_181_b)**
GroenLinks-PvdA creëert 8000 publieke banen, waarvan een deel bij de overheid. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Intensivering Innovatiefonds: openbaar bestuur (GL-PvdA_311_b, GL-PvdA_311_c)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 1,0 mld euro in het innovatiefonds. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro in openbaar bestuur.
- **Intensivering expertise en verlagen externe inhuur (openbaar bestuur) (GL-PvdA_299_a)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 0,4 mld euro in het verbeteren van expertise binnen het Rijk en zbo's en externe inhuur te verlagen. Dit leidt tot een intensivering in openbaar bestuur van 0,2 mld euro.
- **Verbeteren dienstverlening en ICT van uitvoeringsorganisaties (GL-PvdA_105)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in het verbeteren van de dienstverlening en ICT van uitvoeringsorganisaties.
- **Intensivering provinciefonds: openbaar bestuur (GL-PvdA_313_d)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,2 mld euro in het provinciefonds met het oog op regionaal ov.
- **Ombuiging Nationaal Groeifonds: openbaar bestuur (GL-PvdA_310_b, GL-PvdA_310_c)**
GroenLinks-PvdA buigt het resterende budget uit het groeifonds volledig om. Dit is een ombuiging van 0,9 mld euro op openbaar bestuur.
- **Onderuitputting (overheid) (GL-PvdA_327_c)**
In het pakket van GroenLinks-PvdA is de werkgelegenheidsgroei begrensd en generieke onderuitputting verondersteld. De bestedingsimpuls aan de economie is dusdanig dat het onwaarschijnlijk is dat de toename van het aantal werkzame personen binnen de kabinetsperiode behaald kan worden. Dit betekent een verlaging van het totale bedrag aan intensiveringen met 0,6 mld euro voor de functie openbaar bestuur.

Onderwijs

- **Maximeren rente studieleningen en compenseren studenten onder het studievoorschotstelsel (GL-PvdA_134)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 0,9 mld euro in het maximeren van de rente op studieleningen en het compenseren van studenten die onder het studievoorschotstelsel vielen.
- **Verhogen basisbeurs voor uitwonende studenten (GL-PvdA_123)**
GroenLinks-PvdA trekt de tijdelijke verhoging van de basisbeurs voor uitwonende studenten van 164 euro per maand structureel door. Dit is een intensivering van 0,6 mld euro.
- **Achtduizend publieke banen (deel onderwijs) (GL-PvdA_181_a)**
GroenLinks-PvdA creëert 8000 publieke banen, waarvan een deel bij het onderwijs. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Maximale klassengrootte naar 21 leerlingen bij po-scholen met positieve achterstandsscore (GL-PvdA_127)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de lumpsum van het primair onderwijs om hiermee de maximale klassengrootte bij scholen met een positieve achterstandsscore te verlagen naar 21 leerlingen. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro.
- **Verhogen subsidie voor brede brugklassen (GL-PvdA_128)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de subsidie voor brede brugklassen in het voortgezet onderwijs. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Verhogen lumpsum po voor ontbijt, cultuur en gym (GL-PvdA_129)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de lumpsum van het primair onderwijs voor ontbijt, cultuur en gym. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Verhogen lumpsum hoger onderwijs (GL-PvdA_130)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de lumpsum van het hoger onderwijs met 0,2 mld euro.
- **Verhogen lumpsum mbo (GL-PvdA_131)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de lumpsum van het middelbaar beroepsonderwijs. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Verhogen lumpsum voor passend en speciaal onderwijs (GL-PvdA_132)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de lumpsum voor passend, speciaal en inclusief onderwijs. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Verhogen salarissen in po, vo, mbo en ho (GL-PvdA_106_c)**
GroenLinks-PvdA heeft de intentie om bestuurlijke akkoorden af te sluiten met bonden, scholen en werknemers in de onderwijssector. Het beoogde doel is om de lonen in alle onderwijssectoren te verhogen. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Verhogen lumpsum vo (GL-PvdA_323)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de lumpsum van het voortgezet onderwijs. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Gedeeltelijke overheveling tweede naar eerste geldstroom (GL-PvdA_135)**
GroenLinks-PvdA hevelt 0,4 mld euro over van de tweede geldstroom (subsidies van de NWO en KNAW) naar de eerste geldstroom (de lumpsum) voor hogeronderwijsinstellingen, met het oog op meer fundamenteel onderzoek. Per saldo heeft deze maatregel geen budgettair effect.

Overdrachten aan bedrijven

- **Intensivering Innovatiefonds: overdrachten aan bedrijven (GL-PvdA_311_a)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 1,0 mld euro in het innovatiefonds. Dit is een intensivering van 0,7 mld euro in overdrachten aan bedrijven.
- **Invoeren vrachtwagenheffing (terugsluis) (GL-PvdA_270_e)**
GroenLinks-PvdA sluis een deel van de netto-opbrengst van de vrachtwagenheffing terug naar de vrachtwagensector. Dit is een taakstellende intensivering van 0,3 mld euro.
- **Intensivering ziekteverzuimverzekeringen MKB (GL-PvdA_174)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in ziekteverzuimverzekeringen voor het MKB.

- **Ombuiging Nationaal Groeifonds: overdrachten aan bedrijven (GL-PvdA_310_a)**
GroenLinks-PvdA buigt het resterende budget uit het groeifonds volledig om. Dit is een ombuiging van 1,7 mld euro op overdrachten aan bedrijven.

Internationale samenwerking

- **Intensivering ontwikkelingssamenwerking (GL-PvdA_196)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,7 mld euro in ontwikkelingssamenwerking.
- **Intensivering ontwikkelingssamenwerking (Maximeren eerstejaarsbedrag asiel uit ODA-budget) (GL-PvdA_198)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,3 mld euro om de bijdrage uit het budget voor ontwikkelingssamenwerking (ODA) voor de eerstejaarsopvang asiel te verlagen. Door de maximering van de bijdrage aan asiel wordt een groter deel van het ODA-budget uitgegeven aan ontwikkelingssamenwerking.

Veiligheid

- **Intensivering politiecapaciteit en Bewaken & Beveiligen (GL-PvdA_111)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,4 mld euro in het verminderen van personeelstekorten bij de politie, en het stelsel Bewaken en Beveiligen.
- **Intensivering justitiële keten, OM en (sociale) advocatuur (GL-PvdA_109)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,2 mld euro in de justitiële keten.
- **Verhoging lonen politie (GL-PvdA_106_a)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,2 mld euro om de lonen bij de politie te verhogen.
- **Intensivering expertise en verlagen externe inhuur (veiligheid) (GL-PvdA_299_b)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 0,4 mld euro in het verbeteren van expertise binnen het Rijk en zbo's en externe inhuur te verlagen. Dit leidt tot een intensivering van 0,1 mld euro in veiligheid.

Bereikbaarheid

- **Intensivering in ov en fiets- en wandelinfrastructuur (GL-PvdA_120_b)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 1,5 mld euro in de aanleg van ov, fietspaden/-voorzieningen en wandel-/recreatiepaden.
- **Invoeren kilometerheffing (invoerings- en uitvoeringskosten) (GL-PvdA_269_h)**
De invoering van een kilometerheffing door GroenLinks-PvdA gaat gepaard met invoeringskosten van 0,6 mld euro en uitvoeringskosten van 0,8 mld euro. Dit is een intensivering van 1,4 mld euro.
- **Ticket voor onbeperkt reizen in ov in de daluren (GL-PvdA_119)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,6 mld euro in een ticket om voor 49 euro per maand buiten de spits onbeperkt te kunnen reizen in het ov.
- **Intensivering volkshuisvesting en leefbaarheid (GL-PvdA_200)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,4 mld euro in woningbouwprojecten en leefbaarheidsmaatregelen.
- **Invoeren vrachtwagenheffing (invoerings- en uitvoeringskosten) (GL-PvdA_270_d)**
De invoering van een vrachtwagenheffing door GroenLinks-PvdA gaat gepaard met invoeringskosten van 0,1 mld euro en uitvoeringskosten van 0,1 mld euro. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Intensivering expertise en verlagen externe inhuur (bereikbaarheid) (GL-PvdA_299_d)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 0,4 mld euro in het verbeteren van expertise binnen het Rijk en zbo's en externe inhuur te verlagen. Dit leidt tot een beperkte intensivering in bereikbaarheid.
- **Ombuiging op aanleg van wegen (Mobiliteitsfonds) (GL-PvdA_120_a)**
GroenLinks-PvdA buigt 0,5 mld euro om binnen het Mobiliteitsfonds op de aanleg van wegen.

Defensie

- **Intensivering defensie (GL-PvdA_117)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,9 mld euro in defensie met het oog op versterking van materieel, onderhoud, training en internationale samenwerking.
- **Verhoging salarissen defensie (GL-PvdA_115)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de lonen van de laagste salarisschalen bij defensie. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Intensivering defensiepersoneel (GL-PvdA_116)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,4 mld euro in aanvullende wervingsactiviteiten en het verbeteren van secundaire arbeidsvoorwaarden van defensiepersoneel.
- **Intensivering verbetering cyberveiligheid (GL-PvdA_114)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in cyberveiligheid.
- **Intensivering onderzoek defensie (GL-PvdA_118)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in het verrichten van innovatief onderzoek binnen de defensieketen.
- **Intensivering expertise en verlagen externe inhuur (defensie) (GL-PvdA_299_c)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 0,4 mld euro in het verbeteren van expertise binnen het Rijk en zbo's en externe inhuur te verlagen. Dit leidt tot een beperkte intensivering in defensie.

Klimaat en milieu

- **Volledige productiebeperking kolencentrales (GL-PvdA_303)**
GroenLinks-PvdA legt een volledige productiebeperking op aan drie kolencentrales voor de periode 2025-2030. Dit is een intensivering van cumulatief 1,9 mld euro in de kabinetsperiode en een intensivering van 0,8 mld euro in 2028 ten gevolge van verplichte compensatie. Het uiteindelijke bedrag zal de uitkomst zijn van onderhandelingen tussen het Rijk en de kolencentrales. De juridische houdbaarheid van deze productiebeperking is onzeker.
- **Intensivering verduurzaming gebouwde omgeving (GL-PvdA_191_j)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,7 mld euro in verduurzaming in de gebouwde omgeving via diverse instrumenten (verduurzaming koopwoningen, Nationaal Isolatieprogramma, SVOH, energiefixteams en een bespaargarantiefonds).
- **Intensivering fonds financiering verduurzaming landbouw (GL-PvdA_307)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 0,6 mld euro voor fonds gericht op het financieren van verduurzaming van de landbouw.
- **Intensivering in energiecoöperaties (GL-PvdA_191_c)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 0,5 mld euro in energiecoöperaties.
- **Ecosysteemdiensten en KRW (GL-PvdA_188)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,4 mld euro voor verdienmodellen voor natuurbeheer door boeren en om te voldoen aan de Kaderrichtlijn Water.
- **Intensivering Nationale Grondbank (GL-PvdA_190)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,4 mld euro in de Nationale Grondbank.
- **Intensivering Volkshuisvestingsfonds voor woningisolatie (GL-PvdA_191_f)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,4 mld euro in het Volkshuisvestingsfonds om woningen te isoleren.
- **Uitkoop agrarische bedrijven (GL-PvdA_187)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,2 mld euro in het uitkopen van agrarische bedrijven.
- **Intensivering in natuur (GL-PvdA_189)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,2 mld euro in het versneld voltooien van Natuurnetwerk Nederland en het vergroenen van wijken.
- **Intensivering energiebesparing huishoudens en mkb (GL-PvdA_191_b)**
GroenLinks-PvdA intensificeert 0,2 mld euro in het behalen van hogere energiebesparing van huishoudens en het mkb.
- **Heffing op broeikasgassen landbouw (terugsluis) (GL-PvdA_193_b)**

GroenLinks-PvdA sluis de opbrengst van de broeikasgasheffing in de landbouw (GL-PvdA_193_a) terug naar de landbouwsector. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.

- **Invoeringskosten handelssysteem stikstofemissierechten veehouderij (GL-PvdA_305_b)**
Het invoeren van een systeem van verhandelbare stikstofemissierechten voor de veehouderij door GroenLinks-PvdA gaat gepaard met invoeringskosten. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro.
- **Ombuiging Transitiefonds (GL-PvdA_186)**
GroenLinks-PvdA buigt 3,4 mld euro om op het Transitiefonds.
- **Gedeeltelijke ombuiging Klimaatfonds (GL-PvdA_191_a, GL-PvdA_191_k)**
GroenLinks-PvdA buigt 1,2 mld euro om op het Klimaatfonds in 2028. Dit is een ombuiging op kernenergie (0,9 mld euro) en een generieke ombuiging (0,3 mld euro).

Overig

- **Intensivering media, kunst en cultuur (GL-PvdA_300)**
GroenLinks-PvdA intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in media, kunst en cultuur om de toegankelijkheid van kunst en cultuur te vergroten en nationale en regionale omroepen te versterken.

Tabel 12.5 Netto ombuigingen in 2028, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(+) betekent intensivering, (-) betekent ombuiging.	2028
Sociale zekerheid	3,6
Vier dagen gratis kinderopvang 0- tot 4-jarigen + volledig gratis bso voor 4- tot 12-jarigen (zonder arbeidseis) (GL-PvdA_167)	10,5
Wml met 13,3% verhogen (GL-PvdA_162)	9,4
Huurtoeslag verhogen (GL-PvdA_322)	2,0
Verhogen kindgebonden budget (GL-PvdA_164)	2,0
Intensivering arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (uitkeringslasten) (GL-PvdA_173_a)	1,5
Verhogen kinderbijslag (GL-PvdA_165)	1,3
Afschaffen kostendelersnorm Participatiewet (GL-PvdA_177)	0,3
Werkgarantiefonds inclusief extra budget voor om- en bijscholing (GL-PvdA_183_a)	0,3
Kort zorgverlof verlengen, langdurend zorgverlof verhogen en introductie rouw en transitieverlof (GL-PvdA_172)	0,2
Taakstellende intensivering versoepelen regels bijstand (GL-PvdA_178)	0,2
Geboorteverlof en ouderschapsverlof verlengen (GL-PvdA_312)	0,2
Tegemoetkoming AOW-gat Surinaamse Nederlanders (GL-PvdA_179)	0,2
Geoormerkt budget voor scholing werklozen in de WW (GL-PvdA_183_b)	0,1
Uitbreiden beschutte werkplekken met 2000 plekken en intensiveren sociale ontwikkelbedrijven (GL-PvdA_181_c)	0,1
Afschaffen kinderopvangtoeslag (GL-PvdA_168)	-7,9
Afschaffen zorgtoeslag (GL-PvdA_320)	-7,3
Verlagen dubbele algemene heffingskorting in AOW (GL-PvdA_205_b)	-5,4
Eerste jaar eigenrisicodragerschap WW (uitkeringslasten) (GL-PvdA_185_a)	-3,7
Doorwerking energielabel-afhankelijke huurkorting op huurtoeslag (GL-PvdA_304)	-0,3
Doorwerking matigen huurontwikkeling en reguleren huurmarkt op huurtoeslag (GL-PvdA_201)	-0,1
Zorg	4,6

Verlagen verplicht eigen risico in de Zvw met 100 euro, afschaffen vrijwillig eigen risico, terugdraaien maximeren eigen bijdrage (GL-PvdA_140_a, GL-PvdA_140_d)	2,6
Verhoging zorglonen lage- en middeninkomens via een bestuurlijk akkoord (GL-PvdA_106_e, GL-PvdA_106_f, GL-PvdA_106_g)	0,6
Intensivering gemeente- en provinciefonds: Wmo/jeugdzorg (GL-PvdA_313_b, GL-PvdA_313_c)	0,5
Basispakket uitbreiden met periodieke tandheelkundige controle en anticonceptie (GL-PvdA_144)	0,4
Overhevelen delen ouderenzorg vanuit de Zvw en Wmo naar de Wlz (GL-PvdA_161)	0,4
Populatiebekostiging invoeren in de ouderenzorg (GL-PvdA_138)	0,3
Intensivering extra plekken in verpleeghuizen (GL-PvdA_145)	0,3
Populatiebekostiging invoeren op wijkniveau voor huisartsen, apothekers en anderhalvelijnszorg (GL-PvdA_137)	0,2
Leeftijdsgrens Jeugdwet verhogen (GL-PvdA_147)	0,2
Intensivering programma onbeperkt meedoen (GL-PvdA_148)	0,2
Onderuitputting (Zvw) (GL-PvdA_327_a, GL-PvdA_327_b)	-0,5
Hoofdlijnenakkoord i.c.m. MBI (GL-PvdA_141)	-0,4
Verplichten meerjarige contracten en budgetafspraken in de Wlz (GL-PvdA_295)	-0,3
Nieuwe artsen verplicht in loondienst en inkomen gemaximeerd op WNT (GL-PvdA_324)	0,0
Openbaar bestuur	0,7
Intensivering gemeente- en provinciefonds: openbaar bestuur (GL-PvdA_313_a)	0,8
Achtduizend publieke banen (deel openbaar bestuur) (GL-PvdA_181_b)	0,4
Intensivering Innovatiefonds: openbaar bestuur (GL-PvdA_311_b, GL-PvdA_311_c)	0,3
Intensivering expertise en verlagen externe inhuur (openbaar bestuur) (GL-PvdA_299_a)	0,2
Verbeteren dienstverlening en ICT van uitvoeringsorganisaties (GL-PvdA_105)	0,2
Intensivering provinciefonds: openbaar bestuur (GL-PvdA_313_d)	0,2
Ombuiging Nationaal Groeifonds: openbaar bestuur (GL-PvdA_310_b, GL-PvdA_310_c)	-0,9
Onderuitputting (overheid) (GL-PvdA_327_c)	-0,6
Onderwijs	3,5
Maximeren rente studieleningen en compenseren studenten onder het studievoorschotstelsel (GL-PvdA_134)	0,9
Verhogen basisbeurs voor uitwonende studenten (GL-PvdA_123)	0,6
Achtduizend publieke banen (deel onderwijs) (GL-PvdA_181_a)	0,4
Maximale klassengrootte naar 21 leerlingen bij po-scholen met positieve achterstandsscore (GL-PvdA_127)	0,3
Verhogen subsidie voor brede brugklassen (GL-PvdA_128)	0,2
Verhogen lumpsum po voor ontbijt, cultuur en gym (GL-PvdA_129)	0,2
Verhogen lumpsum hoger onderwijs (GL-PvdA_130)	0,2
Verhogen lumpsum mbo (GL-PvdA_131)	0,2
Verhogen lumpsum voor passend en speciaal onderwijs (GL-PvdA_132)	0,2
Verhogen salarissen in po, vo, mbo en ho (GL-PvdA_106_c)	0,2
Verhogen lumpsum vo (GL-PvdA_323)	0,2
Gedeeltelijke overheveling tweede naar eerste geldstroom (GL-PvdA_135)	0,0
Overdrachten aan bedrijven	-0,5

Intensivering Innovatiefonds: overdrachten aan bedrijven (GL-PvdA_311_a)	0,7
Invoeren vrachtwagenheffing (terugsluis) (GL-PvdA_270_e)	0,3
Intensivering ziekteverzuimverzekeringen MKB (GL-PvdA_174)	0,2
Ombuiging Nationaal Groeifonds: overdrachten aan bedrijven (GL-PvdA_310_a)	-1,7
Internationale samenwerking	1,0
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (GL-PvdA_196)	0,7
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (Maximeren eerstejaarsbedrag asiel uit ODA-budget) (GL-PvdA_198)	0,3
Veiligheid	0,9
Intensivering politiecapaciteit en Bewaken & Beveiligen (GL-PvdA_111)	0,4
Intensivering justitiële keten, OM en (sociale) advocatuur (GL-PvdA_109)	0,2
Verhoging lonen politie (GL-PvdA_106_a)	0,2
Intensivering expertise en verlagen externe inhuur (veiligheid) (GL-PvdA_299_b)	0,1
Bereikbaarheid	3,7
Intensivering in ov en fiets- en wandelinfrastructuur (GL-PvdA_120_b)	1,5
Invoeren kilometerheffing (invoerings- en uitvoeringskosten) (GL-PvdA_269_h)	1,4
Ticket voor onbeperkt reizen in ov in de daluren (GL-PvdA_119)	0,6
Intensivering volkshuisvesting en leefbaarheid (GL-PvdA_200)	0,4
Invoeren vrachtwagenheffing (invoerings- en uitvoeringskosten) (GL-PvdA_270_d)	0,2
Intensivering expertise en verlagen externe inhuur (bereikbaarheid) (GL-PvdA_299_d)	0,0
Ombuiging op aanleg van wegen (Mobiliteitsfonds) (GL-PvdA_120_a)	-0,5
Defensie	2,1
Intensivering defensie (GL-PvdA_117)	0,9
Verhoging salarissen defensie (GL-PvdA_115)	0,4
Intensivering defensiepersoneel (GL-PvdA_116)	0,4
Intensivering verbetering cyberveiligheid (GL-PvdA_114)	0,2
Intensivering onderzoek defensie (GL-PvdA_118)	0,2
Intensivering expertise en verlagen externe inhuur (defensie) (GL-PvdA_299_c)	0,0
Klimaat en milieu	0,0
Volledige productiebeperking kolencentrales (GL-PvdA_303)	0,8
Intensivering verduurzaming gebouwde omgeving (GL-PvdA_191_j)	0,7
Intensivering fonds financiering verduurzaming landbouw (GL-PvdA_307)	0,6
Intensivering in energievoorziening (GL-PvdA_191_c)	0,5
Ecosysteemdiensten en KRW (GL-PvdA_188)	0,4
Intensivering Nationale Grondbank (GL-PvdA_190)	0,4
Intensivering Volkshuisvestingsfonds voor woningisolatie (GL-PvdA_191_f)	0,4
Uitkoop agrarische bedrijven (GL-PvdA_187)	0,2

Intensivering in natuur (GL-PvdA_189)	0,2
Intensivering energiebesparing huishoudens en mkb (GL-PvdA_191_b)	0,2
Heffing op broeikasgassen landbouw (terugsluis) (GL-PvdA_193_b)	0,2
Invoeringskosten handelssysteem stikstofemissierechten veehouderij (GL-PvdA_305_b)	0,1
Ombuiging Transitiefonds (GL-PvdA_186)	-3,4
Gedeeltelijke ombuiging Klimaatfonds (GL-PvdA_191_a, GL-PvdA_191_k)	-1,2
Overig	0,2
Intensivering media, kunst en cultuur (GL-PvdA_300)	0,2

12.3.2 Lasten

GroenLinks-PvdA verhoogt de beleidsmatige lasten met per saldo 11,2 mld euro in 2028. De verhoging is opgebouwd uit een verlaging van 15,0 mld euro voor gezinnen, een verhoging van 24,5 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 1,7 mld euro voor het buitenland. Hieronder worden de lastenmaatregelen per categorie opgesomd en gevolgd door een tabel.

Inkomen en arbeid

- **Verhogen algemene heffingskorting (GL-PvdA_205_c)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de algemene heffingskorting met 3602 euro. Het inkomen waarbij de afbouw van de algemene heffingskorting start wordt verhoogd naar 25.000 euro en het afbouwpercentage wordt verhoogd naar 9%. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 28,9 mld euro.
- **Verlagen nominale zorgpremie (GL-PvdA_209_a)**
De partij verlaagt de nominale zorgpremie naar 100 euro per maand. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 11,1 mld euro.
- **Introduceren ouderenvoordeel (GL-PvdA_206_a)**
GroenLinks-PvdA introduceert een ouderenvoordeel van 4920 euro voor AOW-gerechtigden met een verzamelinkomen tot 25.000 euro. Vanaf dat inkomen wordt het voordeel met 8% afgebouwd. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 10,4 mld euro.
- **Introductie zesschijvenstelsel (GL-PvdA_202)**
GroenLinks-PvdA introduceert een zesschijvenstelsel voor personen onder de AOW-leeftijd:

Belastbaar inkomen	Tarief
tot 25.000 euro	30%
25.000 – 35.000 euro	35%
35.000 – 45.000 euro	40%
45.000 – 65.000 euro	45%
65.000 – 150.000 euro	49,5%
vanaf 150.000 euro	60%

De schijfgrenzen van 65.000 euro en 150.000 euro worden tussen 2024 en 2028 bevroren, de overige schijfgrenzen worden op reguliere wijze geïndexeerd. Voor personen boven de AOW-leeftijd geldt in de eerste schijf van het zesschijvenstelsel een lager tarief, omdat zij in die schijf - evenals in het huidige stelsel - geen AOW-premie betalen. Per saldo is dit een lastenverlichting voor gezinnen van 5,0 mld euro.

- **Eerste jaar eigenrisicodragerschap WW (premies) (GL-PvdA_185_b)**

GroenLinks-PvdA introduceert een eigenrisicodragerschap voor werkgevers voor het eerste jaar WW, waarmee de kosten van WW-uitkeringen gedurende het eerste jaar voor rekening komen van de oude werkgever. De lagere uitkeringslasten (GL-PvdA_185_a) leiden tot lagere premies. Dit is een lastenverlaging voor bedrijven van 3,7 mld euro. Daartegenover staan hogere uitkeringen van werkgevers aan oud-werknemers van 3,3 mld euro.

- **Verlaging Aof-premie kleine werkgevers (GL-PvdA_210)**
GroenLinks-PvdA verlaagt de Aof-premie voor werkgevers met minder dan 25 werknemers. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 3,5 mld euro.
- **Verlaging AWF-premie vaste contracten (GL-PvdA_317)**
GroenLinks-PvdA verlaagt de AWF-premie voor vaste contracten. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 3,0 mld euro.
- **Verplichte pensioenopbouw zelfstandigen (GL-PvdA_211)**
GroenLinks-PvdA verplicht zelfstandigen om tot een inkomen van 80.000 euro pensioen op te bouwen, met een premiepercentage van 10%. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven. De hogere aftrek van pensioenpremies leidt tot 1,3 mld euro minder belastinginkomsten. Op lange termijn zijn de pensioenuitkeringen hoger door de hogere pensioenpremies.
- **Verplichte pensioenopbouw witte vlek werknemers (GL-PvdA_212)**
GroenLinks-PvdA verplicht werknemers die nog niet verplicht pensioen op te bouwen om tot een inkomen van 80.000 euro pensioen op te bouwen. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen. De hogere aftrek van pensioenpremies leidt tot 0,4 mld euro minder belastinginkomsten. Op lange termijn zijn de pensioenuitkeringen hoger door de hogere pensioenpremies.
- **Voor de helft uitfaseren hypotheekrenteaf trek (GL-PvdA_203)**
GroenLinks-PvdA faseert de hypotheekrenteaf trek uit. In 2028 is deze voor de helft afgeschaft, dit is een lastenverzwaring van 5,5 mld euro voor gezinnen.
- **Afschaffen ouderenkorting (GL-PvdA_207)**
GroenLinks-PvdA schaft de ouderenkorting af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 5,4 mld euro.
- **Afschaffen algemene heffingskorting voor AOW-gerechtigden (GL-PvdA_206_b)**
GroenLinks-PvdA schaft de algemene heffingskorting af voor AOW-gerechtigden. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 5,2 mld euro.
- **Afschaffen maximumpremiegrens van werknemersverzekeringen en IAB (Zvw) voor bedrijven (GL-PvdA_228)**
GroenLinks-PvdA schaft de maximumpremiegrens voor de premies werknemersverzekeringen en de inkomensafhankelijke bijdrage (IAB) Zvw af voor bedrijven. Dit betekent een lastenverzwaring voor bedrijven van 5,0 mld euro. Omdat GroenLinks-PvdA de collectieve middelen in de Zvw aanpast zonder de private verzekeringsmarkt te wijzigen, bestaat het risico dat de Europese Commissie dit zal beoordelen als staatssteun.
- **Verlagen en steiler afbouwen arbeidskorting (GL-PvdA_204)**
GroenLinks-PvdA verlaagt de arbeidskorting met 225 euro bij het eerste en tweede knikpunt en met 676 euro bij het derde knikpunt. Daarnaast wordt het afbouwpercentage verhoogd naar 8%. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 4,9 mld euro.
- **Aftoppingsgrens pensioenpremie op 80.000 euro (GL-PvdA_325)**
GroenLinks-PvdA verlaagt de aftoppingsgrens voor pensioenpremies naar 80.000 euro. De beperking van de premieaf trek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 3,3 mld euro. Op lange termijn zijn de pensioenuitkeringen lager door een lagere premie-inleg.
- **Afschaffen mkb-winstvrijstelling (GL-PvdA_215)**
GroenLinks-PvdA schaft de mkb-winstvrijstelling af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 2,6 mld euro
- **Werkgeversheffing van 15% op loon boven 216.000 euro (GL-PvdA_219)**
GroenLinks-PvdA introduceert een werkgeversheffing van 15% op loon boven 216.000 euro. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,3 mld euro.

- **Intensivering arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (premies) (GL-PvdA_173_c, GL-PvdA_173_b)**
GroenLinks-PvdA wijzigt de arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen. De partij kiest voor een variant met maximale grondslag op WIA-niveau en een uitkering op 70% daarvan. De wachttijd is zes maanden. De hogere uitkeringslasten (GL-PvdA_173_a) worden deels gefinancierd uit een premieverhoging. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,1 mld euro. Het structurele bedrag is hoger doordat de maatregel geleidelijk ingroeit.
- **Afschaffen 30%-regeling, ETK-regeling en buitenlandse partiële belastingplicht (GL-PvdA_217)**
GroenLinks-PvdA schaft de 30%-regeling, de ETK-regeling en de buitenlandse partiële belastingplicht af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,9 mld euro.
- **Introductie opdrachtgeversheffing (GL-PvdA_227)**
GroenLinks-PvdA introduceert een opdrachtgeversheffing voor bedrijven die opdrachten verlenen aan zzp'ers. Bedrijven betalen de heffing over de contractwaarde van verleende opdrachten met een minimum aantal uren geleverde arbeid of boven een bepaalde contractwaarde. Voor zulke opdrachten moet de zzp'er een bewijs van arbeidsrelatie overleggen aan de opdrachtgever. De heffing brengt grote uitvoeringstechnische risico's met zich mee. Daarnaast staat de maatregel mogelijk op gespannen voet met de Europeesrechtelijke vrijheid van diensten. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,6 mld euro.
- **Afschaffen aftrekposten die vallen onder de ondernemersaftrek (GL-PvdA_213)**
GroenLinks-PvdA schaft de aftrekposten af die vallen onder de ondernemersaftrek. Dit zijn de zelfstandigenaftrek, de startersaftrek, de aftrek voor speur- en ontwikkelingswerk, de meewerkaftrek en de stakingsaftrek. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Versneld afbouwen inkomensafhankelijke combinatiekorting (GL-PvdA_229)**
GroenLinks-PvdA bouwt de inkomensafhankelijke combinatiekorting (IACK) voor alle ouders versneld af, in 2028 is het bedrag van de IACK gehalveerd. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro.
- **Verlagen alleenstaandeouderenkorting (GL-PvdA_208)**
GroenLinks-PvdA verlaagt de alleenstaandeouderenkorting met 180 euro. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro.
- **Premies volksverzekeringen heffen in box 2 en box 3 (GL-PvdA_214)**
GroenLinks-PvdA laat het inkomen in box 2 en 3 meetellen in de grondslag voor de premies volksverzekeringen in de inkomstenbelasting. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro.
- **Inwonerschapsfictie voor inkomstenbelasting na emigratie (GL-PvdA_225)**
GroenLinks-PvdA voert een inwonerschapsfictie voor de inkomstenbelasting na emigratie in, ook wel een exitheffing genoemd. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. Deze maatregel brengt grote uitvoeringstechnische en juridische risico's met zich mee.
- **Afschaffen box 2-vrijstelling voor schulden bij de eigen vennootschap (GL-PvdA_220)**
GroenLinks-PvdA schaft de box 2-vrijstelling voor schulden bij de eigen vennootschap af, inclusief de uitzondering voor eigenwoningschuld. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,1 mld euro. Bij invoering is er een grote eenmalige opbrengst, voor het EMU-saldo wordt daarom gerekend met een opbrengst van 3,2 mld euro in 2028.

Vermogen en winst

- **Vpb-vrijstelling voor woningcorporaties (GL-PvdA_249)**
GroenLinks-PvdA voert een vrijstelling in de vennootschapsbelasting in voor woningcorporaties. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 1,4 mld euro.
- **Verhogen EIA, MIA en VAMIL (GL-PvdA_319)**

GroenLinks-PvdA verhoogt de energie-investeringsaftrek (EIA), de milieu-investeringsaftrek (MIA) en de willekeurige afschrijving milieu-investeringen (VAMIL) met 1,0 mld euro. De partij beoogt 0,8 mld euro in te zetten voor bedrijven die verduurzamen. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven.

- **Lastenverlichting WBSO (GL-PvdA_318_b)**
GroenLinks-PvdA verruimt het budget van de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,6 mld euro.
- **Introduceren vermogensbelasting box 2 en 3 en ondernemingsvermogen box 1 (GL-PvdA_239)**
GroenLinks-PvdA introduceert een vermogensbelasting over ondernemingsvermogen en vermogen in box 2 en box 3. Voor vermogens in box 2 en ondernemingsvermogen in box 1 geldt vanaf 1 mln euro een tarief van 2%. Voor het vermogen in box 3 geldt tussen 1 mln en 3 mln euro een tarief van 2%, tussen 3 mln en 4 mln euro 3%, tussen 4 mln en 5 mln euro 4% en boven 5 mln euro 5%. De maatregel is een lastenverzwaring van 3,6 mld euro voor gezinnen en 5,7 mld euro voor bedrijven. Structureel brengt deze maatregel minder op, door uitholling van de grondslag.
- **Verhogen hoge tarief vennootschapsbelasting (GL-PvdA_328)**
GroenLinks-PvdA verhoogt het tarief in de tweede schijf van de vennootschapsbelasting met 4,2%-punt naar 30%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 5,1 mld euro.
- **Verhogen tarief box 3 naar 49% (GL-PvdA_238)**
GroenLinks-PvdA verhoogt het tarief in box 3 naar 49%. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 2,9 mld euro.
- **Belasten werkelijk rendement box 3 o.b.v. vermogensaanwas (GL-PvdA_235)**
GroenLinks-PvdA voert ter vervanging van het huidige box 3-stelsel een heffing op werkelijk rendement in, met een tarief van 49% (zie GL-PvdA_238) en een heffingsvrij inkomen van 1000 euro. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 2,1 mld euro.
- **Uniformeren en aanpassen tarieven en vrijstellingen erf- en schenkbelasting (GL-PvdA_258)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de vrijstellingen in de erfbelasting en maakt de tarieven in de erf- en schenkbelasting onafhankelijk van de relatie van de ontvanger met de schenker of erfflater. Onder de 100.000 euro wordt het tarief 25%, tussen de 100.000 en 200.000 euro wordt het tarief 35%, en boven de 200.000 euro wordt het tarief 45%. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,8 mld euro.
- **Invoeren financiële transactiebelasting (GL-PvdA_255)**
GroenLinks-PvdA voert een financiële transactiebelasting in met een tarief van 0,01% op transacties in financiële derivaten en van 0,1% op transacties in overige financiële instrumenten. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,3 mld euro. De belasting verhoogt de kosten voor banken, dit leidt tot een hogere rente op bankleningen en heeft daarmee een negatief effect op het bbp.
- **Rente op schulden niet verrekenbaar met rendement in de vermogensaanwasbelasting (GL-PvdA_237)**
Voor de vermogensaanwasbelasting van GroenLinks-PvdA (GL-PvdA_235) geldt dat de rente op schulden niet meer verrekenbaar is met de rendementen op het vermogen voor de bepaling van de grondslag. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,2 mld euro.
- **Invoeren grondwaardebelasting (GL-PvdA_263)**
GroenLinks-PvdA voert een belasting in over de grondwaarde van percelen met een waarde vanaf 1 mln euro. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 1,0 mld euro. Deze maatregel vereist het opzetten van een aanvullende registratie voor de waarde van grond en kent een risico op uitvoeringsproblemen voor de Belastingdienst.
- **Afschaffen innovatiebox (GL-PvdA_242)**
GroenLinks-PvdA schaft de innovatiebox af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,0 mld euro.
- **Afschaffen vrijstelling dividendbelasting inkoop eigen aandelen (GL-PvdA_250)**

GroenLinks-PvdA schaft de vrijstelling in de dividendbelasting bij de inkoop van eigen aandelen af. Dit is een lastenverzwaring voor het buitenland van 0,8 mld euro. Deze raming kent een hoge onzekerheid vanwege aanzienlijke gedragsreacties, waaronder mogelijke verplaatsing van de fiscale vestigingsplaats van beursgenoteerde bedrijven.

- **Aanscherpen verliesverrekening, carry forward naar 6 jaar, afschaffen carry back (GL-PvdA_244)**
GroenLinks-PvdA scherpt de verliesverrekening in de vennootschapsbelasting aan tot 30% van de jaarwinst boven de 1 mln euro, beperkt de carry forward naar zes jaar en schaft de carry back af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,8 mld euro.
- **Aanscherpen earningsstrippingmaatregel (GL-PvdA_247)**
GroenLinks-PvdA scherpt de earningsstrippingmaatregel aan waarbij renteaftrek boven 1 mln euro wordt beperkt tot 10% van de gecorrigeerde winst. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,7 mld euro.
- **Afschaffen KIA (GL-PvdA_230)**
GroenLinks-PvdA schaft de kleinschaligheidsinvesteringsaftrek (KIA) af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- **Verhogen bankenbelasting (GL-PvdA_252)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de bankenbelasting. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- **Afschaffen BOR en doorschuifregeling (GL-PvdA_221)**
GroenLinks-PvdA schaft de BOR en de doorschuifregeling af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Afschaffen aftrekbaarheid kosten voor deelneming (GL-PvdA_248)**
GroenLinks-PvdA schaft de aftrekbaarheid van kosten voor deelnemingen in de vennootschapsbelasting af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro.
- **Invoeren planbatenheffing (GL-PvdA_262)**
GroenLinks-PvdA voert een gemeentelijke heffing op planbaten in. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro. GroenLinks-PvdA roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds. De juridische inpasbaarheid en houdbaarheid van de heffing is onzeker.
- **Afschaffen landbouwwijziging (GL-PvdA_259)**
GroenLinks-PvdA schaft de landbouwwijziging af zonder overgangsrecht. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro. Het is onzeker of deze vormgeving van de maatregel juridisch houdbaar is.

Klimaat en milieu

- **Invoeren kilometerheffing (afschaffen mrb en gedragseffect) (GL-PvdA_271_a, GL-PvdA_271_b, GL-PvdA_269_d, GL-PvdA_269_e, GL-PvdA_269_f, GL-PvdA_269_g)**
Bij invoering van de kilometerheffing schaft GroenLinks-PvdA de mrb af. Daarnaast zorgt de invoering van een kilometerheffing voor een afname van het aantal gereden kilometers en lagere opbrengsten in de brandstofaccijnzen en bpm. Dit is een lastenverlichting van 7,0 mld euro voor gezinnen en van 1,6 mld euro voor bedrijven.
- **Aanpassen bijtelling (GL-PvdA_273)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de bijtelling voor auto's met een hoge CO₂-uitstoot en verplicht het gebruik van emissievrije auto's in nieuwe contracten bij zakelijke lease. Dit zorgt voor een toename van het aandeel verkochte elektrische auto's, waardoor de opbrengst in de bpm en brandstofaccijnzen daalt. Dit is een lastenverlichting van 0,6 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.
- **Invoeren vrachtwagenheffing (afschaffen eurovignet, verlagen mrb en gedragseffect) (GL-PvdA_270_b)**
De invoering van een vrachtwagenheffing door GroenLinks-PvdA gaat gepaard met het afschaffen van het eurovignet, een lastenverlichting in de mrb voor vrachtwagens en een daling van de accijnsopbrengst. In totaal leidt dit tot een lastenverlichting voor bedrijven van 0,4 mld euro.

- **Invoeren kilometerheffing (GL-PvdA_269_a, GL-PvdA_269_c)**
GroenLinks-PvdA voert een kilometerheffing in die gedifferentieerd wordt naar tijd, plaats en CO₂-uitstoot. De opbrengsten van de kilometerheffing zijn gelijk aan de kosten van het afschaffen van de mrb, gedragseffecten en de uitvoerings- en investeringskosten (zie GL-PvdA_271_a-b, GL-PvdA_269_d-g en GL-PvdA_269_h). Daarnaast wordt de kilometerheffing uitgebreid naar voertuigen die op het moment vrijgesteld zijn van de mrb of waarvoor een verlaagd tarief geldt. Dit zorgt voor 1,4 mld euro hogere opbrengsten. In totaal is dit een lastenverzwaring van 8,2 mld euro voor gezinnen en van 2,7 mld euro voor bedrijven.
- **Invoeren vrachtwagenheffing (GL-PvdA_270_a, GL-PvdA_270_c)**
GroenLinks-PvdA voert een vrachtwagenheffing in met een tarief van 29 cent per kilometer op alle wegen. Dit is een lastenverzwaring van 2,1 mld euro voor bedrijven en van 0,3 mld euro voor het buitenland.
- **Invoeren verpakkingenbelasting (GL-PvdA_282)**
GroenLinks-PvdA voert een heffing in op meerlaagse verpakkingen en verpakkingen die voor minder dan 30% uit recyclaat bestaan. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 2,0 mld euro. Deze maatregel leidt mogelijk tot grote uitvoeringstechnische problemen, omdat het maken van onderscheid tussen fossiele en gerecyclede plastics complex is, met name bij import.
- **Gedifferentieerde vliegbelasting (GL-PvdA_279)**
GroenLinks-PvdA differentieert de vliegbelasting naar gevlogen afstand, klasse en type vliegtuig en schaft de vrijstellingen voor transferpassagiers en privévliegtoegen af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor gezinnen, van 0,3 mld euro voor bedrijven en van 0,5 mld euro voor het buitenland.
- **Aanpassen vrijstellingen energiebelasting (GL-PvdA_276)**
GroenLinks-PvdA schaft in de energiebelasting de vrijstellingen af voor het duaal verbruik van kolen, de walstroomregeling, het niet-energetisch verbruik van aardgas, de inputvrijstelling voor WKK's en het verlaagd tarief voor de glastuinbouw. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,8 mld euro.
- **Invoeren openruimteheffing (GL-PvdA_283)**
GroenLinks-PvdA voert een openruimteheffing op het bebouwen van onbebouwde grond in op nationaal niveau. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,7 mld euro.
- **Verhogen dieselaccijns (GL-PvdA_274)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de accijns op diesel met 12 cent per liter. Dit is een lastenverzwaring van 0,3 mld euro voor gezinnen en van 0,2 mld euro voor bedrijven.
- **Invoeren circulaire plastic-heffing (GL-PvdA_308)**
GroenLinks-PvdA voert een heffing in op de productie van fossiele polymeren voor de Nederlandse markt van 340 euro per ton. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- **Invoeren heffing op lozen hoge temperatuur restwarmte (GL-PvdA_326)**
GroenLinks-PvdA voert een heffing in op het lozen van restwarmte met een tarief van 27,50 euro per GJ. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro. De maatregel brengt uitvoeringstechnische risico's met betrekking tot de meetbaarheid van restwarmte met zich mee.
- **Verhogen afvalstoffenbelasting (GL-PvdA_285)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de afvalstoffenbelasting naar 200 euro per 1000 kg. Dit is een lastenverzwaring van 0,3 mld euro voor zowel gezinnen als voor bedrijven.
- **Verhogen bpm (GL-PvdA_302)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de tarieven in de bpm en schaft de teruggaafregeling voor bijzondere voertuigen af. Dit is een taakstellende lastenverzwaring van 0,2 mld euro voor zowel gezinnen als voor bedrijven.
- **Invoeren slachtheffing (GL-PvdA_289)**

GroenLinks-PvdA voert een heffing in op de slacht van dieren. De belasting wordt geheven aan het begin van de keten bij vleesproducenten en slachthuizen. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.

- **Invoeren heffing op kunstmest (GL-PvdA_284)**
GroenLinks-PvdA voert een heffing in op kunstmest. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Invoeren heffing op gewasbeschermingsmiddelen (GL-PvdA_287)**
GroenLinks-PvdA voert een heffing in op gewasbeschermingsmiddelen in de landbouw. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Invoeren heffing op broeikasgassen landbouw (GL-PvdA_193_a)**
GroenLinks-PvdA voert een heffing in op emissies van broeikasgassen in de landbouw die nog niet belast worden. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro. Deze maatregel kent uitvoeringstechnische problemen op plekken waar uitstoot nog niet geregistreerd wordt.
- **Aanpassen tarieven energiebelasting (GL-PvdA_275)**
GroenLinks-PvdA past in de energiebelasting de tarieven voor aardgas aan. De partij verlaagt het tarief in de eerste en tweede schijf en verhoogt het tarief in de derde en vierde schijf, zodat het tarief in de eerste vier tariefschijven uitkomt op 49 cent. Het tarief in de vijfde schijf wordt verhoogd naar 20 cent. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,6 mld euro en een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,6 mld euro.
- **Opbrengst veiling stikstofemissierechten veehouderij (GL-PvdA_305_a)**
GroenLinks-PvdA voert een systeem van verhandelbare stikstofemissierechten in voor de veehouderij. Bij invoering worden de rechten geveild. Dit leidt tot eenmalige opbrengsten, maar brengt geen beleidsmatige lastenverzwaring teweeg. Voor het EMU-saldo wordt gerekend met een opbrengst van 0,6 mld euro in 2028. Deze maatregel brengt uitvoeringstechnische risico's met zich mee.

Overig

- **Verhogen accijns op tabak en alcohol en invoering verbruiksbelasting op e-sigaretten (GL-PvdA_290, GL-PvdA_291)**
GroenLinks-PvdA verhoogt de accijns op tabak en alcohol en voert een verbruiksbelasting in op e-sigaretten. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 1,0 mld euro.
- **Verhogen assurantiebelasting (GL-PvdA_254)**
GroenLinks-PvdA verhoogt het tarief van de assurantiebelasting van 21% naar 25% en schaft de vrijstellingen voor onder andere transportverzekeringen en exportkredietverzekeringen af. Dit is een lastenverzwaring van 0,7 mld euro voor gezinnen en van 0,2 mld euro voor bedrijven.
- **Afschaffen verlaagd btw-tarief sierteelt (GL-PvdA_267)**
GroenLinks-PvdA hevelt sierteelt over naar het algemene btw-tarief van 21%. Dit is een lastenverzwaring van 0,3 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.
- **Invoeren mediaheffing (GL-PvdA_261)**
GroenLinks-PvdA voert een mediaheffing in met een tarief van 5% over de bruto-opbrengst uit telecomaansluitingen, advertenties via platforms die audiovisueel materiaal beschikbaar stellen, streamingdiensten en verkoop en verhuur van audiovisueel materiaal. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro.
- **Experimenten softdrugs (GL-PvdA_292)**
GroenLinks-PvdA voert een experiment uit voor het telen, verkopen en gebruiken van softdrugs. Dit is een taakstellende lastenverzwaring van 0,2 mld euro voor gezinnen. De opbrengsten ontstaan bijvoorbeeld door het veilen van vergunningen, een nationale verbruiksbelasting of dividenduitkeringen door een staatsbedrijf.
- **Verbruiksbelasting op alcoholvrije dranken afhankelijk van suikergehalte (GL-PvdA_293)**
GroenLinks-PvdA maakt de verbruiksbelasting op alcoholvrije dranken afhankelijk van het suikergehalte. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro.

Tabel 12.6 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2028, ex ante, mld euro

(-) betekent lastenverlichting, (+) betekent lastenverzwaring.	2028
Inkomen en arbeid	-30,1
Verhogen algemene heffingskorting (GL-PvdA_205_c)	-28,9
Verlagen nominale zorgpremie (GL-PvdA_209_a)	-11,1
Introduceren ouderenvoordeel (GL-PvdA_206_a)	-10,4
Introductie zesschijvenstelsel (GL-PvdA_202)	-5,0
Eerste jaar eigenrisicodragerschap WW (premies) (GL-PvdA_185_b)	-3,7
Verlaging Aof-premie kleine werkgevers (GL-PvdA_210)	-3,5
Verlaging AWF-premie vaste contracten (GL-PvdA_317)	-3,0
Verplichte pensioenopbouw zelfstandigen (GL-PvdA_211)	-1,3
Verplichte pensioenopbouw witte vlek werknemers (GL-PvdA_212)	-0,4
Voor de helft uifaseren hypotheekrenteaftrek (GL-PvdA_203)	5,5
Afschaffen ouderenkorting (GL-PvdA_207)	5,4
Afschaffen algemene heffingskorting voor AOW-gerechtigden (GL-PvdA_206_b)	5,2
Afschaffen maximumpremiegrens van werknemersverzekeringen en IAB (Zvw) voor bedrijven (GL-PvdA_228)	5,0
Verlagen en steiler afbouwen arbeidskorting (GL-PvdA_204)	4,9
Aftoppingsgrens pensioenpremie op 80.000 euro (GL-PvdA_325)	3,3
Afschaffen mkb-winstvrijstelling (GL-PvdA_215)	2,6
Werkgeversheffing van 15% op loon boven 216.000 euro (GL-PvdA_219)	1,3
Intensivering arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (premies) (GL-PvdA_173_c, GL-PvdA_173_b)	1,1
Afschaffen 30%-regeling, ETK-regeling en buitenlandse partiële belastingplicht (GL-PvdA_217)	0,9
Introductie opdrachtgeversheffing (GL-PvdA_227)	0,6
Afschaffen aftrekposten die vallen onder de ondernemersaftrek (GL-PvdA_213)	0,4
Versneld afbouwen inkomensafhankelijke combinatiekorting (GL-PvdA_229)	0,3
Verlagen alleenstaandeouderenkorting (GL-PvdA_208)	0,3
Premies volksverzekeringen heffen in box 2 en box 3 (GL-PvdA_214)	0,2
Inwonerschapsfictie voor inkomstenbelasting na emigratie (GL-PvdA_225)	0,2
Afschaffen box 2-vrijstelling voor schulden bij de eigen vennootschap (GL-PvdA_220)	0,1
Vermogen en winst	27,1
Vpb-vrijstelling voor woningcorporaties (GL-PvdA_249)	-1,4
Verhogen EIA, MIA en VAMIL (GL-PvdA_319)	-1,0
Lastenverlichting WBSO (GL-PvdA_318_b)	-0,6
Introduceren vermogensbelasting box 2 en 3 en ondernemingsvermogen box 1 (GL-PvdA_239)	9,3
Verhogen hoge tarief vennootschapsbelasting (GL-PvdA_328)	5,1
Verhogen tarief box 3 naar 49% (GL-PvdA_238)	2,9
Belasten werkelijk rendement box 3 o.b.v. vermogensaanwas (GL-PvdA_235)	2,1
Uniformeren en aanpassen tarieven en vrijstellingen erf- en schenkbelasting (GL-PvdA_258)	1,8
Invoeren financiële transactiebelasting (GL-PvdA_255)	1,3

Rente op schulden niet verrekenbaar met rendement in de vermogensaanwasbelasting (GL-PvdA_237)	1,2
Invoeren grondwaardebelasting (GL-PvdA_263)	1,0
Afschaffen innovatiebox (GL-PvdA_242)	1,0
Afschaffen vrijstelling dividendbelasting inkoop eigen aandelen (GL-PvdA_250)	0,8
Aanscherpen verliesverrekening, carry forward naar 6 jaar, afschaffen carry back (GL-PvdA_244)	0,8
Aanscherpen earningsstrippingmaatregel (GL-PvdA_247)	0,7
Afschaffen KIA (GL-PvdA_230)	0,5
Verhogen bankenbelasting (GL-PvdA_252)	0,5
Afschaffen BOR en doorschuifregeling (GL-PvdA_221)	0,4
Afschaffen aftrekbaarheid kosten voor deelneming (GL-PvdA_248)	0,3
Invoeren planbatenheffing (GL-PvdA_262)	0,3
Afschaffen landbouwvrijstelling (GL-PvdA_259)	0,2
Klimaat en milieu	11,2
Invoeren kilometerheffing (afschaffen mrb en gedragseffect) (GL-PvdA_271_a, GL-PvdA_271_b, GL-PvdA_269_d, GL-PvdA_269_e, GL-PvdA_269_f, GL-PvdA_269_g)	-8,6
Aanpassen bijtelling (GL-PvdA_273)	-0,8
Invoeren vrachtwagenheffing (afschaffen eurovignet, verlagen mrb en gedragseffect) (GL-PvdA_270_b)	-0,4
Invoeren kilometerheffing (GL-PvdA_269_a, GL-PvdA_269_c)	10,9
Invoeren vrachtwagenheffing (GL-PvdA_270_a, GL-PvdA_270_c)	2,3
Invoeren verpakkingenbelasting (GL-PvdA_282)	2,0
Gedifferentieerde vliegbelasting (GL-PvdA_279)	0,9
Aanpassen vrijstellingen energiebelasting (GL-PvdA_276)	0,8
Invoeren openruimteheffing (GL-PvdA_283)	0,7
Verhogen dieselaccijns (GL-PvdA_274)	0,6
Invoeren circulaire plastic-heffing (GL-PvdA_308)	0,5
Invoeren heffing op lozen hoge temperatuur restwarmte (GL-PvdA_326)	0,5
Verhogen afvalstoffenbelasting (GL-PvdA_285)	0,5
Verhogen bpm (GL-PvdA_302)	0,4
Invoeren slachtheffing (GL-PvdA_289)	0,2
Invoeren heffing op kunstmest (GL-PvdA_284)	0,2
Invoeren heffing op gewasbeschermingsmiddelen (GL-PvdA_287)	0,2
Invoeren heffing op broeikasgassen landbouw (GL-PvdA_193_a)	0,2
Aanpassen tarieven energiebelasting (GL-PvdA_275)	0,0
Opbrengst veiling stikstofemissierechten veehouderij (GL-PvdA_305_a)	0,0
Overig	3,0
Verhogen accijns op tabak en alcohol en invoering verbruiksbelasting op e-sigaretten (GL-PvdA_290, GL-PvdA_291)	1,0
Verhogen assurantiebelasting (GL-PvdA_254)	0,9
Afschaffen verlaagd btw-tarief sierteelt (GL-PvdA_267)	0,3
Invoeren mediaheffing (GL-PvdA_261)	0,3
Experimenten softdrugs (GL-PvdA_292)	0,2
Verbruiksbelasting op alcoholvrije dranken afhankelijk van suikergehalte (GL-PvdA_293)	0,2

12.4 CDA

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van het door het CDA aangeleverd beleidspakket en de effecten daarvan op de overheidsuitgaven en de lasten in 2028. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2024 en betreffen afwijkingen ten opzichte van het basispad.

12.4.1 Uitgaven

Het CDA houdt de overheidsuitgaven per saldo ongewijzigd in 2028. Na een opsomming van de uitgavenmaatregelen per uitgavenfunctie volgt een tabel.

Sociale zekerheid

- **Verhogen kinderbijslag (CDA_105)**
Het CDA verhoogt de kindbedragen in de kinderbijslag van 0- tot 11-jarigen tot het niveau van 12- tot 17-jarigen en verhoogt daarna de bedragen per kind naar 1754 euro per jaar. Dit is een intensivering van 1,4 mld euro.
- **Verhogen kindgebonden budget (CDA_107)**
Het CDA verlaagt het afbouwpunt voor paren in het kindgebonden budget naar 40.000 euro en verhoogt alle kindbedragen met 356 euro. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Afschaffen kostendelersnorm Participatiewet (CDA_237)**
Het CDA schaft de kostendelersnorm in de Participatiewet af. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro.
- **Uitbreiden beschutte werkplekken met 8000 plekken (CDA_106)**
Het CDA breidt het aantal beschutte werkplekken uit met 8000 plekken. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Intensivering inkomensondersteuning Participatiewet (CDA_251)**
Het CDA intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in de invoering van een toelage voor zowel personen die langer dan drie jaar een bijstandsuitkering ontvangen als voor gezinnen in de bijstand met meer dan twee minderjarige kinderen.
- **Introduceren inkomensafhankelijke eigen bijdrage en directe financiering kinderopvang + twee gratis dagen 2- en 3-jarigen (zonder arbeidseis) (CDA_101)**
Het CDA voert directe financiering van kinderopvanginstellingen in met een inkomensafhankelijke eigen bijdrage. De eerste twee dagen dagopvang zijn gratis voor twee- en driejarigen. Zowel werkende als niet-werkende ouders kunnen van deze twee gratis dagen voor twee- en driejarigen gebruik maken. Dit is een ombuiging van 1,0 mld euro.
- **Verlaging nominale premie, effect zorgtoeslag (CDA_196_e)**
Het CDA verlaagt de nominale zorgverzekeringspremie met 10% en compenseert deze maatregel budgetneutraal met een verhoging van de IAB in de Zvw (CDA_195). De verlaging van de nominale premie zorgt voor een verlaging van de zorgtoeslag. Dit is een ombuiging van 1,0 mld euro.
- **Verlagen vermogensgrenzen zorgtoeslag en kindgebonden budget naar niveau huurtoeslag + grondslag toeslagen uitbreiden met box 2-vermogen (CDA_193)**
Het CDA verlaagt de vermogensgrenzen voor de zorgtoeslag en het kindgebonden budget naar het niveau van de vermogensgrens voor de huurtoeslag en neemt box 2-vermogen mee in de vermogenstoets van toeslagen. Dit is een ombuiging van 0,8 mld euro.
- **Asielinstroom-beperkende maatregelen (Bijstandsuitkeringen) (CDA_241_b)**
Het CDA neemt maatregelen om de asielinstroom te beperken, zie CDA_241_a. Dit zorgt voor minder aanspraak op bijstandsuitkeringen, dit is een ombuiging van 0,3 mld euro.
- **Handhaven eigen risico op 385 euro, effect op zorgtoeslag (CDA_110_c)**
Het CDA bevestigt het eigen risico op een niveau van 385 euro. Daardoor daalt de hoogte van de zorgtoeslag. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.

- **Flexibele AOW-leeftijd: tot drie jaar later (CDA_104)**
Het CDA biedt de mogelijkheid om de AOW tot maximaal drie jaar later actuairueel neutraal in te laten gaan. Op korte termijn is er sprake van een ombuiging van 0,2 mld euro, omdat een deel van de AOW-gerechtigden kiest voor latere opname.

Zorg

- **Bevriezen verplicht eigen risico in de Zvw op 385 euro (CDA_110_a)**
Het CDA bevriest de hoogte van het verplichte eigen risico in de Zvw, dit blijft 385 euro. Dit is een intensivering van 0,8 mld euro.
- **Intensivering gemeente- en provinciefonds: Wmo/jeugdzorg (CDA_253_b, CDA_253_c)**
Het CDA intensificeert 1,2 mld euro in het gemeente- en provinciefonds (zie CDA_253_a). Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen van het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij zorg. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro in Wmo/Jeugdzorg.
- **Intensivering fonds gehandicaptensport (CDA_123)**
Het CDA intensificeert 0,2 mld euro in het fonds gehandicaptensport.
- **Intensivering extra plekken in verpleeghuizen (CDA_127)**
Het CDA intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in de Wlz met het oog op het uitbreiden van het aantal plekken in verpleeghuizen.
- **Hoofddlijnenakkoord i.c.m. MBI (CDA_112)**
Het CDA heeft de intentie om een hoofddlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met het macrobeheersinstrument. Deze maatregel leidt tot ombuigingen van 0,2 mld euro in de ziekenhuiszorg en beperkte ombuigingen in de huisartsenzorg, de geestelijke gezondheidszorg en de wijkverpleging. In totaal is de ombuiging op de Zvw 0,4 mld euro.
- **Verlagen van de beschikbaarheidsbijdrage voor medisch specialistische vervolgoopleidingen (CDA_135)**
Het CDA verlaagt de beschikbaarheidsbijdrage voor medisch specialistische vervolgoopleidingen. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.

Openbaar bestuur

- **Intensivering gemeente- en provinciefonds: openbaar bestuur (CDA_253_a)**
Het CDA intensificeert 1,2 mld euro in het gemeente- en provinciefonds met het oog op de uitvoeringskracht (0,7 mld euro), het afschaffen van de opschalingskorting (0,3 mld euro) en het opzetten van een gemeenschapsfonds (0,2 mld euro). Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen van het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij openbaar bestuur (0,7 mld euro).
- **Intensivering provinciefonds: openbaar bestuur (CDA_253_d)**
Het CDA intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in het provinciefonds met het oog op regionale middelen voor cultuur.
- **Intensivering kennis & innovatie in regio (oormerk) (CDA_163_b)**
Het CDA intensificeert in het creëren van een specifieke uitkering via het provinciefonds voor economische ontwikkeling in de regio (CDA_163_a). Vanwege de administratieve lasten die met een specifieke uitkering gepaard gaan, is er sprake van een beperkt efficiëntieverlies bij openbaar bestuur.
- **Ombuiging Nationaal Groeifonds: openbaar bestuur (CDA_164_b, CDA_164_c)**
Het CDA buigt het resterende budget uit het groeifonds volledig om. Dit is een ombuiging van 0,9 mld euro op openbaar bestuur.
- **Apparaatskorting Rijk: openbaar bestuur (CDA_158_a)**
Het CDA beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en de zbo's via een apparaatskorting en zondert defensie uit. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro op openbaar bestuur.

Onderwijs

- **Invoeren persoonlijke leerrekeningen (CDA_139)**
Het CDA introduceert persoonlijke leerrekeningen, met een tegoed van 2000 euro bij het behalen van een mbo-diploma. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.

- **Taakstellende intensivering gericht op het behoud van mbo- en hbo-opleidingen in krimpregio's (CDA_150)**
Het CDA intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in het behoud van mbo- en hbo-opleidingen in krimpregio's.
- **Verhogen lumpsum po voor bijscholing (CDA_239)**
Het CDA verhoogt de lumpsum van het primair onderwijs voor bijscholing van leerlingen binnen de school om kansenongelijkheid te beperken. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Ombuiging Fonds voor Onderzoek en Wetenschap (CDA_151)**
Het CDA buigt de uitgaven aan het Fonds voor Onderzoek en Wetenschap volledig om. Dit is een ombuiging van 0,5 mld euro.
- **Verlagen lumpsum po en herziening financieringsstructuur (CDA_140)**
Het CDA verhoogt het vaste bedrag per school in het primair onderwijs en verlaagt het variabele bedrag per leerling. De gewijzigde structuur resulteert in een verschuiving van budgetten van grotere naar kleinere scholen. Dit is een taakstellende ombuiging van 0,5 mld euro.
- **Verplichten Nederlandse taal in bacheloropleidingen (CDA_147)**
Het CDA verplicht bacheloropleidingen tot het lesgeven in de Nederlandse taal. Hierdoor neemt het aantal internationale studenten af. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro.
- **Verlagen lumpsum hoger onderwijs en herziening financieringsstructuur (CDA_148)**
Het CDA verhoogt het vaste bedrag per instelling en verlaagt het variabele bedrag per student in het hoger onderwijs. Dit is een taakstellende ombuiging van 0,2 mld euro.

Overdrachten aan bedrijven

- **Ombuiging Nationaal Groeifonds: overdrachten aan bedrijven (CDA_164_a)**
Het CDA buigt het resterende budget uit het groeifonds volledig om. Dit is een ombuiging van 1,7 mld euro op overdrachten aan bedrijven.

Veiligheid

- **Intensivering strafrechtketen (CDA_172)**
Het CDA intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in de strafrechtketen.
- **Asielinstroom-beperkende maatregelen (COA, IND, Nidos) (CDA_241_a)**
Het CDA neemt maatregelen om de asielinstroom te beperken, zoals het versoberen van opvangomstandigheden in de asielketen, het verscherpen van toelatingscriteria, en het beperken van mogelijkheden tot gezinshereniging tot het kerngezin. Hierdoor treden besparingen op bij het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA), de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND), en Nidos, dit is een ombuiging van 0,6 mld euro. De partij sluit hiervan 0,1 mld euro terug naar de uitvoeringsorganisaties. Afhankelijk van de precieze vormgeving kunnen deze maatregelen gepaard gaan met juridische risico's.
- **Apparaatskorting Rijk: veiligheid (CDA_158_b)**
Het CDA beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en de zbo's via een apparaatskorting. Dit is een ombuiging van 0,1 mld euro op veiligheid.

Bereikbaarheid

- **Regionaal investeringsprogramma bereikbaarheid (CDA_179)**
Het CDA intensificeert 0,4 mld euro in de bereikbaarheid in de regio.
- **Invoeren congestieheffing (invoerings- en uitvoeringskosten) (CDA_235_e)**
De invoering van een congestieheffing door het CDA gaat gepaard met invoeringskosten van 0,1 mld euro en uitvoeringskosten van 0,1 mld euro. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Apparaatskorting Rijk: bereikbaarheid (CDA_158_c)**
Het CDA beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en de zbo's via een apparaatskorting. Dit is een beperkte ombuiging op bereikbaarheid.

Defensie

- **Intensiveringen defensie (CDA_182)**
Het CDA intensificeert 2,1 mld euro in defensie, met het oog op uitvoering van internationale taken, defensiematerieel en versterking van ondersteunende diensten.

Klimaat en milieu

- **Intensivering subsidies woningisolatie (CDA_186)**
Het CDA beperkt investeringsrisico's van isolatie voor woningcorporaties. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Subsidieregeling verduurzaming grootverbruikers (CDA_218_c)**
Het CDA intensificeert via een subsidieregeling 0,2 mld euro in het verduurzamen van grootgebruikers van energie.

Overig

- **Intensivering kennis & innovatie in regio (CDA_163_a)**
Het CDA intensificeert 0,2 mld euro in het creëren van een specifieke uitkering via het provinciefonds voor economische ontwikkeling in de regio. Vanwege de administratieve lasten die met een specifieke uitkering gepaard gaan, is er sprake van een efficiëntieverlies (CDA_163_b).
- **Intensivering stimuleren bouwsparen (CDA_188)**
Het CDA heeft de intentie om een bestuurlijk akkoord af te sluiten met banken om bouwsparen te stimuleren. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Ombuiging op middelen voor cultuur (CDA_152)**
Het CDA buigt 0,2 mld euro om op middelen voor cultuur.

12.4.2 Maatregelen met een direct EMU-schuldeffect

De volgende maatregelen hebben geen effect op het EMU-saldo, maar wel een direct effect op de EMU-schuld.

EMU-schuld direct

- **Garantiefonds woningbouw (CDA_189)**
Het CDA intensificeert 0,2 mld euro voor het oprichten van een garantiefonds voor nieuwbouwprojecten. Dit verhoogt de EMU-schuld met 0,5 mld euro binnen de kabinetsperiode.

Tabel 12.7 Netto ombuigingen in 2028, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(+) betekent intensivering, (-) betekent ombuiging.	2028
Sociale zekerheid	-1,0
Verhogen kinderbijslag (CDA_105)	1,4
Verhogen kindgebonden budget (CDA_107)	0,4
Afschaffen kostendelersnorm Participatiewet (CDA_237)	0,3
Uitbreiden beschutte werkplekken met 8000 plekken (CDA_106)	0,2
Intensivering inkomensondersteuning Participatiewet (CDA_251)	0,2
Introduceren inkomensafhankelijke eigen bijdrage en directe financiering kinderopvang + twee gratis dagen 2- en 3-jarigen (zonder arbeidseis) (CDA_101)	-1,0
Verlaging nominale premie, effect zorgtoeslag (CDA_196_e)	-1,0
Verlagen vermogensgrenzen zorgtoeslag en kindgebonden budget naar niveau huurtoeslag + grondslag toeslagen uitbreiden met box 2-vermogen (CDA_193)	-0,8
Asielinstroom-beperkende maatregelen (Bijstandsuitkeringen) (CDA_241_b)	-0,3

Handhaven eigen risico op 385 euro, effect op zorgtoeslag (CDA_110_c)	-0,2
Flexibele AOW-leeftijd: tot drie jaar later (CDA_104)	-0,2
Zorg	1,1
Bevriezen verplicht eigen risico in de Zvw op 385 euro (CDA_110_a)	0,8
Intensivering gemeente- en provinciefonds: Wmo/jeugdzorg (CDA_253_b, CDA_253_c)	0,5
Intensivering fonds gehandicaptensport (CDA_123)	0,2
Intensivering extra plekken in verpleeghuizen (CDA_127)	0,2
Hoofdlijnenakkoord i.c.m. MBI (CDA_112)	-0,4
Verlagen van de beschikbaarheidsbijdrage voor medisch specialistische vervolgoopleidingen (CDA_135)	-0,2
Openbaar bestuur	-0,2
Intensivering gemeente- en provinciefonds: openbaar bestuur (CDA_253_a)	0,7
Intensivering provinciefonds: openbaar bestuur (CDA_253_d)	0,2
Intensivering kennis & innovatie in regio (oormerk) (CDA_163_b)	0,0
Ombuiging Nationaal Groeifonds: openbaar bestuur (CDA_164_b, CDA_164_c)	-0,9
Apparaatskorting Rijk: openbaar bestuur (CDA_158_a)	-0,2
Onderwijs	-1,0
Invoeren persoonlijke leerrekeningen (CDA_139)	0,2
Taakstellende intensivering gericht op het behoud van mbo- en hbo-opleidingen in krimpregio's (CDA_150)	0,2
Verhogen lumpsum po voor bijscholing (CDA_239)	0,2
Ombuiging Fonds voor Onderzoek en Wetenschap (CDA_151)	-0,5
Verlagen lumpsum po en herziening financieringsstructuur (CDA_140)	-0,5
Verplichten Nederlandse taal in bacheloropleidingen (CDA_147)	-0,4
Verlagen lumpsum hoger onderwijs en herziening financieringsstructuur (CDA_148)	-0,2
Overdrachten aan bedrijven	-1,7
Ombuiging Nationaal Groeifonds: overdrachten aan bedrijven (CDA_164_a)	-1,7
Veiligheid	-0,4
Intensivering strafrechtketen (CDA_172)	0,2
Asielinstroom-beperkende maatregelen (COA, IND, Nidos) (CDA_241_a)	-0,5
Apparaatskorting Rijk: veiligheid (CDA_158_b)	-0,1
Bereikbaarheid	0,5
Regionaal investeringsprogramma bereikbaarheid (CDA_179)	0,4
Invoeren congestieheffing (invoerings- en uitvoeringskosten) (CDA_235_e)	0,2
Apparaatskorting Rijk: bereikbaarheid (CDA_158_c)	0,0
Defensie	2,1

Intensiveringen defensie (CDA_182)	2,1
Klimaat en milieu	0,4
Intensivering subsidies woningisolatie (CDA_186)	0,2
Subsidieregeling verduurzaming grootverbruikers (CDA_218_c)	0,2
Overig	0,2
Intensivering kennis & innovatie in regio (CDA_163_a)	0,2
Intensivering stimuleren bouwsparen (CDA_188)	0,2
Ombuiging op middelen voor cultuur (CDA_152)	-0,2
EMU-schuld direct	0,2
Garantiefonds woningbouw (CDA_189)	0,2

12.4.3 Lasten

Het CDA verhoogt de beleidsmatige lasten met per saldo 5,3 mld euro in 2028. De verhoging is opgebouwd uit een verhoging van 1,0 mld euro voor gezinnen, een verhoging van 1,9 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 2,3 mld euro voor het buitenland. Hieronder worden de lastenmaatregelen per categorie opgesomd en gevolgd door een tabel.

Inkomen en arbeid

- **Afschaffen afbouw algemene heffingskorting (CDA_190_a)**
Het CDA laat de algemene heffingskorting niet meer afbouwen, waardoor het niveau niet meer inkomensafhankelijk is. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 13,6 mld euro.
- **Afschaffen afbouw arbeidskorting (CDA_190_b)**
Het CDA laat de arbeidskorting niet meer afbouwen, waardoor het niveau vanaf het maximum niet meer inkomensafhankelijk is. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 7,6 mld euro.
- **Verlagen afbouwpercentage ouderenkorting (CDA_190_c)**
Het CDA verlaagt het afbouwpercentage van de ouderenkorting naar 3%. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,5 mld euro.
- **Uniformeren tarief box 2 (CDA_243)**
Het CDA voert een uniform box 2-tarief in van 25%. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Introduceren overdraagbaarheid van 25% voor algemene heffingskorting (CDA_192)**
Het CDA maakt de algemene heffingskorting voor 25% overdraagbaar naar de minstverdienende partner. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,3 mld euro.
- **Verhogen onbelaste reiskostenvergoeding (CDA_201)**
Het CDA verhoogt de onbelaste reiskostenvergoeding met 2 cent naar 24 cent per kilometer. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,2 mld euro.
- **Introduceren notionele renteaftrek ondernemingsvermogen in de inkomstenbelasting (CDA_200)**
Het CDA voert een notionele renteaftrek in over de waarde van het ondernemingsvermogen van ondernemers voor de inkomstenbelasting. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Invoeren vierschijvenstelsel box 1 (CDA_190_e)**
Het CDA introduceert een vierschijvenstelsel met een tarief van 34% tot een belastbaar inkomen van 24.094 euro, 40,38% tot 38.139 euro, 46,89% tot 73.159 euro en 54% boven de 73.159 euro. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 9,3 mld euro.

- **Verlagen arbeidskorting (CDA_190_d)**
Het CDA verlaagt de arbeidskorting tot 868 euro op het eerste knikpunt, 4514 euro op het tweede knikpunt en 4952 euro op het maximum. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 4,4 mld euro.
- **Aanpassen maximaal aftrektarief naar tweede schijftarief (40,38%) (CDA_198)**
Het CDA verlaagt het maximale aftrektarief voor aftrekposten naar het tweede schijftarief van 40,38%. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 2,3 mld euro.
- **Invoeren huishoudensheffing (CDA_157_c)**
Het CDA voert op gemeentelijk niveau een huishoudensheffing in. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 2,0 mld euro. Het CDA roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds.
- **Afschaffen inkomensafhankelijke combinatiekorting (CDA_197)**
Het CDA schaft de inkomensafhankelijke combinatiekorting af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,5 mld euro.
- **30%-regeling beperken tot sectoren ICT en techniek (CDA_236)**
Het CDA beperkt de 30%-regeling tot de sectoren ICT en techniek. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,5 mld euro.
- **Invoeren voorheffing op forfaitair rendement in box 2 (CDA_242)**
Het CDA voert een jaarlijkse voorheffing in box 2 in over een forfaitair rendement van 4% op de boekwaarde van het vermogen in de vennootschap. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro. Op EMU-basis is de opbrengst 1,3 mld in 2028 en is de structurele opbrengst beperkt, omdat de voorheffing kan worden verrekend. Er zijn uitvoeringstechnische risico's, omdat moet worden bijgehouden wat gedurende het bestaan van een vennootschap aan voorheffing is geheven.
- **Aftoppen mkb-winstvrijstelling op 75.000 euro (CDA_246)**
Het CDA topt de mkb-winstvrijstelling af op een winst van 75.000 euro. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro.
- **Verlagen hoogste grens eigenwoningforfait naar 1.000.000 euro (CDA_245)**
Het CDA verlaagt de hoogste schijfgrens van het eigenwoningforfait naar 1 mln euro. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro.
- **Beperken afschrijving gebouwen in eigen gebruik in de inkomstenbelasting (CDA_211)**
Het CDA beperkt de afschrijving op gebouwen in eigen gebruik in de inkomstenbelasting tot de WOZ-waarde. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,1 mld euro. Op EMU-basis is de opbrengst 0,2 mld euro in 2028.
- **Fiscaliseren Wlz-premie (CDA_194)**
Het CDA heft de Wlz-premie in alle vier de schijven van box 1 en stelt het premietarief zo vast dat langdurige zorg volledig met premieopbrengsten gedekt wordt. Het premietarief daalt van 9,65% naar 6,58%. De maatregel is budgetneutraal vormgegeven, doordat de totale schijftarieven in box 1 (inclusief premies volksverzekeringen) gelijk blijven.
- **Verhoging maximumpremieregrens IAB en verschuiving van de nominale premie naar het IAB-tarief (Zvw) (CDA_195)**
Het CDA verhoogt de maximumpremieregrens voor de inkomensafhankelijke bijdrage (IAB) in de Zorgverzekeringswet (Zvw) naar 200.000 euro en compenseert dit met een lagere IAB-premie. Daarnaast verlaagt CDA de nominale zorgpremie met 10% en compenseert dit met een hogere IAB-premie. De maatregel is budgetneutraal maar betekent een verschuiving van lasten van gezinnen naar bedrijven van 2,1 mld euro. Omdat het CDA de collectieve middelen in de Zvw aanpast zonder de private verzekeringsmarkt te wijzigen, bestaat het risico dat de Europese Commissie dit zal beoordelen als staatssteun.

Vermogen en winst

- **Verlagen hoge tarief vennootschapsbelasting (CDA_213)**
Het CDA verlaagt het tarief in de tweede schijf van de vennootschapsbelasting met 0,8%-punt naar 25%. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 1,0 mld euro.

- **Verhogen KIA, EIA, MIA en VAMIL (CDA_219)**
Het CDA verhoogt de kleinschaligheidsinvesteringsaftrek (KIA), de energie-investeringsaftrek (EIA), de Milieu-investeringsaftrek (MIA) en de Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (VAMIL). Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- **Lastenverlichting WBSO (CDA_202_b)**
Het CDA verruimt het budget van de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Invoeren ozb-gebruikersdeel (CDA_157_a)**
Het CDA introduceert een onroerendezaakbelasting voor gebruikers als extra belastinggebied voor gemeenten. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 2,0 mld euro. Het CDA roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds.
- **Afschaffen vrijstelling dividendbelasting inkoop eigen aandelen (CDA_203)**
Het CDA schaft de vrijstelling in de dividendbelasting bij de inkoop van eigen aandelen af. Dit is een lastenverzwaring voor het buitenland van 0,8 mld euro. Deze raming kent een hoge onzekerheid vanwege aanzienlijke gedragsreacties, waaronder mogelijke verplaatsing van de fiscale vestigingsplaats van beursgenoteerde bedrijven.
- **Belasten werkelijk rendement box 3 o.b.v. vermogensaanwas (CDA_210)**
Het CDA voert ter vervanging van het huidige box 3-stelsel een heffing op werkelijk rendement in box 3 in met een heffingsvrij inkomen van 1000 euro, een tarief van 37%, een forfaitair rendement voor eerste woning voor eigen gebruik van 4% en een verliesdrempel van 500 euro. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,8 mld euro.
- **Aanpassing tarieven erf- en schenkbelasting (CDA_206)**
Het CDA voert een derde schijf in de erf- en schenkbelasting in voor verkrijgingen boven de 500.000 euro. Het tarief in deze schijf ligt 10%-punt hoger dan in de tweede schijf. Daarnaast voert het CDA in dat in de schenkbelasting slechts eenmalig gebruik kan worden gemaakt van de ruimte binnen de eerste en tweede schijf. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,6 mld euro. Deze maatregel kent uitvoeringstechnische risico's omdat giften moeten worden bijgehouden over de levensloop.
- **Invoeren financiële transactiebelasting (CDA_204)**
Het CDA voert een financiële transactiebelasting in met een tarief van 0,3% op aandelentransacties van beursgenoteerde bedrijven met een marktkapitalisatie van minimaal 1 mld euro. Dit is een lastenverzwaring voor het buitenland van 0,5 mld euro en voor bedrijven van 0,1 mld euro.

Klimaat en milieu

- **Verlagen brandstofaccijns (CDA_252)**
Het CDA verlaagt de accijns op brandstof. Dit is een taakstellende lastenverlichting van 0,7 mld euro voor gezinnen en van 0,2 mld euro voor bedrijven.
- **Verlagen mrb emissievrije auto's (CDA_222)**
Het CDA voert een korting van 40% in de mrb in voor emissievrije voertuigen, als correctie voor het meergewicht door het accupakket. Dit is een lastenverlichting van 0,5 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.
- **Invoeren vignet (CDA_181)**
Het CDA voert een vignet in van circa 85 euro voor alle personenauto's en bestelauto's die gebruik maken van het Nederlandse wegennet. Dit is een lastenverzwaring van 0,7 mld euro voor gezinnen, van 0,2 mld euro voor bedrijven en van 0,3 mld euro voor het buitenland.
- **Aanpassen tarieven mrb (CDA_221)**
Het CDA past de tarieven in de mrb aan zodat het gewicht van het voertuig zwaarder meetelt. Dit is een lastenverzwaring van 0,4 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.
- **Gedifferentieerde vliegbelasting (CDA_217)**
Het CDA differentieert de vliegbelasting naar gevlogen afstand en schaft de vrijstelling voor transferpassagiers af. Dit is een beperkte lastenverzwaring voor gezinnen en een lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor bedrijven en van 0,4 mld euro voor het buitenland.

- **Afschaffen mrb kwarttarieven (CDA_255)**
Het CDA schaft de kwarttarieven in de mrb af. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro voor gezinnen en een beperkte lastenverzwaring voor bedrijven.
- **Invoeren congestieheffing (CDA_235_a, CDA_235_b, CDA_235_c, CDA_235_d)**
Het CDA voert een congestieheffing in, die gedifferentieerd wordt naar plaats en tijd. Naast de opbrengsten door invoering van de heffing, zorgt dit, door een afname van het aantal gereden kilometers, voor lagere opbrengsten in de brandstofaccijnzen en bpm. Per saldo is dit een lastenverzwaring van 0,2 mld euro voor gezinnen en een beperkte lastenverzwaring voor bedrijven.
- **Aanpassen energiebelasting (CDA_218)**
Het CDA verhoogt de tarieven voor aardgas in de vierde en vijfde schijf van de energiebelasting met respectievelijk 11 cent en 16 cent. Daarnaast verhoogt het CDA de belastingvermindering in de energiebelasting met 22,50 euro. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,2 mld euro en een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro.

Overig

- **Afschaffen diverse verlaagde btw-tarieven (CDA_247)**
Het CDA hevelt diverse productcategorieën over naar het algemene btw-tarief van 21%. De maatregel heeft onder andere betrekking op logiesverstrekking, uitgezonderd kamperen. Dit is een lastenverzwaring van 1,0 mld euro voor gezinnen en van 0,3 mld euro voor bedrijven.
- **Verhogen tabaksaccijns en invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (CDA_259)**
Het CDA verhoogt de tabaksaccijns en voert een verbruiksbelasting in op e-sigaretten. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,4 mld euro.
- **Invoering digitale dienstenbelasting (CDA_224)**
Het CDA voert een digitale dienstenbelasting in met een tarief van 3% over de bruto-opbrengst. Dit is een lastenverzwaring voor het buitenland van 0,3 mld euro.
- **Invoeren belasting op suiker (CDA_233)**
Het CDA voert een belasting in voor productgroepen op basis van hun suikergehalte. Deze heffing wordt bij producenten aan het begin van de keten geheven. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro.
- **Experimenten softdrugs (CDA_171)**
Het CDA voert een experiment uit voor het telen, verkopen en gebruiken van softdrugs. Dit is een taakstellende lastenverzwaring van 0,2 mld euro voor gezinnen. De opbrengsten ontstaan bijvoorbeeld door het veilen van vergunningen, een nationale verbruiksbelasting of dividenduitkeringen door een staatsbedrijf.
- **Verhogen kansspelbelasting (CDA_225)**
Het CDA verhoogt de kansspelbelasting. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro.

Tabel 12.8 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2028, ex ante, mld euro

(-) betekent lastenverlichting, (+) betekent lastenverzwaring.	2028
Inkomen en arbeid	-1,9
Afschaffen afbouw algemene heffingskorting (CDA_190_a)	-13,6
Afschaffen afbouw arbeidskorting (CDA_190_b)	-7,6
Verlagen afbouwpercentage ouderenkorting (CDA_190_c)	-0,5
Uniformeren tarief box 2 (CDA_243)	-0,4
Introduceren overdraagbaarheid van 25% voor algemene heffingskorting (CDA_192)	-0,3
Verhogen onbelaste reiskostenvergoeding (CDA_201)	-0,2
Introduceren notionele renteaftrek ondernemingsvermogen in de inkomstenbelasting (CDA_200)	-0,2

Invoeren vierschijvenstelsel box 1 (CDA_190_e)	9,3
Verlagen arbeidskorting (CDA_190_d)	4,4
Aanpassen maximaal aftrektarief naar tweede schijftarief (40,38%) (CDA_198)	2,3
Invoeren huishoudensheffing (CDA_157_c)	2,0
Afschaffen inkomensafhankelijke combinatiekorting (CDA_197)	1,5
30%-regeling beperken tot sectoren ICT en techniek (CDA_236)	0,5
Invoeren voorheffing op forfaitair rendement in box 2 (CDA_242)	0,4
Aftoppen mkb-winstvrijstelling op 75.000 euro (CDA_246)	0,3
Verlagen hoogste grens eigenwoningforfait naar 1.000.000 euro (CDA_245)	0,2
Beperken afschrijving gebouwen in eigen gebruik in de inkomstenbelasting (CDA_211)	0,1
Fiscaliseren Wlz-premie (CDA_194)	0,0
Verhoging maximumpremiegrens IAB en verschuiving van de nominale premie naar het IAB-tarief (Zvw) (CDA_195)	0,0
Vermogen en winst	3,2
Verlagen hoge tarief vennootschapsbelasting (CDA_213)	-1,0
Verhogen KIA, EIA, MIA en VAMIL (CDA_219)	-0,5
Lastenverlichting WBSO (CDA_202_b)	-0,2
Invoeren ozb-gebruikersdeel (CDA_157_a)	2,0
Afschaffen vrijstelling dividendbelasting inkoop eigen aandelen (CDA_203)	0,8
Belasten werkelijk rendement box 3 o.b.v. vermogensaanwas (CDA_210)	0,8
Aanpassing tarieven erf- en schenkbelasting (CDA_206)	0,6
Invoeren financiële transactiebelasting (CDA_204)	0,6
Klimaat en milieu	1,3
Verlagen brandstofaccijns (CDA_252)	-0,9
Verlagen mrb emissievrije auto's (CDA_222)	-0,6
Invoeren vignet (CDA_181)	1,2
Aanpassen tarieven mrb (CDA_221)	0,5
Gedifferentieerde vliegbelasting (CDA_217)	0,5
Afschaffen mrb kwarttarieven (CDA_255)	0,2
Invoeren congestieheffing (CDA_235_a, CDA_235_b, CDA_235_c, CDA_235_d)	0,2
Aanpassen energiebelasting (CDA_218)	0,2
Overig	2,7
Afschaffen diverse verlaagde btw-tarieven (CDA_247)	1,3
Verhogen tabaksaccijns en invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (CDA_259)	0,4
Invoering digitale dienstenbelasting (CDA_224)	0,3
Invoeren belasting op suiker (CDA_233)	0,3
Experimenten softdrugs (CDA_171)	0,2
Verhogen kansspelbelasting (CDA_225)	0,2

12.5 ChristenUnie

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van het door de ChristenUnie aangeleverd beleidspakket en de effecten daarvan op de overheidsuitgaven en de lasten in 2028. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2024 en betreffen afwijkingen ten opzichte van het basispad.

12.5.1 Uitgaven

De ChristenUnie intensificeert per saldo 3,3 mld euro in de overheidsuitgaven in 2028. Na een opsomming van de uitgavenmaatregelen per uitgavenfunctie volgt een tabel.

Sociale zekerheid

- **Invoeren verzilverbare basiskorting (CU_101_a)**
De ChristenUnie voert een verzilverbare basiskorting in. De basiskorting bedraagt 4800 euro voor een alleenstaande. Per extra volwassene in het huishouden komt er 2400 euro bij en per kind 4000 euro. Dit is een intensivering van 7,0 mld euro. Het betreft hierbij het deel van de basiskorting dat na verrekening leidt tot uitkering.
- **Wml met 10% verhogen (CU_102)**
De ChristenUnie verhoogt het wettelijk minimumloon (wml) met 10%. Het gemiddeld bruto wml (exclusief vakantiegeld) in 2028 komt uit op 17,50 euro per uur. De AOW, de bijstand en de Wajong worden hieraan gekoppeld. Dit is een intensivering van 6,2 mld euro.
- **Vervangen huurtoeslag door huursubsidie (CU_103)**
De ChristenUnie vervangt de huurtoeslag door een huursubsidie op basis van het inkomen in jaar t-2. Daarnaast verhoogt de ChristenUnie het maximumbedrag met als gevolg een intensivering van 0,8 mld euro en maakt de ChristenUnie het afbouwpad vlakker met als gevolg een intensivering van 0,2 mld euro. Dit is gezamenlijk een intensivering van 1,0 mld euro.
- **Introductie rouw- en (mantel)zorgverlof, verruiming ouderschapsverlof (CU_105)**
De ChristenUnie introduceert een week rouwverlof, vervangt de huidige zorgverlofregelingen door acht weken betaald (mantel)zorgverlof en verlengt de termijn waarin onbetaald ouderschapsverlof kan worden opgenomen tot het kind de leeftijd van 12 jaar bereikt. De vergoeding van het rouwverlof is 100% van het loon tot aan 100% van het maxdagloon. De vergoeding van het (mantel)zorgverlof is van 70% van het loon tot aan 70% van het maxdagloon. Dit is een intensivering van 0,5 mld.
- **Loonkostenvoordeel verhogen (CU_207)**
De ChristenUnie verhoogt het loonkostenvoordeel (LKV). Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Afschaffen zorgtoeslag (CU_106)**
De ChristenUnie schaft de zorgtoeslag af. Dit is een ombuiging van 7,3 mld euro.
- **Afschaffen kinderbijslag (CU_108)**
De ChristenUnie schaft de kinderbijslag af. Dit is een ombuiging van 4,4 mld euro.
- **Afschaffen kindgebonden budget (CU_107)**
De ChristenUnie schaft het kindgebonden budget af. Dit is een ombuiging van 3,3 mld euro.

Zorg

- **Bevriezen verplicht eigen risico in de Zvw op 385 euro (CU_111_a, CU_111_d)**
De ChristenUnie bevriest de hoogte van het verplichte eigen risico in de Zvw, dit blijft 385 euro. Dit is een intensivering van 0,8 mld euro.
- **Basispakket uitbreiden met periodieke tandheelkundige controles en het vullen van gaatjes (CU_114)**
De ChristenUnie breidt het basispakket in de Zvw uit met behandelingen voor het vullen van gaatjes en periodieke controles voor tandheelkundige zorg. Dit is een intensivering van 0,7 mld euro.

- **Intensivering gemeente- en provinciefonds: Wmo/jeugdzorg (CU_200_b, CU_200_c)**
De ChristenUnie intensificeert 1,7 mld euro in het gemeente- en provinciefonds (zie CU_200_a). Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen van het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij zorg. Dit is een intensivering van 0,7 mld euro in Wmo/Jeugdzorg.
- **Intensivering extra plekken in verpleeghuizen (CU_112)**
De ChristenUnie intensificeert taakstellend 0,4 mld euro in de Wlz met het oog op het uitbreiden van het aantal plekken in verpleeghuizen.
- **Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld 5 euro per uur (CU_121)**
De ChristenUnie introduceert een eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg in de Zvw voor volwassenen. Deze eigen bijdrage is inkomensafhankelijk en bedraagt gemiddeld vijf euro per uur. De maatregel leidt tot een ombuiging van 1,2 mld euro in de Zvw en 0,3 mld euro in de Wmo. Daarnaast is er een intensivering van 1,0 mld euro in de Wlz, omdat door de eigen bijdrage de vraag naar Wlz-zorg zal toenemen. Per saldo leidt de maatregel tot een ombuiging van 0,6 mld euro.
- **Hoofdlijnenakkoord i.c.m. MBI (CU_115)**
De ChristenUnie heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met het macrobeheersinstrument. Deze maatregel leidt tot ombuigingen van 0,2 mld euro in de ziekenhuiszorg en beperkte ombuigingen in de huisartsenzorg, de geestelijke gezondheidszorg en de wijkverpleging. In totaal is de ombuiging op de Zvw 0,4 mld euro.
- **Afschaffen verplichting tot het vergoeden van niet-gecontracteerde zorg (CU_116)**
De ChristenUnie schaft de verplichting tot vergoeding van ongecontracteerde zorg af. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro.
- **Afschaffen subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Personeel Ziekenhuiszorg (CU_122)**
De ChristenUnie schaft de subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Personeel Ziekenhuiszorg af. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Nieuwe artsen verplicht in loondienst en inkomen gemaximeerd op WNT (CU_204)**
De ChristenUnie wil nieuwe artsen verplichten tot loondienst en brengt medisch specialisten in loondienst onder het bezoldigingsmaximum van de WNT. Dit is een beperkte ombuiging in 2028. Structureel betreft deze maatregel een grotere ombuiging.

Openbaar bestuur

- **Intensivering gemeente- en provinciefonds: openbaar bestuur (CU_200_a)**
De ChristenUnie intensificeert 1,7 mld euro in het gemeente- en provinciefonds met het oog op jeugdzorg (0,5 mld euro), woningbouw (0,2 mld euro), buurtcentra en andere ontmoetingsplekken (0,2 mld euro), een lokaal isolatieprogramma voor lage inkomensgroepen (0,2 mld euro), onderwijshuisvesting (0,2 mld euro), armoedebestrijding (0,2 mld euro) en kleinschalige asielopvang en integratie (0,2 mld euro). Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen van het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij openbaar bestuur (1,0 mld euro).
- **Intensivering provinciefonds: openbaar bestuur (CU_200_d)**
De ChristenUnie intensificeert 0,3 mld euro in het provinciefonds met het oog op regionale voorzieningen en ov.
- **Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging: uitvoeringskosten CAK (CU_121_f)**
De ChristenUnie introduceert een eigen bijdrage voor wijkverpleegkundige zorg in de Zvw voor volwassenen (CU_121). Vanwege grotere administratieve lasten bij het CAK is er sprake van een intensivering in openbaar bestuur van 0,1 mld euro.
- **Ombuiging Nationaal Groeifonds: openbaar bestuur (CU_131_b, CU_131_c)**
De ChristenUnie buigt het resterende budget uit het groeifonds volledig om. Dit is een ombuiging van 0,9 mld euro op openbaar bestuur.

- **Apparaatskorting Rijk: openbaar bestuur (CU_124_a)**

De ChristenUnie beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en de zbo's via een apparaatskorting en zondert veiligheid uit. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro op openbaar bestuur.

Onderwijs

- **Verhogen lumpsum po, vo en mbo (CU_127)**
De ChristenUnie verhoogt de lumpsum van het primair, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. De intensivering is gericht op kleine scholen op het platteland (primair onderwijs) en uitbreiding van het technisch vakmanschap en van het kleinschalig vakonderwijs (voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs). Dit is een taakstellende intensivering van 0,6 mld euro.
- **Verplichten Nederlandse taal in bacheloropleidingen met uitzonderingsmogelijkheden (CU_128)**
De ChristenUnie verplicht bacheloropleidingen tot het lesgeven in de Nederlandse taal, met uitzonderingsmogelijkheden voor alle universiteiten en met name voor technische universiteiten. Hierdoor neemt het aantal internationale studenten af. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Beperken masterplan basisvaardigheden in het po (CU_129)**
De ChristenUnie beperkt het masterplan basisvaardigheden tot scholen in het primair onderwijs met het oordeel zwak of onvoldoende. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Subsidietaakstelling (CU_125_b)**
De ChristenUnie kort generiek op subsidies. Dit is een ombuiging van 0,1 mld euro op onderwijs.

Overdrachten aan bedrijven

- **Invoeren vrachtwagenheffing (terugsluis) (CU_187_e)**
De ChristenUnie sluis een deel van de netto-opbrengst van de vrachtwagenheffing terug naar de vrachtwagensector. Dit is een taakstellende intensivering van 0,3 mld euro.
- **Ombuiging Nationaal Groeifonds: overdrachten aan bedrijven (CU_131_a)**
De ChristenUnie buigt het resterende budget uit het groeifonds volledig om. Dit is een ombuiging van 1,7 mld euro op overdrachten aan bedrijven.
- **Subsidietaakstelling (CU_125_e)**
De ChristenUnie buigt generiek om op subsidies en verlaagt subsidies van VWS. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro op overdrachten aan bedrijven.

Internationale samenwerking

- **Intensivering ontwikkelingssamenwerking (CU_132)**
De ChristenUnie intensificeert 0,8 mld euro in ontwikkelingssamenwerking.

Veiligheid

- **Subsidietaakstelling (CU_125_a)**
De ChristenUnie kort generiek op subsidies. Dit is een beperkte ombuiging op veiligheid.

Bereikbaarheid

- **Intensivering aanleg spoor (CU_136_b)**
De ChristenUnie intensificeert 0,5 mld euro in het aanleggen van spoorwegen.
- **Invoeren vrachtwagenheffing (invoerings- en uitvoeringskosten) (CU_187_d)**
De invoering van een vrachtwagenheffing door de ChristenUnie gaat gepaard met invoeringskosten van 0,1 mld euro en uitvoeringskosten van 0,1 mld euro. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Intensivering Brede doeluitkering verkeer en vervoer (CU_134)**
De ChristenUnie intensificeert 0,2 mld euro in de Brede doeluitkering verkeer en vervoer.

- **Intensivering in fietsinfrastructuur en -voorzieningen en verkeersveiligheid (N-wegen) (CU_135)**
De ChristenUnie intensificeert 0,2 mld euro in fietsinfrastructuur en -voorzieningen en in verkeersveiligheid van N-wegen.
- **Ombuiging aanleg hoofdwegen (CU_136_a)**
De ChristenUnie buigt 0,5 mld euro om op de aanleg van hoofdwegen.
- **Apparaatskorting Rijk: bereikbaarheid (CU_124_d)**
De ChristenUnie beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en de zbo's via een apparaatskorting. Dit is een beperkte ombuiging op bereikbaarheid.

Defensie

- **Intensivering defensie (CU_137)**
De ChristenUnie intensificeert 2,1 mld euro in defensie.
- **Apparaatskorting Rijk: defensie (CU_124_c)**
De ChristenUnie beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en de zbo's via een apparaatskorting. Dit is een beperkte ombuiging op defensie.
- **Subsidietaakstelling (CU_125_c)**
De ChristenUnie kort generiek op subsidies. Dit is een beperkte ombuiging op defensie.

Klimaat en milieu

- **Terugsluis landbouwsector (CU_189_e)**
De ChristenUnie intensificeert taakstellend 0,8 mld euro in de landbouwsector voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Dit betreft een terugsluis van de opbrengsten uit de heffingen voor de landbouwsector (CU_189a-d).
- **Verhoging SDE++ t.b.v. wind op zee en elektrificatie (CU_138)**
De ChristenUnie verhoogt de SDE++-uitgaven met 0,3 mld euro met het oog op wind op zee en elektrificatie.
- **Gedeeltelijke ombuiging Transitiefonds (CU_139)**
De ChristenUnie wijzigt uitkoopregelingen voor boeren door bij uitkoop van productierechten niet langer het waardeverlies van productiecapaciteit (stallen, mestopslag, voeropslag) te compenseren. Dit is een taakstellende ombuiging van 0,8 mld euro op het Transitiefonds.
- **Subsidietaakstelling (CU_125_d)**
De ChristenUnie kort generiek op subsidies. Dit is een beperkte ombuiging op milieu.

Overig

- **Verzamelpost taakstellende intensivering (CU_140_b)**
De ChristenUnie intensificeert 0,2 mld euro in onder andere het doortrekken van het preventieakkoord, hulp voor tienermoeders en abortuspreventie, leer-werktrajecten en basisbanen, en het afschaffen van de kostendelersnorm bij tijdelijk verblijf.

Tabel 12.9 Netto ombuigingen in 2028, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(+) betekent intensivering, (-) betekent ombuiging.	2028
Sociale zekerheid	-0,3
Invoeren verzilverbare basiskorting (CU_101_a)	7,0
Wml met 10% verhogen (CU_102)	6,2
Vervangen huurtoeslag door huursubsidie (CU_103)	1,0
Introductie rouw- en (mantel)zorgverlof, verruiming ouderschapsverlof (CU_105)	0,5
Loonkostenvoordeel verhogen (CU_207)	0,2

Afschaffen zorgtoeslag (CU_106)	-7,3
Afschaffen kinderbijslag (CU_108)	-4,4
Afschaffen kindgebonden budget (CU_107)	-3,3
Zorg	1,0
Bevriezen verplicht eigen risico in de Zvw op 385 euro (CU_111_a, CU_111_d)	0,8
Basispakket uitbreiden met periodieke tandheelkundige controles en het vullen van gaatjes (CU_114)	0,7
Intensivering gemeente- en provinciefonds: Wmo/jeugdzorg (CU_200_b, CU_200_c)	0,7
Intensivering extra plekken in verpleeghuizen (CU_112)	0,4
Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging van gemiddeld 5 euro per uur (CU_121)	-0,6
Hoofdlijnenakkoord i.c.m. MBI (CU_115)	-0,4
Afschaffen verplichting tot het vergoeden van niet-gecontracteerde zorg (CU_116)	-0,4
Afschaffen subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Personeel Ziekenhuiszorg (CU_122)	-0,2
Nieuwe artsen verplicht in loondienst en inkomen gemaximeerd op WNT (CU_204)	0,0
Openbaar bestuur	0,3
Intensivering gemeente- en provinciefonds: openbaar bestuur (CU_200_a)	1,0
Intensivering provinciefonds: openbaar bestuur (CU_200_d)	0,3
Inkomensafhankelijke eigen bijdrage wijkverpleging: uitvoeringskosten CAK (CU_121_f)	0,1
Ombuiging Nationaal Groeifonds: openbaar bestuur (CU_131_b, CU_131_c)	-0,9
Apparaatskorting Rijk: openbaar bestuur (CU_124_a)	-0,2
Onderwijs	0,1
Verhogen lumpsum po, vo en mbo (CU_127)	0,6
Verplichten Nederlandse taal in bacheloropleidingen met uitzonderingsmogelijkheden (CU_128)	-0,2
Beperken masterplan basisvaardigheden in het po (CU_129)	-0,2
Subsidietaakstelling (CU_125_b)	-0,1
Overdrachten aan bedrijven	-1,6
Invoeren vrachtwagenheffing (terugsluis) (CU_187_e)	0,3
Ombuiging Nationaal Groeifonds: overdrachten aan bedrijven (CU_131_a)	-1,7
Subsidietaakstelling (CU_125_e)	-0,2
Internationale samenwerking	0,8
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (CU_132)	0,8
Veiligheid	0,0
Subsidietaakstelling (CU_125_a)	0,0
Bereikbaarheid	0,6
Intensivering aanleg spoor (CU_136_b)	0,5

Invoeren vrachtwagenheffing (invoerings- en uitvoeringskosten) (CU_187_d)	0,2
Intensivering Brede doeluitkering verkeer en vervoer (CU_134)	0,2
Intensivering in fietsinfrastructuur en -voorzieningen en verkeersveiligheid (N-wegen) (CU_135)	0,2
Ombuiging aanleg hoofdwegen (CU_136_a)	-0,5
Apparaatskorting Rijk: bereikbaarheid (CU_124_d)	0,0
Defensie	2,1
Intensivering defensie (CU_137)	2,1
Apparaatskorting Rijk: defensie (CU_124_c)	0,0
Subsidietaakstelling (CU_125_c)	0,0
Klimaat en milieu	0,3
Terugsluis landbouwsector (CU_189_e)	0,8
Verhoging SDE++ t.b.v. wind op zee en elektrificatie (CU_138)	0,3
Gedeeltelijke ombuiging Transitiefonds (CU_139)	-0,8
Subsidietaakstelling (CU_125_d)	0,0
Overig	0,2
Verzamelpost taakstellende intensivering (CU_140_b)	0,2

12.5.2 Lasten

De ChristenUnie verhoogt de beleidsmatige lasten met per saldo 9,4 mld euro in 2028. De verhoging is opgebouwd uit een verlaging van 15,0 mld euro voor gezinnen, een verhoging van 21,8 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 2,6 mld euro voor het buitenland. Hieronder worden de lastenmaatregelen per categorie opgesomd en gevolgd door een tabel.

Inkomen en arbeid

- **Invoeren verzilverbare basiskorting (CU_101_b)**
De ChristenUnie voert een verzilverbare basiskorting in. De basiskorting bedraagt 4800 euro voor een alleenstaande. Per extra volwassene in het huishouden komt er 2400 euro bij en per kind 4000 euro. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 69,4 mld euro. Het betreft hierbij het deel van de basiskorting dat via de belasting wordt verrekend.
- **Invoeren werkendenkorting (CU_142)**
De ChristenUnie voert een werkendenkorting in. De werkendenkorting bouwt op vanaf nul euro aan arbeidsinkomen met een percentage van 16% van het arbeidsinkomen en bedraagt maximaal 4800 euro bij een arbeidsinkomen van 30.000 euro. De korting bouwt af vanaf een arbeidsinkomen van 30.000 euro met 9,6% naar nul euro bij een arbeidsinkomen van 80.000 euro. Dit is een lastenverlichting van 25,0 mld euro voor gezinnen.
- **Verlagen tarief eerste schijf box 1 inkomstenbelasting (CU_141)**
De ChristenUnie verlaagt het tarief van de eerste schijf in box 1 van de inkomstenbelasting naar 34,5%. Deze schijf loopt tot 40.000 euro. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 11,0 mld euro.
- **Verhogen ouderenkorting (CU_143)**
De ChristenUnie verhoogt de ouderenkorting met 1200 euro. Het afbouwpad begint bij een inkomen van 40.000 euro en bouwt met 10% af tot nul euro bij een inkomen van 72.084 euro*. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 3,5 mld euro.

* In een eerdere versie werd per abuis een verkeerd inkomen genoemd waarop de ouderenkorting is afgebouwd, dit is op 20 november 2023 aangepast.

- **Verlaging Aof-premie kleine werkgevers (CU_145)**
De ChristenUnie verlaagt de Aof-premie voor werkgevers met minder dan 25 werknemers. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 3,0 mld euro.
- **Verlaging Aof-premie voor grote werkgevers (CU_203)**
De ChristenUnie verlaagt de Aof-premie voor werkgevers met 25 of meer werknemers. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 1,5 mld euro.
- **Verlagen eigenwoningforfait (CU_161)**
De ChristenUnie verlaagt het percentage eigenwoningforfait tot de gemiddelde WOZ-waarde naar 0%. Daarboven wordt het percentage eigenwoningforfait 0,5%. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 1,4 mld euro.
- **Verlaging AWF-premie vaste contracten (CU_146)**
De ChristenUnie verlaagt de AWF-premie voor vaste contracten. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 1,0 mld euro.
- **Afschaffen arbeidskorting (CU_151)**
De ChristenUnie schaft de arbeidskorting af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 35,4 mld euro.
- **Afschaffen algemene heffingskorting (incl. doorwerking bijstand en AOW) (CU_150)**
De ChristenUnie schaft de algemene heffingskorting af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 34,2 mld euro.
- **Fiscaliseren AOW-premie (CU_155)**
De ChristenUnie fiscaliseert de AOW-premie. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 7,4 mld euro.
- **Invoeren tweede schijf box 1 inkomstenbelasting (CU_147)**
De ChristenUnie voert een tweede schijf in box 1 van de inkomstenbelasting in met een tarief van 41,9%, van 40.000 euro tot 80.000 euro. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 6,3 mld euro.
- **Voor de helft uifaseren hypotheekrenteaftrek (CU_168)**
De ChristenUnie faseert in 2028 de hypotheekrenteaftrek voor de helft uit. Dit is een lastenverzwaring van 6,2 mld euro voor gezinnen.
- **Aftoppingsgrens pensioenpremies naar anderhalf keer modaal (66.000 euro) (CU_156)**
De ChristenUnie verlaagt de aftoppingsgrens voor pensioenpremies naar anderhalf keer modaal (66.000 euro). De beperking van de premieaftrek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 4,8 mld euro. Op lange termijn zijn de pensioenuitkeringen lager door een lagere premie-inleg.
- **Afschaffen mkb-winstvrijstelling (CU_166)**
De ChristenUnie schaft de mkb-winstvrijstelling af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 2,4 mld euro.
- **Afschaffen inkomensafhankelijke combinatiekorting (CU_152)**
De ChristenUnie schaft de inkomensafhankelijke combinatiekorting ook voor bestaande gevallen af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,8 mld euro.
- **Afschaffen 30%-regeling, ETK-regeling en buitenlandse partiële belastingplicht (CU_158)**
De ChristenUnie schaft de 30%-regeling, de ETK-regeling en de buitenlandse partiële belastingplicht af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,9 mld euro.
- **Verhogen toptarief box 1 inkomstenbelasting (CU_148)**
De ChristenUnie verhoogt het toptarief in box 1 van de inkomstenbelasting naar 51,5%. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,8 mld euro.
- **Afschaffen alleenstaandeouderenkorting (CU_154)**
De ChristenUnie schaft de alleenstaandeouderenkorting af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,8 mld euro.
- **Verlagen aangrijpingspunt toptarief box 1 inkomstenbelasting (CU_149)**
De ChristenUnie verlaagt het aangrijpingspunt van het toptarief in box 1 van de inkomstenbelasting naar 80.000 euro. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,7 mld euro.

- **Afschaffen aftrekposten zelfstandigen (CU_165)**
De ChristenUnie schaft de aftrekposten voor zelfstandigen (waaronder de zelfstandigenaftrek en de startersaftrek) af, met uitzondering van de investeringsaftrek. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- **Afschaffen aftrek geen of een kleine eigenwoningschuld ('Wet Hillen') (CU_169)**
De ChristenUnie schaft de aftrek vanwege geen of een kleine eigenwoningschuld (de 'Wet Hillen') af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro.
- **Verhogen tarieven box 2 (CU_170)**
De ChristenUnie verhoogt het lage box 2-tarief van 24,5% naar 25% en het hoge tarief van 31% naar 35%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro. Bij invoering is er een eenmalige opbrengst vanwege anticipatie-effecten, gevolgd door een kleinere eenmalige derving.
- **Verlagen onbelaste reiskostenvergoeding (CU_186)**
De ChristenUnie verlaagt de onbelaste reiskostenvergoeding met 2 cent naar 19 cent per kilometer. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro.
- **Inwonerschapsfictie voor inkomstenbelasting na emigratie (CU_159)**
De ChristenUnie voert een inwonerschapsfictie voor de inkomstenbelasting na emigratie in, ook wel een extheffing genoemd. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. Deze maatregel brengt grote uitvoeringstechnische en juridische risico's met zich mee.
- **Afschaffen maximumpremiegrens IAB en verschuiving van de nominale premie naar het IAB-tarief (Zvw) (CU_144)**
De ChristenUnie schaft de maximumpremiegrens voor de inkomensafhankelijke bijdrage (IAB) in de Zorgverzekeringswet (Zvw) af en compenseert dit met een lagere IAB-premie. Daarnaast verlaagt ChristenUnie de nominale zorgpremie naar 600 euro per jaar en compenseert dit met een hogere IAB-premie. De maatregel is budgetneutraal maar betekent een verschuiving van lasten van gezinnen naar bedrijven van 11,8 mld euro. Omdat de ChristenUnie de collectieve middelen in de Zvw aanpast zonder de private verzekeringsmarkt te wijzigen, bestaat het risico dat de Europese Commissie dit zal beoordelen als staatssteun.

Vermogen en winst

- **Vpb-vrijstelling voor woningcorporaties (CU_163)**
De ChristenUnie voert een vrijstelling in de vennootschapsbelasting in voor woningcorporaties. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 1,4 mld euro.
- **Introduceren vermogensbelasting box 1, 2 en 3 (CU_164)**
De ChristenUnie voert een vermogensbelasting in van 1% voor vermogens in box 1, box 2 en box 3 met een belastingvrij vermogen van 1 mln euro. Dit is een lastenverzwaring van 1,6 mld euro voor gezinnen en van 2,6 mld euro voor bedrijven.
- **Invoeren ozb-gebruikersdeel (CU_176)**
De ChristenUnie introduceert een onroerendezaakbelasting voor gebruikers als extra belastinggebied voor gemeenten. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 3,0 mld euro. De ChristenUnie roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds.
- **Uniformeren tarieven vennootschapsbelasting (CU_171)**
De ChristenUnie schaft het lage tarief in de vennootschapsbelasting af en stelt het uniforme tarief vast op 25%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,1 mld euro.
- **Verhogen erf- en schenkbelasting (CU_167)**
De ChristenUnie schaft de schijven in de erf- en schenkbelasting af. Hiervoor in de plaats komt een uniform tarief van 20% voor de categorie partners en (pleeg/stief)kinderen en een tarief van 40% voor de overige categorieën. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,0 mld euro.
- **Afschaffen vrijstelling dividendbelasting inkoop eigen aandelen (CU_174)**

De ChristenUnie schaft de vrijstelling in de dividendbelasting bij de inkoop van eigen aandelen af. Dit is een lastenverzwaring voor het buitenland van 0,8 mld euro. Deze raming kent een hoge onzekerheid vanwege aanzienlijke gedragsreacties, waaronder mogelijke verplaatsing van de fiscale vestigingsplaats van beursgenoteerde bedrijven.

- **Aanscherpen verliesverrekening, carry-forward naar 6 jaar, afschaffen carry back (CU_201)**

De ChristenUnie scherpt de verliesverrekening in de vennootschapsbelasting aan tot 30% van de jaarwinst boven de 1 mln euro, beperkt de carry forward naar zes jaar en schaft de carry back af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,8 mld euro.

- **Aanscherpen earningsstrippingmaatregel (CU_202)**

De ChristenUnie scherpt de earningsstrippingmaatregel aan waarbij renteaftrek boven 1 mln euro wordt beperkt tot 10% van de gecorrigeerde winst. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,7 mld euro.

- **Invoeren financiële transactiebelasting (CU_173)**

De ChristenUnie voert een financiële transactiebelasting in met een tarief van 0,3% op aandelentransacties van beursgenoteerde bedrijven met een marktkapitalisatie van minimaal 1 mld euro. Dit is een lastenverzwaring voor het buitenland van 0,5 mld euro en voor bedrijven van 0,1 mld euro.

- **Verhogen bankenbelasting (CU_172)**

De ChristenUnie verhoogt de bankenbelasting. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro.

- **Belasten werkelijk rendement box 3 o.b.v. vermogensaanwas (CU_160)**

De ChristenUnie voert ter vervanging van het huidige box 3-stelsel een heffing op werkelijk rendement in box 3 in met een heffingsvrij inkomen van 1000 euro, een tarief van 35%, een forfaitair rendement voor eerste woning voor eigen gebruik van 4% en een verliesdrempel van 1000 euro. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,4 mld euro.

- **Invoeren planbatenheffing (CU_175)**

De ChristenUnie voert een gemeentelijke heffing op planbaten in. Dit is een taakstellende lastenverzwaring van 0,2 mld euro voor bedrijven. De ChristenUnie roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds. De juridische inpasbaarheid en houdbaarheid van de heffing is onzeker.

Klimaat en milieu

- **Verlagen mrb emissievrije auto's (CU_177)**

De ChristenUnie voert een korting van 50% in de mrb in voor emissievrije voertuigen, als correctie voor het meergewicht door het accupakket. In totaal is dit een lastenverlichting van 0,6 mld euro voor gezinnen en van 0,2 mld euro voor bedrijven

- **Invoeren vrachtwagenheffing (afschaffen eurovignet, verlagen mrb en gedragseffect) (CU_187_b)**

De invoering van een vrachtwagenheffing door de ChristenUnie gaat gepaard met het afschaffen van het eurovignet, een lastenverlichting in de mrb voor vrachtwagens en een daling van de accijnsopbrengst. In totaal leidt dit tot een lastenverlichting voor bedrijven van 0,4 mld euro.

- **Invoeren vrachtwagenheffing (CU_187_a, CU_187_c)**

De ChristenUnie voert een vrachtwagenheffing in met een tarief van 20 cent per kilometer op alle wegen. Dit is een lastenverzwaring van 1,5 mld euro voor bedrijven en van 0,2 mld euro voor het buitenland.

- **Invoeren verpakkingenbelasting (CU_179)**

De ChristenUnie voert een heffing in op meerlaagse verpakkingen en verpakkingen die voor minder dan 30% uit recycalaat bestaan. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 1,5 mld euro. Deze maatregel leidt mogelijk tot grote uitvoeringstechnische problemen, omdat het maken van onderscheid tussen fossiele en gerecyclede plastics complex is, met name bij import.

- **Afschaffen bijzondere regelingen mrb (CU_184)**
De ChristenUnie schaft de verlaagde tarieven en vrijstellingen in de mrb af, uitgezonderd de korting voor emissievrije voertuigen, en verhoogt de dieseltoeslag. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro voor gezinnen en van 1,2 mld euro voor bedrijven.
- **Aanpassen energiebelasting (CU_178)**
De ChristenUnie verlaagt in de energiebelasting de belastingvermindering met 96,74 euro en verlaagt het tarief van de eerste schijf voor aardgas en elektriciteit en het tarief van de vierde schijf voor elektriciteit. Het tarief van de overige schijven wordt verhoogd. Daarnaast schaft de ChristenUnie in de energiebelasting de vrijstellingen voor mineralogische en metallurgische procedés, het duaal verbruik van kolen en de vrijstelling in de kolenbelasting voor elektriciteitsopwekking af. Het verlaagd tarief voor de glastuinbouw en de inputvrijstelling voor WKK's worden beperkt. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,3 mld euro en een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,6 mld euro.
- **Verhogen vliegbelasting (CU_188)**
De ChristenUnie verhoogt de vliegbelasting en baseert deze op een CO₂-heffing voor luchtvaartmaatschappijen van 100 euro per ton CO₂ met een minimum van €52,86. Daarnaast wordt de vrijstelling voor transferpassagiers en privévliegtuigen afgeschaft en een aanvullende heffing voor vrachtvliegtoeren ingevoerd. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor gezinnen, van 0,3 mld euro voor bedrijven en van 0,5 mld euro voor het buitenland.
- **Invoeren heffing industriële uitstoot stikstofoxiden (CU_180)**
De ChristenUnie voert een heffing in op de industriële uitstoot van stikstofoxiden van 25 euro per kiloton. Dit is een lastenverzwaring van 0,5 mld euro voor bedrijven.
- **Aanpassen tarieven mrb (CU_185)**
De ChristenUnie past de tarieven in de mrb aan zodat het gewicht van het voertuig zwaarder meetelt. Dit is een lastenverzwaring van 0,4 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.
- **Verhogen leidingwaterbelasting (CU_181)**
De ChristenUnie verhoogt het tarief van de belasting op leidingwater met twintig cent en schaft de vrijstelling bij een jaarlijks waterverbruik van meer dan 300 m³ (grootverbruik) af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor gezinnen en van 0,2 mld euro voor bedrijven.
- **Invoeren circulaire plastic-heffing (CU_206)**
De ChristenUnie voert een heffing in op de productie van fossiele polymeren voor de Nederlandse markt van 125 euro per ton. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro.
- **Invoeren grondwaterbelasting (CU_182)**
De ChristenUnie introduceert een belasting op het onttrekken van grondwater. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Invoeren heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen (CU_190)**
De ChristenUnie introduceert een heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Invoeren heffing op slacht (CU_189_a)**
De ChristenUnie voert een heffing in op de slacht van dieren. De belasting wordt geheven aan het begin van de keten bij vleesproducenten en slachthuizen. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Invoeren heffing op verwerkende industrie voor zuivel en suiker (CU_189_b)**
De ChristenUnie voert een heffing in op de omzet van de verwerkende industrie voor zuivel en suiker. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro. Deze maatregel brengt uitvoeringstechnische risico's met zich mee, onder andere ten aanzien van de afbakening van de producten.
- **Invoeren heffing op gewasbeschermingsmiddelen (CU_189_c)**
De ChristenUnie voert een heffing in op de handel in gewasbeschermingsmiddelen en kunstmest. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.

- **Invoeren heffing op veevoerbedrijven (CU_189_d)**

De ChristenUnie voert een heffing in bij veevoerbedrijven op basis van de hoeveelheid stikstof. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro. De maatregel brengt uitvoeringstechnische risico's met zich mee.

Overig

- **Uniformeren btw-tarief (CU_195)**

De ChristenUnie uniformeert het btw-tarief op 18%. Uitzondering betreft groente en fruit, reizen met het openbaar vervoer, reparatiediensten die onder de btw-richtlijn vallen en aankopen bij kringloopwinkels. Voor deze productcategorieën wordt het btw-tarief verlaagd naar 0%. Dit is een lastenverlichting van 0,3 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven. Bij deze maatregel bestaat een risico op uitvoeringsproblemen voor de Belastingdienst, omdat zowel de afbakening van (samengestelde) product(groep)en als de handhaving complex is.

- **Verhogen tabaksaccijns en invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (CU_191)**

De ChristenUnie verhoogt de tabaksaccijns en voert een verbruiksbelasting in op e-sigaretten. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,6 mld euro.

- **Invoering digitale dienstenbelasting (CU_196)**

De ChristenUnie voert een digitale dienstenbelasting in met een tarief van 5% over de bruto-opbrengst. Dit is een lastenverzwaring voor het buitenland van 0,5 mld euro.

- **Invoeren belasting op suiker en vet (CU_194)**

De ChristenUnie voert een belasting in voor productgroepen op basis van hun suiker- en vetgehalte. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,4 mld euro. Bij deze maatregel bestaat een risico op uitvoeringsproblemen voor de Belastingdienst, omdat zowel de afbakening van (samengestelde) product(groep)en als de handhaving complex is.

- **Verhogen kansspelbelasting (CU_193)**

De ChristenUnie verhoogt het tarief van de kansspelbelasting naar 40%. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro.

- **Verhogen alcoholaccijns (CU_192)**

De ChristenUnie verhoogt de alcoholaccijns. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro.

Tabel 12.10 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2028, ex ante, mld euro

(-) betekent lastenverlichting, (+) betekent lastenverzwaring.	2028
Inkomen en arbeid	-12,7
Invoeren verzilverbare basiskorting (CU_101_b)	-69,4
Invoeren werkendenkorting (CU_142)	-25,0
Verlagen tarief eerste schijf box 1 inkomstenbelasting (CU_141)	-11,0
Verhogen ouderenkorting (CU_143)	-3,5
Verlaging Aof-premie kleine werkgevers (CU_145)	-3,0
Verlaging Aof-premie voor grote werkgevers (CU_203)	-1,5
Verlagen eigenwoningforfait (CU_161)	-1,4
Verlaging AWF-premie vaste contracten (CU_146)	-1,0
Afschaffen arbeidskorting (CU_151)	35,4
Afschaffen algemene heffingskorting (incl. doorwerking bijstand en AOW) (CU_150)	34,2
Fiscaliseren AOW-premie (CU_155)	7,4
Invoeren tweede schijf box 1 inkomstenbelasting (CU_147)	6,3

Voor de helft uitfaseren hypotheekrenteaftrek (CU_168)	6,2
Aftoppingsgrens pensioenpremies naar anderhalf keer modaal (66.000 euro) (CU_156)	4,8
Afschaffen mkb-winstvrijstelling (CU_166)	2,4
Afschaffen inkomensafhankelijke combinatiekorting (CU_152)	1,8
Afschaffen 30%-regeling, ETK-regeling en buitenlandse partiële belastingplicht (CU_158)	0,9
Verhogen toptarief box 1 inkomstenbelasting (CU_148)	0,8
Afschaffen alleenstaandeouderenkorting (CU_154)	0,8
Verlagen aangrijpingspunt toptarief box 1 inkomstenbelasting (CU_149)	0,7
Afschaffen aftrekposten zelfstandigen (CU_165)	0,5
Afschaffen aftrek geen of een kleine eigenwoningschuld ('Wet Hillen') (CU_169)	0,3
Verhogen tarieven box 2 (CU_170)	0,3
Verlagen onbelaste reiskostenvergoeding (CU_186)	0,3
Inwonerschapsfictie voor inkomstenbelasting na emigratie (CU_159)	0,2
Afschaffen maximumpremiegrens IAB en verschuiving van de nominale premie naar het IAB-tarief (Zvw) (CU_144)	0,0
Vermogen en winst	12,0
Vpb-vrijstelling voor woningcorporaties (CU_163)	-1,4
Introduceren vermogensbelasting box 1, 2 en 3 (CU_164)	4,2
Invoeren ozb-gebruikersdeel (CU_176)	3,0
Uniformeren tarieven vennootschapsbelasting (CU_171)	1,1
Verhogen erf- en schenkbelasting (CU_167)	1,0
Afschaffen vrijstelling dividendbelasting inkoop eigen aandelen (CU_174)	0,8
Aanscherpen verliesverrekening, carry-forward naar 6 jaar, afschaffen carry back (CU_201)	0,8
Aanscherpen earningsstrippingmaatregel (CU_202)	0,7
Invoeren financiële transactiebelasting (CU_173)	0,6
Verhogen bankenbelasting (CU_172)	0,5
Belasten werkelijk rendement box 3 o.b.v. vermogensaanwas (CU_160)	0,4
Invoeren planbatenheffing (CU_175)	0,2
Klimaat en milieu	8,4
Verlagen mrb emissievrije auto's (CU_177)	-0,8
Invoeren vrachtwagenheffing (afschaffen eurovignet, verlagen mrb en gedragseffect) (CU_187_b)	-0,4
Invoeren vrachtwagenheffing (CU_187_a, CU_187_c)	1,7
Invoeren verpakkingenbelasting (CU_179)	1,5
Afschaffen bijzondere regelingen mrb (CU_184)	1,4
Aanpassen energiebelasting (CU_178)	1,3
Verhogen vliegbelasting (CU_188)	0,9
Invoeren heffing industriële uitstoot stikstofoxiden (CU_180)	0,5
Aanpassen tarieven mrb (CU_185)	0,5
Verhogen leidingwaterbelasting (CU_181)	0,3
Invoeren circulaire plastic-heffing (CU_206)	0,3

Invoeren grondwaterbelasting (CU_182)	0,2
Invoeren heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen (CU_190)	0,2
Invoeren heffing op slacht (CU_189_a)	0,2
Invoeren heffing op verwerkende industrie voor zuivel en suiker (CU_189_b)	0,2
Invoeren heffing op gewasbeschermingsmiddelen (CU_189_c)	0,2
Invoeren heffing op veevoerbedrijven (CU_189_d)	0,2
Overig	1,7
Uniformeren btw-tarief (CU_195)	-0,4
Verhogen tabaksaccijns en invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (CU_191)	0,6
Invoering digitale dienstenbelasting (CU_196)	0,5
Invoeren belasting op suiker en vet (CU_194)	0,4
Verhogen kansspelbelasting (CU_193)	0,3
Verhogen alcoholaccijns (CU_192)	0,3

12.6 Volt

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van het door Volt aangeleverd beleidspakket en de effecten daarvan op de overheidsuitgaven en de lasten in 2028. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2024 en betreffen afwijkingen ten opzichte van het basispad.

12.6.1 Uitgaven

Volt intensificeert per saldo 58,7 mld euro in de overheidsuitgaven in 2028. Na een opsomming van de uitgavenmaatregelen per uitgavenfunctie volgt een tabel.

Sociale zekerheid

- **Introduceren inkomensonafhankelijke huishoudtoelage (Volt_175)**
Volt voert een inkomensonafhankelijke huishoudtoelage in. Ieder huishouden ontvangt 3300 euro plus 1300 euro per volwassene, 3000 euro per kind en een extra bedrag van 3800 euro voor een alleenstaande ouder. Studentenhuishoudens zijn uitgezonderd vanwege het ontvangen van de uitwonende studiebeurs. Dit is een intensivering van 59,6 mld euro.
- **Aanpassen uitkeringen (Volt_179)**
Volt verhoogt de netto bijstandsuitkering naar 2083 euro per maand voor een paar en 1458 euro voor een alleenstaande. Daarnaast verhoogt de partij de netto AOW-uitkering naar 2167 euro per maand voor een paar en 1517 euro per maand voor een alleenstaande. Ten slotte verlaagt Volt de overige uitkeringen met 4,5%. Gezamenlijk is dit een intensivering van 3,0 mld euro.
- **Verlengen ouderschapsverlof (Volt_116)**
Volt breidt het betaald ouderschapsverlof uit naar 52 weken te verdelen over beide ouders en verhoogt de uitkering naar 100% van het loon voor personen met een loon tot 120% wml. Dit is een intensivering van 0,8 mld euro.
- **Afschaffing zorgtoeslag (Volt_136_a)**
Volt schaft de zorgtoeslag af. Dit is een ombuiging van 7,3 mld euro.
- **Afschaffing huurtoeslag (Volt_136_d)**
Volt schaft de huurtoeslag af. Dit is een ombuiging van 5,1 mld euro.
- **Afschaffen kinderbijslag (Volt_136_c)**
Volt schaft de kinderbijslag af. Dit is een ombuiging van 4,4 mld euro.
- **Afschaffing kindgebonden budget (Volt_136_b)**
Volt schaft het kindgebonden budget af. Dit is een ombuiging van 3,3 mld euro.
- **Verhogen eigen bijdrage en directe financiering kinderopvang + drie dagen gratis kinderopvang 1- tot 3-jarigen (zonder arbeidseis) (Volt_117)**
Volt voert directe financiering van kinderopvanginstellingen in. Voor nuljarigen wordt een eigen bijdrage van 50% ingevoerd. De partij introduceert drie dagen gratis dagopvang voor 1- tot 3-jarigen en een eigen bijdrage van 50% voor de resterende dagen. Daarnaast wordt de eigen bijdrage voor buitenschoolse opvang van 4- tot 12-jarigen 25%. Zowel werkenden als niet-werkenden kunnen gebruik maken van kinderopvang. Ten slotte voert Volt een maximumprijs in voor kinderopvanginstellingen. In totaal is dit een ombuiging van 1,0 mld euro.
- **Wml met 7% verhogen (Volt_121)**
Volt verhoogt het wettelijk minimumloon (wml) met 7%. Het gemiddeld bruto wml (exclusief vakantiegeld) in 2028 komt door deze verhoging uit op 17,03 euro per uur. De uitkeringen en toeslagen zijn niet gekoppeld aan deze verhoging. Daarom is het budgettair effect van deze maatregel beperkt.

Zorg

- **Basispakket uitbreiden met tandheelkundig zorg, anticonceptie en PrEP (Volt_103)**
Volt breidt het basispakket in de Zvw uit met tandheelkundige zorg, anticonceptie en Pre-Expositie Profylaxe (PrEP) middelen. Dit is een intensivering van 2,0 mld euro.
- **Alle artsen verplicht in loondienst en inkomen gemaximeerd op WNT (Volt_105)**
Volt wil alle artsen verplichten tot loondienst en brengt medisch specialisten onder het bezoldigingsmaximum van de WNT. Vanwege de afkoop van goodwill, is dit een intensivering. Het bedrag dat gemoeid is met het afkopen van goodwill kan bij de rechter hoger of lager uitvallen. Per saldo is deze maatregel een intensivering van 0,6 mld euro in 2028. Structureel betreft deze maatregel een ombuiging.
- **Verpleeghuiszorg en wijkverpleging naar Wmo (Volt_192)**
Volt hevelt de budgetten voor verpleeghuiszorg (Wlz) en wijkverpleging (Zvw) over naar de Wmo. Deze zorg wordt onder één wettelijk regime uitgevoerd door de gemeente. Door transitiekosten is dit een intensivering van 0,4 mld euro.
- **Vermogen zwaarder laten meetellen bij eigen bijdrage Wlz (Volt_115)**
Volt verhoogt de hoge eigen bijdrage in de Wlz door de overwaarde eigen woning toe te voegen aan de grondslag van de vermogensinkomensbijtelling. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro.
- **Hoofdlijnenakkoord i.c.m. MBI (Volt_191)**
Volt heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met het macrobeheersinstrument. Deze maatregel leidt tot ombuigingen van 0,2 mld euro in de ziekenhuiszorg en beperkte ombuigingen in de huisartsenzorg, de geestelijke gezondheidszorg en de wijkverpleging. In totaal is de ombuiging op de Zvw 0,4 mld euro.

Openbaar bestuur

- **Vermogen zwaarder laten meetellen bij eigen bijdrage Wlz: uitvoeringskosten CAK (Volt_115_e)**
Volt verhoogt de hoge eigen bijdrage in de Wlz door de overwaarde eigen woning toe te voegen aan de grondslag van de vermogensinkomensbijtelling (Volt_115). Vanwege grotere administratieve lasten bij het CAK is er sprake van een beperkte intensivering in openbaar bestuur.

Onderwijs

- **Compenseren studenten onder het studievoorschotstelsel (Volt_210)**
Volt intensificeert taakstellend cumulatief 6,0 mld euro in compensatie van studenten die onder het studievoorschotstelsel vielen. In 2028 betreft dit een intensivering van 2,4 mld euro.
- **Intensivering onderzoek en ontwikkeling (onderwijs) (Volt_113_a)**
Volt intensificeert 2,3 mld euro voor het stimuleren van onderzoek en ontwikkeling. Hiervan komt 1,9 mld euro terecht bij onderwijs.
- **Verhogen basisbeurs uitwonende studenten (Volt_177_b)**
Volt verhoogt de basisbeurs voor uitwonende studenten naar 464 euro per maand. Dit is een intensivering van 0,7 mld euro.
- **Verlengen en uitbreiden subsidie voor schoolmaaltijden in het po (Volt_109)**
Volt verlengt de subsidieregeling voor onderwijsmaaltijden en breidt deze uit naar alle scholen in het primair onderwijs. Dit is een intensivering van 0,7 mld euro.
- **Introductie leerbudget (Volt_122)**
Volt introduceert een leerbudget voor om- en bijscholing naar beroepen in de zorg, ICT, techniek en onderwijs. Dit is een taakstellende intensivering van 0,4 mld euro.

- **Uitbreiden aanvullende beurs mbo en invoeren renteplafond studieleningen van 2,5% (Volt_206)**
Volt breidt de aanvullende beurs in het mbo uit door de inkomensgrens tot waar studenten recht hebben op de aanvullende beurs gelijk te trekken met het hoger onderwijs. Daarnaast voert Volt een renteplafond op studieleningen in van maximaal 2,5%. In totaal is dit een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Afschaffen basisbeurs thuiswonende studenten (Volt_177_a)**
Volt schaft de basisbeurs voor thuiswonende studenten af. Dit is een ombuiging van 0,6 mld euro.

Overdrachten aan bedrijven

- **Invoeren vrachtwagenheffing (terugsluis) (Volt_203_e)**
Volt sluis de netto-opbrengst van de vrachtwagenheffing terug naar de vrachtwagensector. Dit is een taakstellende intensivering van 1,5 mld euro.
- **Intensivering onderzoek en ontwikkeling (overdrachten aan bedrijven) (Volt_113_b)**
Volt intensificeert 2,3 mld euro voor het stimuleren van onderzoek en ontwikkeling. Hiervan komt 0,4 mld euro terecht bij bedrijven.

Bereikbaarheid

- **Intensivering openbaar vervoer (Volt_198_b, Volt_198_c)**
Volt intensificeert 1,0 mld euro voor ov in het Mobiliteitsfonds en 1,0 mld euro voor regionaal ov.
- **Invoeren kilometerheffing (invoerings- en uitvoeringskosten) (Volt_168_g)**
De invoering van een kilometerheffing door Volt gaat gepaard met invoeringskosten van 0,6 mld euro en uitvoeringskosten van 0,8 mld euro. Dit is een intensivering van 1,4 mld euro.
- **Tariefverlaging ov daluren en voor doelgroepen (Volt_209)**
Volt verlaagt de tarieven in het ov. De tarieven worden met 30% verlaagd voor iedereen tijdens de daluren en voor jongeren, ouderen en lage inkomens tijdens de spitsuren. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro.
- **Invoeren vrachtwagenheffing (invoerings- en uitvoeringskosten) (Volt_203_d)**
De invoering van een vrachtwagenheffing door Volt gaat gepaard met invoeringskosten van 0,1 mld euro en uitvoeringskosten van 0,1 mld euro. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Ombuiging wegen Mobiliteitsfonds (Volt_198_a)**
Volt buigt 0,5 mld euro om op de aanleg van wegen uit het Mobiliteitsfonds.

Defensie

- **Intensiveringen defensie (Volt_180)**
Volt intensificeert 2,1 mld euro in defensie.

Klimaat en milieu

- **Intensivering natuurareaal (Volt_199)**
Volt intensificeert taakstellend 1,1 mld euro ten behoeve van de ontwikkeling van nieuw natuurareaal.
- **Gedeeltelijke ombuiging Transitiefonds (Volt_201)**
Volt buigt de onderdelen innovatieve stalsystemen en managementmaatregelen uit het Transitiefonds om. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.

12.6.2 Maatregelen met een direct EMU-schuldeffect

De volgende maatregelen hebben geen effect op het EMU-saldo, maar wel een direct effect op de EMU-schuld.

EMU-schuld direct

- **Goedkope leningen voor woningisolatie (Volt_194)**

Volt intensificeert cumulatief taakstellend 4,0 mld euro voor het aanbieden van goedkope leningen ten behoeve van de isolatie van woningen.

- **Rentevrije leningen voor bedrijven (Volt_144_b)**

Volt intensificeert cumulatief taakstellend 0,2 mld euro voor het verstrekken van rentevrije leningen aan verkrijgers van een bedrijf via een erfenis of schenking die onvoldoende middelen beschikbaar hebben om de erf- en schenkbelasting te betalen. Deze maatregel is gekoppeld aan het afschaffen van de BOR (Volt_144_a).

Tabel 12.11 Netto ombuigingen in 2028, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(+) betekent intensivering, (-) betekent ombuiging.	2028
Sociale zekerheid	42,3
Introduceren inkomensafhankelijke huishoudtoelage (Volt_175)	59,6
Aanpassen uitkeringen (Volt_179)	3,0
Verlengen ouderschapsverlof (Volt_116)	0,8
Afschaffing zorgtoeslag (Volt_136_a)	-7,3
Afschaffing huurtoeslag (Volt_136_d)	-5,1
Afschaffen kinderbijslag (Volt_136_c)	-4,4
Afschaffing kindgebonden budget (Volt_136_b)	-3,3
Verhogen eigen bijdrage en directe financiering kinderopvang + drie dagen gratis kinderopvang 1- tot 3-jarigen (zonder arbeidseis) (Volt_117)	-1,0
Wml met 7% verhogen (Volt_121)	0,0
Zorg	2,3
Basispakket uitbreiden met tandheelkundig zorg, anticonceptie en PrEP (Volt_103)	2,0
Alle artsen verplicht in loondienst en inkomen gemaximeerd op WNT (Volt_105)	0,6
Verpleeghuiszorg en wijkverpleging naar Wmo (Volt_192)	0,4
Vermogen zwaarder laten meetellen bij eigen bijdrage Wlz (Volt_115)	-0,4
Hoofdlijnenakkoord i.c.m. MBI (Volt_191)	-0,4
Openbaar bestuur	0,0
Vermogen zwaarder laten meetellen bij eigen bijdrage Wlz: uitvoeringskosten CAK (Volt_115_e)	0,0
Onderwijs	5,6
Compenseren studenten onder het studievoorschotstelsel (Volt_210)	2,4
Intensivering onderzoek en ontwikkeling (onderwijs) (Volt_113_a)	1,9
Verhogen basisbeurs uitwonende studenten (Volt_177_b)	0,7
Verlengen en uitbreiden subsidie voor schoolmaaltijden in het po (Volt_109)	0,7
Introductie leerbudget (Volt_122)	0,4
Uitbreiden aanvullende beurs mbo en invoeren renteplafond studieleningen van 2,5% (Volt_206)	0,2
Afschaffen basisbeurs thuiswonende studenten (Volt_177_a)	-0,6
Overdrachten aan bedrijven	1,9

Invoeren vrachtwagenheffing (terugsluis) (Volt_203_e)	1,5
Intensivering onderzoek en ontwikkeling (overdrachten aan bedrijven) (Volt_113_b)	0,4
Bereikbaarheid	3,6
Intensivering openbaar vervoer (Volt_198_b, Volt_198_c)	2,0
Invoeren kilometerheffing (invoerings- en uitvoeringskosten) (Volt_168_g)	1,4
Tariefverlaging ov daluren en voor doelgroepen (Volt_209)	0,5
Invoeren vrachtwagenheffing (invoerings- en uitvoeringskosten) (Volt_203_d)	0,2
Ombuiging wegen Mobiliteitsfonds (Volt_198_a)	-0,5
Defensie	2,1
Intensiveringen defensie (Volt_180)	2,1
Klimaat en milieu	0,9
Intensivering natuurareaal (Volt_199)	1,1
Gedeeltelijke ombuiging Transitiefonds (Volt_201)	-0,2
EMU-schuld direct	4,2
Goedkope leningen voor woningisolatie (Volt_194)	4,0
Rentevrije leningen voor bedrijven (Volt_144_b)	0,2

12.6.3 Lasten

Volt verhoogt de beleidsmatige lasten met per saldo 40,3 mld euro in 2028. De verhoging is opgebouwd uit een verhoging van 73,7 mld euro voor gezinnen, een verlaging van 35,2 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 1,7 mld euro voor het buitenland. Hieronder worden de lastenmaatregelen per categorie opgesomd en gevolgd door een tabel.

Inkomen en arbeid

- **Afschaffen premies volks- en werknemersverzekeringen (Volt_124)**
Volt schaft alle premies voor de inkomensafhankelijke bijdrage Zvw, volks- en werknemersverzekeringen af. Dit is een totale lastenverlichting van 169,1 mld euro, waarvan 62,0 mld euro voor bedrijven en 107,0 mld euro voor gezinnen.
- **Verhogen vereveningsbijdrage zorgverzekeraars (Volt_119)**
Volt verlaagt de nominale zorgverzekeringspremie naar gemiddeld nul euro. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 29,6 mld euro. Omdat Volt ernaar streeft de nominale premies te verlagen naar gemiddeld nul euro zonder de private verzekeringsmarkt te wijzigen, bestaat het risico dat de Europese Commissie dit zal beoordelen als staatssteun.
- **Met twee derde uitfasen eigenwoningforfait (Volt_128)**
Volt faseert in 2028 het eigenwoningforfait met twee derde uit. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 2,2 mld euro.
- **Afschaffen heffingskortingen (Volt_125)**
Volt schaft de algemene heffingskorting, arbeidskorting, inkomensafhankelijke combinatiekorting, ouderenkorting, alleenstaandeouderenkorting en de heffingskorting voor groene beleggingen af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 78,4 mld euro.
- **Invoeren zevenschijsstelsel met belastingvrije voet (Volt_178)**

Volt voert een zevenschijsstelsel met belastingvrije voet in met verschillende tarieven voor een alleenstaande (en overige gezinsleden), de meestverdienende partner en de minstverdienende partner. De vormgeving voor een alleenstaande is te zien in onderstaande tabel.

Belastbaar inkomen	Tarief alleenstaande
tot 11.000 euro	0%
11.000 – 21.000 euro	7,0%
21.000 – 31.000 euro	61,3%
31.000 – 38.000 euro	57,0%
38.000 – 73.000 euro	53,0%
73.000 – 115.000 euro	59,0%
115.000 – 132.000 euro	53,0%
vanaf 132.000 euro	49,5%

De vormgeving voor de meestverdienende partner en minstverdienende partner is te zien in onderstaande tabel.

Belastbaar inkomen	Tarief meestverdiener	Tarief minstverdiener
tot 11.000 euro	0%	0%
11.000 – 24.000 euro	7,0%	7,0%
24.000 – 40.000 euro	61,3%	41,0%
40.000 – 48.000 euro	61,3%	52,0%
48.000 – 73.000 euro	53,0%	53,0%
73.000 – 93.000 euro	59,0%	59,0%
93.000 – 115.000 euro	56,0%	56,0%
vanaf 115.000 euro	49,5%	49,5%

Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 69,1 mld euro.

- **Afschaffen omkeerregeling (Volt_130)**
Volt schaft de omkeerregeling af voor nieuwe pensioenopbouw. Het afschaffen van de premieaftrek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 27,7 mld euro. Op lange termijn is de lastenverzwaring aanzienlijk lager, omdat over nieuwe pensioenopbouw geen belasting meer wordt afgedragen in de uitkeringsfase. Voor de overheidsfinanciën betekent dit dat de belastingopbrengsten naar voren worden gehaald. Ook zijn de toekomstige netto-pensioenuitkeringen lager, omdat minder pensioenpremie wordt ingelegd.
- **Met twee derde uitfaseren hypotheekrenteafrek (Volt_127)**
Volt faseert de hypotheekrenteafrek uit. In 2028 is deze voor twee derde afgeschaft; dit is een lastenverzwaring van 8,2 mld euro voor gezinnen.
- **Afschaffen aftrekposten inkomstenbelasting (Volt_126_a, Volt_126_e, Volt_126_f, Volt_126_g, Volt_126_h, Volt_126_j)**
Volt schaft een groot deel van de aftrekposten in de inkomstenbelasting af. Het betreft onder meer de zelfstandigenaftrek, mkb-winstvrijstelling en persoonsgebonden aftrek. Dit is een lastenverzwaring van 1,0 mld euro voor gezinnen en van 3,5 mld euro voor bedrijven.
- **Verlagen onbelaste reiskostenvergoeding (Volt_193)**
Volt verlaagt de onbelaste reiskostenvergoeding met 10 cent naar 12 cent per kilometer. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,1 mld euro.
- **Afschaffen 30%-regeling en buitenlandse partiële belastingplicht (Volt_132)**

Volt schaft de 30%-regeling en de buitenlandse partiële belastingplicht af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,6 mld euro.

- **Wijziging box 2-schijfgrenzen en tarieven (Volt_133)**

Volt wijzigt de box 2-tarieven naar 28% over het inkomen tot 50.000 euro, 30% tussen 50.000 en 100.000 euro en 35% vanaf 100.000 euro. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro. Bij invoering is er een eenmalige opbrengst vanwege anticipatie-effecten, voor het EMU-saldo wordt daarom gerekend met een opbrengst van 0,6 mld euro in 2028.

- **Afschaffen giftenaftrek (Volt_204)**

Volt schaft de giftenaftrek in de inkomstenbelasting en de vennootschapsbelasting af. Dit is een lastenverzwaring van 0,4 mld euro voor gezinnen en een beperkte lastenverzwaring voor bedrijven.

- **Inwonerschapsfictie voor inkomstenbelasting na emigratie (Volt_123)**

Volt voert een inwonerschapsfictie voor de inkomstenbelasting na emigratie in, ook wel een exitheffing genoemd. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. Deze maatregel brengt grote uitvoeringstechnische en juridische risico's met zich mee.

- **Met twee derde udfaseren aftrek geen of een kleine eigenwoningschuld (Wet Hillen) (Volt_129)**

Volt faseert in 2028 de aftrek geen of een kleine eigenwoningschuld (Wet Hillen) met twee derde uit. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,1 mld euro.

- **Verlagen box 2-vrijstelling voor schulden bij de eigen vennootschap (Volt_134)**

Volt verlaagt de box 2-vrijstelling voor schulden bij de eigen vennootschap naar 200.000 euro. De uitzondering voor eigenwoningschuld blijft ongewijzigd. Dit is een beperkte lastenverzwaring voor bedrijven. Bij invoering is er een eenmalige opbrengst, voor het EMU-saldo wordt daarom gerekend met een opbrengst van 0,6 mld euro in 2028.

Vermogen en winst

- **Uniformeren tarieven vennootschapsbelasting (Volt_137)**

Volt schaft het lage tarief in de vennootschapsbelasting af en stelt het uniforme tarief vast op 27%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 4,4 mld euro.

- **Afschaffen vrijstellingen overdrachtsbelasting (Volt_145)**

Volt schaft het verlaagde tarief voor woningen in de overdrachtsbelasting en de vrijstellingen voor starters, bedrijfsoverdracht in familiesfeer en cultuurgrond af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 4,0 mld euro.

- **Aanpassing tarieven erf- en schenkbelasting (Volt_142)**

Volt maakt de tarieven van de erf- en schenkbelasting onafhankelijk van de relatie van de ontvanger met de schenker of erfflater; de partnervrijstelling blijft wel behouden. De erfbelasting krijgt een vrijstelling tot 10.000 euro. Van 10.000 tot 150.000 euro geldt een tarief van 30%, daarboven geldt een tarief van 40%. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 3,3 mld euro.

- **Afschaffen vrijstellingen niet-woningen ozb (Volt_147)**

Volt schaft de vrijstellingen voor niet-woningen in de onroerendezaakbelasting af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,4 mld euro. Volt roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds.

- **Afschaffen KIA en EIA (Volt_126_d)**

Volt schaft de kleinschaligheidsinvesteringsaftrek (KIA) en de energie-investeringsaftrek (EIA) af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,9 mld euro.

- **Afschaffen vrijstelling dividendbelasting inkoop eigen aandelen (Volt_149)**

Volt schaft de vrijstelling in de dividendbelasting bij de inkoop van eigen aandelen af. Dit is een lastenverzwaring voor het buitenland van 0,8 mld euro. Deze raming kent een hoge onzekerheid vanwege aanzienlijke gedragsreacties, waaronder mogelijke verplaatsing van de fiscale vestigingsplaats van beursgenoteerde bedrijven.

- **Introduceren vermogensbelasting box 3 (Volt_140)**

Volt introduceert een vermogensbelasting, voor vermogens in box 3 hoger dan 1 miljoen euro. Over vermogen tussen de 1 en 2 miljoen euro geldt een tarief van 1%; over vermogen boven 2 miljoen euro geldt een tarief van 2%. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,8 mld euro.

- **Belasten werkelijk rendement box 3 o.b.v. vermogensaanwas (Volt_202)**
Volt voert ter vervanging van het huidige box 3-stelsel een heffing op werkelijk rendement in box 3 in met een heffingsvrij inkomen van 1000 euro, een tarief van 34%, een forfaitair rendement voor eerste woning voor eigen gebruik van 5% en een verliesdrempel van 500 euro. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,4 mld euro.
- **Verhogen tarief innovatiebox (Volt_138)**
Volt verhoogt het effectieve tarief van de innovatiebox met 3%-punt naar 12%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro.
- **Afschaffen landbouwwijstelling (Volt_151)**
Volt schaft de landbouwwijstelling af zonder overgangsrecht. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro. Het is onzeker of deze vormgeving van de maatregel juridisch houdbaar is.
- **Invoeren planbatenheffing (Volt_146)**
Volt voert een gemeentelijke heffing op planbaten in. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro. Volt roomt deze lastenverzwaring af via het gemeentefonds. De juridische inpasbaarheid en houdbaarheid van de heffing is onzeker.
- **Afschaffen BOR (Volt_144_a)**
Volt schaft de BOR af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro. Deze maatregel is gekoppeld aan de introductie van rentevrije leningen voor bedrijven met onvoldoende middelen om de erf- en schenkbelasting te betalen (Volt_144_b).
- **Belasting op verkoopwinst woningen (Volt_152)**
Volt voert een belasting in van 10% op de winst bij verkoop van woningen die worden aangekocht in 2025 of later. Woninginvesteringen boven een drempel van 10.000 euro mogen worden afgetrokken van de belastbare winst. Dit is in 2028 een beperkte lastenverzwaring voor gezinnen, bedrijfsleven en buitenland. Structureel kan de totale opbrengst oplopen tot enkele miljarden euro.

Klimaat en milieu

- **Invoeren kilometerheffing (afschaffen mrb en gedragseffect) (Volt_208)**
Bij invoering van de kilometerheffing schaft Volt de mrb af. Hierbij wordt er rekening gehouden met dat Volt voor invoering van de kilometerheffing een korting van 40% invoert in de mrb voor elektrische voertuigen, als correctie voor het meergewicht door het accupakket. Daarnaast zorgt de invoering van een kilometerheffing voor een afname van het aantal gereden kilometers en lagere opbrengsten in de brandstofaccijnzen en bpm. Dit is een lastenverlichting van 8,1 mld euro voor gezinnen en van 1,9 mld euro voor bedrijven.
- **Invoeren vrachtwagenheffing (afschaffen eurovignet, verlagen mrb en gedragseffect) (Volt_203_b)**
De invoering van een vrachtwagenheffing door Volt gaat gepaard met het afschaffen van het eurovignet, een lastenverlichting in de mrb voor vrachtwagens en een daling van de accijnsopbrengst. In totaal leidt dit tot een lastenverlichting voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Invoeren kilometerheffing (Volt_168_a, Volt_168_b)**
Volt voert een kilometerheffing in gedifferentieerd naar type voertuig, tijd, plaats en CO₂-uitstoot. Dit is een lastenverzwaring van 14,2 mld euro voor gezinnen en van 4,0 mld euro voor bedrijven.

- **Verhogen energiebelasting en afschaffen vrijstellingen (Volt_159)**
Volt verhoogt de tarieven voor elektriciteit in de energiebelasting en schaft de belastingvermindering in de energiebelasting af. Daarnaast schaft Volt in de energiebelasting de vrijstellingen af voor mineralogische en metallurgische procedés, het duaal verbruik van kolen, de vrijstelling in de kolenbelasting voor elektriciteitsopwekking, de inputvrijstelling voor WKK's, het niet-energetisch verbruik van aardgas, de teruggaafregeling voor kerken en non-profit en het verlaagd tarief voor de glastuinbouw. Dit is een lastenverzwaring van 4,0 mld euro voor gezinnen en van 4,7 mld euro voor bedrijven. Vanwege de omvang en de stapeling van lastenverzwaringen is gerekend met additionele gedragseffecten voor de glastuinbouw.
- **Invoeren brede heffing op stikstofoxiden (Volt_173)**
Volt voert een heffing in op de uitstoot van stikstofoxiden ter hoogte van de milieuschade, met uitzondering van de zeescheepvaart en luchtvaart. Dit is een lastenverzwaring van 0,6 mld euro voor gezinnen en van 2,4 mld euro voor bedrijven.
- **Invoeren vrachtwagenheffing (Volt_203_a, Volt_203_c)**
Volt voert een vrachtwagenheffing in met een tarief van 25 cent per kilometer op alle wegen. Dit is een lastenverzwaring van 1,8 mld euro voor bedrijven en van 0,3 mld euro voor het buitenland.
- **Invoeren CO₂-heffing veehouderij (Volt_200)**
Volt voert een heffing in op de CO₂-emissies van de veeteelt, die gelijk is aan de EU-ETS₁ CO₂-prijs. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,7 mld euro.
- **Invoeren heffing op vlees en zuivel (Volt_163)**
Volt voert een consumptiebelasting in op vlees en zuivel. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 1,5 mld euro. Deze heffing brengt uitvoeringstechnische risico's met zich mee.
- **Gedifferentieerde vliegbelasting (Volt_169)**
Volt verhoogt het tarief van de vliegbelasting, differentieert dit naar gevlogen afstand, schaft de vrijstelling voor transferpassagiers af en voert een aanvullende heffing in voor vrachtvliegtuigen. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro voor gezinnen, van 0,3 mld euro voor bedrijven en van 0,6 mld euro voor het buitenland.
- **Invoeren circulaire plastic-heffing (Volt_160)**
Volt voert een heffing in op de productie van fossiele polymeren voor de Nederlandse markt van 340 euro per ton. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro.
- **Invoeren heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen (Volt_164)**
Volt introduceert een heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Invoeren heffing op kunstmest (Volt_162)**
Volt voert een heffing in op kunstmest. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Invoeren heffing op gewasbeschermingsmiddelen (Volt_196)**
Volt voert een heffing in op het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in de landbouw. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Uitbreiden van productierechten (Volt_195)**
Volt breidt het systeem van verhandelbare productierechten in de landbouw uit naar vleeskalveren, schapen en geiten. Bij invoering worden de rechten geveild. Dit is leidt tot eenmalige opbrengsten, maar brengt geen beleidsmatige lastenverzwaring teweeg. Voor het EMU-saldo wordt gerekend met een opbrengst van 0,5 mld euro in 2028.

Overig

- **Uniformeren btw-tarief (Volt_153)**
Volt uniformeert het btw-tarief op 18% en schaft de kleineondernemersregeling en de btw-vrijstelling voor zonnepanelen af. Dit is een lastenverzwaring van 2,1 mld euro voor gezinnen en van 0,7 mld euro voor bedrijven. Bij deze maatregel bestaat een aanzienlijk risico op uitvoeringsproblemen voor de Belastingdienst, omdat het aantal btw-aangiftes en -teruggaafverzoeken sterk zal toenemen.

- **Afschaffen vrijstellingen assurantiebelaasting (Volt_174)**
Volt schaft vrijstellingen in de assurantiebelaasting af. Het betreft onder andere de vrijstelling voor levensverzekeringen en ongevallen-, invaliditeits- en arbeidsongeschiktheidsverzekeringen. Dit is een lastenverzwaring van 1,8 mld euro voor gezinnen en van 0,6 mld euro voor bedrijven. Deze raming kent een hoge onzekerheid vanwege aanzienlijke gedragsreacties, waaronder vervanging van levensverzekeringen door andere financiële producten.
- **Verhogen tabaksaccijns en invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (Volt_102)**
Volt verhoogt de tabaksaccijns en voert een verbruiksbelasting in op e-sigaretten. Door de accijnsverhoging kost een pakje sigaretten 14 euro en kost een pakje shag 25 euro. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,6 mld euro.
- **Verbruiksbelasting op alcoholvrije dranken afhankelijk van suikergehalte (Volt_165)**
Volt maakt de verbruiksbelasting op alcoholvrije dranken afhankelijk van het suikergehalte. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro.

Tabel 12.12 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2028, ex ante, mld euro

(-) betekent lastenverlichting, (+) betekent lastenverzwaring.	2028
Inkomen en arbeid	-9,9
Afschaffen premies volks- en werknemersverzekeringen (Volt_124)	-169,1
Verhogen vereveningsbijdrage zorgverzekeraars (Volt_119)	-29,6
Met twee derde uifaseren eigenwoningforfait (Volt_128)	-2,2
Afschaffen heffingskortingen (Volt_125)	78,4
Invoeren zevenschijsstelsel met belastingvrije voet (Volt_178)	69,1
Afschaffen omkeerregeling (Volt_130)	27,7
Met twee derde uifaseren hypotheekrenteaf trek (Volt_127)	8,2
Afschaffen aftrekposten inkomstenbelasting (Volt_126_a, Volt_126_e, Volt_126_f, Volt_126_g, Volt_126_h, Volt_126_j)	4,6
Verlagen onbelaste reiskostenvergoeding (Volt_193)	1,1
Afschaffen 30%-regeling en buitenlandse partiële belastingplicht (Volt_132)	0,6
Wijziging box 2-schijfgrenzen en tarieven (Volt_133)	0,5
Afschaffen giftenaf trek (Volt_204)	0,5
Inwonerschapsfictie voor inkomstenbelasting na emigratie (Volt_123)	0,2
Met twee derde uifaseren aftrek geen of een kleine eigenwoningschuld (Wet Hillen) (Volt_129)	0,1
Verlagen box 2-vrijstelling voor schulden bij de eigen vennootschap (Volt_134)	0,0
Vermogen en winst	17,0
Uniformeren tarieven vennootschapsbelasting (Volt_137)	4,4
Afschaffen vrijstellingen overdrachtsbelasting (Volt_145)	4,0
Aanpassing tarieven erf- en schenkbelasting (Volt_142)	3,3
Afschaffen vrijstellingen niet-woningen ozb (Volt_147)	1,4
Afschaffen KIA en EIA (Volt_126_d)	0,9
Afschaffen vrijstelling dividendbelasting inkoop eigen aandelen (Volt_149)	0,8
Introduceren vermogensbelasting box 3 (Volt_140)	0,8
Belasten werkelijk rendement box 3 o.b.v. vermogensaanwas (Volt_202)	0,4

Verhogen tarief innovatiebox (Volt_138)	0,3
Afschaffen landbouwwijziging (Volt_151)	0,2
Invoeren planbatenheffing (Volt_146)	0,2
Afschaffen BOR (Volt_144_a)	0,2
Belasting op verkoopwinst woningen (Volt_152)	0,1
Klimaat en milieu	27,0
Invoeren kilometerheffing (afschaffen mrb en gedragseffect) (Volt_208)	-10,0
Invoeren vrachtwagenheffing (afschaffen eurovignet, verlagen mrb en gedragseffect) (Volt_203_b)	-0,4
Invoeren kilometerheffing (Volt_168_a, Volt_168_b)	18,2
Verhogen energiebelasting en afschaffen vrijstellingen (Volt_159)	8,7
Invoeren brede heffing op stikstofoxiden (Volt_173)	3,0
Invoeren vrachtwagenheffing (Volt_203_a, Volt_203_c)	2,1
Invoeren CO ₂ -heffing veehouderij (Volt_200)	1,7
Invoeren heffing op vlees en zuivel (Volt_163)	1,5
Gedifferentieerde vliegbelasting (Volt_169)	1,1
Invoeren circulaire plastic-heffing (Volt_160)	0,5
Invoeren heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen (Volt_164)	0,2
Invoeren heffing op kunstmest (Volt_162)	0,2
Invoeren heffing op gewasbeschermingsmiddelen (Volt_196)	0,2
Uitbreiden van productierechten (Volt_195)	0,0
Overig	6,1
Uniformeren btw-tarief (Volt_153)	2,8
Afschaffen vrijstellingen assurantebelasting (Volt_174)	2,4
Verhogen tabaksaccijns en invoeren verbruiksbelasting op e-sigaretten (Volt_102)	0,6
Verbruiksbelasting op alcoholvrije dranken afhankelijk van suikergehalte (Volt_165)	0,3

12.7 JA21

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van het door JA21 aangeleverd beleidspakket en de effecten daarvan op de overheidsuitgaven en de lasten in 2028. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2024 en betreffen afwijkingen ten opzichte van het basispad.

12.7.1 Uitgaven

JA21 intensificeert per saldo 0,3 mld euro in de overheidsuitgaven in 2028. Na een opsomming van de uitgavenmaatregelen per uitgavenfunctie volgt een tabel.

Sociale zekerheid

- **Introduceren inkomensonafhankelijke huishoudtoelage (JA21_112)**
JA21 voert een inkomensonafhankelijke huishoudtoelage in. De huishoudtoelage bestaat uit 960 euro per volwassene (behalve voor uitkeringsgerechtigden, zij ontvangen 600 euro per volwassene), 5800 euro per kind in eenoudergezinnen en 2900 euro per kind in meeroudergezinnen. Deze bedragen gelden bij WOZ-waardes tot 150.000 euro en bouwen lineair af naar nul euro bij een WOZ-waarde van 300.000 euro. Huishoudens ontvangen deze toelage alleen als het vermogen kleiner is dan de helft van het maximale vermogen voor het kindgebonden budget. Daarnaast ontvangen huishoudens 1500 euro per kind onafhankelijk van de WOZ-waarde en het vermogen. Dit is een intensivering van 19,3 mld euro.
- **Terugdraaien doorwerking aanpassingen box 1 op AOW (JA21_180_b)**
JA21 draait de doorwerking van aanpassingen in box 1 (JA21_101, JA21_102, JA21_103, JA21_114) op de AOW terug. Hiermee wordt het niveau van de AOW-uitkering teruggezet op het niveau van het basispad. Dit is een intensivering van 8,6 mld euro.
- **Verdubbelen huishoudtoelage voor AOW'ers (JA21_115)**
JA21 verdubbelt de huishoudtoelage (JA21_112) voor AOW'ers naar 1920 euro per jaar. Dit is een intensivering van 1,2 mld euro.
- **Inkomensonafhankelijke huurtoelage (JA21_111)**
JA21 vormt de huurtoeslag om tot een inkomensonafhankelijke huurtoelage. Het maximumbedrag blijft gelijk en ook de verschillen tussen alleenstaanden en paren, en tussen mensen boven en onder de AOW-gerechtigde leeftijd blijven in stand. De huurtoelage bouwt lineair af naar nul euro van een maandhuur van 808 euro per maand tot 1300 euro per maand. Daarnaast bouwt de huurtoelage lineair af naar nul euro van een WOZ-waarde van 150.000 euro tot 250.000 euro voor huishoudens met één volwassene en van 250.000 euro tot 350.000 euro voor huishoudens met meerdere volwassenen. De huidige vermogensgrenzen van de huurtoeslag blijven gelden. Dit is een intensivering van 0,6 mld euro.
- **Loondoorbetaling bij ziekte naar één jaar voor kleine bedrijven (JA21_122_b, JA21_122_d)**
JA21 verkort de loondoorbetaling bij ziekte naar één jaar voor bedrijven met maximaal 25 werknemers. Zieke werknemers komen daardoor eerder in de WIA of in andere uitkeringen. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro. Tegenover deze intensivering staan lagere loonkosten voor bedrijven van 0,3 mld euro. Een juridisch aandachtspunt bij deze maatregel is dat er een onderscheid ontstaat tussen de ontslagbescherming van werknemers bij kleine en grote bedrijven.
- **Afschaffen zorgtoeslag (JA21_105)**
JA21 schaft de zorgtoeslag af. Dit is een ombuiging van 7,3 mld euro.
- **Verlagen uitkeringen (JA21_179)**
JA21 verlaagt de uitkeringen (behalve bijstand en AOW) met 20%. Dit is een ombuiging van 5,9 mld euro.
- **Afschaffen kinderbijslag (JA21_107)**
JA21 schaft de kinderbijslag af. Dit is een ombuiging van 4,4 mld euro.

- **Afschaffen kindgebonden budget (JA21_106)**
JA21 schaft het kindgebonden budget af. Dit is een ombuiging van 3,3 mld euro.
- **Terugdraaien doorwerking aanpassingen box 1 op bijstand (JA21_180_a)**
JA21 draait de doorwerking van aanpassingen in box 1 (JA21_101, JA21_102, JA21_103) op de bijstand terug. Hiermee wordt het niveau van de bijstandsuitkering teruggezet op het niveau van het basispad. Dit is een ombuiging van 1,7 mld euro.
- **Asielinstroom-beperkende maatregelen (Bijstandsuitkeringen) (JA21_140_b)**
JA21 neemt maatregelen om de asielinstroom te beperken, zie JA21_140_a. Dit zorgt voor minder aanspraak op bijstandsuitkeringen, dit is een ombuiging van 0,6 mld euro.
- **Doorwerking huurverlaging op huurtoeslag (JA21_160)**
JA21 verlaagt huren in de corporatiesector middels prestatieafspraken met woningcorporaties (JA21_156). Dit leidt tot een ombuiging van 0,1 mld euro op de huurtoeslaguitgaven.

Zorg

- **Taakstellende ombuiging GPF (zorg) (JA21_172_b, JA21_172_c)**
JA21 buigt 0,5 mld euro om op het gemeente- en provinciefonds (zie JA21_172_a). Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen van het gemeentefonds, is verondersteld dat de ombuiging deels neerslaat bij zorg. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro op Wmo/Jeugdzorg.

Openbaar bestuur

- **Loondoorbetaling bij ziekte naar 1 jaar voor kleine bedrijven (uitvoeringskosten) (JA21_122_e)**
JA21 verkort de loondoorbetaling bij ziekte naar één jaar voor bedrijven met maximaal 25 werknemers. Zieke werknemers komen daardoor eerder in de WIA of in andere uitkeringen. De hogere uitvoeringskosten zijn een beperkte intensivering bij het openbaar bestuur.
- **Ombuiging Nationaal Groeifonds: openbaar bestuur (JA21_134_b, JA21_134_c)**
JA21 buigt het resterende budget uit het groeifonds volledig om. Dit is een ombuiging van 0,9 mld euro op openbaar bestuur.
- **Ombuiging gemeente- en provinciefonds: openbaar bestuur (JA21_172_a)**
JA21 buigt 0,5 mld euro om op het gemeente- en provinciefonds. Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen van het gemeentefonds, is verondersteld dat de ombuiging deels neerslaat bij het openbaar bestuur (0,3 mld euro).
- **Apparaatskorting Rijk: openbaar bestuur (JA21_173_a)**
JA21 beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en de zbo's via een apparaatskorting. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro op openbaar bestuur.

Onderwijs

- **Verhogen lumpsum hoger onderwijs voor onderzoek- en collegetijd (JA21_151)**
JA21 verhoogt de lumpsum van het hoger onderwijs met als doel meer onderzoek- en collegetijd. Dit is een taakstellende intensivering van 1,0 mld euro.
- **Verhogen salarissen in po, vo en ho (JA21_150)**
JA21 heeft de intentie om bestuurlijke akkoorden af te sluiten met bonden, scholen en werknemers in de onderwijssector. Het beoogde doel is om de lonen in het primair, voortgezet en hoger onderwijs te verhogen. Dit is een taakstellende intensivering van 0,5 mld euro.
- **Beperken masterplan basisvaardigheden in het vo (JA21_126)**
JA21 beperkt het masterplan basisvaardigheden tot scholen in het voortgezet onderwijs met het oordeel zwak of onvoldoende. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Afschaffen subsidie praktijkleren (JA21_127)**
JA21 schaft de subsidie praktijkleren af. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.

- **Beperken masterplan basisvaardigheden in het po (JA21_125)**
JA21 beperkt het masterplan basisvaardigheden tot scholen in het primair onderwijs met het oordeel zwak of onvoldoende. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.

Overdrachten aan bedrijven

- **Intensivering Volkshuisvestingfonds (JA21_154)**
JA21 intensificeert 0,7 mld euro in het Volkshuisvestingfonds.
- **Stimuleren aanbod middenhuur (JA21_155)**
JA21 stimuleert de bouw en verhuur van middenhuurwoningen. Dit is een taakstellende intensivering van 0,7 mld euro.
- **Taakstellende intensivering woningcorporaties voor huurverlaging (JA21_156)**
JA21 beoogt via prestatieafspraken middelen beschikbaar te stellen aan woningcorporaties om huren te verlagen. Dit is een taakstellende intensivering van 0,7 mld euro.
- **Ombuiging Nationaal Groeifonds: overdrachten aan bedrijven (JA21_134_a)**
JA21 buigt het resterende budget uit het groeifonds volledig om. Dit is een ombuiging van 1,7 mld euro op overdrachten aan bedrijven.

Internationale samenwerking

- **ODA beperken tot noodhulp, verplichte bijdragen en opvang in de regio (JA21_163)**
JA21 beperkt ontwikkelingssamenwerking tot het verlenen van noodhulp, opvang van vluchtelingen in de regio en het voldoen van verdragsrechtelijke contributies. Dit is een ombuiging van 5,3 mld euro.
- **20% korting op non-ODA-budget BZ en BHOS (JA21_137)**
JA21 verlaagt de uitgaven aan Ontwikkelingssamenwerking op de begroting van Buitenlandse Zaken en Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking met 20 procent. Dit is een taakstellende ombuiging van 0,2 mld euro. Deze ombuiging slaat neer bij uitgaven binnen ontwikkelingssamenwerking die buiten ODA vallen. Voorbeelden hiervan zijn verschillende subsidies die geen onderdeel uitmaken van ODA.

Veiligheid

- **Intensivering binnenlandse veiligheid (JA21_141)**
JA21 intensificeert taakstellend 5,3 mld euro in binnenlandse veiligheid.
- **Asielinstroom-beperkende maatregelen (COA, IND, Nidos) (JA21_140_a)**
JA21 neemt maatregelen om de asielinstroom te beperken, zoals het opzeggen van het VN-vluchtelingenverdrag, het afschaffen van het UNCHR-quotum, het versoberen van opvangomstandigheden in de asielopvangketen en het schrappen van leefgeld, het verscherpen van toelatingscriteria, en het beperken van mogelijkheden tot gezinshereniging tot uitsluitend de partner. Hierdoor treden besparingen op bij het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA), de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND), en Nidos. Dit is een ombuiging van 1,2 mld euro. Afhankelijk van de precieze vormgeving kunnen deze maatregelen gepaard gaan met juridische risico's.

Bereikbaarheid

- **Apparaatskorting Rijk: bereikbaarheid (JA21_173_d)**
JA21 beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en de zbo's via een apparaatskorting. Dit is een beperkte ombuiging op bereikbaarheid.

Defensie

- **Intensiveringen defensie (JA21_130)**
JA21 intensificeert 3,5 mld euro in defensie.
- **Apparaatskorting Rijk: defensie (JA21_173_c)**
JA21 beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en de zbo's via een apparaatskorting. Dit is een beperkte ombuiging op defensie.

Klimaat en milieu

- **Afschaffen Klimaatfonds (m.u.v. perceel kernenergie) (JA21_132)**
JA21 buigt het budget uit het Klimaatfonds volledig om, met uitzondering van het perceel kernenergie. Dit is een ombuiging van 3,8 mld euro.
- **Schrappen middelen Transitiefonds Landelijk Gebied en Natuur (JA21_142)**
JA21 buigt het budget uit het Transitiefonds volledig om. Dit is een ombuiging van 3,4 mld euro.
- **Ombuiging SDE++ (JA21_133)**
JA21 buigt de onverplichte middelen in de SDE++ om. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro.

Overig

- **Ombuiging NPO (JA21_128)**
JA21 buigt 0,6 mld euro om op het budget van de NPO.

12.7.2 Gasbaten

JA21 verhoogt de aardgasbaten met 0,3 mld euro.

- **Doorgaan gaswinning Groningen (4,5 mld kubieke meter gas in 2028) (JA21_152)**
JA21 verhoogt de gaswinning in Groningen met 4,5 mld kuub. Dit verhoogt de opbrengsten voor de overheid met 0,3 mld euro. Deze maatregel kent juridische risico's en leidt mogelijk tot schadeclaims indien de verhoging van de gaswinning leidt tot extra aardbevingen.

Tabel 12.13 Netto ombuigingen in 2028, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(+) betekent intensivering, (-) betekent ombuiging.	2028
Sociale zekerheid	6,6
Introduceren inkomensafhankelijke huishoudtoelage (JA21_112)	19,3
Terugdraaien doorwerking aanpassingen box 1 op AOW (JA21_180_b)	8,6
Verdubbelen huishoudtoelage voor AOW'ers (JA21_115)	1,2
Inkomensafhankelijke huurtoelage (JA21_111)	0,6
Loondoorbetaling bij ziekte naar één jaar voor kleine bedrijven (JA21_122_b, JA21_122_d)	0,3
Afschaffen zorgtoeslag (JA21_105)	-7,3
Verlagen uitkeringen (JA21_179)	-5,9
Afschaffen kinderbijslag (JA21_107)	-4,4
Afschaffen kindgebonden budget (JA21_106)	-3,3
Terugdraaien doorwerking aanpassingen box 1 op bijstand (JA21_180_a)	-1,7
Asielinstroom-beperkende maatregelen (Bijstandsuitkeringen) (JA21_140_b)	-0,6
Doorwerking huurverlaging op huurtoeslag (JA21_160)	-0,1
Zorg	-0,2
Taakstellende ombuiging GFPP (zorg) (JA21_172_b, JA21_172_c)	-0,2
Openbaar bestuur	-1,4
Loondoorbetaling bij ziekte naar 1 jaar voor kleine bedrijven (uitvoeringskosten) (JA21_122_e)	0,0
Ombuiging Nationaal Groeifonds: openbaar bestuur (JA21_134_b, JA21_134_c)	-0,9

Ombuiging gemeente- en provinciefonds: openbaar bestuur (JA21_172_a)	-0,3
Apparaatskorting Rijk: openbaar bestuur (JA21_173_a)	-0,2
Onderwijs	0,9
Verhogen lumpsum hoger onderwijs voor onderzoek- en collegetijd (JA21_151)	1,0
Verhogen salarissen in po, vo en ho (JA21_150)	0,5
Beperken masterplan basisvaardigheden in het vo (JA21_126)	-0,2
Afschaffen subsidie praktijkleren (JA21_127)	-0,2
Beperken masterplan basisvaardigheden in het po (JA21_125)	-0,2
Overdrachten aan bedrijven	0,4
Intensivering Volkshuisvestingfonds (JA21_154)	0,7
Stimuleren aanbod middenhuur (JA21_155)	0,7
Taakstellende intensivering woningcorporaties voor huurverlaging (JA21_156)	0,7
Ombuiging Nationaal Groeifonds: overdrachten aan bedrijven (JA21_134_a)	-1,7
Internationale samenwerking	-5,5
ODA beperken tot noodhulp, verplichte bijdragen en opvang in de regio (JA21_163)	-5,3
20% korting op non-ODA-budget BZ en BHOS (JA21_137)	-0,2
Veiligheid	4,1
Intensivering binnenlandse veiligheid (JA21_141)	5,3
Asielinstroom-beperkende maatregelen (COA, IND, Nidos) (JA21_140_a)	-1,2
Bereikbaarheid	0,0
Apparaatskorting Rijk: bereikbaarheid (JA21_173_d)	0,0
Defensie	3,5
Intensiveringen defensie (JA21_130)	3,5
Apparaatskorting Rijk: defensie (JA21_173_c)	0,0
Klimaat en milieu	-7,5
Afschaffen Klimaatfonds (m.u.v. perceel kernenergie) (JA21_132)	-3,8
Schrappen middelen Transitiefonds Landelijk Gebied en Natuur (JA21_142)	-3,4
Ombuiging SDE++ (JA21_133)	-0,3
Overig	-0,6
Ombuiging NPO (JA21_128)	-0,6
Gasbaten	-0,3
Doorgaan gaswinning Groningen (4,5 mld kubieke meter gas in 2028) (JA21_152)	-0,3

12.7.3 Lasten

JA21 verlaagt de beleidsmatige lasten met per saldo 6,4 mld euro in 2028. De verlaging is opgebouwd uit een verlaging van 5,2 mld euro voor gezinnen, een verlaging van 1,0 mld euro voor bedrijven en een verlaging van 0,1 mld euro voor het buitenland. Hieronder worden de lastenmaatregelen per categorie opgesomd en gevolgd door een tabel.

Inkomen en arbeid

- **Introduceren belastingvrije voet (JA21_101, JA21_114)**
JA21 voert een belastingvrije voet in van 25.000 euro per jaar in box 1 van de inkomstenbelasting. Dit is een lastenverlichting van 125,4 mld euro voor gezinnen.
- **Verhogen tarief eerste schijf box 1 inkomstenbelasting (JA21_102)**
JA21 verhoogt het tarief in de eerste schijf van box 1 van de inkomstenbelasting naar 44,9%. Dit is een lastenverzwaring van 44,8 mld euro voor gezinnen.
- **Afschaffen arbeidskorting (JA21_104)**
JA21 schaft de arbeidskorting af. Dit is een lastenverzwaring van 35,4 mld euro voor gezinnen.
- **Afschaffen algemene heffingskorting (incl. doorwerking bijstand en AOW) (JA21_103)**
JA21 schaft de algemene heffingskorting af. Dit is een lastenverzwaring van 35,3 mld euro voor gezinnen.
- **Afschaffen ouderenkorting (JA21_116)**
JA21 schaft de ouderenkorting af. Dit is een lastenverzwaring van 6,5 mld euro voor gezinnen.
- **Verlagen aangrijpingspunt toptarief box 1 inkomstenbelasting (JA21_178)**
JA21 verlaagt het aangrijpingspunt van het toptarief in box 1 van de inkomstenbelasting naar 50.000 euro en verlaagt het tarief naar 49,4%. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 3,9 mld euro.
- **Afschaffen inkomensafhankelijke combinatiekorting (JA21_117)**
JA21 schaft de inkomensafhankelijke combinatiekorting ook voor bestaande gevallen af. Dit is een lastenverzwaring van 1,8 mld euro voor gezinnen.
- **Verlagen mkb-winstvrijstelling naar 9% (JA21_158)**
JA21 verlaagt de mkb-winstvrijstelling naar 9%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,0 mld euro.
- **Afschaffen zelfstandigenaftrek (JA21_109)**
JA21 schaft de zelfstandigenaftrek af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro.

Vermogen en winst

- **Afschaffen overdrachtsbelasting (JA21_162)**
JA21 schaft de overdrachtsbelasting af. Dit is een lastenverlichting van 1,7 mld euro voor gezinnen en van 2,9 mld euro voor bedrijven.
- **Vennootschapsbelasting op kasstroombasis voor niet-financiële activiteiten (JA21_147_a)**
JA21 wijzigt de vennootschapsbelasting door ontvangsten en uitgaven in verband met niet-financiële activiteiten voortaan op kasstroombasis te belasten. Uitgaven voor kapitaalgoederen worden hiermee volledig aftrekbaar in het jaar van de investering in plaats van gespreid over jaarlijkse afschrijvingen. Dit geldt alleen voor nieuwe investeringen en investeringen die maximaal een jaar voor invoering zijn gedaan. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 4,0 mld euro. Bij zeer grote ondernemingen vindt binnenlandse bijheffing plaats volgens internationale minimumbelastingregels (Pillar 2), de belastbare winst mag daarvoor niet op kasstroombasis worden bepaald. Het budgettair effect van het naar voren halen van afschrijvingen neemt geleidelijk af. Structureel is er een relatief kleine opbrengst vanwege binnenlandse bijheffing.

- **Afschaffen dividendbelasting (JA21_119)**
JA21 schaft de dividendbelasting af. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 3,1 mld euro.
- **Aanpassen tarieven en vrijstellingen erf- en schenkbelasting (JA21_118)**
JA21 voert een belastingvrije voet in de erf- en schenkbelasting in van 1 mln euro cumulatief over de levensloop. Daarboven is het tarief 10%. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 2,5 mld euro. Deze maatregel kent uitvoeringstechnische risico's omdat giften moeten worden bijgehouden over de levensloop.
- **Belastingvrije spaar- en/of beleggingsrekening (JA21_146)**
JA21 voert een belastingvrije spaar- en/of beleggingsrekening in, waarop inkomen uit arbeid of pensioen mag worden ingelegd tot een maximum van 20.000 euro per jaar. Dit vermogen is vrijgesteld van vermogens-, erf- en schenkbelasting. Dit vermogen telt niet mee voor vermogenstoetsen in de toeslagen. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,8 mld euro. Op langere termijn leidt deze maatregel tot derving van de heffing in box 3, de erf- en schenkbelasting, omdat huishoudens hun financiële vermogen zullen gaan aanhouden op de belastingvrije rekening.
- **Verhogen EIA, MIA en VAMIL (JA21_124)**
JA21 verhoogt de energie-investeringsaftrek (EIA), de Milieu-investeringsaftrek (MIA) en de Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (VAMIL). Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Lastenverlichting WSBO (JA21_123_b)**
JA21 verruimt het budget van de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Invoeren grondwaardebelasting (JA21_161)**
JA21 voert een landelijke heffing in voor bedrijven op de waarde van grond waar geen woningen op staan. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 6,0 mld euro. Deze maatregel vereist het opzetten van een aanvullende registratie voor de waarde van grond.
- **Verhuurderheffing corporaties (JA21_153)**
JA21 voert een verhuurderheffing in voor woningcorporaties, private verhuurders met een winstoogmerk zijn uitgezonderd van de heffing. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 2,1 mld euro. De juridische houdbaarheid van een uitzondering gericht op private verhuurders is onzeker.
- **Verhogen lage tarief vennootschapsbelasting (JA21_165_a)**
JA21 verhoogt het tarief in de eerste schijf van de vennootschapsbelasting naar 22,5%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,1 mld euro.
- **Verlagen vpb schijfgrens (JA21_165_b)**
JA21 verlaagt de schijfgrens van de vennootschapsbelasting naar 100.000 euro. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro.

Van twee maatregelen van JA21 hebben we de budgettaire effecten niet gekwantificeerd. Het gaat hierbij om:

- JA21 wijzigt de belastingheffing over inkomen uit aanmerkelijk belang (ab). Over het aandeel van een ab-houder in de fiscale winst van een bedrijfsentiteit ontstaat een rentedragende belastingschuld. De jaarlijkse toevoeging aan de belastingschuld wordt berekend door het aandeel in de jaarwinst te vermenigvuldigen met het verschil tussen het box 1-tarief van 45% en het vpb-tarief. Bij winstuitkering of verkoop van het ab moet de opgebouwde belastingschuld geheel of gedeeltelijk worden betaald (de betaling wordt daarbij begrensd tot het betreffende inkomen). Het resterende gerealiseerde inkomen uit ab-vermogen wordt belast in box 3. Een fiscaal verlies leidt tot een vermindering van de belastingschuld. Als hierdoor een negatieve belastingschuld ontstaat, wordt deze geheel of gedeeltelijk omgezet in een heffingskorting (tot het bedrag dat de ab-houder in het betreffende jaar kan verzilveren). Dit is een lastenverlichting voor bedrijven in 2028. De fiscale verliezen die ontstaan door wijziging van de vpb (zie JA21_147a) leiden via deze maatregel tot een extra heffingskorting voor ab-houders. Structureel is sprake van een lastenverzwaring, vanwege de extra heffing bovenop de vpb en de belasting van gerealiseerde inkomens uit ab-vermogen tegen het hogere box 3-tarief. De budgettaire effecten konden niet worden doorgerekend. Er zijn uitvoeringstechnische risico's, omdat de fiscale gegevens van buitenlandse en van indirect gehouden bedrijfsentiteiten niet eenvoudig kunnen worden verkregen, de toerekening van winsten aan ab-houders zeer complex kan zijn en de vpb pas wordt vastgesteld nadat een ab-houder aangifte moet doen voor de inkomstenbelasting.
- JA21 voert een nieuw box 3-stelsel in waarbij alle box 3 vermogen wordt belast op basis van gerealiseerde vermogensinkomsten, met een heffingsvrij inkomen van 1000 euro, een tarief van 34% en onbeperkte voorwaartse verrekening van gerealiseerde vermogensverliezen. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen in 2028, omdat het moment van heffing op waardeinstijgingen wordt uitgesteld. Er is een risico op arbitrage waarbij vermogensinkomsten de vorm aannemen van waardeinstijgingen in de plaats van rente of dividend. Structureel is sprake van een relatief kleine derving. De budgettaire effecten konden niet worden doorgerekend.

Klimaat en milieu

- **Verlagen energielasting op gas (JA21_136)**
JA21 verlaagt de tarieven voor aardgas in de energielasting naar het niveau van 2022. Dit is een lastenverlichting van 0,9 mld euro voor gezinnen en van 0,7 mld euro voor bedrijven.
- **Verlagen energielasting (JA21_135)**
JA21 verlaagt de energielasting met een bedrag ter hoogte van de maximaal mogelijke ombuiging in de SDE++ (zie ook JA21_133). Dit is een taakstellende lastenverlichting van 0,2 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.
- **Verlagen vliegbelasting (JA21_167)**
JA21 verlaagt de vliegbelasting. Dit is een taakstellende lastenverlichting van beperkte omvang voor gezinnen, van 0,1 mld euro voor bedrijven en van 0,1 mld euro voor het buitenland.

Overig

- **Verlagen algemene btw-tarief (JA21_166)**
JA21 verlaagt het algemene btw-tarief van 21% naar 20,5%. Dit is een lastenverlichting van 1,3 mld euro voor gezinnen en van 0,4 mld euro voor bedrijven.

Tabel 12.14 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2028, ex ante, mld euro

(-) betekent lastenverlichting, (+) betekent lastenverzwaring.	2028
Inkomen en arbeid	3,5
Introduceren belastingvrije voet (JA21_101, JA21_114)	-125,4
Verhogen tarief eerste schijf box 1 inkomstenbelasting (JA21_102)	44,8
Afschaffen arbeidskorting (JA21_104)	35,4
Afschaffen algemene heffingskorting (incl. doorwerking bijstand en AOW) (JA21_103)	35,3
Afschaffen ouderenkorting (JA21_116)	6,5
Verlagen aangrijpingspunt toptarief box 1 inkomstenbelasting (JA21_178)	3,9
Afschaffen inkomensafhankelijke combinatiekorting (JA21_117)	1,8
Verlagen mkb-winstvrijstelling naar 9% (JA21_158)	1,0
Afschaffen zelfstandigenaftrek (JA21_109)	0,3
Vermogen en winst	-5,9
Afschaffen overdrachtsbelasting (JA21_162)	-4,6
Vennootschapsbelasting op kasstroombasis voor niet-financiële activiteiten (JA21_147_a)	-4,0
Afschaffen dividendbelasting (JA21_119)	-3,1
Aanpassen tarieven en vrijstellingen erf- en schenkbelasting (JA21_118)	-2,5
Belastingvrije spaar- en/of beleggingsrekening (JA21_146)	-0,8
Verhogen EIA, MIA en VAMIL (JA21_124)	-0,2
Lastenverlichting WSBO (JA21_123_b)	-0,2
Invoeren grondwaardebelasting (JA21_161)	6,0
Verhuurderheffing corporaties (JA21_153)	2,1
Verhogen lage tarief vennootschapsbelasting (JA21_165_a)	1,1
Verlagen vpb schijfgrens (JA21_165_b)	0,3
Klimaat en milieu	-2,2
Verlagen energiebelasting op gas (JA21_136)	-1,6
Verlagen energiebelasting (JA21_135)	-0,3
Verlagen vliegbelasting (JA21_167)	-0,3
Overig	-1,8
Verlagen algemene btw-tarief (JA21_166)	-1,8

12.8 SGP

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van het door de SGP aangeleverd beleidspakket en de effecten daarvan op de overheidsuitgaven en de lasten in 2028. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2024 en betreffen afwijkingen ten opzichte van het basispad.

12.8.1 Uitgaven

De SGP buigt per saldo 0,3 mld euro om op de overheidsuitgaven in 2028. Na een opsomming van de uitgavenmaatregelen per uitgavenfunctie volgt een tabel.

Sociale zekerheid

- **Introductie kinderbijdrage (SGP_105)**

De SGP voert een kinderbijdrage in met een vast en een variabel bedrag. Het vaste bedrag is per kind 3500 euro. Het variabele bedrag is voor kinderen tot en met 5 jaar maximaal 4800 euro en voor kinderen vanaf 6 jaar maximaal 1800 euro. Boven een bruto huishoudinkomen (verzamelinkomen) van 25.000 euro per jaar geldt een afbouwpercentage van 6,0 procent voor kinderen van 0 tot en met 5 jaar en van 2,25 procent voor de andere leeftijdsgroepen. Voor alleenstaande ouders wordt het totaalbedrag aan kinderbijdrage verdubbeld. De kinderbijdrage kent een vermogenstoets. Huishoudens met een vermogen van 105.000 euro of meer hebben enkel recht op het vaste bedrag dat voor hun specifieke situatie geldt. Dit is een intensivering van 15,5 mld euro.

- **Loondoorbetaling bij ziekte verkorten naar 1,5 jaar (uitkeringslasten) (SGP_101_c, SGP_101_d, SGP_101_e, SGP_101_g)**

De SGP verkort de loondoorbetaling bij ziekte en de Ziektewet naar 1,5 jaar. Zieke werknemers komen daardoor eerder in de WIA of in andere uitkeringen. Dit is een intensivering van 0,8 mld euro. Zie SGP_101_b voor het effect op de lasten voor bedrijven.

- **Invoeren vangnet kinderbijdrage (SGP_106)**

De SGP introduceert een vangnetregeling voor huishoudens met kinderen van wie het bruto verzamelinkomen de laatste twee jaar minstens 20 procent achteruit is gegaan. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.

- **Verhogen bijstandsuitkering (SGP_112)**

De SGP verhoogt de bijstand door de afbouw van de dubbele algemene heffingskorting deels terug te draaien. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.

- **Afschaffen kinderopvangtoeslag (SGP_104)**

De SGP schaft de kinderopvangtoeslag af. Dit is een ombuiging van 7,9 mld euro.

- **Afschaffen kinderbijslag (SGP_102)**

De SGP schaft de kinderbijslag af. Dit is een ombuiging van 4,4 mld euro.

- **Afschaffen kindgebonden budget (SGP_103)**

De SGP schaft het kindgebonden budget af. Dit is een ombuiging van 3,3 mld euro.

- **WW-duur naar max. 1 jaar, getrapte verhoging eerste 6 maanden (SGP_111)**

De SGP beperkt de maximale WW-duur tot één jaar. Ook verhoogt de SGP de uitkering naar 90% van het oude loon in de eerste twee maanden en naar 80% in de daarop volgende vier maanden. Voor het laatste half jaar blijft de uitkeringshoogte, met 70%, ongewijzigd. Dit is een ombuiging van 0,5 mld euro.

- **Verlaging ZW-uitkering naar 70% wml (SGP_109)**

De SGP verlaagt de Ziektewet uitkeringen tot 70% van het wettelijk minimum loon. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.

- **WIA maximeren op 200% wml-niveau (SGP_110)**

De SGP maximeert het inkomen waarover een WIA-uitkering wordt verstrekt in een aantal treden tot 200% van het wettelijk minimumloon. Dit is een taakstellende ombuiging van 0,2 mld euro.

- **Flexibele AOW-leeftijd: tot drie jaar later (SGP_107)**
De SGP biedt de mogelijkheid om de AOW tot maximaal drie jaar later actuarieel neutraal in te laten gaan. Op korte termijn is sprake van een ombuiging van 0,2 mld euro, omdat een deel van de AOW-gerechtigden kiest voor latere opname.

Zorg

- **Taakstellende intensivering ouderenzorg (SGP_125)**
De SGP intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in de ouderenzorg binnen de Wlz met het oog op het aantrekken van extra personeel.
- **Fonds voor zorg bij onbedoelde zwangerschappen (SGP_123)**
De SGP creëert een fonds voor zorg bij onbedoelde zwangerschappen. Dit is een taakstellende intensivering van 0,2 mld euro.
- **Intensivering gemeente- en provinciefonds: Wmo/jeugdzorg (SGP_196_b, SGP_196_c)**
De SGP intensificeert 0,5 mld euro in het gemeente- en provinciefonds. Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen van het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij zorg. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro in Wmo/Jeugdzorg.
- **Verhoging lonen verpleegkundigen en verzorgenden via een bestuurlijk akkoord (SGP_113)**
De SGP heeft de intentie om bestuurlijke akkoorden af te sluiten met werkgevers, werknemers, zorgverzekeraars, zorgkantoren en gemeenten om de lonen van verpleegkundigen, verzorgenden, helpenden en zorghulpverleners te verhogen. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in de Zvw, 0,1 mld euro in de Wlz en een beperkte intensivering in de Wmo/jeugdzorg. In totaal is dit een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Hoofdlijnenakkoord i.c.m. MBI (SGP_117)**
De SGP heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met het macrobeheersinstrument. Deze maatregel leidt tot ombuigingen van 0,2 mld euro in de ziekenhuiszorg en beperkte ombuigingen in de huisartsenzorg, de geestelijke gezondheidszorg en de wijkverpleging. In totaal is de ombuiging op de Zvw 0,4 mld euro.
- **Selectie van extramurale geneesmiddelen uit het basispakket (SGP_116)**
De SGP haalt een deel van de extramurale geneesmiddelen uit het basispakket in de Zvw. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Taakstellende ombuiging top- en breedtesport (SGP_120)**
De SGP buigt taakstellend 0,2 mld euro om op de uitgaven aan top- en breedtesport.
- **Opheffen pakketverschillen intra- en extramurale Wlz (m.u.v. mondzorg) (SGP_122)**
De SGP brengt alle cliënten in de Wlz met aanspraak op medisch generalistische zorg, farmaceutische zorg, hulpmiddelen, gedragskundige zorg en paramedische zorg onder in de Zvw, waardoor de aanspraak niet meer afhankelijk is van de leveringsvorm van de Wlz-zorg. Het gaat om een intensivering van 1,8 mld euro in de Zvw en een ombuiging van 2,0 mld euro in de Wlz. Per saldo is de maatregel een ombuiging van 0,2 mld euro.

Openbaar bestuur

- **Intensivering gemeente- en provinciefonds: openbaar bestuur (SGP_196_a)**
De SGP intensificeert 0,5 mld euro in het gemeente- en provinciefonds en beoogt daarbij de mantelzorgwaardering te verhogen (0,2 mld euro). Daarnaast wordt het algemene budget generiek verhoogd (0,3 mld euro). Omdat gemeenten vrijheid hebben bij het besteden van de middelen van het gemeentefonds, is verondersteld dat de intensivering deels neerslaat bij openbaar bestuur (0,3 mld euro).
- **Loondoorbetaling bij ziekte verkorten naar 1,5 jaar (uitvoeringskosten) (SGP_101_f)**
De SGP verkort de loondoorbetaling bij ziekte en de Ziektewet naar 1,5 jaar. Zieke werknemers komen daardoor eerder in de WIA of in andere uitkeringen. De hogere uitvoeringskosten zijn een intensivering bij het openbaar bestuur van 0,1 mld euro.

- **Ombuiging Nationaal Groeifonds: openbaar bestuur (SGP_126_b, SGP_126_c)**
De SGP buigt 1,5 mld euro om op het groeifonds. Dit is een ombuiging van 0,5 mld euro op openbaar bestuur.
- **Apparaatskorting Rijk: openbaar bestuur (SGP_127_a)**
De SGP beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en zbo's via een apparaatskorting. Dit leidt tot een ombuiging van 0,2 mld op het openbaar bestuur.

Onderwijs

- **Uitbreiden aanvullende beurs (SGP_132)**
De SGP intensificeert taakstellend 0,3 mld euro in het uitbreiden van de aanvullende beurs.
- **Verhogen lumpsum mbo (SGP_134)**
De SGP verhoogt de lumpsum van het middelbaar beroepsonderwijs. Dit is een taakstellende intensivering van 0,3 mld euro.
- **Intensivering omscholing zware beroepen (SGP_128_a)**
De SGP stelt 0,2 mld euro beschikbaar voor de omscholing van personen met zware beroepen.
- **Verplichten Nederlandse taal in bacheloropleidingen (SGP_131)**
De SGP verplicht bacheloropleidingen tot het lesgeven in de Nederlandse taal. Hierdoor neemt het aantal internationale studenten af. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro.
- **Versoberen gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid (SGP_129)**
De SGP buigt 0,2 mld euro om op het onderwijsachterstandenbeleid.
- **Afbouwen basisbeurs voor studenten met ouders met een inkomen vanaf 100.000 euro (SGP_133)**
De SGP introduceert een afbouwpercentage in de basisbeurs voor studenten met ouders met een inkomen vanaf 100.000 euro. Dit is een taakstellende ombuiging van 0,2 mld euro.

Overdrachten aan bedrijven

- **Invoeren vrachtwagenheffing (terugsluis) (SGP_184_e)**
De SGP sluit de netto-opbrengst van de vrachtwagenheffing terug naar de vrachtwagensector. Dit is een taakstellende intensivering van 0,3 mld euro.
- **Intensivering woningbouw (SGP_137)**
De SGP intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in woningbouw.
- **Ombuiging Nationaal Groeifonds: overdrachten aan bedrijven (SGP_126_a)**
De SGP buigt 1,5 mld euro om op het groeifonds. Dit is een ombuiging van 1 mld euro op overdrachten aan bedrijven.
- **Subsidietaakstelling (SGP_136_a)**
De SGP kort generiek op subsidies. Dit leidt tot een ombuiging van 0,5 mld euro op overdrachten aan bedrijven.

Internationale samenwerking

- **Intensivering ontwikkelingssamenwerking (SGP_139)**
De SGP intensificeert 0,2 mld euro in ontwikkelingssamenwerking.
- **Subsidietaakstelling (SGP_136_c)**
De SGP kort generiek op subsidies. Dit leidt tot een ombuiging van 0,1 mld euro op internationale samenwerking.

Veiligheid

- **Intensivering politie en OM (SGP_140)**
De SGP intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in de politie en het Openbaar Ministerie.
- **Intensivering wijkagenten (SGP_141)**
De SGP intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in meer wijkagenten.

- **Intensivering verkeersveiligheid (SGP_143)**
De SGP intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in de verkeersveiligheid.
- **Taakstellende verhoging verkeersboetes (SGP_142)**
De SGP verhoogt de boetetarieven op verkeersovertredingen zodanig dat hiermee taakstellend 0,2 mld euro wordt opgehaald.
- **Apparaatskorting Rijk: veiligheid (SGP_127_b)**
De SGP beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en zbo's via een apparaatskorting. Dit leidt tot een ombuiging van 0,1 mld euro op veiligheid.

Bereikbaarheid

- **Intensivering regionale bereikbaarheid (SGP_145)**
De SGP intensificeert 0,3 mld euro in regionale bereikbaarheid.
- **Invoeren vrachtwagenheffing (invoerings- en uitvoeringskosten) (SGP_184_d)**
De invoering van een vrachtwagenheffing door de SGP gaat gepaard met invoeringskosten van 0,1 mld euro en uitvoeringskosten van 0,1 mld euro. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro.
- **Verlagen Brede doeluitkering verkeer en vervoer (SGP_144)**
De SGP buigt 0,2 mld euro om op de Brede doeluitkering verkeer en vervoer.
- **Ombuiging op fonds voor ontsluiting woningbouw (SGP_147)**
De SGP buigt 0,2 mld euro om op het fonds voor ontsluiting van woningbouw.
- **Apparaatskorting Rijk: bereikbaarheid (SGP_127_d)**
De SGP beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en zbo's via een apparaatskorting. Dit leidt tot een beperkte ombuiging op bereikbaarheid.

Defensie

- **Intensiveringen defensie (SGP_149)**
De SGP intensificeert 1,8 mld euro in defensie.
- **Apparaatskorting Rijk: defensie (SGP_127_c)**
De SGP beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en zbo's via een apparaatskorting. Dit leidt tot een beperkte ombuiging op defensie.

Klimaat en milieu

- **Intensivering emissiearme bedrijfsvoering en ecosysteemdiensten (SGP_156)**
De SGP intensificeert taakstellend 0,3 mld euro ten behoeve van het stimuleren van emissiearme bedrijfsvoering en ecosysteemdiensten.
- **Intensivering subsidies innovatie duurzame energie (SGP_150)**
De SGP intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in subsidies voor innovatie in duurzame energie, waaronder een getijdencentrale aan de Noordzeekust.
- **Intensivering verduurzaming gebouwde omgeving (SGP_151)**
De SGP intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in verduurzaming van de gebouwde omgeving.
- **Taakstellende ombuiging Transitiefonds (SGP_155)**
De SGP buigt 0,5 mld euro om op de middelen in het Transitiefonds.
- **Taakstellende ombuiging Klimaatfonds (SGP_153)**
De SGP buigt 0,4 mld euro om op de middelen in het Klimaatfonds.
- **Ombuiging SDE++ (SGP_152)**
De SGP buigt een deel van de onverplichte middelen in de SDE++ om. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro.
- **Subsidietaakstelling (SGP_136_b)**
De SGP kort generiek op subsidies. Dit leidt tot een ombuiging van 0,1 mld euro op milieu.

Overig

- **Intensivering regionale ontwikkeling (SGP_138)**
De SGP intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in regionale ontwikkeling.
- **Ombuiging publieke omroep (SGP_158)**
De SGP buigt 0,7 mld euro om op het budget van de NPO.

Tabel 12.15 Netto ombuigingen in 2028, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(+) betekent intensivering, (-) betekent ombuiging.	2028
Sociale zekerheid	0,0
Introductie kinderbijdrage (SGP_105)	15,5
Loondoorbetaling bij ziekte verkorten naar 1,5 jaar (uitkeringslasten) (SGP_101_c, SGP_101_d, SGP_101_e, SGP_101_g)	0,8
Invoeren vangnet kinderbijdrage (SGP_106)	0,2
Verhogen bijstandsuitkering (SGP_112)	0,2
Afschaffen kinderopvangtoeslag (SGP_104)	-7,9
Afschaffen kinderbijslag (SGP_102)	-4,4
Afschaffen kindgebonden budget (SGP_103)	-3,3
WW-duur naar max. 1 jaar, getrapte verhoging eerste 6 maanden (SGP_111)	-0,5
Verlaging ZW-uitkering naar 70% wml (SGP_109)	-0,2
WIA maximeren op 200% wml-niveau (SGP_110)	-0,2
Flexibele AOW-leeftijd: tot drie jaar later (SGP_107)	-0,2
Zorg	-0,2
Taakstellende intensivering ouderenzorg (SGP_125)	0,2
Fonds voor zorg bij onbedoelde zwangerschappen (SGP_123)	0,2
Intensivering gemeente- en provinciefonds: Wmo/jeugdzorg (SGP_196_b, SGP_196_c)	0,2
Verhoging lonen verpleegkundigen en verzorgenden via een bestuurlijk akkoord (SGP_113)	0,2
Hoofdlijnenakkoord i.c.m. MBI (SGP_117)	-0,4
Selectie van extramurale geneesmiddelen uit het basispakket (SGP_116)	-0,2
Taakstellende ombuiging top- en breedtesport (SGP_120)	-0,2
Opheffen pakketverschillen intra- en extramurale Wlz (m.u.v. mondzorg) (SGP_122)	-0,2
Openbaar bestuur	-0,4
Intensivering gemeente- en provinciefonds: openbaar bestuur (SGP_196_a)	0,3
Loondoorbetaling bij ziekte verkorten naar 1,5 jaar (uitvoeringskosten) (SGP_101_f)	0,1
Ombuiging Nationaal Groeifonds: openbaar bestuur (SGP_126_b, SGP_126_c)	-0,5
Apparaatskorting Rijk: openbaar bestuur (SGP_127_a)	-0,2
Onderwijs	0,0
Uitbreiden aanvullende beurs (SGP_132)	0,3
Verhogen lumpsum mbo (SGP_134)	0,3
Intensivering omscholing zware beroepen (SGP_128_a)	0,2

Verplichten Nederlandse taal in bacheloropleidingen (SGP_131)	-0,4
Versoberen gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid (SGP_129)	-0,2
Afbouwen basisbeurs voor studenten met ouders met een inkomen vanaf 100.000 euro (SGP_133)	-0,2
Overdrachten aan bedrijven	-1,0
Invoeren vrachtwagenheffing (terugsluis) (SGP_184_e)	0,3
Intensivering woningbouw (SGP_137)	0,2
Ombuiging Nationaal Groeifonds: overdrachten aan bedrijven (SGP_126_a)	-1,0
Subsidietaakstelling (SGP_136_a)	-0,5
Internationale samenwerking	0,1
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (SGP_139)	0,2
Subsidietaakstelling (SGP_136_c)	-0,1
Veiligheid	0,3
Intensivering politie en OM (SGP_140)	0,2
Intensivering wijkagenten (SGP_141)	0,2
Intensivering verkeersveiligheid (SGP_143)	0,2
Taakstellende verhoging verkeersboetes (SGP_142)	-0,2
Apparaatskorting Rijk: veiligheid (SGP_127_b)	-0,1
Bereikbaarheid	0,1
Intensivering regionale bereikbaarheid (SGP_145)	0,3
Invoeren vrachtwagenheffing (invoerings- en uitvoeringskosten) (SGP_184_d)	0,2
Verlagen Brede doeluitkering verkeer en vervoer (SGP_144)	-0,2
Ombuiging op fonds voor ontsluiting woningbouw (SGP_147)	-0,2
Apparaatskorting Rijk: bereikbaarheid (SGP_127_d)	0,0
Defensie	1,8
Intensiveringen defensie (SGP_149)	1,8
Apparaatskorting Rijk: defensie (SGP_127_c)	0,0
Klimaat en milieu	-0,5
Intensivering emissiearme bedrijfsvoering en ecosysteemdiensten (SGP_156)	0,3
Intensivering subsidies innovatie duurzame energie (SGP_150)	0,2
Intensivering verduurzaming gebouwde omgeving (SGP_151)	0,2
Taakstellende ombuiging Transitiefonds (SGP_155)	-0,5
Taakstellende ombuiging Klimaatfonds (SGP_153)	-0,4
Ombuiging SDE++ (SGP_152)	-0,2
Subsidietaakstelling (SGP_136_b)	-0,1

Overig	-0,5
Intensivering regionale ontwikkeling (SGP_138)	0,2
Ombuiging publieke omroep (SGP_158)	-0,7

12.8.2 Lasten

De SGP verlaagt de beleidsmatige lasten met per saldo 0,1 mld euro in 2028. De verlaging is opgebouwd uit een verlaging van 1,6 mld euro voor gezinnen, een verhoging van 0,8 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 0,7 mld euro voor het buitenland. Hieronder worden de lastenmaatregelen per categorie opgesomd en gevolgd door een tabel.

Inkomen en arbeid

- **Introductie draagkrachtkorting (SGP_160)**
De SGP introduceert een draagkrachtkorting voor huishoudens. De draagkrachtkorting bedraagt 6200 euro voor paren en 4340 euro voor alleenstaanden. De draagkrachtkorting wordt op basis van het huishoudinkomen afgebouwd met 8,04% tussen 62.800 en 100.000 euro. Voor gepensioneerden is de draagkrachtkorting 2500 euro per paar en 1750 euro voor alleenstaanden en is de afbouw 3,0%. Personen met een bijstandsuitkering hebben geen recht op de draagkrachtkorting. Dit is een lastenverlichting van 27,1 mld euro voor gezinnen.
- **Introductie splitsingsstelsel (SGP_162)**
De SGP voert een splitsingsstelsel in. De belastbare inkomens van beide partners in een huishouden worden opgeteld en vervolgens aan elk van de partners voor de helft toegekend als grondslag voor de belastingheffing. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 3,5 mld euro.
- **Verlagen tarief eerste schijf box 1 (SGP_161)**
De SGP verlaagt het tarief van de eerste schijf in box 1 naar 36,64%. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 1,7 mld euro.
- **Verlaging Aof-premie kleine werkgevers (SGP_168)**
De SGP verlaagt de Aof-premie voor werkgevers met minder dan 25 werknemers. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Verlengen vrijstelling RVU-heffing (SGP_128_b)**
De SGP verlengt de tijdelijke vrijstelling van de RVU-heffing. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 0,1 mld euro.
- **Afschaffen algemene heffingskorting, zonder doorwerking bijstand en AOW (SGP_163)**
De SGP schaft de algemene heffingskorting af zonder doorwerking in de hoogte van de bijstands- en de AOW-uitkering. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 26,1 mld euro.
- **Aftoppingsgrens pensioenpremies naar twee keer modaal (88.000 euro) (SGP_166)**
De SGP verlaagt de aftoppingsgrens voor pensioenpremies naar twee keer modaal (88.000 euro). De beperking van de premieaftrek leidt tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,8 mld euro. Op lange termijn zijn de pensioenuitkeringen lager door een lagere premie-inleg.
- **Alternatieve invulling uitfasering inkomensafhankelijke combinatiekorting (SGP_165)**
De SGP vult de afschaffing van de inkomensafhankelijke combinatiekorting op een alternatieve manier in. Ook ouders van kinderen geboren na 2025 hebben recht op de IACK, maar deze is afgebouwd tot 538 euro in 2028. Per saldo leidt dit tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,3 mld euro.
- **Afschaffen 30%-regeling, ETK-regeling en buitenlandse partiële belastingplicht (SGP_167)**
De SGP schaft de 30%-regeling, de buitenlandse partiële belastingplicht en de vrijstelling extraterritoriale kosten (ETK) voor ingekomen werknemers af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,9 mld euro.
- **Loondoorbetaling bij ziekte verkorten naar 1,5 jaar (premies) (SGP_101_b)**

De SGP verkort de loondoorbetaling bij ziekte en de Ziektewet naar 1,5 jaar. Zieke werknemers komen daardoor eerder in de WIA of in andere uitkeringen. De hogere uitkeringslasten en uitvoeringskosten (SGP_101_c t/m g) worden deels gefinancierd uit een verhoging van de premies. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,7 mld euro. Daartegenover staan lagere loonkosten voor bedrijven van 0,7 mld euro.

Vermogen en winst

- **Verlagen lage tarief vennootschapsbelasting (SGP_171)**
De SGP verlaagt het tarief in de eerste schijf van de vennootschapsbelasting. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 1,3 mld euro.
- **Verhogen KIA (SGP_173)**
De SGP verhoogt de kleinschaligheidsinvesteringsaftrek (KIA). Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Verhogen EIA (SGP_174)**
De SGP verhoogt de energie-investeringsaftrek (EIA). Dit is een taakstellende lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro.
- **Verhogen tarief innovatiebox (SGP_172)**
De SGP verhoogt het tarief van de innovatiebox. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro.

Klimaat en milieu

- **Verlagen energiebelasting elektriciteit (SGP_182)**
De SGP verlaagt de tarieven voor elektriciteit in de derde en vierde tariefschijf van de energiebelasting en verhoogt de belastingvermindering. Dit is een taakstellende lastenverlichting van 0,4 mld euro voor gezinnen en van 0,8 mld euro voor bedrijven.
- **Invoeren vrachtwagenheffing (afschaffen eurovignet, verlagen mrb en gedragseffect) (SGP_184_b)**
De invoering van een vrachtwagenheffing door de SGP gaat gepaard met het afschaffen van het eurovignet, een lastenverlichting in de mrb voor vrachtwagens en een daling van de accijnsopbrengst. In totaal leidt dit tot een lastenverlichting voor bedrijven van 0,4 mld euro.
- **Invoeren bpm-vrijstelling bestelauto's (SGP_183)**
De SGP introduceert een vrijstelling in de bpm voor bestelauto's van ondernemers. Dit is een lastenverlichting van 0,3 mld euro voor bedrijven.
- **Verlagen mrb (SGP_186)**
De SGP verlaagt de tarieven in de mrb. Dit is een taakstellende lastenverlichting van 0,2 mld euro voor gezinnen en van beperkte omvang voor bedrijven.
- **Invoeren circulaire plastic-heffing (SGP_178)**
De SGP voert een heffing in op de productie van fossiele polymeren voor de Nederlandse markt. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 1,0 mld euro.
- **Invoeren vrachtwagenheffing (SGP_184_a, SGP_184_c)**
De SGP voert een vrachtwagenheffing in met een tarief van 15 cent per kilometer op hoofdwegen. Dit is een lastenverzwaring van 0,7 mld euro voor bedrijven en van 0,1 mld euro voor het buitenland.
- **Invoeren heffing op luchtvervuiling industrie (SGP_181)**
De SGP voert een heffing in op de industriële uitstoot van stikstofoxiden en niet-methaan vluchtige organische stoffen. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,6 mld euro.
- **Invoeren heffing op lozen hoge temperatuur restwarmte (SGP_187)**
De SGP voert een heffing in op het lozen van restwarmte met een tarief van 27,50 euro per GJ. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro. De maatregel brengt uitvoeringstechnische risico's met betrekking tot de meetbaarheid van restwarmte met zich mee.

- **Afschaffen kwart- en halftarieven mrb (SGP_185)**
De SGP schaft de kwart- en halftarieven in de mrb af. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.
- **Verhogen vliegbelasting (SGP_177)**
De SGP verhoogt het tarief van de vliegbelasting. Dit is een taakstellende lastenverzwaring van beperkte omvang voor gezinnen, van 0,1 mld euro voor bedrijven en van 0,1 mld euro voor het buitenland.
- **Verhogen tarief vijfde schijf energiebelasting gas (SGP_180)**
De SGP verhoogt het tarief voor aardgas in de vijfde schijf van de energiebelasting. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro.

Overig

- **Btw-nultarief op ov (SGP_195)**
De SGP verlaagt het btw-tarief op reizen met het ov naar 0%. Dit is een lastenverlichting van 0,3 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.
- **Afschaffen verlaagd btw-tarief dagrecreatie (SGP_189)**
De SGP hevelt dagrecreatie over naar het algemene btw-tarief van 21%. Uitzondering betreft bezoek aan dierentuinen en openbare musea. Dit is een lastenverzwaring van 0,5 mld euro voor gezinnen en van 0,2 mld euro voor bedrijven.
- **Invoering digitale dienstenbelasting (SGP_188)**
De SGP voert een digitale dienstenbelasting in met een tarief van 5% over de bruto-opbrengst. Dit is een lastenverzwaring voor het buitenland van 0,5 mld euro.
- **Afschaffen verlaagd btw-tarief sierteelt (SGP_190)**
De SGP hevelt sierteelt over naar het algemene btw-tarief van 21%. Dit is een lastenverzwaring van 0,3 mld euro voor gezinnen en van 0,1 mld euro voor bedrijven.
- **Verhogen tabaksaccijns (SGP_191)**
De SGP verhoogt de tabaksaccijns. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro.
- **Verhogen kansspelbelasting (SGP_192)**
De SGP verhoogt de kansspelbelasting. Dit is een taakstellende lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro.

Tabel 12.16 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2028, ex ante, mld euro

(-) betekent lastenverlichting, (+) betekent lastenverzwaring.	2028
Inkomen en arbeid	-1,9
Introductie draagkrachtkorting (SGP_160)	-27,1
Introductie splitsingsstelsel (SGP_162)	-3,5
Verlagen tarief eerste schijf box 1 (SGP_161)	-1,7
Verlaging Aof-premie kleine werkgevers (SGP_168)	-0,4
Verlengen vrijstelling RVU-heffing (SGP_128_b)	-0,1
Afschaffen algemene heffingskorting, zonder doorwerking bijstand en AOW (SGP_163)	26,1
Aftoppingsgrens pensioenpremies naar twee keer modaal (88.000 euro) (SGP_166)	1,8
Alternatieve invulling uitfasering inkomensafhankelijke combinatiekorting (SGP_165)	1,3
Afschaffen 30%-regeling, ETK-regeling en buitenlandse partiële belastingplicht (SGP_167)	0,9
Loondoorbetaling bij ziekte verkorten naar 1,5 jaar (premies) (SGP_101_b)	0,7
Vermogen en winst	-1,3

Verlagen lage tarief vennootschapsbelasting (SGP_171)	-1,3
Verhogen KIA (SGP_173)	-0,2
Verhogen EIA (SGP_174)	-0,2
Verhogen tarief innovatiebox (SGP_172)	0,4
Klimaat en milieu	1,6
Verlagen energiebelasting elektriciteit (SGP_182)	-1,2
Invoeren vrachtwagenheffing (afschaffen eurovignet, verlagen mrb en gedragseffect) (SGP_184_b)	-0,4
Invoeren bpm-vrijstelling bestelauto's (SGP_183)	-0,3
Verlagen mrb (SGP_186)	-0,2
Invoeren circulaire plastic-heffing (SGP_178)	1,0
Invoeren vrachtwagenheffing (SGP_184_a, SGP_184_c)	0,8
Invoeren heffing op luchtvervuiling industrie (SGP_181)	0,6
Invoeren heffing op lozen hoge temperatuur restwarmte (SGP_187)	0,5
Afschaffen kwart- en halftarieven mrb (SGP_185)	0,3
Verhogen vliegbelasting (SGP_177)	0,2
Verhogen tarief vijfde schijf energiebelasting gas (SGP_180)	0,2
Overig	1,6
Btw-nultarief op ov (SGP_195)	-0,4
Afschaffen verlaagd btw-tarief dagrecreatie (SGP_189)	0,6
Invoering digitale dienstenbelasting (SGP_188)	0,5
Afschaffen verlaagd btw-tarief sierteelt (SGP_190)	0,3
Verhogen tabaksaccijns (SGP_191)	0,3
Verhogen kansspelbelasting (SGP_192)	0,2